

Міністерство освіти і науки України
Сумська обласна рада
Департамент освіти і науки
Сумської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Криворізький державний педагогічний університет
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Комунальний заклад Сумської обласної ради
Сумський обласний краєзнавчий музей
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Сумська обласна універсальна наукова бібліотека»

МАТЕРІАЛИ

III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції

«Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід»

19 лютого 2025 року

Рекомендовано до друку Вченою радою
КЗ Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 2 від 26 лютого 2025 р.)

Редакційна колегія:

С.В. Драновська – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти

Н.В. Дудко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти

Ю.В. П'ятаченко – старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти

Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід / За заг. ред. С.В. Драновської. – Суми, 2025. – 184 с.

У збірнику представлено матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід», проведеної 19 лютого 2025 року, що висвітлюють концептуальні засади формування української ідентичності в рамках освітнього дискурсу; розкривають пріоритети та цінності національно-патріотичного виховання як складової національної безпеки в Україні; висвітлюють питання національно-культурної ідентичності українців в умовах постколоніального суспільства; розглядають уроки другої світової війни в сучасній освітній парадигмі; а також демонструють можливості музейної педагогіки як засобу і ресурсу в військово-патріотичному вихованні.

III Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція проводиться за ініціативою Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти з метою обговорення проблем національно-патріотичного виховання в закладах освіти та формування національно-культурної ідентичності дітей та молоді.

Представлені матеріали розраховані на широке коло читачів.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.

Матеріали друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій. Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

**НАУКОВА ПРОБЛЕМАТИКА ПІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ
«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ:
ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД»**

I ПАНЕЛЬ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ: ОСВІТНІЙ ДИСКУРС**

II ПАНЕЛЬ

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ:
ПРІОРИТЕТИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД**

СЕКЦІЯ I

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

СЕКЦІЯ II

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ
ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

СЕКЦІЯ III

**ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА**

СЕКЦІЯ IV

**УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ
ПАРАДИГМІ**

СЕКЦІЯ V

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОБОРОННА СВІДОМІСТЬ» В ОНОВЛЕНІЙ СТРУКТУРІ ПРЕДМЕТУ
«ЗАХИСТ УКРАЇНИ»**

СЕКЦІЯ VI

**МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС
В ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ**

СЕКЦІЯ VII

**УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН
ТА ЇЇ НАЦІЄТВОРЧИЙ КОД**

ЗМІСТ

І ПАНЕЛЬ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ОСВІТНІЙ ДИСКУРС

БОЙКО Світлана Миколаївна ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПРОЄКТИ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ	10
ЖЕЛІБА Олександр Володимирович ПОТЕНЦІАЛ ЗМІСТУ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ІСТОРІЇ 8 КЛАСУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЗМУ ШКОЛЯРІВ ТА ШКОЛЯРОК	12
ДРАНОВСЬКА Світлана Вікторівна ВПЛИВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ	14

ІІ ПАНЕЛЬ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД

АНДРЕЄВА Вікторія Володимирівна ГЕНЕАЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ: ВІДНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ З МИНУЛИМ ТА ПОШУК КОРЕНІВ.....	17
ДАВИДЕНКО Наталія Олександрівна, НОВИКОВА Поліна Олександрівна, КУДІНОВ Дмитро Валерійович МАЕСТРО ЮРІЙ КОВАЛЕНКО	19
СТУДЕНЕЦЬ Олена Анатоліївна ВДОСКОНАЛЕННЯ РІДНОЇ МОВИ – ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ НЕВІД'ЄМНИХ СКЛАДОВИХ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	21
ОНОПРИЄНКО Лариса Михайлівна МУЗЕЙ ШОСТКИНСЬКОГО ВПУ – ОСЕРЕДОК ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	23
СТУКАЛОВА Тетяна Георгіївна, МОВА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ.....	25
ШЕРШЕНЬ Тетяна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	27

СЕКЦІЯ І

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

БОНДА Ірина Олександрівна ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	29
БАЗУРІНА Тетяна Анатоліївна ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ЗВ'ЯЗКУ З ІСТОРИЧНИМ МИНУЛИМ РІДНОГО НАРОДУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	31
БУДНИЧЕНКО Марина Юріївна РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	34

ВЕНЮКОВА Єлизавета Олегівна ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	36
ВОЛОШИНА Надія Іванівна ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ.....	38
ГРИЦАЙ Жанна Михайлівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	41
ГРИЦАЙ Людмила Іванівна ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ..	43
ГРИЦЕНКО Оксана Євгенівна, НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ.....	45
ГАМАЛІЙ Ірина Олексіївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ОПОРНОМУ ЗАКЛАДІ ВЕРХНЬОСИРОВАТСЬКИЙ ЛІЦЕЙ.....	47
ГАНЬКІНА Наталія Петрівна РОЛЬ ПАТРІОТИЧНИХ ПІСЕНЬ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА.....	53
ДЕНИСЕНКО Вікторія Вікторівна, РАДЬКО Алла Володимирівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	55
ДУДКО Наталія Василівна ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	57
ДЕНИСИК Тетяна Миколаївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЛІЦЕЇСТІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ТА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇХ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ЯК МАЙБУТНІХ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ.....	59
ЗАГОРУЛЬКО Світлана Леонідівна ПАТРІОТИЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	61
ЗАПОРОЖЧЕНКО Лариса Іванівна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	63
ЗАРІЦЬКА Наталія Миколаївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ	65
КИРИЧЕНКО Ганна Іванівна, КИРИЧЕНКО Олександр Вікторович РОЛЬ РОЗВАЖАЛЬНОГО КОНТЕНТУ В ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	67
КОБЗАР Михайло Іванович МЕДІАОСВІТНІ РЕСУРСИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЗМУ.....	69
КОШЕЛЬ Світлана Іванівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	71
КРАВЧЕНКО Ірина Романівна РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ СЕРЕД МОЛОДІ.....	73

ЛАВРІНЕЦЬ Василь Миколайович «ХОЛОДНА ВІЙНА» В ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОБРАЗІВ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЙ.....	75
МІРОШНИЧЕНКО Валентина Григорівна ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	78
ОХРИМЕНКО Діана Владиславівна ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ КІБЕРЗАГРОЗ ТА ВИКЛИКІВ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ.....	81
ПАРНА Оксана Миколаївна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СВІТУ: ЯК ЗБЕРЕГТИ НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ У ДІТЕЙ.....	83
СЕМЕНЯКА Лариса Іванівна УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	85
СЄРИХ Лариса Володимирівна УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА.....	87
СИДОРОВА Олена Валеріївна, ЛЕВЧЕНКО Тамара Василівна ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	90
СПИЦИНА Ірина Іванівна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ.....	93
ТИТАРЕНКО Алла Валентинівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	95
ТІТОВА Світлана Олексіївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	97
УСПЕНСЬКА Валентина Миколаївна ВОЛОНТЕРСТВО УЧНІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В ПОВОЄННИЙ ЧАС ЯК ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	99
ФЕДОСЕНКО Ольга Михайлівна ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	101
ШТАНЬКО Олена Анатоліївна РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ	103

СЕКЦІЯ II

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

БАДЬОР Віктор Миколайович ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	105
БІДНА Світлана Петрівна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ).....	107

ВЛАДИМИРОВА Катерина Олександрівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	109
ГРИНЬКО Анна Вікторівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	111
ДАНИЛОВА Олена Олексіївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА.....	113
ДІХНИЧ Людмила Павлівна ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	115
ІДРІС Наталія Олексіївна КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: РУЙНУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ.....	117
КОЛЕСНИК Оксана Володимирівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ТА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ В СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ КОЛЕДЖУ.....	120
КРАВЧЕНКО Оксана Миколаївна РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОГО ПРОЄКТУ «МІСТА-ГЕРОЇ УКРАЇНИ» ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ І ВДЯЧНОСТІ.....	122
МІЩЕНКО Катерина Олексіївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ.....	124
ПІВЕНЬ Маргарита Григорівна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: МОЖЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ.....	126
СІРОБАБА Людмила Анатоліївна РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	128
ТРОФИМОВИЧ Тетяна Миколаївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	130

СЕКЦІЯ ІІІ

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

ВАСИЛЕНКО Валентина Анатоліївна, ПОНОМАРЕНКО Тетяна Олександрівна УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНИ.....	132
ДИСЬКА Світлана Іванівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСТВА В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	134
КАЛЕНСЬКА Оксана Анатоліївна РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	136
МАЛЕНКО Катерина РОЗКРИТТЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ І ЦІННОСТЕЙ ДУХОВНОЇ ТА МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ДЕРЖАВІ, ГРОМАДІ ТА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ ДУХОВНИХ І МОРАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	138

ПИШНЕВСЬКА Олена Михайлівна ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСТВА НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У 7 КЛАСІ.....	140
СКОМОРОХА Наталія Петрівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ – ПРОВІДНА ІДЕЯ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ПТО.....	143
ТЕЛЕЛЕКОВ Дмитрій Володимирович ВПЛИВ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО КОНТЕКСТУ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	146
ТРЕТЬЯКОВА Олена Василівна ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВ.....	148
ФЕСЬКО Олена Василівна ЦІННІСНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	151
ШОКОТ Людмила Михайлівна РОЛЬ МОВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	153

СЕКЦІЯ IV **УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ**

СЕКЦІЯ V **РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОБОРОННА СВІДОМІСТЬ» В ОНОВЛЕНІЙ СТРУКТУРІ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»**

БОНДАР Олександра Григорівна УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	156
ДІДЕНКО Людмила Олексіївна ВЕЛЬБОЙ Анастасія, УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ ««УКРАЇНА В ОГНІ» – СУМЩИНА У ВОГНІ: ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ».....	158
НИЖЕГОРОДЦЕВА Тетяна Анатоліївна ФЕНОМЕН ДОБРОВОЛЬЦЯ В УКРАЇНІ: ОСМИСЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ІСТОРІЮ СТАРШОГО СЕРЖАНТА ДМИТРА ЄРЕМЕНКА.....	163
ОНИКІЄНКО Ірина Павлівна ПОДІЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ОЧИМА ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ.....	165
ОЛІХНЕНКО Оксана Володимирівна ЕТИКА І МОРАЛЬ У ВИКЛАДАННІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ТА ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНИХ УЧНІВ.....	167

СЕКЦІЯ VI **МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС В ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ**

СЕКЦІЯ VII **УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЇЇ НАЦІЄТВОРЧИЙ КОД**

ЗМИСЛЯ Наталія Володимирівна ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТІ: РОЛЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	169
ЄРЬОМІНА Наталія Вікторівна ВІЙНА ОЧИМА МОЛОДІ: ЯК ФОРМУВАТИ ІСТОРИЧНУ СВІДОМІСТЬ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	171

КАПЕЛЬКО Ілона Іванівна УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЇЇ НАЦІЄТВОРЧИЙ КОД.....	173
КРЕМЕЗНА Олександра Іванівна, ЛЕГУША Тетяна Євгенівна ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА БІБЛІОГРАФІЇ З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ СПАДЩИНИ СУМЩИНИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС.....	175
СИТОР Ольга Олексіївна ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ.....	177
ЦІНЬКО Світлана Василівна МОВА – ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН НАЦІЇ.....	179
ШЕРСТЮК Лідія Василівна ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МОЛОДІ.....	181

І ПАНЕЛЬ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ОСВІТНІЙ ДИСКУРС

Бойко Світлана Миколаївна,
кандидат філософських наук, старший дослідник,
завідувач сектору авторського педагогічного новаторства
відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи
Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти,
м. Київ

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПРОЄКТИ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ

У статті розглядається інноваційна діяльність у сфері освіти як ключовий чинник формування української ідентичності здобувачів освіти. Аналізуються сучасні освітні проєкти та експерименти, спрямовані на посилення національної самосвідомості, патріотизму та культурної ідентичності дітей і молоді. Досліджено ефективність інноваційних підходів, зокрема цифрових технологій, інтерактивних методик, проєктного та експериментального навчання у розвитку національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Результати дослідження можуть бути використані в закладах освіти різного рівня для розробки та впровадження новітніх освітніх програм, що сприяють поглибленню розуміння національної культури, історії та мови. Окреслено перспективи подальших досліджень щодо інтеграції інноваційних методів у процес національно-патріотичного виховання в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, формування української ідентичності, здобувачі освіти, інноваційні освітні проєкти та експерименти.

Вступ. Сучасні соціокультурні та глобалізаційні процеси висувають нові виклики перед системою освіти, зокрема в аспекті формування української ідентичності молоді. В умовах інформаційного суспільства та інтенсивної інтеграції України у світовий освітній простір постає важливе завдання – створення ефективного освітнього середовища, яке сприятиме усвідомленню здобувачами освіти своєї приналежності до української нації, її історії, культури.

Інноваційна діяльність у сфері освіти відкриває широкі можливості для впровадження сучасних методик і технологій, які можуть значно підвищити ефективність процесу національно-патріотичного виховання [8]. Використання інтерактивних платформ, цифрових ресурсів, проєктних та експериментальних методів навчання дозволяє не лише покращити засвоєння навчального матеріалу, а й сформувати у молоді стійкість української ідентичності, виховувати громадянську відповідальність та активну життєву позицію [1; 2; 3].

Мета статті: дослідити інноваційну діяльність у сфері освіти як важливий інструмент формування української ідентичності здобувачів освіти. Проаналізувати сучасні освітні проєкти та експерименти, спрямовані на розвиток національної самосвідомості, патріотизму та культурної автентичності. Визначити ефективні методики та підходи до інтеграції інноваційних технологій у освітній процес із врахуванням зміцнення української ідентичності в умовах глобалізації.

Основна частина. Інноваційна діяльність у сфері освіти є інструментом модернізації освітнього процесу та забезпечення ефективного розвитку національної самосвідомості молоді [3; 4]. Вона сприяє впровадженню нових технологій, методик та підходів, що сприяють формуванню української ідентичності здобувачів освіти [11]. Правовою базою для стимулювання інноваційних процесів у сфері освіти є Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року, Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності у сфері освіти та інші.

О. Я. Маринівська, С. В. Кириленко, Т. М. Гавлітіна визначають інноваційні освітні процеси як такі, що базуються на принципах інтеграції традиційних і нових підходів, формування критичного мислення та розвитку творчих здібностей здобувачів освіти [7; 8].

Українські дослідники (І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. Д. Федоренко, І. М. Шкільна, К. О. Журба та інші) наголошують на необхідності впровадження національно орієнтованих програм, які сприяють збереженню та популяризації української культури, історії та мовної ідентичності [4; 5; 9; 10; 12]. І. Д. Бех наголошує, що національна ідентичність свідчить про життєстійкість нації попри всілякі суспільні і життєві катаклізми і є тим форматом, що об'єднує націю у єдине ціле, мобілізує на великі справи та визначає її майбутнє (І. Бех) [9].

Інноваційна освітня діяльність охоплює розробку і впровадження результатів наукових досліджень та розробок у освітньому процесі [8]. Для перевірки ефективності таких інновацій найкраще підходить експеримент або інноваційний освітній проєкт, що роблять дослідно-експериментальну роботу невід'ємною частиною інноваційної діяльності [11].

Станом на 31 грудня 2024 р. відділ інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» координував та надавав організаційний і науково-методичний

супровід 72 інноваційним освітнім проєктам/експериментам на всеукраїнському рівні, з яких 27 проєктів (37,5%) та 45 експериментів (62,5%). Серед них проблемам безпеки, національно-патріотичного виховання, формування національної ідентичності та ціннісних орієнтацій присвячено 5 інноваційних освітніх проєктів (6,9%) та 6 експериментів (8,3%), що загалом разом становить 15,2% від загальної кількості інноваційних освітніх проєктів/експериментів.

Звернемо увагу на назви проєктів/експериментів, які входять до цих 15,2%. Це такі інноваційні освітні проєкти, як: *«Організаційно-педагогічні умови створення безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій»* на базі закладів дошкільної та загальної середньої освіти Одеської області на 2021–2026 роки (наказ МОН України від 19.03.2022 № 254), *«Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення до модельної навчальної програми «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» (О. Аркуша, В. Дяків, М. Мудрий та ін.) для учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти»* на 2023–2026 роки (наказ МОН України від 06.11.2023 № 1357), *«Організаційно-педагогічні умови функціонування безпечної школи у воєнний/повоєнний час»* на базі закладів загальної середньої освіти міста Києва, Донецької, Запорізької, Луганської, Львівської, Сумської, Тернопільської та Харківської областей на 2023–2027 роки (наказ МОН України від 14.02.2023 № 164), *«Формування української національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти»* на базі закладів загальної середньої освіти Донецької, Львівської та Чернівецької областей на 2024–2029 роки (наказ МОН України від 28.11.2024 № 1677), *«Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу «Захист України» на базі Осередків викладання навчального предмета «Захист України»* на 2024–2026 роки (наказ МОН України від 01.07.2024 №940).

Експерименти за темами: *«Психолого-педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти»* на базі Одеського ліцею №7 Одеської міської ради на 2023–2028 роки (наказ МОН України від 21.04.2023 № 467), *«Організаційно-педагогічні умови створення ціннісно-орієнтованого середовища в закладі загальної середньої освіти»* на базі Комунального закладу освіти «Гімназія № 1» Дніпровської міської ради на 2023–2028 роки (наказ МОН України від 19.05.2023 № 600), *«Теоретико-методичні засади виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти»* на базі Товариства з обмеженою відповідальністю «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія» на 2021–2026 роки (наказ МОН України від 28.10.2021 № 1153), *«Організаційно-педагогічні умови формування життєціннісного середовища учасників освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти»* на базі комунального закладу освіти «Навчально-виховне об'єднання № 136 «Класична гімназія ім. Кирила і Мефодія – початкова школа – дошкільний навчальний заклад – валеологічний центр» Дніпровської міської ради на 2021–2026 роки (наказ МОН України від 16.03.2022 № 250), *«Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій дітей в ігровій та навчальній діяльності освітньої системи «Радість розвитку»* на базі закладів загальної середньої освіти Оболонського району м. Київ на 2015–2025 роки (наказ МОН України від 28.04.2015 № 480), *«Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в процесі педагогічно-організованої, соціально значущої діяльності»* на базі навчально-виховного комплексу «Домінанта» міста Києва у 2023-2028 роках (наказ МОН України від 22.01.2024 № 69).

Аналізуючи ці проєкти/експерименти, можна зробити висновок, що їх ефективність залежить від рівня інтеграції інноваційних технологій, залучення здобувачів освіти до активного навчання та розвитку особистої відповідальності за збереження національної відповідальності.

Впровадження інноваційних методів у процес формування української ідентичності безпосередньо залежить від використання цифрових технологій, гейміфікації освітнього процесу, участі у міжнародних освітніх програмах, проєктного та експериментального навчання у розвитку національно-патріотичного виховання підрастаючого покоління.

Серед викликів та перспектив розвитку інноваційної діяльності у формуванні української ідентичності здобувачів освіти є:

- недостатнє фінансування освітніх інновацій;
- не всі заклади освіти мають доступ до сучасних технологій, що ускладнює їх інтеграцію в освітній процес;
- частина закладів освіти розташована на окупованій території і здійснює свою діяльність дистанційно; є заклади освіти, що розташовані у прифронтовій зоні, яка перебуває під систематичними обстрілами;
- частина педагогів знаходиться на підконтрольній території, частина на окупованій території;
- безпекова ситуація у деяких регіонах України в умовах воєнного стану змушує проводити навчання лише в дистанційному режимі, що не дає можливості використовувати наявну матеріально-технічну базу для організації освітнього процесу.

Висновки. Отримані наукові результати в сукупності вирішують науково-прикладну проблему узагальнення теоретичних засад та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо формування української ідентичності здобувачів освіти, що дозволить оперативно реагувати на зміни і коригувати стратегії та практики в освітньому процесі України відповідно до нових викликів та потреб.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки та впровадження ефективних освітніх стратегій, спрямованих на формування української ідентичності здобувачів освіти. Практичні рекомендації, отримані в ході аналізу сучасних проєктів та експериментів, можуть стати основою для створення інноваційних навчальних програм, підручників, інтегрованих курсів та позашкільних ініціатив.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Виховання національно свідомої особистості в умовах російсько-української війни (на основі застосування нових експериментальних технологій в освітній сфері України). *Проблеми освіти*. 2022. Вип.1 (96). С. 223-235. URL: <https://imzo-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/60>
2. Бойко С. Залучення учнівської молоді до розвитку громадянського суспільства у рамках проведення педагогічних експериментів усеукраїнського рівня. Участь молоді у розвитку громадянського суспільства в Україні: колективна монографія / Палагнюк Ю. В., Костева Т. Б., Соловійова А. С. та ін. ; під заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук. Миколаїв : Іліон, 2021. 328 с. DOI: 10.34132/IDU.2021.01
3. Бойко С. М., Самойленко Г. Е. Виховання громадян-патріотів України на Дніпропетровщині: результати дослідно експериментальної роботи в закладах загальної середньої освіти за 2015–2020 роки. Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах», 2020. № 71. Том 1. С. 96–101. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/71/part_1/18.pdf
4. Бойко С., Павлова Л. Інноваційні практики з упровадження програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей як однієї зі складових елементів національно-патріотичного виховання учнів. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія. Київ : «Компрінт». 2024. С. 201-232. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741358/>
5. Виховання смисложиттєвих цінностей підлітків: досвід і практика виховання. Методичні рекомендації / Журба К. О., Бех І. Д., Доукіна О. М., Федоренко С. В., Шкільна І. М. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 143 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732107>
6. Виховні засади утвердження української національної ідентичності. Методичний посібник / [Журба К. О., Бех І. Д., Канішевська Л. В., Корнієнко А. В., Малиношевський Р. В., Рейпольська О. Д.]. ІваноФранківськ: НАІР, 2024. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-26-0-2024-124>
7. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика & Менеджмент інновацій: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 504 с.
8. Менеджеру інноваційної діяльності у сфері освіти: Навчально-методичний посібник. Авт. кол-в: Завалевський Ю.І., Мариновська О.Я., Кириленко С.В., Кіян О.І., Бессараб Н.А., Бойко С.М., Гавлітіна Т.М., Бордюк В.М. / За заг. ред. С.В. Кириленко. Київ–Чернівці: «Букрек», 2024. 408 с.
9. Національно-культурна ідентичність підлітка: методика виховання : методичні рекомендації / [К. О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Доукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна]. Київ, 2019. 120 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718617>
10. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: Монографія / [К.О. Журба, І.Д. Бех, О.М. Доукіна, С.В. Федоренко, І.М. Шкільна]. Київ, 2019. 150 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718617>
11. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
12. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів: Посібник / [І.Д. Бех, О.М. Доукіна, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба]. Київ, 2019. 114 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718616>

Желіба Олександр Володимирович

доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук, доцент, вчитель історії Ніжинського ліцею Ніжинської міської ради при НДУ імені М. Гоголя, вчитель-методист

ПОТЕНЦІАЛ ЗМІСТУ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ІСТОРІЇ 8 КЛАСУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЗМУ ШКОЛЯРІВ ТА ШКОЛЯРОК

У статті розглядається потенціал змісту шкільних курсів історії для 8 класу у розвитку патріотизму школярів та школярок. Аналізуються ключові теми, що сприяють формуванню національної ідентичності та патріотичних цінностей, зокрема через вивчення національно-визвольних рухів та державотворення. Розглядаються різні аспекти патріотизму (етнічний, територіальний, державницький) та їх вплив на формування патріотичної свідомості. Акцентовується увага на важливості вивчення досвіду патріотизму інших народів для збагачення світогляду учнів.

Ключові слова: патріотизм, національна ідентичність, історична освіта, патріотичне виховання, курси історії.

Зміст шкільних курсів історії для 8 класу має значний потенціал для розвитку патріотизму, адже охоплює період початку формування модерних націй, боротьби за незалежність та культурного відродження народів Європи, зокрема і русинів-українців. Вивчення подій, пов'язаних із національно-визвольними рухами, становленням державності та внеском видатних постатей, сприяє усвідомленню історичної тягlosti та важливості захисту інтересів своєї нації.

Патріотизм належить до ціннісних орієнтирів державного стандарту базової середньої освіти («формування в

учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови» [2]), мети державного стандарту профільної середньої освіти («...утвердження у них української національної та громадянської ідентичності... оборонної свідомості, громадянської стійкості, патріотизму, поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України...» [3]) та є важливою складовою мети громадянської та історичної освітньої галузі [2; 3].

На основі окреслених ціннісних орієнтирів постає завдання дослідження: проаналізувати зміст програм історичних курсів 8 класу щодо формування патріотичних цінностей, визначити ключові теми, що сприяють розвитку національної ідентичності, розглянути методичні підходи, що підсилюють патріотичне виховання.

Патріотизм є багатовимірним явищем, яке залежить від розуміння поняття «Батьківщина» і поділяється на етнічний, територіальний та державницький різновиди.

Етнічний патріотизм базується на усвідомленні приналежності до певного етносу, любові до його культури, мови та історії. Він формується у етнічному середовищі та відіграє ключову роль у зміцненні етнічної ідентичності.

Територіальний патріотизм ґрунтується на прив'язаності до рідного краю та природного середовища. Для представників національних меншин він може компенсувати відчуття етнокультурної відмінності. Водночас надмірний акцент на регіональній ідентичності може спричинити сепаратистські настрої.

Національний патріотизм пов'язаний із громадянською свідомістю та підтримкою державних інституцій. Ідеальною моделлю є поєднання всіх видів патріотизму, що забезпечує стабільність суспільства.

Спрощене розуміння патріотизму зводить його до ірраціонального принципу: «Батьківщину слід любити просто тому, що вона є». Водночас кожен вид патріотизму має раціональне обґрунтування: етнічний – як засіб збереження культурної самобутності та прав індивіда, територіальний – як реалізацію природного права власності на землю, державницький – як захист права на суспільну самоорганізацію.

Втрата довіри до держави може призводити до ослаблення патріотизму. Наприклад, співпраця частини радянських громадян із нацистською Німеччиною в роки Другої світової війни пояснюється відчуженням українців від чужого їм СРСР.

Патріотизм є загальнолюдською цінністю, що не обмежується рамками окремого народу чи держави. Формування українського патріотизму може здійснюватися шляхом вивчення історичного досвіду інших народів, що демонструють відданість своїй країні та суспільству. На основі концепції патріотизму здійснюється патріотичне виховання, яке є комплексною системою знань, навичок і ціннісних орієнтацій, спрямованих на формування патріотичного світогляду, переконань та громадянської відповідальності. Це виховання тісно пов'язане з моральним та громадянським розвитком особистості, оскільки патріотизм, з одного боку, є складовою морального виховання, а з іншого – елементом громадянської свідомості.

Очевидно, найбільший потенціал розвитку українського патріотизму має шкільний курс історії України [4; 5]. Відзначимо основні теми за допомогою таблиці.

Тема	Обґрунтування патріотичної складової	Можливі напрямки розвитку патріотизму
Українські землі у складі Речі Посполитої у XVI - першій половині XVII ст.	наслідки Люблінської унії 1569 року, яка об'єднала більшість українських земель в одній державі та активізувала окреслення окремішності «руської нації»	• адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої та їх правовий статус; • національна свідомість руської шляхти; • роль магдебурзького права у ставновленні громадянського суспільства містян; • вплив освіти та культури на становлення ідентичності українців-русинів
Становлення козацтва (XVI - перша половина XVII ст.)	історія формування козацтва як націєтворчої спільноти.	• козацькі демократичні традиції та цінності; • різні категорії козацтва та їхні особливості; • роль козацтва у захисті Речі Посполитої та її народів
Козацька революція середини XVII ст.	створення Української козацької держави як важливого етапу в боротьбі за власну державність	• передумови, причин, перебіг та наслідки козацької революції під проводом Б. Хмельницького; • особливості держави Військо Запорозьке; • порівняння статусу Гетьманщини в угодах з Річчю Посполитою та Московією; • героїзм козаків у захисті власної держави
Українська козацька держава наприкінці 50-х років XVII - на початку XVIII ст.	Складний період Руїни як приклад впливу внутрішніх конфліктів на ефективність держави.	• передумови, причин, перебіг та наслідки Руїни; • роль історичних осіб; • порівняння статусу Гетьманщини в міждержавних угодах; • конституція П. Орлика як одна з перших європейських конституцій та її значення для розвитку української державності
Українські землі в 20-90-х роках XVIII ст.	слабкість держави як передумова втрати її незалежності	• політика Російської імперії щодо Гетьманщини, ліквідації Запорозької Січі, закріплення селян; • рух опору імперській загарбницькій політиці

Шкільний курс всесвітньої історії [1; 4] презентує досвід патріотизму інших спільнот. Відзначимо основні теми за допомогою таблиці.

Тема	Обґрунтування патріотичної складової	Можливі напрямки розвитку патріотизму
Національно-визвольна війна в Нідерландах	боротьба нідерландського народу проти народу іспанського панування за незалежність та свободу віросповідання	• прояв національної єдності та самосвідомості у боротьбі за власну державу; • формування національної ідентичності на основі опору іноземним загарбникам
Реформація і національна ідентичність	Реформація сприяла розвитку національних мов і культур, боротьбі за віросповідання.	• боротьба за релігійне визволення та створення власної державності; • поєднання релігійного та етнічного чинника націотворення
Англійська революція	боротьба англійського народу за свої права та свободи проти абсолютизму монархії.	• причини та наслідки конфлікту між королем та парламентом; • прояв громадянської активності та прагнення до демократичних змін; • захист інтересів та цінностей англійського суспільства у боротьбі за політичні реформи;
Народи Південно-Східної Європи під владою Османської імперії	опір народів Південно-Східної Європи османському пануванню	• боротьба за національне визволення та відновлення власної державності; • прояв героїзму та самовідданості у боротьбі проти іноземних загарбників; • вплив культурних та релігійних факторів на формування національної ідентичності
Американська війна за незалежність	цінності як основа національної ідентичності та патріотизму	• прагнення колоній до самоврядування; • захист власних прав і свобод; • формування американської нації

Аналізуючи проблему патріотизму у контексті викладання всесвітньої історії, доцільно акцентувати увагу на його різновидах. Адже за умов існування антинародного режиму державницький патріотизм, якщо його розглядати ізольовано від етнічного та територіального вимірів, може трансформуватися в лояльність до владних структур, що суперечить інтересам суспільства. Таким чином, для збереження справжньої патріотичної позиції необхідно забезпечити баланс між усіма складовими патріотизму, підкреслюючи їхню взаємодію та взаємозалежність.

Аналіз змісту шкільних курсів історії для 8 класу [1; 4; 5] виявляє значний потенціал для розвитку патріотизму в учнів, охоплюючи теми національно-визвольних рухів, державотворення та позавидатних держав. Важливо отримати різновиди патріотизму – етнічний, територіальний та державницький – в їх взаємодії, щоб уникнути спрощеного розуміння та забезпечити формування гармонійної патріотичної свідомості. Шкільний курс всесвітньої історії також пропонує приклади патріотизму інших народів, що сприяє розширенню світогляду та розумінню загальнолюдських цінностей.

Список використаних джерел

1. Всесвітня історія. 7-9 класи [Електронний ресурс]: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / Щупак І. я. [та ін.]. – Київ: [б. в.], 2023. – URL: <https://surl.li/zorlzy> (дата звернення: 15.02.2025).
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020.
3. Державний стандарт профільної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 851 від 25.07.2024.
4. Інтегрований курс історії України та всесвітньої історії. 7-9 класи [Електронний ресурс]: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / Н. Власова. С. [та ін.]. – Київ: [б. в.], 2023. – URL: <https://surl.li/dycnsz> (дата звернення: 15.02.2025).
5. Історія України. 7-9 класи [Електронний ресурс]: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / О. Бурлака. В. [та ін.]. – Київ: [б. в.], 2023. – URL: <https://surl.li/xutbdw> (дата звернення: 15.02.2025).

Драновська Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувачка кафедри
соціально-гуманітарної освіти
КЗ СОШПО

ВПЛИВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

У статті розглядається питання впливу духовно-морального виховання на формування громадянської свідомості молоді. Духовно-моральне виховання – це складова національно-патріотичного виховання, що дозволяє сформувати цілісну усебічно розвинену особистість, свідомого громадянина, патріота, який має високу

громадянську позицію, здатний до критичного мислення, який діє згідно з морально-етичними принципами та поважає гідність і права людини.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, духовно-моральне виховання, молодь, суспільство, заклади освіти.

Вступ. В умовах глобальних викликів сучасності та трансформаційних процесів в українському суспільстві особливої актуальності виникає проблема формування громадянської свідомості молоді в контексті духовно-морального виховання. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017), одним із головних завдань освіти є виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на допомогу іншим людям і суспільству [4]. Важливість цього питання підкреслюється також у Концепції національно-патріотичного виховання молоді та Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки [6].

Зклади освіти світу мають ключову роль у цьому процесі, створюючи середовище для розвитку особистості, яка у процесі навчання має усвідомити свою належність до держави та готова діяти на благо суспільства.

Мета статті – проаналізувати вплив духовно-морального виховання у процесі формування громадянської свідомості молоді та визначити основні шляхи його реалізації в освітньому просторі.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь [6].

Сьогодні питання морального та патріотичного виховання дітей та молоді винесені подіями і суспільством на передній план, їх розробка – це вимога часу і найперша суспільна потреба. Їх нинішня особливість така, що концептуальні ідеї мають поєднати європоцентричність, пов'язану з цивілізаційним вибором, з непереборним потягом українців до традиціоналістичних національно-культурних й почасти етнологічних засад [8].

Духовно-моральне виховання закладає фундаментальні цінності, які складають світогляд молодої людини, серед них – повага до людської гідності, чесність, відповідальність, патріотизм, толерантність та емпатія. Ці якості є ключовими для формування свідомого громадянина, здатного приймати зважені рішення та діяти на благо для майбутнього своєї держави. Тому, на нашу думку, духовно-моральне виховання є комплексним процесом формування в особистості високих моральних цінностей, духовних орієнтирів та етичних норм поведінки.

На думку видатного педагога ХХ ст. В. Сухомлинського, духовно-моральне виховання є основою формування особистості, здатної до самовдосконалення та усвідомленого вибору життєвого шляху. Він наголошував на важливості поєднання сімейного виховання, шкільного навчання та впливу соціального середовища для досягнення цієї мети [2].

За визначенням І. Беха, духовно-моральне виховання – процес формування моральних почуттів, рис характеру, навичок і звичок поведінки, заснованих на суспільно прийнятих моральних принципах [1].

Сучасний дослідник О. Дубасенюк, акцентує увагу на необхідності інтеграції духовно-морального виховання в освітній процес через впровадження спеціальних програм та курсів, що сприяють розвитку етичних компетентностей у студентської молоді [5].

Науковиця О. Сухомлинська наголошує на важливості інтеграції духовних цінностей у систему громадянського виховання, що погіршує формування цільової особистості громадянина [7].

В. Жуковський підкреслює, що духовно-моральне виховання є основою для розвитку громадянської відповідальності та патріотизму [3].

Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його головна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування в неї духовної та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної культури, а також потреби та вміння жити в громадянському суспільстві [5].

На нашу думку, духовно-моральне виховання молоді є невід'ємною складовою освітнього процесу, що забезпечує формування гармонійно розвиненої особистості з високими моральними принципами та стійкими духовними цінностями. Разом з тим, духовно-моральне виховання є підґрунтям високої духовності в особистості. Сьогодні ми виберемо нашу перемогу, лише виховуючи високу духовність серед молодого покоління.

Для виховання громадянина з високою духовно-моральною позицією необхідні наступні складові – вплив родини та громади, роль закладів освіти та розвиток критичного мислення. Розглянемо їх детально.

Родина є першоджерелом соціалізації дитини та закладає фундаментальні моральні принципи. Саме у сімейному середовищі формуються базові цінності, такі як чесність, відповідальність, співчуття, до інших. Батьки служать першими моральними орієнтирами. Щодо громади, то вона є найближчим соціальним середовищем, яке включає друзів, сусідів, релігійні організації, молодіжні об'єднання. Громадсько-активні громади сприяють вихованню громадянської свідомості через волонтерські ініціативи, патріотичні заходи, культурні проекти, що формують у молоді почуття відповідальності [2]. Отже, сімейне виховання та участь молоді у житті місцевої громади створюють практичне підґрунтя для застосування та реалізації моральних принципів. Через особистий приклад батьків та активну участь у громадському житті молодь засвоює модель соціально відповідальної поведінки.

Важливою складовою у формування духовно-морального виховання виступають заклади освіти. Це середовище, де молодь не тільки здобуває знання, а й формує громадянську позицію, моральні принципи, соціальні навички. Освітні програми спрямовані на виховання відповідальної, патріотично налаштованої особистості. Значну роль у цьому процесі виконують предмети – історія, громадянська освіта, етика, мистецтво, які сприяють усвідомленню суспільних цінностей, прав і обов'язків громадянина. Інтеграція духовно-моральних цінностей у зміст навчальних

предметів здійснюється через: вивчення історії та культурної спадщини України, аналіз літературних творів з морально-етичної проблематики, дослідження філософських концепцій та етичних теорій, опрацювання правових основ громадянського суспільства [7].

Разом з тим, виховна робота закладу освіти – це ціннісна складова, яка має на меті долучення здобувачів освіти до патріотичних акцій, волонтерських ініціатив, соціальних проєктів та дозволяє сформувати практичний досвід моральної поведінки. Атмосфера закладу освіти та педагогічний колектив впливають на розвиток виховання відповідального громадянина. Але, на жаль, більшість закладів загальної середньої освіти Сумщини навчаються дистанційно, тому учнівство втрачає можливість наживо спілкуватися та навчатися.

Ще одним важливим компонентом духовно-морального виховання молоді є розвиток здатності до критичного осмислення дійсності. Моральна позиція особистості повинна базуватися не лише на традиціях і зовнішніх впливах, а й на свідомому аналізі подій та власному етичному виборі. Критичне мислення дозволяє молоді відрізнити правду від маніпуляцій, ухвалювати рішення на основі раціонального аналізу, уникати крайнощів та деструктивних ідеологій [5].

Як родина, так і заклади освіти відіграють важливу роль у розвитку критичного мислення молоді. Від обговорень у сімейному колі до дискусій, від аналізу соціальних подій до характеристики історичних постатей – це невеликий перелік прийомів, які дозволяють вчити та оцінювати минуле й сучасність, робити висновки та передбачати дослідження своїх дій.

В результаті, можна стверджувати, що існує прямий зв'язок між рівнем духовно-морального виховання та розвитком громадянської свідомості молоді. До основних факторів впливу духовно-морального виховання на формування громадянської свідомості молоді належать:

- ціннісні орієнтації – система моральних пріоритетів особистості, яка самостійно, на основі досвіду, обирає поведінку, вибір та ставлення до суспільних процесів; ціннісні орієнтири формуються під впливом сім'ї, освіти, культури, релігії, соціального середовища та особистого досвіду;
- моральні переконання – усвідомлені установки особистості до того, що є правильним і прийнятним у суспільстві та які ґрунтуються на принципах справедливості (розуміння важливості рівності прав та можливостей для всіх громадян), повазі до гідності людини (визнання прав і свобод інших членів суспільства); громадянській відповідальності (готовності діяти в інтересах спільного блага) [2];
- активна участь у громадському житті суспільства – готовність і здатність особистості не лише розуміти суспільні процеси, а й брати участь у них, впливаючи на розвиток громади, держави та суспільства загалом; молодь, яка залучена до громадських ініціатив, формує навички співпраці, відповідальності, лідерства та критичного мислення;
- розуміння власної ролі у розвитку суспільства та відповідальність за власні дії та їх слідки – усвідомлення взаємозалежності понять «громадянин» та «суспільство» в контексті усвідомлення того, що кожен вчинок має наслідки, як позитивні, так і негативні [7]. Молодь, яка вихована на принципах духовності та моралі, має глибокі переконання, здатність аналізувати результати своїх рішень та приймати відповідні рішення.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху [6].

Духовно-моральне виховання є фундаментальним чинником формування громадянської свідомості молоді. Його системна реалізація в родинному колі та закладах освіти створює підґрунтя для розвитку активного, відповідального та свідомого громадянського суспільства. Важливим чинником є постійне вдосконалення методів та форм виховної роботи відповідно до сучасних викликів та потреб суспільства.

Висновки. Духовно-моральне виховання позитивно впливає на формування громадянської свідомості молоді. Воно забезпечує становлення особистості, здатної до свідомого вибору та відповідальної участі в житті суспільства. В умовах сучасних викликів важливо забезпечити системний підхід до духовно-морального виховання, що враховує як традиційні цінності, так і потреби сучасного світу. Успішна реалізація завдань духовно-морального виховання можлива лише за умови об'єднання всіх соціальних установ: сім'ї, закладів освіти, громадських організацій та держави в цілому. Це дозволить створити сприятливе середовище для формування свідомих та відповідальних громадян, готових до активної участі в розбудові демократичного суспільства.

Разом з тим, ефективність духовно-морального виховання залежить від системного підходу та інтеграції різних форм і методів виховання. Необхідно посилити увагу до духовно-моральної складової в системі освіти та виховання, зокрема через впровадження інноваційних форм виховної роботи, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, залучення громадських організацій до виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ: Либідь, 2020. 848 с.
2. Вітвицька С. С. Проблема духовно-морального виховання молоді у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогічні науки*. Випуск 5 (91). 2017. URL: <https://bit.ly/4gKITgb>
3. Жуковський В. М. Духовно-моральне виховання в історії педагогіки. Острог: НАУОА, 2021. 450 с.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Дубасенюк О.А. Духовно-моральне виховання студентської молоді. URL: <https://bit.ly/4hUr1Rr>

6. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
7. Сухомлинська О. Концептуальні тексти про виховання дітей і молоді як складова історії сучасної освіти в Україні. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/22.pdf>
8. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики. *Шлях освіти*. 2022. № 2. С. 2-7.

II ПАНЕЛЬ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД

Андрєва Вікторія Володимирівна

Викладач вищої категорії Маріупольського
електромеханічного фахового коледжу

Історик- генеалог Київського генеалогічного товариства
«Родослов»
м. Одеса

ГЕНЕАЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ: ВІДНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ З МИНУЛИМ ТА ПОШУК КОРЕНІВ

В сучасній Україні генеалогічні дослідження відіграють важливу роль і мають велике значення для відновлення національної пам'яті та формування національної ідентичності. Генеалогія допомагає не тільки відновити зв'язок з предками, а й зрозуміти як історичні події вплинули на кожну українську родину, а також розкрити забуті сторінки сімейного минулого.

Особливої уваги заслуговують дослідження які стосуються долі українців репресованих у сталінські часи. Більшість людей які постраждали від репресій були несправедливо забуті, а їх родини втратили важливу інформацію про своє коріння.

У статті розглянуто важливість пошуку справ репресованих, подано приклад дослідження родинної історії, а також висвітлено важливість цього процесу для сучасних українців.

Ключові слова: генеалогія, національно-культурна ідентичність, політичні репресії, історична пам'ять, українська історія, справа репресованого

Вступ

Генеалогічні дослідження є важливим інструментом для відновлення історичної пам'яті та усвідомлення своєї національно-культурної ідентичності. В Україні сьогодні ця тема набуває особливого значення в умовах спростування викривлених радянською владою історичних даних

Через наслідки політичних репресій ХХ століття, багато сімей втратили не тільки документи, зв'язки, а й найголовніше, пам'ять про власне походження.

Метою статті є висвітлення ролі генеалогічних досліджень у формуванні національно-культурної ідентичності українців через вивчення історії репресованих предків у сталінські часи.

Сталінські репресії 1930–1950-х років стали справжньою трагедією для тисяч українських родин. Розстріляними і ув'язненими у таборах ГУЛАГу були не тільки тисячі українців, а й представників інших національностей — усі, кого режим вважав «небезпечними». Їх імена і долі замовчувалися десятиліттями, трагедії родин скривалися у засекречених справах на полицях архівів.

Відновлюючи пам'ять про репресованих предків, ми розкриваємо масштаб трагедії родин і це важливий крок у розумінні впливу тоталітаризму на суспільство та боротьбі за збереження історичної правди.

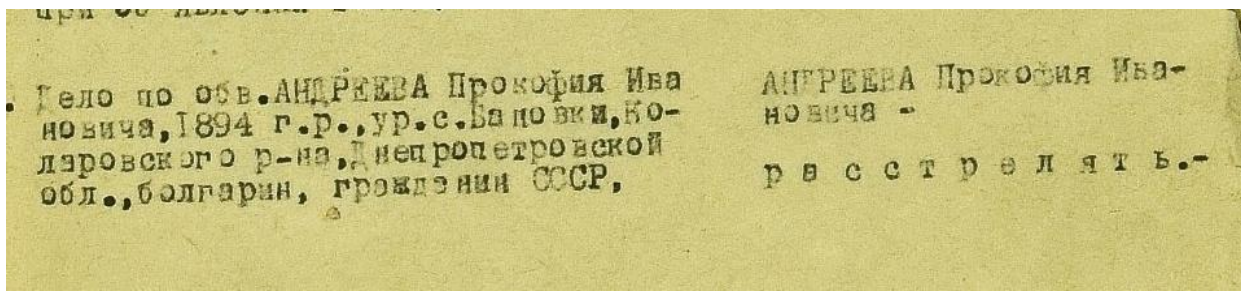
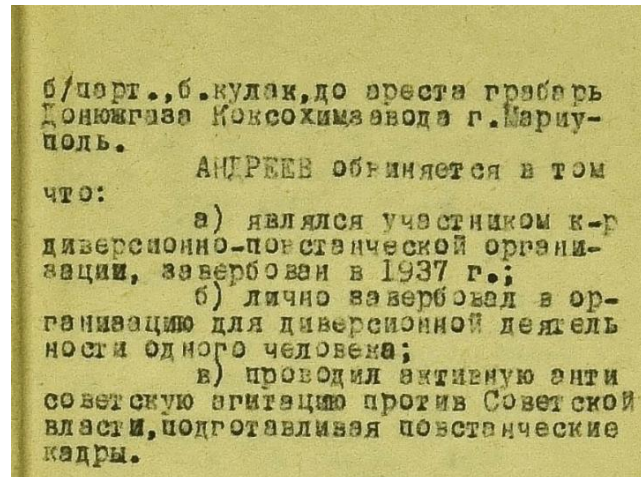
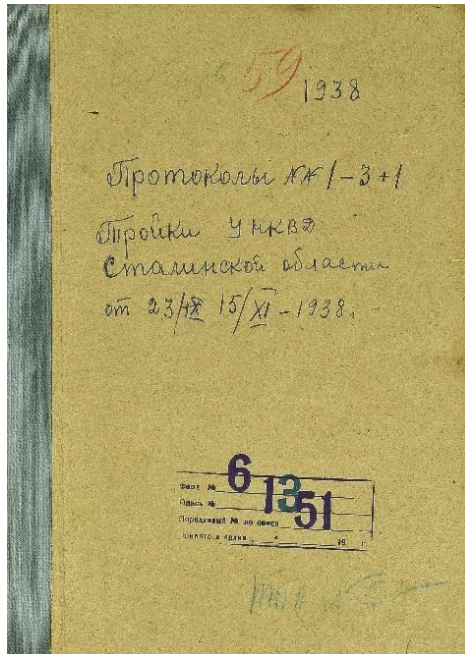
З якою найголовнішою проблемою стикаються дослідники під час генеалогічного дослідження пов'язаного зі справою репресованого, це відсутність прямих свідчень від нащадків жертв репресій. Тому дуже важливо перед початком генеалогічного дослідження провести опитування старших родичів і попрацювати з сімейним архівом, якщо він зберігся, так як дуже часто рідні намагалися приховати цю сторінку сімейної історії. Далі потрібно почати пошук в архівних установах.

Особисті справи репресованих, зазвичай, містять багато інформації і біографічного характеру. З них можна отримати дані про особисті характеристики людини, дізнатися дату і місце народження (особливо, якщо у Вас немає такої інформації і Ви не можете заглибитися по сімейній лінії з цієї причини). Крім того, до протоколів часто додавалися вилучені особисті документи (наприклад, паспорт, свідоцтва про народження) та фотокартки засудженого.

Мій власний досвід генеалогічного дослідження також пов'язаний із темою репресій. Прадід мого чоловіка був заарештований у 1938 році і вже ніколи не повернувся додому. Його дружина, діти і онуки вважали що він десь

загинув у Сибіру після того як отримав вирок. Ніякої інформації про його долю родина не мала. Навіть намагалися цю тему не обговорювати.

Маючи інформацію про його ім'я по батькові дату і місце народження, я почала пошук з онлайн бази даних «Реабілітовані історією». Серед списку репресованих я знайшла прадіда мого чоловіка. Прокопій Іванович Андрєєв був заарештований 26 травня 1938 року і засуджений трійкою УНКВС по Донецькій області до розстрілу. Таким чином ми з чоловіком дізнались невідому раніше інформацію.

Далі я звернулася до Галузевого державного архіву Служби безпеки України у місті Київ (ГДА СБУ м. Київ) із запитом про отримання копії його особистої справи. Зазвичай справа репресованого може містити протоколи допитів, обвинувальний вирок та свідчення інших людей.

На жаль, його справа зберігається в Державному архіві Донецької області і отримати її зараз неможливо. З ГДА СБУ мені надіслали протокол засідання трійки УНКВС Сталінської області від 23.09.1938. В ньому вказано, що Андрєєва П. І. засуджено до вищої міри покарання – розстрілу.

Окрім того в протоколі записано, що прадід мого чоловіка був болгариним за національністю.

Національний банк репресованих	
Запис №216406 [Повернутись до списку]	
Прізвище	АНДРЕЕВ
Ім'я	Прокоп
По-батькові	Іванович
Дата народження (рік)	1894
Фото	нема...
Місце народження (region)	Дніпропетровська обл. с. Банівка Бердянського р-ну
Національність	болгарин
Соціальне походження	нема даних...
Приналежність (в різний час) до політичних партій, рухів, молодіжних організацій	

Підстава: Ф.6 оп. 13 спр. 51

Це дослідження допомогло не тільки дізнатися про долю репресованого пращура, а й відкрити ще одну важливу сторінку родинної історії – етнічне походження пращура, про яке в родині не згадували

Знайдені документи наочно показали, як радянська влада боролася з представниками інших національностей, що призвело до втрати мовної та культурної спадщини багатьох народів.

Генеалогічні дослідження допомагають не лише знайти інформацію про репресованих предків, а й осмислити їхню долю у загальному контексті історичних подій. Вони дають змогу відновити національну пам'ять, яка була перервана тоталітарною системою.

Особливо важливим є передача знайденої інформації наступним поколінням. Родинні історії можуть стати основою для написання спогадів, створення сімейних архівів та відновлення традицій, які колись були втрачені.

Архіви, усні свідчення та сучасні цифрові ресурси дають змогу дослідникам глибше проникнути в історію своєї родини, що є важливим кроком у відновленні справедливості та історичної правди.

Кожна знайдена історія – це не лише особисте відкриття, а й внесок у спільну історію українського народу.

Список використаних джерел

1. Галузевий державний архів Служби безпеки. України URL: <https://ssu.gov.ua/>
2. Проект «Реабілітовані історією» URL: <https://rehabilitated.org.ua/>
3. Український інститут національної пам'яті URL: <https://uinp.gov.ua/>
4. Державні обласні архіви України URL: <https://arch.gov.ua/>
5. Київське генеалогічне товариство «Родослов» URL: <https://rodoslov.com.ua/>

Новикова Поліна Олександрівна, учениця 10 класу

Глухівської загальноосвітньої школи

I-III ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області;

Давиденко Наталія Олександрівна, учитель

історії вищої кваліфікаційної категорії, «старший учитель»

Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2

Глухівської міської ради Сумської області;

Кудінов Дмитро Валерійович, доктор історичних наук,

професор кафедри історії України Сумського державного

педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

МАЕСТРО ЮРІЙ КОВАЛЕНКО

У статті розглядається постать українського історика, археолога, краєзнавця, військового та громадського діяча Юрія Олександровича Коваленка: систематизується й хронологізується інформація про його життєвий шлях – дитячі та юнацькі роки, служба в армії, сімейне життя, робота в археологічній сфері, військова служба в період російсько-української війни. Питання вшанування пам'яті загиблих героїв нині є надактуальним. Матеріали біографічних досліджень активно використовуються в освітньому процесі ЗСО та ЗВО, тож їх перелік необхідно збільшувати.

Ключові слова: особистість, героїзм, патріотизм, російсько-українська війна, меморіалізація.

Нині відбувається перебудова свідомості кожного українця: буквально вчора ми вимовляли слова «патріот», «Україна», особливо не замислюючись над їхнім значенням. Усе змінилось з початком повномасштабної війни Росії проти нашого народу.

Багато відданих синів і доньок уже втратила Україна; пам'ятати про їхній подвиг, ушановувати – наш обов'язок перед своєю совістю й майбутніми поколіннями. Кожне ім'я захисника має бути збережене, кожен загиблий герой – ушанований.

Одним із Героїв, які віддали своє життя за вільне майбутнє України, є глухів'янин Юрій Олександрович Коваленко – представник еліти, талановитий археолог, історик, краєзнавець, науковець, патріот, героїчний воїн.

Метою статті є комплексне розкриття життя, діяльності й творчості Юрія Коваленка.

Народився 22 березня 1966 року в селі Некрасове Глухівського району Сумської області. Його мати була вчителькою історії, а батько мав золоті руки; багато в чому міг допомогти іншим по господарству. Ще із самого дитинства Юрій був захоплений археологією – ходив по смітниках, поки інші однолітки грали в м'яча чи купалися у річці. Мати за ці «експедиції» і не сильно сварила [1].

Навчався Юрій Олександрович у Некрасівській восьмирічній школі, а в 1981–1983 рр. – у Глухівській середній школі № 2. Як згадує його класний керівник, Юрій був завзятим та ініціативним хлопцем, який хоч і не був відмінником, мав завжди багато ідей. Це і не дивно, оскільки паралельно він навчався у Глухівській музичній школі в класі гітари, а також умів грати на фортепіано і баяні. Він зікінчив школу із відмінними оцінками з гуманітарних предметів [9].

1985 року Юрій Коваленко вступив до Сумського ПТУ №5, де здобув освіту електрика. Робота за даним фахом його абсолютно не цікавила; під час практики, як він і сам казав, було нудно. Юрій зрозумів, що йому потрібна хоч якась вища освіта, тож вступив до Глухівського державного педагогічного інституту ім. С. Сергєєва-Ценського. Там, заочно навчаючись у 1991–1996 роках, отримав диплом вихователя, викладача дошкільної педагогіки і психології [6].

Юрій Олександрович мав чимало хобі, наприклад садівництво, рибальство, плетіння з лози, нумізматику. В останні перед війною роки посадив у батьківській садибі близько 15 сортів винограду.

У 1985–1987 роках Юрій Олександрович перебував на військовій службі у радянській армії в Польщі, в місті Легниці, у ставці військ Західного напрямку СРСР. Одного разу почув, як до нього кажуть у спину: «Окупант!». Тоді він зненавидів росіян за їхню загарбницьку політику. По поверненню на Батьківщину у 1987 році 21-річний Юрій Коваленко приєднався до археологічної експедиції в Києві, що досліджувала Поділ. Тоді, власно кажучи, і почалася його кар'єра археолога-науковця [6].

Наприкінці 1980-х років Юрій працював у Некрасівському будинку культури вчителем музики в рідній школі, керівником Глухівського музичного гуртка, директором підліткового клубу у Глухівському ПТУ № 31 [6]. Саме у той час він познайомився зі своєю майбутньою дружиною, пані Оксаною. Як вона згадує, ще коли вони не були одруженими, Юрій Олександрович уже казав, що у них будуть онуки. 1992 року вони побралися. 1994 року у пари народилася донька Олеся, 2003 року – Іванна, а 2022 року Юрій Олександрович та Оксана Миколаївна стали дідусям та бабусею.

1991 року Юрій Олександрович узяв участь у Всеукраїнському молодіжному фестивалі «Червона Рута», що проходив у Запоріжжі. Там він виступив зі своєю авторською піснею «Дума про Гетьманщину» [10]. Також на початку 1990-х років він брав участь у проукраїнських мітингах, що проходили у Глухові. Там збиралися тисячі людей, стояли з українськими прапорами на одній з центральних вулиць, а в центрі уваги був молодий хлопець з гітарою, що співав пісню Легіону УСС – ним був Юрій Коваленко [5]. Він завжди мав чітку позицію патріота України, не мав у цьому питанні напівтонів.

1992 року був призваний до Збройних Сил України, службу ніс у м. Глухів на посаді начальника клубу. У 1997 році після розформування військової частини був звільнений в запас.

Того ж 1992 року разом з однодумцями заснував пошуковий загін «Обеліск», метою якого був пошук загиблих часів Другої світової війни на території Глухова. Результатом спільних командних зусиль стало перепоховання учасників бойових дій в урочище Борок, що в Глухові, восени 1994 року. Дана подія стала першою подібною акцією, тож набула загальнодержавного розголосу [4].

З березня 1999 року Юрій Олександрович почав працювати у Державному історико-культурному заповіднику (наразі – Національний заповідник «Глухів») та обійняв посаду заступника директора з науково-виробничої діяльності. З 2003 року був переведений на посаду завідуючого науково-дослідним відділом. 2005 року він закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка та здобув кваліфікацію магістр історії [6].

Від 2005 року Ю. О. Коваленко почав активно брати участь у археологічних експедиціях; особливо був зацікавлений Батурином. Як згадує його донька Олеся, його там знали не лише історики, а і місцеві жителі, які завжди були захоплені діяльністю Юрія Олександровича і вдячними за цю важливу роботу. Він показав себе у даній місії як вправний археолог, оскільки зміг віднайти місце розташування фундаменту собору Живонавальної трійці та кладовища неподалік [4]. Також він очолював загопи студентів-археологів, які навчалися в Глухівському національному університеті ім. О. Довженка. На розкопки брав із собою свою доньку Олесю, і, як вона згадує, він був уважним до всіх не тільки під час археологічних розвідок, а й у годину відпочинку: перепитував чи ніхто не замерз, чи не голодні вони; а студенти натомість усе чекали вечора, аби зібратися біля багаття і поспівати разом під гітару [8].

Проте найбільше йому подобалося досліджувати Глухів. Юрій Коваленко зумів віднайти стільки матеріалів, що на основі їх було відкрито музей археології, засновником якого, по праву, вважають його самого. Юрій Олександрович зміг відкопати не лише залишки давньої зброї, монет, глечиків тощо, а й усипальницю Терещенків. Як згадує Олеся, туди спускалися всього четверо людей: Юрій Олександрович, його колега, колишній мер Глухова Мішель Терещенко, і вона, його дочка. Також він проводив дослідження у рідному Некрасовому [3].

На базі зібраних матеріалів від 2008 року почав писати кандидатську дисертацію на тему «Історична топографія середньовічного та ранньомодерного Глухова». У вересні 2021 року захистив дисертацію кандидата історичних наук у Національному університеті «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка.

З початку Антитерористичної операції на Сході України брав участь у гуманітарній місії «Чорний тюльпан», оскільки в той період російські окупанти заборонили військовим забирати тіла загиблих, допускали до евакуації лише цивільних осіб. Таким чином, разом із колегами вивіз близько 150 тіл загиблих біля Дебальцевого та Іловайську. Там Юрію Олександровичу дали позивний Археолог. За участь у місії його було нагороджено відзнакою Міністерства оборони України [7].

Узимку 2020 року Юрій Коваленко вступив на контрактну службу до 58 ОМПБр імені гетьмана Івана Виговського. На фронті він мав позивний Маестро саме через творчу натуру. Брав участь у боях за Авдіївку. За це він був нагороджений відзнакою Генштабу України та командувача Об'єднаних сил [4].

У перші години повномасштабного вторгнення Росії на територію України брав участь у боях за Глухів разом із 16 ОМБ. На початку весни був учасником бойових дій у Київській та Чернігівській областях. За іронією долі опинився з побратимами в Батурині, де зміг домовитися про екскурсію для бійців по палацу Розумовського, території біля цитаделі. Потім, побувши в госпіталі на лікуванні, почав воювати на Сході України. Він був снайпером, воював, як кажуть військові, «на нулі» [8].

14 березня 2023 року Юрій Олександрович загинув біля села Кузьмине, що на Луганщині. Прощання з героєм відбулося у Глухові 18 березня, за 4 дні – на одній з центральних площ міста зібралося чимало глухів'ян. Сотні, а то й тисячі людей прийшли не лише з квітами, а й з численними українськими прапорами, щоб ушанувати пам'ять [2].

Дружина загиблого, Оксана Миколаївна, передала на потреби 16 ОМБ 40 тис. грн за тиждень після поховання Юрія Олександровича. У знак поваги до археолога на території Глухівської міської територіальної громади було

перейменовано дві вулиці на його честь: вулицю Некрасова у Глухові та вулицю Некрасова у рідному селі - Некрасовому. У листопаді 2023 року Науково-дослідний інститут українознавства МОН України започаткував премію для молодих учених, вона почесно носить ім'я Юрія Олександровича Коваленка. На річницю смерті археолога, 14 березня 2024 року, на фасаді Національного заповідника «Глухів» було відкрито меморіальну дошку пам'яті співробітника, Юрія. Того ж дня в заповіднику було презентовано книгу Юрія Олександровича «Історична топографія Глухова доби Середньовіччя та Ранньомодерного часу». Також Юрія Олександровича було посмертно нагороджено орденом «За мужність» III ступеня. У Глухові його фото розмістили на Дошці пам'яті загиблих захисників, у школах де навчався – на стендах.

Він дуже любив свою родину, був люблячим чоловіком, батьком, дідусем. Археологія стала працею його душі. Він здійснив низку досліджень у галузі історії, належним чином оцінених серед колег. Його внесок у археологію – неоціненний: він став дослідником козацьких Батурина і Глухова. Юрій Олександрович загинув, боронячи Україну, захищаючи право на розвиток майбутніх поколінь. Наш обов'язок – пам'ятати й ушановувати кожного і кожену, хто поклав життя за наше майбутнє!

Список використаних джерел

1. Археолог із Сумщини після дев'яти ротацій у місії «Чорний тюльпан» пішов служити в армію. *Sumy today*. URL: <https://sumy.today/news/society/13592-arkheoloh-iz-sumshchyny-pislia-deviatiy-rotatsii-u-misii-chornyi-tiulpan-pishov-sluzhyty-v-armiiu.html> (дата звернення: 10.11.2024).
2. Допис Шосткинської Районної Військової Адміністрації у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/share/18Lfc9uRZn/?mibextid=wwXIfR> (дата звернення: 12.12.2024).
3. Коваленко Ю. О. Історична топографія Глухова доби Середньовіччя та Ранньомодерного часу. Нац. Заповідник «Глухів», Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2024. 224 с.
4. Коваленко Юрій Олександрович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коваленко_Юрій_Олександрович
5. Мітинг у Глухові 9 вересня 1990 року. Відеофайл. URL: https://drive.google.com/file/d/1YaBILNGSpjI5blj2aj6HT_Y38n3orOBI/view?usp=sharing (дата звернення: 25.10.2024).
6. Національний заповідник «Глухів». Особова справа №16 Коваленка Юрія Олександровича від 10 березня 1999 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1eK7nXijfGejmeZpJdlW_kROdpPhJ_k84/view?usp=drivesdk (дата звернення: 25.11.2024).
7. Почесна грамота МОУ. *Глухівщина*. №3 (2697). 22 січня 2021 року. С. 2.
8. Приватне листування з Олесею Коваленко від 5 грудня 2024 року.
9. Спогади Інни Сбитної. Аудіофайл. URL: https://drive.google.com/file/d/1bKHKYr72Npx8Fs_Uq8WucXy66RBgfHE6/view?usp=sharing (дата звернення: 25.11.2024).
10. Юрій Коваленко – Дума про Гетьманщину. *Глухівщина культурно-історична*. URL: <https://youtu.be/1SV-fF-Gie8> (дата звернення: 12.12.2024).

Студенець Олена Анатоліївна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
початкової і дошкільної освіти
Хмельницький інститут
післядипломної педагогічної освіти імені А. Назаренка
м.Хмельницький

ВДОСКОНАЛЕННЯ РІДНОЇ МОВИ - ОДНА ІЗ НЕВІД'ЄМНИХ СКЛАДОВИХ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

«Засвоєння рідної мови для кожної людини – це своєрідний ключ, засіб пізнавальної діяльності, канал розвитку інтелекту та культури...» (М.Жинкін)

У статті розглядається питання щодо вдосконалення рідної мови як однієї із невід'ємних аспектів педагогічної культури, а саме представлено обґрунтування актуальних питань про опанування, чистоту, культуру мови та рідного слова, що є важливими компонентами загальної педагогічної культури сучасного педагога. Культурний педагог – це не візир шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною сутністю із творчим і гуманним способом світобачення і світосприймання. Саме культура і мова є підґрунтям формування особистості вчителя.

Ключові слова. Рідна мова, педагогічна культура, спілкування, майстерність, мовлення, чистота та змістовність, професіоналізм та вдосконалення.

Вступ. Мова — одне з див, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Саме вона віддзеркалює душу народу, його історію. Збагнути таємницю мови, прочитати історію слів, а звідси — предметів та явищ, може тільки той, хто знає рідну мову. Рідна мова - найдивовижніший винахід людства, інструмент збереження й розвитку інтелектуальних і духовних скарбів нації. Берегти, плекати мову треба змалку, бо добре відомо, що чим багатший словниковий запас людини, тим краще її мовленнєвий розвиток[3]. Навчальні заклади покликані давати не тільки знання, а й формувати особистість, індивідуальність, виховувати такого педагога, який за

словами Т.Г. Шевченка був би апостолом правди і науки та уособленням совісті нації, яка потребує культурного вчителя. Сухомлинський наголошував, що слово вчителя як інструмент впливу на душу вихованця нічим замінити не можна, вчений підкреслював необхідність встановлення педагогічно доцільних взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу: обґрунтував вимоги до формування гуманістичної спрямованості особистості вчителя, виклав ідеї "педагогічного співробітництва", фундаментом якої вважав принципи поваги до особистості вихованця, стимулювання його бажання спілкуватися з учителем як з мудрим другом і наставником. Педагогічне спілкування характеризується такими функціями як пізнання особистості самого себе та вихователя), обмін інформацією (бесіди, діалоги), організація діяльності, обмін ролями, самоствердження. Безперечно, що саме у діалогічному спілкуванні перспективи педагогіки співробітництва, бо повноцінний діалог не може відбуватися без рівності позицій вихователя і вихованця, без розвиненої комунікативної культури педагога, його правильної сучасної літературної мови...

Мета статті. Професіоналізм спілкування – це готовність і уміння використовувати системні знання у взаємодії з дітьми[2]. І саме тут найбільше проявляється педагогічна культура та шире і мудре рідне слово наставника.

Роль мови у формуванні і самовираженні особистості величезна. Особливе значення має рідна мова, що стає для кожної людини одним з найцінніших надбань. Безсумнівно, що саме найгостріше це відчувається тоді, коли людина довго перебуває за межами батьківщини. Тоді бодай одна вісточка рідною мовою приносить душевну полегкість, втамовує тугу за рідною стороною[4]. Безперечно, через мову ми пізнаємо рідний народ, його ментальність, культуру, історичний досвід. Крізь призму слова сприймаємо одну з граней краси. Наші моральні переконання формуються на основі моральних понять та ідей, що пізнаються завдяки мові та педагогічній культурі вчителя.

Основна частина. Чим краще сучасний вчитель опановує рідну мову, тим досконалішим стає наше мислення[1]. Як відомо, вбираючи в себе знання, відображені в мові педагог вибудовує власний внутрішній світ, формує себе як особистість, вдосконалює свою педагогічну культуру та працює над чистотою рідного слова...

Варто відмітити, що основним і найважливішим показником рівня культури людини, її мислення, інтелекту, педагогічної культури зокрема є мовлення.

Основними ознаками культури мовлення є змістовність, правильність, точність, чистота, доречність, багатство і різноманітність, а також виразність[6]. У свою чергу, культура мовлення утверджує певні норми які сприяють удосконаленню мовлення, шляхом їх дотримання підвищується рівень мовленнєвої культури особистості і відповідно та водночас рівень педагогічної культури учителя.

Мова формує людську духовність, культуру та відчуття краси слова й образу. Слід зазначити, рідна мова є одна із складових аспектів та важливих чинників педагогічної культури сучасного педагога в період сьогодення. В.О.Сухомлинський писав: "Тільки той може осягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність своєї Вітчизни, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини..."

Питанням мовленнєвої та педагогічної культури й спілкування займалися відомі видатні вчені Б.Ананьєв, А.Виготський, Р.Жинкін, І.Зимня, А.Леонтьєв, Д.Ельконін та інші. Підвищенню рівня мовленнєвої культури присвячені наукові праці вітчизняних науковців Н.Бабиш. С.Карамана, А.Капської, О.Коваль, Л.Мацько, М.Пентилук та ін. Недостатньо дослідженими залишаються специфіка мовлення та ефективності методів підвищення мовленнєвої культури особистості та універсальній значимості мовленнєвих умінь. Педагогічна культура та майстерність залежить від комплексу професійних якостей, які забезпечують здатність особистості вчителя до встановлення взаємного контакту з учнями[8].

Вкрай важливо зрозуміти, що саме у формі спілкування з учнями, в методах і прийомах відбувається виховний вплив загальний тон і стиль спілкування вчителя з учнями характеризується доброзичливістю його ставлення до них, повагою до гідності особистості учня, вимогливістю, правдивістю. Певна річ, найважливішим засобом впливу на особистість, облагороджування її почуттів, душі, думок, переживань є краса і велич, сила й виразність рідного слова. Тому педагогам особливу увагу слід приділяти розвитку усного і писемного мовлення. А для цього потрібно постійно розширювати свій життєвий досвід: творчо мислити й відчувати, оцінювати і узагальнювати, а потім передавати рідним словом усе побачене, почуте, пережите.

Оскільки мова вчителя завжди є зразком для учнів, то саме тому й повинна бути не лише правильною щодо побудови, а й багатого, змістовного, різноманітного за своїм словниковим складом. Таким чином, мова Педагога – важливе джерело збагачення словника учня[5]. Треба звертати увагу на те, щоб діти в освітньому процесі не засвоювали «перекручених» слів, переконливо доводячи їм, що цим псується, засмічується краса рідної мови.

Варто зазначити, що для розвитку та вдосконалення рідної мови потрібно звернути увагу на ряд завдань:

- розширювати і поглиблювати знання щодо української мови;
- викликати інтерес до роботи над словом, почуття гордості за рідну мову;
- формувати ініціативу і самостійність, здатність оперувати словом у мовленнєвій діяльності;
- виховувати прагнення вдосконалювати літературну мову;

Як бачимо і переконуємось із практики життя, що тільки образна, граматично виважена, інтонаційно збагачена, жива мова вчителя у спілкуванні з дітьми, – і є один із найважливіших факторів для ефективного здійснення освітнього процесу. Культура педагога – поняття широке та багатогранне. Учитель просто зобов'язаний уміти вибирати та використовувати ті елементи мови, які точніше всього, образно й емоційно приведуть його думки до свідомості учнів. А це залежить від його ерудиції, від уміння усвідомлено вибирати та використовувати такі мовленнєві засоби, що необхідні в даній конкретній ситуації і від його педагогічної культури загалом. Основа розвитку культури мови як учителя, так і кожного, хто виступає перед аудиторією, – це знання орфоепічних норм мови

та відпрацьована до автоматизму техніка говоріння. Дотримання орфоепічних норм є важливим чинником збереження багатства рідної мови та її подальшого розвитку[7]. Тому образний характер української мови, її емоційність, велика кількість епітетів, метафор, порівнянь свідчать про перевагу в душі українця емоційно-почуттєвого, творчого бачення світу.

Висновки. Таким чином, рідна мова у роботі вчителя - найсильніший засіб формування світогляду дитини в душі національних традицій, національного світобачення. Рідне, українське слово спонукає до краси, добра та любові, позитиву в усьому, людської гідності. Події останніх років стали поштовхом для переосмислення ролі рідної мови в житті кожного українця. Вона стала оберегом, символом єдності, інструментом боротьби для кожного з нас, знаком незламності й сили духу. І саме через велику силу та значущість українського слова і вдосконалюється педагогічна культура вчителя як справжнього Педагога: віддзеркалюються його професійні цілі, наукова ерудиція, педагогічна майстерність, культура мови, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт та прагнення до самовдосконалення.

Відповідно, доскональне опанування рідної мови – одна із невід’ємних складових педагогічної культури сучасного педагога як справжнього Освітителя з великої літери...

Список використаних джерел

1. Галузинська Л. І. Українська мова: за професійним спрямуванням. Київ. Знання. 2008. С.430
2. Зубков М. Українська мова : універсальний довідник. Харків. Школа. 2004. С.496
3. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення. Київ. Ліра. 2007. С.240
4. Мацько Л. І. Культура української фахової мови. Київ. Академія. 2007. С.360
5. Мацько Л.І. Риторика. Київ. Вища школа. 2003. С.349
6. Олійник О. Культура мовлення. Київ. Кондор. 2008. С.296
7. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ. Арттек. 2001. С.392
8. Федоренко В. Рідна мова - Божа благодать. Київ. Дивослово. 2009. - № 2. - С. 2-6.

Онопріснко Лариса Михайлівна,
викладач історії ДПТНЗ «Шосткинське ВПУ»,
м. Шостка

МУЗЕЙ ШОСТКИНСЬКОГО ВПУ – ОСЕРЕДОК ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена дослідженню ролі музею Шосткинського Вищого професійного училища як осередку військово-патріотичного виховання у сучасних умовах російсько-української війни. Розглядаються різноманітні методи та інтерактивні підходи, що використовуються в музейній діяльності для популяризації історичної пам'яті, виховання патріотизму та розвитку громадянської активності. Особлива увага приділяється аналізу ефективності патріотичних програм музею, актуальності його ролі в системі освіти та перспективам подальшого вдосконалення заходів військово-патріотичного виховання. Зокрема аналізуються освітні та виховні заходи, спрямовані на збереження пам'яті про героїв-випускників, які віддали своє життя за незалежність України.

Ключові слова: музей Шосткинського ВПУ, військово-патріотичне виховання, національна свідомість, патріотизм, російсько-українська війна.

**«Патріотичне виховання - це сфера духовного життя,
яке проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне,
що любить і ненавидить людина, яка формується...»**

В. О. Сухомлинський

У сучасних умовах російсько-української війни питання військово-патріотичного виховання набуває особливої актуальності. Формування національної свідомості, патріотизму та громадянської відповідальності серед молоді є важливим завданням для всієї держави, оскільки саме молоде покоління визначатиме подальший розвиток України та її здатність протистояти зовнішнім загрозам.

Оновлення змісту освіти, її модернізація набуває особливої актуальності. Зростає роль регіональних історичних досліджень, відбувається усвідомлення та переосмислення власної історії, національних рис тощо. Музейна педагогіка відіграє вагомий роль в освітньому процесі і є дієвим засобом у патріотичному вихованні молоді та джерелом додаткової інформації до вивчення програмового матеріалу. Основа діяльності музеїв у закладах освіти – ідея становлення державності України, виховання високих моральних якостей громадянина, справжніх патріотів своєї держави. Музеї, що створені і діють у закладах освіти, сприяють не лише вивченню минулого, а й залученню педагогічних працівників, учнівської молоді до пошукової, дослідницької роботи, проектної діяльності.

Про доцільність використання краєзнавчого матеріалу в системі виховання й навчання учнів писали Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервег. Велику увагу цьому аспекту приділяли представники вітчизняної педагогіки (М. Вессель, О. Духнович, Т. Лубенець, М. Новиков, Д. Семенов, А. Симонович, С. Русова, К. Ушинський) [2].

Педагогічні основи краєзнавства, методичні рекомендації щодо організації пошукової роботи та використання краєзнавчих матеріалів обґрунтовані сучасними науковцями – М. Откаленком, М. Лисенком, а науково-методичні

засади краєзнавчої роботи – М. Кострицею, В. Обозним, М. Крачилом [2].

Аналіз сучасних тенденцій показує, що для подальшого підвищення ефективності патріотичного виховання необхідно постійно вдосконалювати методики музейної роботи. Впровадження новітніх технологій, розширення партнерства з освітніми та культурними установами, а також інтеграція музейної педагогіки у загальноосвітній процес можуть стати ключовими чинниками в досягненні цієї мети.

Сьогодні музей є важливим засобом формування історичної свідомості громадян.

Музей Шосткинського Вищого професійного училища це потужний осередок, що поєднує збереження історичної пам'яті, освітню діяльність і патріотичне виховання.

У далекому 1996 році за активної участі гуртківців була створена історико-краєзнавча світлиця. Світлиці музею знайомлять з побутом та традиціями нашого народу і дають можливість учням долучитися до музейної справи. Залюбки відвідують його випускники минулих років, батьки учнів, школярі та гості.

Освітньо-виховні заходи спрямовані на відновлення й відкриття закритих сторінок історії України та видатних особистостей українського державотворення. Без минулого – немає майбутнього.

З цією метою проводяться конференції, засідання круглого столу, тематичні зустрічі із залученням учасників бойових дій різних війн, готуються тематичні виставки, проводяться екскурсії, учні беруть участь у міських та обласних тематичних заходах, проводиться пошукова робота.

Під час російсько-української війни музей посідає особливе місце у системі військово-патріотичного виховання, виконуючи низку важливих функцій, серед яких не тільки збереження історичної пам'яті, а й формування національної свідомості та розвиток патріотичних почуттів у молоді.

Заходи спрямовані на практичний розвиток та удосконалення військово-патріотичного виховання учнівської молоді, підвищення знань, умінь та навичок.

На виховні години, які проводяться у музеї частими гостями є учасники бойових дій на Сході: випускники, які сьогодні боронять кордони нашої країни: Соляников А., Белоусов А., Сурай А., Москаленко О. та інші герої нашого міста.

Училище співпрацює з військовою частиною, проводяться спільні уроки у межах викладання предмета захист України.

Не можна забувати про події минулих років (Афганістан, II світова війна).

В музеї закладу створена постійно діюча виставка, присвячена загиблим випускникам ДПТНЗ «Шосткинське ВПУ»: воїну – афганцю Кузьмину Сергію та героям – випускникам, які загинули у російсько-українській війні.

Пам'яті В. Кондратенка установлена меморіальна дошка, відбувся мітинг-реквієм, присвячений урочистому її відкриттю. Відбулися заходи з нагоди презентації книги В. Кондратенка, куди ввійшли спогади викладачів, майстрів, колишніх учнів про героя. Відеофільм про нашого учня посів I місце у міському конкурсі ІТ – технологій [3].

Війна внесла свої корективи в роботу училища і в роботу музею в тому числі.

Виникла необхідність облаштування нової кімнати – Галереї Захисників, створення Книги пам'яті (понад 40 загиблих героїв-випускників).

Ця кімната відображає героїчний шлях випускників училища. Постійні експозиції, присвячені загиблим героям, слугують нагадуванням про важливість самопожертви та мужності у захисті Батьківщини. Музейні експозиції, які містять особисті речі та документи полеглих, мають потужний емоційний вплив на молодь, сприяючи формуванню високих моральних стандартів та почуття національної гордості. В цьому контексті музей виконує роль «живого уроку історії», який не тільки інформує, але й надихає учнів на активну громадянську позицію.

Окрім традиційних експозицій, музей активно використовує сучасні методики роботи з молоддю. Організація екскурсій, тематичних лекцій, презентацій книг і зустрічей із ветеранами дозволяє учням безпосередньо взаємодіяти з історичними подіями та особистостями. Такі заходи сприяють не лише накопиченню знань, а й формуванню емоційної прив'язаності до національної історії. Водночас інтерактивний формат допомагає розвивати критичне мислення та аналітичні здібності, що є важливими компонентами сучасної музейної педагогіки.

Музей Шосткинського Вищого професійного училища використовує комплексний підхід, що поєднує класичні форми презентації історичних фактів із сучасними інтерактивними інструментами, зокрема онлайн-екскурсіями. Це дозволяє розширити аудиторію та залучити до процесу виховання не лише учнів навчального закладу, але й широкую громадськість.

Важливою складовою роботи музею є підтримка контактів із родинами загиблих героїв-випускників та місцевими громадськими структурами. Організація спільних заходів, таких як лінійки-реквієми та тематичні форуми, сприяє створенню атмосфери взаємоповаги та підтримки, що є важливим елементом патріотичного виховання. Подібні заходи позитивно впливають на формування у молоді відчуття відповідальності за долю країни та стимулюють активну громадянську позицію.

Висновки. Музей Шосткинського Вищого професійного училища є потужним виховним інструментом, який не лише зберігає пам'ять про героїчні події минулого, але й активно сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму та громадянської відповідальності серед молоді. Розвиток музейної діяльності з акцентом на військово-патріотичне виховання має велике значення для зміцнення національної безпеки та підтримки історичної ідентичності України.

Саме за таким принципом і формується національна ідентичність учнівської молоді у Шосткинському ВПУ.

Таким чином, музей Шосткинського Вищого професійного училища є зразком ефективного використання культурного ресурсу для формування патріотичних цінностей серед молоді, що на сьогодні є найбільш актуальним.

Список використаних джерел:

1. Майдибура А. Національно-патріотичне виховання / А. Майдибура // Позашкільня. – 2012. – № 10 – С. 21.
2. Міхно О. Шкільний музей: ретроспектива і сьогодення / О. Міхно // Рідна школа. – 2013. – № 4-5. – С. 56. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2013_4-5_13
3. Офіційний сайт ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище». Доступно за адресою: <https://shvpu.osv.org.ua>
4. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 22.10.2014 № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text>

Стукалова Тетяна Георгіївна
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарної освіти
Сумського ОІППО

МОВА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Анотація. У статті проаналізовано мову як ключовий фактор єдиної нації, підкреслене значення мови для етнонаціонального світобачення та невід'ємного історико-культурного чинника народу.

Ключові слова: мова, ідентичність, національна ідентичність, держава, народ

Вступ. Під час зазіхання агресором на територію суверенної України, питання безпеки держави є одним із найгостріших. Мова – це консолідуючий націю чинник, тому мовне питання є одним із стратегічних питань державної політики України. Державна політика стосовно української мови має базуватися на таких пріоритетах: українська мова є мовою освіти, науки і технологій, суспільного життя, ЗМІ, бізнесу та реклами. ЗМІ та суспільства.

У процесі формування національної ідентичності нації важливим є питання власне нації на засадах свідомого сприйняття народом своєї унікальності, вироблення і усвідомлення власних цінностей, насамперед мови, як ключового фактору національної ідентичності.

Мета дослідження полягає у розкритті ролі української мови як ключового фактору в процесі формування національної ідентичності українців.

Основна частина. Останнім часом зростає престиж української мови, посилюється національна свідомість українського народу, адже мова – своєрідний генетичний, визначальний чинник ідентифікації української нації, а не лише засіб спілкування. У наш час українська культура досить розвинена. Щоб забезпечити розвиток української мови, нею створено величезну кількість наукової, політичної, художньої літератури, яка знайомить з нашою історією, філософською думкою, українськими традиціями та звичаями. Звернення до дослідження феномену мови як чинника ідентичності обумовлено загрозою денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, таким чином виникає нагальна необхідність переосмислити зміст національної ідентичності.

Національна ідентичність – це найбільш глибока, найбільш природна, найбільш зрозуміла, найбільш органічна, найбільш загальна і найбільш стабільна підстава людської соціальності. Українська національна ідентичність пов'язана з почуттями приналежності та співпричетності до України, до її національних інтересів та базових цінностей українського народу.

Впродовж десятиліть нам нав'язували певне бачення національної ідентичності, формуючи в українців почуття національної меншовартості, національного самозречення, шляхом навмисного поширення російської мови, неправдивої історії з метою позбавити усіх ознак культурної та духовної самоцінності. З наслідками цього ми маємо справу і сьогодні: пропагандистські директиви «про один народ», «колиску трьох братів», «одну культуру», «братні відносини», «руський мир» спрямовані на руйнування української ідентичності.

Тому вкрай важливо сконцентруватися не на тому, що нас відрізняє, а на тому що нас об'єднує – постійне прагнення свободи і незалежності, минуле, спільна історія, культурна спадщина.

Мова — це не лише засіб спілкування, а й потужний інструмент формування та збереження національної ідентичності. Вона відображає історію, культуру, традиції та світогляд народу, стаючи своєрідним кодом, що об'єднує людей навколо спільних цінностей і ідей.

Дослідження мови як національної ідентичності займали багато науковців у різних галузях включаючи філософію, соціологію, лінгвістику та політологію. Ось деякі з ключових дослідників, які внесли значний внесок у цю тему: Вільгельм фон Гумбольдт, німецький філософ і лінгвіст, який вважав мову основним елементом духовного розвитку народу. Він стверджував, що мова відображає світогляд нації та є ключовим фактором її ідентичності; Ернст Геллнер, соціолог, який досліджував роль мови у формуванні національних держав. Він підкреслював, що національні мови є продуктом модернізації та індустріалізації, що сприяє консолідації національної ідентичності; Ерік Хобсбаум, історик, який аналізував зв'язок мови з націоналізмом. Він вважав, що національні мови є інструментом для створення національної єдності, особливо в умовах політичних та соціальних змін; Олександр Потебня, український філолог, який досліджував взаємозв'язок мови та культури. Він стверджував, що мова є основним елементом національного світогляду та ідентичності; Джон Джозеф, лінгвіст, який вивчав роль мови у формуванні національної ідентичності. Він підкреслював, що мова є не лише засобом комунікації, але й символом національної приналежності;

Ерік Еріксон, вивчав роль мови у формуванні особистої та національної ідентичності. Він підкреслював, що мова є ключовим елементом соціалізації та самосвідомості; Майкл Сілверстейн, антрополог, який аналізував взаємодію мови та політики у формуванні національної ідентичності. Він підкреслював, що мова є відображенням соціальних та політичних процесів; Едвард Сапір та Бенджамін Уорф, лінгвісти, які розробили теорію лінгвістичної відносності, згідно з якою мова впливає на сприйняття світу та формує національну ідентичність; Юрій Лотман, семіотик, який досліджував мову як культурний код. Він вважав, що мова є основним елементом національної культури та ідентичності.

Дослідник української ідентичності, професор Скринник М. визначає мову «одним з визначальних культурних чинників, що притаманний етнічній концепції нації і кожному етносу зокрема. Користуючись рідною мовою, середньостатистичний індивід і не підозрює, що в ній закодовані на рівні колективного несвідомого особливості його ставлення до інших та дійсності. Сформований історично в народних звичаях та культурній традиції інваріант стосунків і життєбачення успадковується кожним індивідом як ієрархізована система цінностей, смисло-образів та символів культури та виявляється на свідомому, досвідомому та несвідомому рівнях» [4, с. 13-17].

Дослідник Орест-Дмитро Вільчинський слушно зазначає: «Мова усе ж таки відображає специфічну структуру мислення, яка носія мови наділяє певним ментальним маркером» [2]. Упродовж віків українська мова виробила свій символічний код, у смисловому полі якого перебувають символи, які впливають на внутрішнє життя людини. Варто зазначити, що в історії українського народу українська мова відіграла особливу роль. Вона забезпечувала цілісність української спільноти й виступила одним із основних об'єднувачих чинників при творенні української нації.

На думку Калашник Н., «національно-культурна ідентичність українців як складне різнорівневе, внутрішньо диференційоване явище повинна реалізуватися, звичайно, через мову і завдяки мові, оскільки саме мова є найбільш стійким і надійним показником етнічної приналежності й цілісності, безперервності традицій» [3, с. 104-106].

Сьогодні відстоюючи самобутність рідної мови, ми тим самим оберігаємо самобутність власної національної культури і духовності. Не маючи своєї мови, своєї історії, українці перестануть бути українцями. Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ.

Отже, для будь-якої нації мова є одним із ключових елементів самоідентифікації, адже саме через неї передається культурна спадщина та національна пам'ять, тому виокремлюємо наступні елементи мовної ідентифікації, а саме:

1. **Мова як дзеркало культури.** Кожна мова має свої унікальні особливості, які формуються під впливом історичних подій, географії, соціальних умов і духовних цінностей народу. Слова, вирази, прислів'я та приказки — це не просто лексичні одиниці, а відображення глибинних культурних процесів. Наприклад, українська мова багата на епітети, метафори та поетичні образи, що свідчить про глибокий зв'язок українців із природою та їхню емоційну чуттєвість.

2. **Мова як історія нації.** Мова також зберігає в собі історичний досвід народу. Через неї ми можемо простежити, як змінювалося суспільство, які цінності були пріоритетними для наших предків, як вони сприймали світ. Українська мова, наприклад, містить численні відгомони козацької доби, періоду національного відродження та боротьби за незалежність. Це робить її не лише інструментом комунікації, а й важливим елементом національної пам'яті.

3. **Мова як символ єдності.** У періоди історичних випробувань мова часто стає символом єдності та опору. Для українців вона завжди була одним із головних елементів національної ідентичності, особливо в умовах іноземного панування та спроб асиміляції. Заборона української мови в різні історичні періоди лише підсилювала її значення для народу. Збереження рідної мови ставало актом духовного опору, способом відстояти свою ідентичність. У сучасному світі мова продовжує грати ключову роль у формуванні національної свідомості. Вона є основним інструментом, через який передаються національні цінності, традиції та ідеї. Для українців мова стала особливо важливою після здобуття незалежності у 1991 році та під час подій Революції Гідності 2013–2014 років, коли вона перетворилася на символ єдності та прагнення до свободи.

4. **Мова в умовах глобалізації.** У сучасну епоху глобалізації, коли кордони між країнами стають все менш помітними, збереження рідної мови набуває особливого значення. Мова допомагає зберегти унікальність нації, її культурну автономність у світі, де домінують глобальні тенденції. Для України це питання є особливо актуальним, адже українська мова є основним маркером національної ідентичності в умовах зовнішніх загроз та внутрішніх викликів.

Сучасна українська мова є багатовіковим надбанням українського народу. Вона створена зусиллями багатьох поколінь. Розвиненість національної мови свідчить про рівень національної культури. Вона забезпечує вираження певних почуттів, Мова — це фундаментальна частина культурної традиції, яка вміщує сферу духу, цінностей і смислів. Як один з визначальних чинників соціалізації, вона бере участь у творенні людини як члена певного суспільства. Це генетичний код нації, який поєднує минуле з сучасним, програмує майбутнє і забезпечує буття нації.

Висновок. Українська мова увібрала в себе як всю героїчну свою історію, так і риси національної вдачі її носія. Говорячи про українську мову, ми не повинні забувати про її милозвучність, пісенність, вокалізм, потенцію гармонійного суголосся, багатозначність. Проте найбільша естетика української мови криється у її здатності творити художні образи, розгалужуватись на різні роди, жанри, стилі. Українська мова є носієм збереження, поширення та нагромадження інформації. Наша мова визнана в числі інших мов, як така, що може і здатна передавати думки інших народів. Мова — це не просто інструмент комунікації, а живий організм, що відображає душу народу. Вона є основним елементом національної ідентичності, який об'єднує людей навколо спільних цінностей, історії та культури. Для України, яка пройшла складний шлях до відстоювання своєї мови та незалежності, вона залишається символом

єдності, свободи та національної гідності. Тому збереження та розвиток рідної мови — це не лише обов'язок, а й шанс передати майбутнім поколінням багату культурну спадщину та національну ідентичність.

Список використаних джерел:

1. Боротьба в інформаційній та культурній царинах: що думають українці про державну мовну політику та пропаганду на тлі агресії РФ. URL: <https://dif.org.ua/article/borotba-v-informatsiyniy-ta-kulturniy-tsarinakh-shcho-dumayut-ukraintsi-pro-derzhavnu-movnu-politiku-ta-propagandu-na-tli-agresii-rf>
2. Вільчинський Орест-Дмитро. Мова – світоглядний, духовний маркер URL: <http://velychlvyv.com/mova-svitoglyadnyi-duhovnyi-marker/>
3. Калашник В. Українські вербальні символи як чинник національно-культурної самоідентифікації. Українознавство. К. 2005. № 4. С. 104-106.
4. Скринник М. Базова ідентичність і питання сталості персональної ідентичності. університету. Науковий вісник Чернівецького університету.. 2011. С. 13-17.

Шершень Тетяна Вікторівна,
вихователь Конотопського закладу
дошкільної освіти (ясла - садок) №11 "Вітерець"

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Розвиток і удосконалення сучасної самостійної незалежної держави Україна викликає небувале зростання інтересу до актуальності проблем вітчизняної національної історії, витоків національної культури, до надбань предків, необхідних не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці виховання підрастаючого покоління. Значення національно – патріотичного виховання в житті кожної людини та суспільства набуває сьогодні все більшої ваги.

У преамбулі Конституції України, в Декларації про державний суверенітет України, Законі « Про дошкільну освіту» та інших державних документах визначено головну ідею українського народу – побудову Української незалежної держави. Саме ця ідея є основоположним принципом національно – патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти і передбачає формування національно свідомої особистості, людини гідної своєї держави і суспільства. У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти, як у державному стандарті, зазначено, що старший дошкільник має орієнтуватися в тому, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці, що мають свою культуру, звичаї, мову, визначає ознайомлення дітей з поняттями «державна», «народ», «людство», з правами та обов'язками громадян України [1].

Саме тому розв'язання проблеми національно – патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є одним з головних завдань дошкільної освіти.

Аналіз останніх публікацій. Проблема національно - патріотичного виховання привертає увагу багатьох дослідників. На етапі відродження національної свідомості і національної культури для нас має велику цінність педагогічна та наукова спадщина Софії Федорівни Русової. Саме вона багато років працювала над концепцією національного виховання. Національне виховання, за словами С.Ф. Русової, забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а навпаки дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до других народів і тим приведе нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами і націями [2].

За словами В.Т. Скуратівського, народознавство - це народ, його історико – культурні традиції, духовний досвід. Це поняття вбирає в себе пласти матеріальної і духовної культури народу. Тут і традиції, звичаї, обряди, фольклор і житло, одяг, кулінарія, трудова діяльність [4].

Саме в дошкільному віці дитина починає набувати форми навчальної діяльності, спеціально спрямовані дорослими на засвоєння дітьми людського досвіду. За Г.С. Костюком «у них виникають почуття гордості, власної гідності».

Запалюючи в дитячих серцях негасиме полум'я любові до рідної землі, рідного народу, видатний педагог В.О. Сухомлинський радив змалку виховувати у дітей чесність, правдивість, доброту і чуйність, любов до старших, оскільки добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, лагідність. Доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилюванні про красу навколишнього світу, утверджують в душах споконвічні неперехідні цінності народу.

Мета дослідження. Як показує аналіз досліджень, проблема національно - патріотичного виховання старших дошкільників є актуальною та потребує подальшого вивчення. Тому у своїй статті я ставлю мету розкрити значення національно – патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти, а саме це опис свого досвіду роботи з цієї проблеми.

Виклад основного змісту. Протягом десяти років у закладі дошкільної освіти «Вітерець» я веду гурток з народознавства «Ми – маленькі українці». Для того, щоб створити гурток, спочатку я збирала та підготувала необхідний дидактичний матеріал, створила у групі «Калинка» народознавче розвивальне середовище.

Педагогічне значення народних традицій полягає в тому, що вони є результатом виховних зусиль протягом багатьох поколінь і виступають завжди незрівняним важливим засобом виховання. Через систему традицій та звичаїв

український народ відтворює себе, свою духовну, народну культуру, свій характер, національну психологію та самосвідомість у своїх дітях. Призначення програми мого гуртка народознавчого спрямування «Ми – маленькі українці», полягає у створенні ситуацій мною під час теоретичних і практичних занять, які дають можливість дітям набути більш глибокі, досконаліші знання про свою Батьківщину - Україну, про її рідну природу, ознайомитись з українськими національними традиціями та святами, з побутом українців, з українським національним мистецтвом і легко орієнтуватись у народній метеорології, грати у народні ігри, створювати своїми руками народні іграшки, виробити народно-декоративного мистецтва та ремесел. Реалізація завдань даної програми дозволяє мені сформувати у дітей компетенції з усіх освітніх ліній Базового компоненту дошкільної освіти, а саме: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини», що є Державним стандартом дошкільної освіти України, який реалізується в Освітній програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина».

Програма ґрунтується на принципах науковості, доступності, послідовності, систематичності, індивідуалізації, творчого пошуку, узагальнення, а саме:

- Відповідність завданням освіти і виховання дітей дошкільного віку.
- Збереження фізичного та психічного здоров'я дітей.
- Науковість.
- Доступність.
- Гуманізація освітньо – виховного процесу.
- Відповідність навчального матеріалу рівню психологічного та інтелектуального розвитку дітей.
- Особистісна орієнтація.
- Повага і любов до кожної дитини.
- Урахування індивідуальних особливостей дітей.
- Активність особистості дитини (теоретичні знання закріплюються в практичній діяльності).

Програма мого гуртка розрахована для дітей старшого дошкільного віку(5-7 років). Загальний обсяг занять складає 32 заняття на рік з навантаженням 1 заняття на тиждень (25-30 хвилин). Також я розробила орієнтовний розподіл занять за загальними темами і тематичний розподіл програмових завдань на кожне заняття.

Головна мета програми гуртка «Ми – маленькі українці» – формування основ світогляду цілісної, життєво активної, гуманістично спрямованої особистості дитини – громадянина демократичного суспільства, який у своїй життєдіяльності буде сповідувати національно-культурні, загальнолюдські та громадянські цінності.

Завдання програми гуртка:

- Формувати особистість дитини, яка постійно розвивається у притаманних їй видах діяльності: ігровій, пізнавальній, практично – творчій.
- Розвивати партнерські відносини з дитиною у пізнанні самої себе, світу і себе у світі.
- Забезпечувати емоційний комфорт, стан благополуччя і залученості до життя соціуму.
- Створювати умови для формування цінностей, особистісних якостей та життєвих компетентностей.
- Виховувати свідомого громадянина і патріота України

Зміст програми гуртка:

1. Україна – моя Батьківщина.
2. Побут України.
3. Національні традиції та свята.
4. Слово рідне, мова рідна.
5. Народні ігри.
6. Народна метеорологія.
7. Народно – декоративне мистецтво та ремесла.
8. Рідна природа України.

Висновки. Таким чином, я вважаю, що саме вихователям слід знати, що причетність до народної культури очищує душу дитини, пробиває замулені джерельця доброти і любові до народу, до світу, у якому так багато прикрас, жорстокості, зла, несправедливості і ненависті. Багата наша спадщина, якою ми повинні збагатити і зміцнити дитячі душі, запалити в них вогонь віри в існування кращого майбутнього, перемоги добра над злом.

Ми - вихователі повинні плекати любов дітей до своєї Батьківщини, до рідної мови і викликати інтерес і повагу до національних традицій та звичаїв.

Від роботи з дітьми у гуртку «Ми – маленькі українці», я вже маю і горджусь своїми результатами і очікую надалі виховувати свідомих громадян і патріотів, сформувати у дітей комплекс певних знань, особистісних якостей і рис характеру, що є основою спеціального способу мислення та спонукальною силою у повсякденних діях, вчинках, поведінці, а саме:

- патріотичну свідомість, громадянську відповідальність і мужність, громадську ініціативність та активність, готовність працювати для розквіту батьківщини, захищати її, підносити її міжнародний авторитет;
- повагу до конституції, законів української держави, прийнятих у ній правових норм, сформовану потребу в їх дотриманні, високу правосвідомість;
- досконале знання державної мови, постійну турботу та піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя й побуту;
- повагу до батьків, свого родоvodu, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця та наступника;

- дисциплінованість, працьовитість, творчість, турботу про природу та екологію рідної землі;
- фізичну досконалість, моральну чистоту, високу художньо-естетичну культуру;
- гуманність, шанобливе ставлення до культури, вірувань, традицій та звичаїв України.

Генотип українця сформований на народній основі, він виражає його внутрішній зміст, духовний та інтелектуальний потенціал. Народна мудрість говорить: «Дитятко – як тісто: як його замісити, так воно і виросте». Правильне хороше виховання дітей – це наше майбутнє, а погане – горе, наші сльози, наша провина перед іншими людьми. Ця істина завжди буде живою:

Батьки і діти! Діти і батьки! Нерозділимо і довічне коло,
Ми засіваємо життєве поле і не на день минулий – на віки!
Батьки і діти... Діти і батьки... Нам нічого ділити на спільним полі.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А.М.Богущ, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; авт. кол.: Богущ А.М., Беленька Г.В., Богиніч О.Л. та ін. К., 2012.
2. Гураш Л.І. Виховання на засадах педагогіки Софії Русової / Дошкільне виховання. 1998. №4.с.22-23.
3. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / К.,1995.
4. Скурятівський В.Т. Вінець / К.,1994.
5. Українське народознавство в дошкільному закладі . Програма та довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів / За ред.А.М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; авт. кол.: Богущ А.М., Григоренко Г.І., Лисенко Н.В., Ян В.І та ін.З.,2005.

СЕКЦІЯ І

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Бондар Ірина Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
консультантка Центру професійного розвитку
педагогічних працівників Сумської міської ради,
м. Суми

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано теоретичні засади феномену резильєнтності як складного, багатовимірного й динамічного комплексу особливостей людини, що має прояв у здатності протистояти й адаптуватися до несприятливих і травматичних подій. Визначено переваги дії резильєнтності: висока адаптивність, психологічне благополуччя та успішність у діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Доведено, що резильєнтність є особливо актуальним ресурсом особистості вчителя під час повномасштабного вторгнення.

Ключові слова: адаптивність, благополуччя, копінг-стратегії, резильєнтність, стійкість.

Вступ. Проблема резильєнтності людини в умовах складних життєвих ситуацій завжди була цікава і привертала увагу дослідників, що вивчали різні аспекти людського життя – медиків, психологів, соціальних працівників, філософів та педагогів. Сьогодні резильєнтність як особливість людської психіки набуває великого значення через необхідність опору стресам, пов'язаних із життям в умовах військового стану. Проблема резильєнтності як здатності чинити опір стресам та виявляти психічну стійкість є достатньо розробленою в зарубіжній психології (С. Лютар, А. Мастен, Дж. Річардсон, О. Фріборг та інші) [1]. Однак, наукове осмислення резильєнтності українськими дослідниками не здійснювалося, а перші публікації з'явилися в останнє десятиліття [2; 3; 4; 5]. Актуальність статті зумовлена потребою формування резильєнтності як здатності чинити опір стресам та виявляти психічну стійкість у вчителів закладів загальної середньої освіти в умовах військового стану в процесі реалізації професійної діяльності, спрямованої на формування ключових компетентностей здобувачів освіти згідно з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти.

Мета статті – дослідити сутність феномену резильєнтності як багатопрофільного конструкту; визначити й обґрунтувати психологічні складові, фактори й особливості розвитку резильєнтності вчителів закладів загальної середньої освіти.

Основна частина. Резильєнтність (лат. «resilire») – це здатність протистояти пошкодженню та/або швидко відновлюватись, стосується усіх сфер життя, слугує шаблоном позитивної адаптації в контексті минулих та сучасних негараздів та є процесом відновлення, а саме здатності особистості до успішної адаптації внаслідок несприятливих обставин [5, с. 60]. Це складний, багатовимірний і динамічний за своєю суттю комплекс особливостей кожної людини, що пов'язаний зі здатністю людини, яка зазнала впливу окремої потенційно руйнівної події (як-от смерть близької людини або ситуація, що загрожує життю), утримувати відносно стабільні, здорові рівні психологічного та фізичного функціонування, а

також здатність відчувати позитивні емоції та навчатись на власному досвіді [2, с. 27]. Отже, зважаючи на відсутність єдиного трактування сутності поняття «резильєнтність», науковці визначали його як концепцію, процес та результат.

Резильєнтність як концепцію пов'язують, по-перше, із спроможністю, що складається з набору особистісних характеристик та контекстів розвитку особистості та сукупності внутрішніх і зовнішніх механізмів при зіткненні з труднощами; по-друге, зі здатністю позитивно реагувати, незважаючи на життя у складних або загрозливих обставинах; по-третє, з вміннями виходити та реагувати краще, ніж очікувалося, у ситуації ризику, травматичної події чи негараздів, що впливають на психосоціальну цілісність особистості; по-четверте, як ознаку, що змінюється від людини до людини й, з часом, збільшується або зменшується.

Дослідники зазначають три основні моменти у визначенні концепту резильєнтності: ризик та/або труднощі; демонстрація позитивної адаптації, подолання, самодостатності; захисні фактори. Виділяють три основні риси стійких людей:

1) соціальні особливості (трактуються як обдарованість у розвитку дружніх стосунків, здатність встановлювати позитивні стосунки з іншими, володіння ефективними комунікативними навичками, що вимагають належного використання мови та знаходження допомоги, коли це необхідно);

2) емоційні особливості (вказують на сильне почуття власної ефективності, впевненість у собі на високому рівні, високу самооцінку та прийняття себе, контроль емоцій та навик усвідомлення, швидко здатність пристосовуватися до нових ситуацій, здатність протистояти проти тривоги та перешкод);

3) когнітивні / академічні особливості (висока мотивація досягнень, здатність розглядати та планувати майбутнє, раціонально боротися зі стресовими та травматичними подіями, створювати набагато більше внутрішніх атрибутів, ніж зовнішні атрибуції (щастя, здібності тощо), формування та активізація його/її оточення знову на благо оточуючих) [3].

Резильєнтність охоплює особливості, характеристики та риси, які забезпечують досягнення цілей, незважаючи на проблеми, і вона представлена як мінлива, багатовимірна риса залежно від різних умов. Науковці стверджують, що резильєнтність заснована на силі, що формує сильні сторони людини, а не підкреслює слабкі. Окрім того, резильєнтність є сприятливим компонентом під час підтримки психологічного благополуччя, а також як захисний механізм від непередбачуваних загроз благополуччю протягом усього життя.

Феномен резильєнтності у психології розуміється в трьох аспектах – як риса чи здатність особистості, як процес та, як адаптаційно-захисний механізм особистості. Особливо це важливо для вчителів закладів загальної середньої освіти загалом та в умовах військового стану зокрема, оскільки їхня діяльність спрямована на формування ключових компетентностей, ефективну розробку й впровадження інноваційних, освітніх, інформаційно-комунікаційних технологій, форм та методів у освітній процес. Для педагогів закладів загальної середньої освіти в умовах військового стану необхідним є формування резильєнтності, що дозволить їм бути більш стійкими перед обличчям складних життєвих ситуацій.

Щоб допомогти освітянам працювати в умовах війни, варто розвивати резильєнтність. Це надважлива якість для українців. Резильєнтність складається з кількох елементів: 1) надія – пов'язана із впевненістю в тому, що ми можемо пройти через складнощі та «вийти до світла»; 2) оптимізм – у контексті війни це не про веселощі, а про віру в те, що перемога буде; 3) адаптивність – здатність пристосовуватися до змін, у військовий час – дуже швидко; 4) стійкість – здатність не опускати руки навіть попри трагічні обставини.

Для учителів це критично: якщо у них немає власного ресурсу – на жаль, вони роздають свій стан здобувачам і колегам, як вай-фай. Це неможливо приховати через вимучену посмішку. Так, надзвичайно складно піклуватися про себе під час війни. Проте необхідно, щоб тримати рівновагу. Аби нагадувати тілу, що воно живе, треба дбати про сон, харчування, фізичні навантаження. Щоб підтримувати дух, насамперед кожній людині потрібно бути на своєму боці, що б не відбувалося, бути для себе самого найкращим другом.

Українці проходять через горе та біль, і попри це багатьох переслідують провини. Зараз життєво необхідно постійно нагадувати собі: «Що б я не робив – зараз це найкраще, що я можу». Якщо цькувати себе – це паралізує та руйнує самооцінку. Якщо ж навчитися завжди бути за себе – саме з цієї позиції ми можемо довіряти собі, любити себе, а відтак – рухатися до перемоги. Ідеться про самоцінність – тобто здатність цінувати себе не за щось, а за те, що ти просто є. Якщо ви переповнені емоціями – це цілком адекватна реакція. Важливо вміти впоратися з ними, щоб не виливати на оточення. Насамперед емоції треба назвати вголос (це вже зменшує інтенсивність), поговорити про почуття з тими, хто не буде знецінювати, виписувати та малювати їх, випускати (кричати, бити подушку тощо). Необхідним для розвитку резильєнтності є вміння спонукайте себе та колег «виринати» з новин – наприклад, читати їх двічі на день.

Важливе значення має підтримка міцних стосунків, оскільки внутрішня опора людини в складних життєвих обставинах стає слабшою. І важливо шукати опору зовні, щоб спиратися на неї. Підтримувати важливо так, щоб не нашкодити. Насамперед, нам важливо самим бути в ресурсі в цей момент. Інакше є ризик токсичної реакції. Людям важливо відчувати, що їх чують, приймають, визнають їхні почуття, розуміють складність їхньої ситуації, без оцінок, звинувачень та очікувань. Крім того, не варто заперечувати почуття інших людей.

Бажано уникати катастрофічного мислення, адже у людей опускаються руки, коли здається, що нічого не можна вдіяти. У такому стані людина не здатна рухатися навіть тоді, коли обставини змінюються. Дуже важливо не допустити цього стану. Протилежність навченій безпорадності – позитивне світосприйняття. Навіть під час війни. Ідеться про три ідеї, які є ключовими: 1) «так буде не завжди» (це про віру); 2) «не все так погано» (це про надію); 3) «Я люблю себе» (це про любов).

Попередні пункти надзвичайно важливі як для вчителів закладів загальної середньої освіти, так і усіх громадян нашої країни. Коли людина змогла проявити все, що відчуває (страх, біль, злість) і її у цьому підтримали, тільки коли педагогічний колектив відчуває підтримку – є сенс переходити до наступних кроків. По-перше, це визначити цілі, що є дуже складним завданням, але вчителю необхідно їх розуміти. Це підтримує енергію, адже зрозуміло, що життя й робота

тривають. Усім непросто, проте вчитель і заклад освіти здатні адаптуватися до будь-яких умов. Коли колектив бачить картинку майбутнього, до якої йдуть, відчувають, що керівники в це щиро вірять, – це мотивує та надає сенс. По-друге, готовність до рішучих дій. Якщо вчителі, учнівство щиро вірять у перемогу, знають, що школа, країна і ЗСУ підтримують нас, – ми відчуваємо в собі ресурси для перемог навіть у найскладніших обставинах. По-третє, розвиток впевненості в собі та вміння навчатися в минулого. Заклади освіти проходили крізь різні кризи. проте вистояли та стали сильнішими. А тому зможемо перемогти й цього разу.

Висновки. Отже, здійснений теоретичний аналіз феномену резильєнтності показав, що цю дефініцію науковці розуміють: 1) як рису чи здатність особистості долати стрес; 2) як процес копінг; 3) як адаптаційно захисний механізм особистості. Резильєнтність дозволяє протистояти стресу, зумовленого різними факторами, а також формує вміння швидко адаптуватись після перенесеної людиною психотравми. Перевагами дії резильєнтності є висока адаптивність, психологічне благополуччя та успішність у діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Психологічними факторами розвитку резильєнтності у вчителів є добрі стосунки в колективі, наявність партнерів та друзів, самоконтроль та саморегуляція емоцій, спрямованість життя на певну мету, здатність планувати діяльність, мотивація успіху, почуття узгодженості життя і професійної діяльності, перевага позитивних емоцій, життєстійкість, висока адекватна самооцінка, активні копінг, самоефективність, оптимізм, наявність соціальної підтримки та спроможність звертатись за підтримкою до інших, когнітивна гнучкість, висока духовність особистості. Учителям закладів загальної середньої освіти завжди складно адаптуватися до змін, а коли вони настільки кардинальні та болючі – особливо. Проте єдність допоможе їм сильними і стійкими на шляху до перемоги.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резильєнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.
2. Лазос Г.П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія і психотерапія. 2018. № 14. С. 26–64.
3. Маннапова К.Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2012. Вип. 44(1). С. 143–150. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_44\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_44(1)_18).
4. Титаренко Т.М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека : навчальний посібник. Київ: Марич, 2009. 105 с.
5. Чернобровкіна В., Чернобровкін В. Феномен резильєнтності у контексті соціоекологічного підходу і дискурсу. Психологія та психосоціальні інтервенції. 2020. № 3. С. 59–66.

Базуріна Тетяна Анатоліївна,
консультант КУ ЦПР ПП Глухівської міської ради Сумської області,
учитель української мови і літератури, спеціаліст II категорії
Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3
Глухівської міської ради Сумської області

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ЗВ'ЯЗКУ З ІСТОРИЧНИМ МИНУЛИМ РІДНОГО НАРОДУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті досліджується значення української літератури у формуванні національно-патріотичної свідомості молоді, зокрема через поглиблення духовного зв'язку з історичним минулим рідного народу. Розглядаються методи та форми роботи з літературними творами на уроках української літератури, спрямовані на виховання почуття гордості за свою країну, її культуру та історію, а також на формування активної громадянської позиції здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, духовний зв'язок, історичне минуле, українська література, молодь, національна ідентичність.

Вступ. Сучасне українське суспільство переживає складний період воєнного стану та збройної агресії, національного відродження та формування власної ідентичності. В умовах глобалізації та інформаційного суспільства особливо гостро постає питання збереження національної культури, традицій та історичної пам'яті. Важливу роль у цьому процесі відіграє національно-патріотичне виховання молоді, спрямоване на формування свідомих громадян, здатних зберігати та розвивати духовні цінності свого народу.

Українська література як важлива складова національної культури має значний потенціал у формуванні духовного зв'язку здобувачів освіти з історичним минулим рідного народу. Літературні твори відображають багату історію України, її героїчне минуле, трагічні сторінки та національно-визвольну боротьбу. Вони знайомлять учнів з життям та діяльністю видатних особистостей, які зробили внесок у розвиток української культури та державності.

Мета статті. Дослідити теоретичні та практичні аспекти формування духовного зв'язку з історичним минулим рідного народу як складової національно-патріотичного виховання молоді на уроках української літератури.

Основна частина. Формування духовного зв'язку з історичним минулим рідного народу є важливим завданням національно-патріотичного виховання сучасної молоді. Українська література як важлива складова

національної культури відіграє ключову роль у цьому довготривалому процесі. Літературні твори не лише відображають історичні події та факти, але й передають духовну атмосферу епохи, цінності та ідеали народу.

Вивчення української літератури у закладах загальної середньої освіти сприяє формуванню в учнів національної ідентичності, патріотичних почуттів та історичної свідомості. Обов'язковим вважаємо знайомство з творчістю видатних українських письменників-класиків, таких як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Коцюбинський та інші, що допомагає здобувачам освіти усвідомити свою приналежність до українського народу, відчувати гордість за його історію та культуру.

Українська література відображає національний характер українців, їхнє прагнення до волі, незалежності, справедливості та краси. Герої літературних творів (козаки, гайдамаки, борці за незалежність України) є прикладом для наслідування, вони виховують в учнів почуття патріотизму, мужності та відданості своїй Батьківщині.

Переконані, що особливу увагу слід приділяти вивченню творів, що відображають героїчне минуле українського народу, його боротьбу за волю та незалежність. Прикладами таких творів можуть бути:

- «Слово о полку Ігоревім» – пам'ятка давньоруської літератури, що оспівує мужність та героїзм руських воїнів у боротьбі з половцями;
- твори Тараса Шевченка («Кавказ», «Гайдамаки», «Холодний Яр») – відображають національно-визвольну боротьбу українського народу проти російського самодержавства;
- твори Лесі Українки («Бояриня», «Кассандра») – розкривають тему боротьби за національне визволення та духовну незалежність особистості;
- твори Івана Франка («Захар Беркут», «Каменярі») – змальовують героїчну боротьбу українського народу проти іноземних загарбників;
- твори Уласа Самчука («Марія», «Волинь») – відображають трагічні сторінки історії України, пов'язані з голодомором та іншими злочинами тоталітарного режиму.

Українська література тісно пов'язана з історією і є важливим джерелом інформації про історичні події, які відбувалися на території нашої держави. Твори історичної тематики, такі як романи «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича, «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького та інші, допомагають учням дізнатися більше про минуле своєї країни, зрозуміти причини та наслідки історичних подій, історичний контекст, у якому розвивалася українська культура та суспільство; осмислити, як історія вплинула на формування сучасної України.

Для ефективного формування духовного зв'язку з історичним минулим на уроках української літератури необхідно використовувати різноманітні методи та прийоми. Важливо не лише читати та аналізувати літературні тексти, але й створювати умови для активного залучення учнів до пізнавального процесу.

Одним з ефективних методів є вивчення історичних романів, які дозволяють учням зануритися в атмосферу минулого, відчувати себе учасниками історичних подій. Знайомство з такими творами, як «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного, «Захар Беркут» Івана Франка та інші, сприяє формуванню в учнів уявлення про життя та побут українського народу в різні історичні періоди.

Поезія має велику вагу у формуванні духовного зв'язку з історичним минулим українського народу. Ліричні твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, Василя Симоненка, Ліни Костенко та інших поетів відображають національні ідеали, прагнення до свободи та незалежності, любов до рідної землі. Вивчення поетичних творів допомагає учням відчувати емоційний зв'язок з минулим, зрозуміти глибину національних почуттів. Останнім часом з'явилося багато сучасних патріотичних українських поезій, пісень на актуальні теми. Радимо використовувати такі твори на уроках позакласного читання та різних виховних заходах.

Доцільним є використання на уроках української літератури драматургічних творів. П'єси («Наталка Полтавка» Івана Котляревського, «Мартин Боруля» Івана Карпенка-Карого, «Украдене щастя» Івана Франка та інші) дозволяють учням побачити історичні події та характери на сцені, відчувати себе співучасниками драматичних подій.

Значущим джерелом формування духовного зв'язку з історичним минулим є також український фольклор. Народні пісні, казки, легенди та перекази, прислів'я, приказки передають мудрість та досвід поколінь, відображають національний світогляд та цінності. Використання фольклорних творів на уроках української літератури сприяє формуванню в учнів поваги до традицій та звичаїв свого народу.

Для активізації пізнавальної діяльності учнів та розвитку їх критичного мислення під час аналізу літературних текстів необхідно використовувати різноманітні методи та прийоми. Важливо створювати проблемні ситуації, ставити перед учнями завдання, які потребують самостійного пошуку рішень, заохочувати їх до дискусії та обґрунтування власної точки зору.

Вважаємо, що на уроках української літератури, позакласного читання доцільно використовувати такі методи та форми роботи з текстами, що спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів та формування їх власного ставлення до історичного минулого. Це можуть бути:

- аналіз та інтерпретація літературних творів у контексті історичних подій (на прикладі твору повісті Володимира Рутківського «Джури козака Швайки», поеми «Іван Підкова» тощо);
- дослідження історичних прототипів літературних героїв (дослідження реальних історичних постатей у романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада»);
- створення творчих робіт (есе («Вірні сини свого народу», «У чому для тебе різниця між сміливістю і страхом?»), твори-роздуми («Чого навчає оповідь Олександра Олеся «Ярослав Мудрий», «Чи сприяли відродженню національної свідомості й патріотичних почуттів пісні Володимира Івасюка?» тощо, поезії), присвячених історичній тематиці;
- організація літературних вікторин («Що ти знаєш про козаків?», «Весела вікторина про рідну Україну»), конкурсів

(«Що для мене Україна», «Казокник»), ігор («Я і Україна», «Я люблю Україну»), що сприяють поглибленню знань про історію та культуру народу;

- використання мультимедійних та інтерактивних технологій (відеоматеріали, мультимедійні презентації, інтерактивні завдання) для візуалізації історичних подій та постатей.

Ефективним методом є також віртуальні екскурсії до музеїв та історичних місць. Це дозволяє зробити процес навчання більш цікавим та наочним, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Зараз, урахувуючи складну безпекову ситуацію, місцезнаходження закладу освіти, дистанційний та змішаний формат навчання, немає можливості відвідати музей особисто. Радимо організовувати віртуальні екскурсії. Дуже цікаво подорожувати разом, а потім обговорювати деталі побаченого. Так, під час вивчення творчості Григорія Савича Сковороди, учні можуть віртуально відвідати літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди на Харківщині, який у травні 2022 року ракетним ударом знищили російські війська. Онлайн маршрути («На схід до Сковороди» [6], «Сковорода друг» [7], Сковорода садівник» [8]) дозволяють дізнатися більше про життя та творчість поета, філософа, краще зрозуміти його літературну спадщину.

«Українка.1.5.0» – мультижанровий відеопроєкт до 150-річчя з дня народження Лесі Українки. Цей сучасний документально-художній твір у відео-форматі висвітлює творчий шлях видатної мисткині. Діджитал-екскурсія «Місцями натхнення...» – це не лише чудові краєвиди Києва, Звягеля, Гадяча, Карпат, а й фільмовані експозиції 3-х літературно-меморіальних комплексів, інтерв'ю та відеоекскурсії з провідними науковцями, етнографами, істориками [12]. Пропонуємо переглянути чудовий матеріал, обговорити з учнями і порівняти з експозиціями Літературно-меморіальний музей Лесі Українки [9].

Під час вивчення повісті Володимира Рутківського «Джури козака Швайки» рекомендуємо відвідати історичний музей просто неба, який знаходиться на острові Хортиця у Запоріжжі [5]. Це сприятиме кращому розумінню учнями історичної основи твору – боротьби українських козаків проти татарської орди.

Висновок. Підсумовуючи, хочемо підкреслити, що формування духовного зв'язку з історичним минулим рідного народу є важливим завданням національно-патріотичного виховання нашої молоді. Українська література як важлива складова національної культури відіграє ключову роль у цьому процесі. Літературні твори як дзеркало історії та культури народу допомагають учням усвідомити своє коріння, зрозуміти історичні уроки минулого та відчутти себе частиною великої нації.

Використання різноманітних методів та форм роботи з літературними текстами, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів та формування їх власного ставлення до історичного минулого, сприяє розвитку національної свідомості, патріотизму та громадянської відповідальності молодих людей. Саме активізація пізнавальної діяльності здобувачів освіти та розвиток їх критичного мислення під час аналізу літературних текстів є важливими умовами ефективного формування духовного зв'язку з історичним минулим, сприяє формуванню почуття гордості за свій народ, його історію та культуру, а також виховує патріотизм та громадянську відповідальність.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: навчально-методичний посібник. К.: ІЗМН, 1998. С. 107.
2. Гриценко О. І. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування. Київ: Інститут культурології національної Академії мистецтв України, 2019. 258 с.
3. Горобченко Н. В. Сучасні вимоги до оновленої української школи. Педагогічні науки. Випуск 81 (3). 2018. С. 110–114.
4. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>
5. Історико-культурний комплекс «Запорізька Січ». Хортиця. URL: <https://ostriv.org/pro-nas/>
6. Літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди. URL: <https://skovorodamuseum.com.ua/> (На схід від Сковороди)
7. Національний літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди. URL: <https://skovoroda.museum/friend> (Сковорода друг)
8. Національний літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди. URL: <https://skovoroda.museum/sadivnyk> (Сковорода садівник)
9. Літературно-меморіальний музей Лесі Українки. URL: <https://zwiabel.info/museums/LMMLU>
10. Пікалюк, А. Національно-патріотичне виховання молоді засобами історичного краєзнавства та етнографії // *Рідна школа*. 2017. № 7/8. С. 43–45.
11. **Позакласна робота з української літератури: сценарії позакласних заходів та завдання літературних вікторин.** Чернігів. 2021. 94 с.
12. Українка.1.5.0. URL: <https://ukrainka150.in.ua/>
13. Чалик, Н. Б. Проектування системи національно-патріотичного виховання в школі // *Виховна робота в школі*. 2015. № 12. С. 18–26.

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядається розвиток громадянської компетентності здобувачів освіти в контексті викладання електротехнічних дисциплін, що є важливим аспектом сучасної освіти. Цей процес сприяє формуванню цінностей, необхідних для активної участі в житті суспільства, відповідальності за своє професійне середовище та розвитку соціальної відповідальності.

Ключові слова: компетентність, здобувач освіти, електротехнічні дисципліни.

Сьогодні Україна проживає один із найсуворіших періодів становлення та розвитку. Відбувається випробовування народу на стійкість, мужність, порядність. Саме в такі періоди загартовується сила і дух нації, викристалізуються її цінності, формується нелегкий шлях до суверенності. На жаль, людина не народжується з почуттям самоусвідомлення себе громадянином і патріотом власної держави. Вона повинна пройти складний шлях розвитку, набуття досвіду, вибудувати систему власних цінностей і пріоритетів. У зв'язку з цим постала необхідність вирішення завдань та вжиття заходів, пов'язаних з вихованням патріотизму та формуванням громадянської свідомості населення України і молоді зокрема.

Основне призначення викладача - максимальний розвиток кожного здобувача освіти, збереження неповторності, розкриття потенційних талантів, розвиток знань, умінь і навичок та створення умов для духовного, розумового та патріотичного вдосконалення.

Потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти.

Для майбутніх інженерів, особливо техніків-електриків, така компетентність є надзвичайно важливою. Адже їхні знання та навички можуть бути використані для розв'язання актуальних соціальних проблем, розробки екологічно чистих технологій та сприяння сталому розвитку.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних підходів до інтеграції розвитку громадянської компетентності у навчальний процес здобувачів освіти в контексті вивчення електротехнічних дисциплін.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності. [1].

Громадянську компетентність визначають як інтегративну характеристику особистості, що свідчить про ступінь її готовності до ефективного виконання ролі громадянина, і зумовлюється рівнем сформованості компетентностей (якостей, здатностей та готовностей). Формування громадянської компетентності у сучасному змісті освіти має на меті сприяти як формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності. [2].

Варто зауважити, що в науковому світі немає єдиного розуміння структури громадянської компетентності. Наприклад, І. Жадан, «підсумовуючи результати аналізу структурних моделей громадянської компетентності, ... вирізняє три підходи до їх конструювання: у рамках першого підходу структура компетентності представлена переліком компетентностей або упорядкована відповідно до логіки їх формування – від знань, цінностей, ставлень – до готовності і здатності (В. Піддячий, О. Майданик, І. Трофімова, О. Власенко та ін.); другий підхід ґрунтується на визначенні індикаторів сформованості громадянської компетентності як системи здатностей, що забезпечує виконання функцій громадянина (такою є модель Р. Чулкової); прихильники третього підходу «прив'язують» структурні елементи компетентності до етапів реалізації ролі громадянина (як, наприклад, Х. Мюнклер)» [3].

Н. Мельник розглядає питання «формування громадянської компетентності майбутнього педагога ... як набуття знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально етичних цінностей, які дозволять усвідомлено, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські обов'язки та права у суспільно-політичній та навчальній діяльності, користуватися свободами, займати активну громадянську позицію з метою розвитку демократичного суспільства, бути патріотом своєї держави, шанобливо ставитися до народів і культур інших країн» [5].

О. Пометун визначає громадянськість як готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права та свободи інших громадян, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки.

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих

можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності. [2].

На перший погляд може здатися, що електротехнічні дисципліни віддалені від гуманітарних сфер, пов'язаних з громадянською активністю. Однак це не так. Ось кілька прикладів, як вивчення цих дисциплін може сприяти розвитку громадянської компетентності:

- *Розуміння технологій і їх впливу на суспільство:* Вивчаючи електротехнічні дисципліни, студенти дізнаються про принципи роботи різних пристроїв та систем, що дозволяє їм критично оцінювати їх вплив на довкілля та суспільство. Наприклад, розуміння принципів роботи сонячних батарей може спонукати здобувача освіти до активної участі в проєктах з відновлюваної енергетики.

- *Розв'язання соціальних проблем за допомогою технологій (Проектна діяльність):* Знання електротехнічних дисциплін можуть бути використані для розробки інноваційних рішень, створення проєктів, спрямованих на розв'язання реальних соціальних проблем. Все це дозволяє здобувачам освіти застосувати свої знання на практиці та розвинути навички критичного мислення, креативності та співпраці. Наприклад, вони можуть розробити систему моніторингу якості повітря або систему освітлення для віддалених населених пунктів.

- *Співпраця в міждисциплінарних командах:* Робота над інженерними проєктами часто вимагає співпраці з фахівцями з різних галузей. Це сприяє розвитку навичок комунікації, лідерства та роботи в команді, які є невід'ємною частиною громадянської компетентності.

- *Етичні аспекти інженерної діяльності:* Вивчення електротехнічних дисциплін передбачає знайомство з етичними принципами інженерної діяльності. Здобувачі освіти вчаться відповідально ставитися до своїх розробок, враховувати потенційні ризики та наслідки. Організація дискусій на актуальні етичні теми, пов'язані з розвитком технологій, сприяє формуванню у здобувачів освіти власної позиції та здатності до конструктивного діалогу.

Розвиток громадянської компетентності здобувачів освіти, які вивчають електротехнічні дисципліни, є важливим завданням сучасної освіти. Інтеграція гуманітарних аспектів в технічні дисципліни дозволяє підготувати фахівців, які не тільки володіють глибокими знаннями в своїй галузі, але й здатні відповідально використовувати свої знання для блага суспільства. Формування активної громадянської позиції забезпечує стійкість демократичного суспільства та розвиток соціально відповідальної особистості.

Список використаних джерел

1. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти (Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проєкту «Громадянська освіта -Україна» // Історія в школах України. — 2006.- С.10.
2. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / Пометун О.І. // Вісник програм шкільних обмінів . — 2005. — № 23. — С. 5.
3. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реалії: монографія / І. В. Жадан; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної соціальної та політичної психології. — Кропивницький, 2022. — 110 с.
4. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства /В.М. Шахрай // Український соціум. — 2008. — №2(25). — С. 123-134.
5. Мельник Н. І. Цінності громадянської компетентності як базові у професійній підготовці майбутніх вихователів. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. 2018. № 2. С. 3–10.

Венюкова Єлизавета Олегівна,
Студентка 252 групи, ФІСФ
СумДПУ ім. А.С.Макаренка

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглянуто теоретичні засади формування риторичної компетентності старшокласників, обґрунтовано роль національно-патріотичного виховання як засобу розвитку цієї компетенції, а також запропоновано практичні підходи до впровадження інтегративних методів у навчально-виховний процес.

Ключові слова: *риторична компетентність, комунікативна культура, національно-патріотичне виховання, освітній процес, навчально-виховна діяльність, громадянська свідомість, національна ідентичність*

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку інформаційного простору особливого значення набуває здатність молоді до ефективної комунікації, аргументованого висловлювання та побудови конструктивного діалогу. Формування риторичної компетентності є ключовим завданням освітнього процесу, оскільки ця навичка забезпечує можливість не лише впевнено висловлювати думки, а й активно впливати на навколишнє середовище через силу слова.

В свою чергу, національно-патріотичне виховання, як невід'ємна складова сучасного освітнього процесу, сприяє формуванню у старшокласників національної ідентичності, ціннісних орієнтацій та почуття гордості за свою державу.

До того ж, Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» є основоположним документом у роботі вчителя, так як він наголошує на формуванні активної громадянської позиції, утвердженні національної ідентичності учнівства на основі духовно-моральних цінностей Українського народу [4].

Інтеграція цих двох напрямів – риторичної компетентності та патріотичного виховання – дозволяє не лише створити ефективну методику навчання, а й забезпечити гармонійний розвиток молодого покоління як свідомих громадян із високим рівнем комунікативної культури.

Метою статті є обґрунтування важливості риторичної підготовки старшокласників у контексті національно-патріотичного виховання та створення умов для гармонійного розвитку здобувачів освіти як мовців і громадян своєї країни.

Аналіз актуальних досліджень. Формування риторичної компетентності учнів старших класів привертає увагу багатьох науковців у контексті загальної освіти, оскільки ця компетентність є однією з ключових у Новій українській школі. Дослідження Т. Смовженко, акцентують увагу на важливості навчання риторики як окремого курсу або інтеграції її елементів у вивчення мовних дисциплін. У цих роботах підкреслюється, що розвиток навичок аргументації, публічного мовлення та переконання є важливими не тільки для академічного успіху, але й для соціалізації учнів. Праці І. Беха, О. Савченко та інших розглядають патріотичне виховання як основу формування громадянської свідомості й активної участі в суспільному житті. Особливий акцент робиться на необхідності впровадження освітніх програм, що формують в учнів почуття гордості за свою країну, а також відповідальність за її майбутнє [1]. Сучасні дослідження Л. Мацько наголошують на важливості інтеграції риторики та патріотичного виховання через створення проектних робіт, дискусійних клубів і публічних виступів на теми, пов'язані з історією, культурою та цінностями України. Такі методи не лише підвищують комунікативну компетентність учнів, а й сприяють формуванню в них патріотичного світогляду [3].

Таким чином, сучасна наукова думка одноставно вказує на важливість інтеграції риторики та національно-патріотичного виховання для гармонійного розвитку особистості учнів. Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці ефективних методик та інструментів, які враховують сучасні виклики та потреби освіти.

Ми вважаємо, що риторична компетентність є невід'ємною складовою особистісного розвитку учнів, що сприяє формуванню їхньої комунікативної культури, критичного мислення та вміння аргументовано висловлювати власні погляди. У сучасних умовах особливого значення набуває поєднання риторичної освіти з національно-патріотичним вихованням, яке формує громадянську відповідальність, любов до рідної країни та повагу до її культурних і мовних традицій.

Ніна Голуб з'ясовує риторичну компетентність старшокласника як здатність: «ефективно використовувати мовно-риторичні знання, уміння задля гармонізації всіх видів спілкування, досягнення комунікативної мети, утвердження вищих морально-етичних і патріотичних ідеалів суспільства», серед її важливих складників виокремлює три групи риторичних умінь: докомунікаційні (спрямовані на реалізацію завдань чотирьох розділів риторики: «Інвенція», «Диспозиція», «Елоквенція», «Меморія»), комунікаційні (пов'язані з виголошенням промови і контактом з аудиторією) та після-комунікаційні (забезпечують спадання інтелектуально-психологічної напруги (так зване інтелектуально-психологічне розвантаження), «перегляд» і критичне оцінювання власного виступу) [2].

У процесі дослідження ми сформували єдине поняття риторичної компетентності – це ключова складова комунікативної компетентності учнів, яка передбачає вміння ефективно та переконливо висловлювати свої думки, адаптуючи мову до аудиторії, ситуації та комунікативної мети. Вона включає:

- володіння нормами усного та писемного мовлення;
- здатність до побудови логічних, аргументованих і виразних висловлювань;
- уміння використовувати мовні засоби з урахуванням мети та умов спілкування;
- розвиток ораторських навичок.

Формування цієї компетентності у старшокласників передбачає систематичну роботу над збагаченням словникового запасу, розвитком критичного мислення та впевненості у публічних виступах, оскільки випускники повинні бути готовими до подальшого навчання, професійної діяльності та соціального життя [3].

На нашу думку, формування риторичної компетентності може бути здійснене під час національно-патріотичного виховання. Адже саме воно спрямоване на формування у молодого покоління почуття національної ідентичності, гордості за свою країну, відповідальності за її майбутнє. Його основними напрямками є:

- вивчення історії, традицій та культури України;
- популяризація української мови як основи національного самоусвідомлення;
- залучення молоді до участі у суспільно значущих проектах, волонтерській діяльності, культурних ініціативах;
- формування відповідального ставлення до символів державності, пам'яті про видатних діячів України.

Національно-патріотичне виховання створює платформу для розвитку риторичних умінь, оскільки передбачає активне використання мовлення в різних форматах.

Формування риторичної компетентності старшокласників засобами національно-патріотичного виховання можливе за умови використання інтерактивних методів навчання, що стимулюють мовленнєву активність, критичне мислення та громадянську свідомість, які зазначені у таблиці 1. Поєднання риторики з національно-патріотичним вихованням допомагає формувати активну, освічену та мовно компетентну молодь, готову до ефективної комунікації в суспільстві [5].

Таблиця 1. «Інтерактивні методи навчання»

Метод дискусії і дебатів допомагає учням розвивати вміння аргументовано висловлювати думку, відстоювати свою позицію та аналізувати інформацію. Для поєднання риторики із національно-патріотичним вихованням можна обирати теми: «Чому важливо знати історію своєї держави?», «Роль української мови у формуванні національної ідентичності», «Сучасні герої України».

Під час дебатів учні навчаються формулювати тези, знаходити переконливі аргументи, оперувати фактами та реагувати на контраргументи опонентів.

Ще одним інтерактивним методом є рольові ігри та моделювання ситуацій. Адже відтворення ситуацій історичної або громадської значущості сприяє розвитку емпатії, уміння переконувати та вести діалог. До прикладу ситуації, які можна розіграти із здобувачами освіти:

1. Прес-конференція історичної постаті – учні готуються до ролі відомих українських діячів та відповідають на питання.

2. Засідання Верховної Ради – моделювання парламентських дебатів на тему патріотичного виховання.

3. Дипломатична місія – учні виступають від імені представників України в міжнародному середовищі.

Безумовно, одним із найпопулярніших методів є проєктна діяльність, під час якої старшокласники створюють презентації, відеоролики, есе, тематичні доповіді. Саме підготовка і презентація проєктів формує не лише знання про рідну країну, а й вміння їх логічно та послідовно подавати.

Ще одним методом для формування риторичної компетентності є аналіз медіатекстів та історичних документів. Це допомагає критично оцінювати інформацію, розрізняти маніпулятивні техніки та будувати власну риторичну на основі достовірних фактів [5].

Таким чином, поєднання риторики з національно-патріотичним вихованням допомагає формувати активну, освічену та мовно компетентну молодь, готову до ефективної комунікації в суспільстві.

Висновки. Отже, формування риторичної компетентності старшокласників засобами національно-патріотичного виховання є важливим напрямом освітнього процесу, що сприяє становленню свідомих, відповідальних громадян. Поєднання мовленнєвої підготовки з патріотичними цінностями сприяє вихованню молоді, здатної аргументовано висловлювати свої думки, відстоювати власну позицію та брати активну участь у суспільному житті. Таким чином, розвиток риторичних навичок у контексті національно-патріотичного виховання є одним із ключових чинників формування сучасної молоді особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 2013. № 4 (81). С. 42-49.
2. Голуб Н. Риторична компетентність учнів старших класів. Київ: Ін-т педагогіки, 2012. С. 137-138.
3. Мацько Л., Мацько І. Риторика: навч. посібн., 2-ге видання, Київ: Вища школа. 2006. 311 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
5. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Випуск 51. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. 465 с.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ ТА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Перш ніж стверджувати, що проєктна діяльність є ефективним освітнім інструментом і сприяє формуванню ключових компетентностей усіх учасників освітнього процесу, необхідно розглянути основні поняття. Для цього варто поступово перейти від простого до складного, зокрема визначити такі терміни, як:

- проєкт,
- проєктна діяльність,
- проєктні технології,
- проєктне навчання,
- проєктний менеджмент.

Один із засновників концепції навчання через діяльність американський філософ і педагог Джон Дьюї наголошував на важливості активного навчання, де учні самостійно досліджують проблеми та шукають рішення. Його учень Вільям Кілпатрік розвинув ідею проєктного навчання та визначив його як «цілеспрямовану діяльність учнів, що має значення для них самих». Він розглядав проєкти як спосіб формування життєвих компетентностей. Ряд визначних педагогів, психологів, дослідників минулого століття розглядали проєктне навчання як діяльність, що направлена на самостійну роботу здобувачів освіти, така, що відбувається в процесі саме командної роботи. Згоджуємося з їх думкою, що проєктне навчання – це «метод, що розвиває автономію учнів, критичне мислення та відповідальність». Це особливо актуально сьогодні з огляду на необхідність розвитку м'яких навичок. Педагог Наталія Бібік, яка займалася дослідженням методичних засад використання проєктної технології в початковій освіті, відзначала, що «проєктна діяльність сприяє формуванню ключових компетентностей, адже передбачає активне навчання через дослідження та творчу діяльність». Таку думку висловлювали у своїх працях і Ольга Сухомлинська, Володимир Луговий, Ольга Пехота, Ольга Пилипчук. Ці науковці зробили внесок у вивчення та впровадження проєктної діяльності в українську освіту, розглядаючи її як ефективний засіб формування компетентностей учнів.

Отже, дослідивши сучасну літературу, можемо оперувати такими визначеннями вказаних понять. А саме, розглядаємо проєкт як комплексний, чітко визначений засіб, спрямований на досягнення конкретної мети протягом певного періоду часу з використанням обмежених ресурсів. Проєктна діяльність - це сукупність дій, спрямованих на досягнення цілей проєкту. Вона включає в себе планування, організацію, виконання, моніторинг та контроль проєкту. Значить, проєктні технології – це сукупність методів, інструментів та прийомів, які використовуються для управління проєктами. Їх мета – забезпечити ефективне та результативне виконання проєкту. Проєктне навчання - це метод навчання, який ґрунтується на проєктах. Здобувачі освіти працюють над проєктами, які відповідають їхнім інтересам та потребам, вчать вирішувати проблеми, працювати в команді та спілкуватися. Викладачі керують цією проєктною діяльністю.

На прикладах проєктів, що діють у Лебединському фаховому медичному коледжі імені професора М.І. Ситенка доведемо, що проєктна діяльність – це *ефективний освітній інструмент*, тому що допомагає здобувачам освіти сформувати ключові компетентності, необхідні для успішного життя та роботи в сучасному світі, сприяє розвитку активної громадянської позиції, формуванню української національної ідентичності, який мотивує учасників освітнього процесу, бо дозволяє працювати над темами, які їм цікаві, використовувати свої знання та навички на практиці, бачити результати своєї роботи. Це наші проєкти «Практика щодня», «Навчання жителів міста домедичній допомозі», «Симуляційне навчання», «Поспішаймо робити добро», «Шлях до успіху», «Екологічна освіта та усвідомлення» та інші.

Водночас, проєктна діяльність – це *ефективний, гнучкий та універсальний метод навчання*, який дає можливість формувати ключові компетентності у всіх учасників освітнього процесу, а саме: розвивати критичне мислення, вчитися спілкуватися та співпрацювати, стати більш креативними та інноваційними, виробити активну громадянську позицію. Саме її формуванню, утвердженню української національної та громадянської ідентичності, здатності реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні сприяють проєкти, які реалізуються у коледжі. Це, насамперед, загальноколеджні проєкти «Взаємодія. Педагогіка партнерства та практика доброчесності», «Екологічна освіта та усвідомлення», «Шлях до успіху», «Міжнавчальний ресурсний центр «Захист України» «Медіаграмотність - навичка 21 століття» та інші. Саме в рамках цих проєктів можливі такі заходи як конкурси есе «Чесність починається з тебе», щоб підтримувати ідею академічної доброчесності; «3 усіх утрат втрата часу найтяжча» з метою формування у здобувачів освіти м'яких навичок, зокрема тайм-менеджменту. Студентські проєкти «Важко, але варто» або «Чого навчив мене 2022 рік» дозволяють студентам не тільки поділитися своїми переживаннями та осмислити важкий досвід, але й зробити свій внесок у формування національної ідентичності та патріотизму. Написання есе на такі теми спонукає учасників до глибокого аналізу понять патріотизму, громадянського обов'язку, мужності та стійкості. Вони вчать цінувати свободу, незалежність та культурну спадщину своєї країни. Конкурси формують не лише здатність спілкуватися

державною мовою письмово, а й власну громадянську позицію.

Поруч із загальноколеджними проєктами, викладачі використовують проєктну діяльність на своїх предметах, адже її можна застосувати у будь-якій предметній галузі, можна адаптувати до потреб та інтересів здобувачів освіти. Це робить її ефективним *інструментом для навчання*. Здатності зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області присвячені заходи в рамках предметних проєктів, особливо суспільно-гуманітарного циклу. Допомагають молоді усвідомити свою приналежність до українського народу, відчувати гордість за свою країну та її героїв, сприяють формуванню національної самосвідомості та готовності захищати свою Батьківщину заходи, що проходять за участі членів дискусійного клубу, учасників предметних гуртків та проєктів «Історія коледжу», «Історія медицини на Лебединщині», «Воєнне повсякдення: люди і долі» та інших. Проведені заходи різноманітні як за форматом, так і за змістом. Це і онлайн урок «Державний прапор України – святиня нашого народу», і інформаційно-просвітницькі години, історичні конференції, імерсивні проєкти «Відчуття Майдану», диспути на теми «Свобода – це закон: так чи ні?» або «Корупція краде наші можливості», уроки державності «Майбутня доля мислиться соборно», тиха хода до пам'ятного знаку жертвам Голодомору, історичні години, брейн-ринги та інші. Спільне переживання важких часів та обмін досвідом сприяє зміцненню національної єдності та солідарності. Учасники таких заходів відчувають себе частиною спільноти, яка бореться за спільні цінності та ідеали.

Водночас проєктна діяльність – це *динамічний та інтерактивний метод навчання*, який дає можливість формувати загальні компетентності у здобувачів освіти. Цей метод допомагає їм стати більш самостійними, відповідальними, креативними та готовими до життя і роботи в сучасному світі. І це відповідає потребам сучасного суспільства.

Водночас проєктна діяльність – це динамічний та інтерактивний метод навчання, який дає можливість формувати загальні компетентності у здобувачів освіти. Цей метод допомагає їм стати більш самостійними, відповідальними, креативними та готовими до життя і роботи в сучасному світі. І це відповідає потребам сучасного суспільства, адже саме такі якості – самостійність, відповідальність, креативність – дозволяють успішно адаптуватися до швидких змін та викликів сучасності. Важливо зазначити, що проєктна діяльність сприяє розвитку не лише зазначених вище компетентностей, а й інших, не менш важливих для сучасного світу. А саме: критичне мислення. Адже у процесі роботи над власним проєктом студенти вчать аналізувати інформацію, виявляти проблеми, формулювати гіпотези та знаходити рішення. Проєктна діяльність передбачає активну взаємодію між учасниками проєкту, що сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння працювати в команді, аргументувати свою позицію та слухати інших. Реалізація проєкту вимагає від студентів планування часу, розподілу завдань та дотримання дедлайнів, що сприяє розвитку навичок тайм-менеджменту. У процесі роботи над проєктом студенти можуть брати на себе лідерські ролі, організовувати роботу команди, мотивувати інших та вести їх до досягнення спільної мети.

Наприклад, за нашою оцінкою, мета загальноколеджного проєкту «Шлях до успіху» є SMART. Вона є конкретною, вимірною, досяжною і релевантною, тому що відповідає потребам та запитам здобувачів освіти та сприяє розвитку загальних компетентностей випускника коледжу. Загальні компетентності, такі як самостійність, відповідальність, критичне мислення, є важливими для успіху в будь-якій сфері діяльності. Крім того, мета проєкту є релевантною, ще й тому що відповідає сучасним реаліям ринку праці, який вимагає від працівників нових навичок та компетенцій, таких як тайм-менеджмент, ефективне спілкування, лідерство.

Однією із форм залучення студентів до практичної діяльності, яка формує такі загальні компетентності, зазначені у стандарті «Медсестринство»: здатність працювати автономно та в команді, здатність бути критичним та самокритичним, знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності, здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, – є майстер-класи, тренінги, медичні турніри, публічний захист тем, оксфордські дебати, дискусії, захист мініпроєктів, стендових доповідей з предметів. Проєкт «Шлях до успіху» якраз і пропонує заходи, які допомагають здобувачам освіти розвинути ці навички та компетенції.

Реалізуючи цей проєкт, беручи участь у таких заходах, здобувачі освіти мають можливість висловити свою думку, поділитися власним баченням ситуації та запропонувати шляхи подолання викликів. Це сприяє розвитку креативності, активної громадянської позиції та готовності брати участь у розбудові кращого майбутнього для своєї країни. У рамках проєкту «Шлях до успіху», здобувачі освіти роблять свої перші кроки у науку, виступаючи на загальноколеджних, потім на обласних, всеукраїнських конференціях з власними дослідженнями.

На нашу думку, саме через проєктну діяльність молодь вчиться критично мислити, генерувати ідеї та знаходити ефективні шляхи їх втілення, що є важливими рисами свідомого громадянина. Спільна робота над проєктами сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню працювати в команді та брати на себе відповідальність за результати, що є запорукою успішної участі у громадському житті. Проєктна діяльність дає можливість молоді досліджувати актуальні проблеми своєї громади, пропонувати рішення та долучатися до їх реалізації, що сприяє формуванню активної громадянської позиції. Завдяки проєктам молоді люди мають змогу відчувати себе творцями змін, усвідомити свою здатність впливати на життя суспільства та зробити свій внесок у розбудову кращого майбутнього для України.

Дискусії з питань академічної доброчесності щодо етичних та соціальних питань, з тем «Толерантність у 21 столітті», «Корупція: суть, причини, наслідки» між учасниками дискусійного клубу, що діє в межах проєкту «Шлях до успіху», спонукають студентів чітко, грамотно, аргументовано висловлювати власну думку, дотримуватися правил дискусії. Зумовлюють здатність удосконалювати й розвивати професійний, інтелектуальний і культурний рівні. Розвивають загальні компетентності та м'які навички. Обговорення гострих суспільних питань, таких як академічна

добросесність, корупція та толерантність, сприяє розвитку критичного мислення та відповідальності за свої дії. Учасники дискусійного клубу вчать не тільки аналізувати проблеми, аргументувати свою позицію, але і шукати шляхи їх вирішення, що є важливими якостями для активного громадянина. А розгляд етичних та соціальних питань, зокрема толерантності, сприяє формуванню поваги до різноманітності та інклюзивності, що є важливим для розбудови мирного та гармонійного суспільства. Тема корупції та її наслідків є особливо актуальною для України, тому така дискусія сприяє підвищенню обізнаності молоді про цю проблему та формуванню негативного ставлення до корупції. Національно-патріотичне виховання є важливим складником формування особистості, готової служити своїй країні та захищати її цінності. Дискусії, тренінги, оксфордські дебати, що проходять у рамках проєктної діяльності за заздалегідь запланованими темами, сприяють розвитку громадянської позиції та відповідальності, формуванню патріотичних почуттів.

Одним із вдалих інструментів реалізації проєкту «Шлях до успіху» є, так звані, менторські сесії – запрошення успішних випускників, які стали видатними лікарями, науковцями, бойовими медиками, медичними працівниками, військовослужбовцями для інтерактивних зустрічей, проведення гостьових лекцій, майстер-класів, тренінгів, днів з професором. Історії успіху випускників, які досягли значних висот у різних сферах, особливо тих, хто зараз захищає Україну, надихають студентів та викликають почуття гордості за свою країну та її талановитих людей. Зустрічі з випускниками, які поділяють національні цінності та ідеали, сприяють формуванню почуття єдності та спільності серед студентів, підсилюють їхню ідентифікацію з Україною та її народом. Розповіді випускників про їхній внесок у розвиток країни, про їхню громадянську позицію та активну участь у житті суспільства сприяють розвитку патріотичної свідомості та відповідальності серед студентів. Приклади успішних випускників, які присвятили своє життя служінню Україні, можуть стати для студентів джерелом натхнення та мотивації для власного внеску у розбудову кращого майбутнього для країни.

Разом з тим, зустрічі з випускниками, які досягли значних успіхів у своїй професійній діяльності, мотивують студентів до навчання, поглиблення знань та розвитку професійних навичок. Історії успіху випускників допомагають студентам усвідомити, що наполеглива праця, талант та відданість своїй справі можуть призвести до значних досягнень у будь-якій сфері діяльності. Спілкування з випускниками, які дотримуються високих професійних стандартів та етичних принципів, сприяє формуванню у студентів власних професійних цінностей та етики. Їх розповіді про різні сфери діяльності, про їхні професійні шляхи та виклики, з якими вони стикаються, розширюють професійний кругозір студентів та допомагають їм визначитися з власними професійними інтересами та пріоритетами. Зустрічі з успішними випускниками можуть стати для студентів можливістю встановити контакти з потенційними роботодавцями, дізнатися про вимоги до молодих фахівців та отримати цінні поради щодо кар'єрного розвитку.

Ще одним дієвим інструментом реалізації проєктів «Шлях до успіху», «Практика щодня», «Симуляційне навчання» є наставництво або навчання «рівний-рівному», яке передбачає навчання студентів молодших курсів старшокурсниками домедичній допомозі, практичним навичкам, проведення «наукових пікніків», майстер-класів та інше, що сприяє формуванню ключових компетентностей, таких як комунікація, лідерство, робота в команді, критичне мислення та прийняття рішень, а також розвитку м'яких навичок (soft skills), таких як емпатія, вміння слухати та надавати конструктивний зворотний зв'язок, що в цілому позитивно впливає на професійне виховання студентів, формуючи відповідальність, ініціативність та впевненість у власних силах.

Оцінювання роботи педагогічного колективу щодо реалізації освітніх проєктів, на нашу думку, є важливою складовою такої діяльності у закладі освіти. Його можна провести за певними критеріями. Важливо отримати якісні та кількісні показники, які відображають ефективність реалізації проєктів та їх вплив на освітній процес. Які саме? Чи розроблена дієва Стратегія розвитку коледжу та Стратегія проєктної діяльності. Важливо мати зворотний зв'язок. Проаналізувати відгуки усіх учасників освітнього процесу щодо корисності проєкту та практичного застосування отриманих знань, вмінь, компетентностей. Наскільки проєкт був інноваційним, можна оцінити по тому, які сучасні методи навчання (STEM, проблемне навчання, кейс-методи тощо) були використані, яким є кінцевий продукт, як було використано цифрові технології і які. Необхідно оцінити співпрацю та командну роботу, який був рівень взаємодії між викладачами різних дисциплін, ступінь залучення студентів, батьків, партнерських організацій, наявність спільних заходів, обмін досвідом між викладачами. Як і будь-який бізнесовий чи грантовий проєкт, освітній проєкт має бути стійким і, саме можливість використання результатів проєкту в подальшій освітній діяльності, можливість його масштабування та адаптації, вказує на ефективність проєкту. Звісно, аналіз проміжних та кінцевих результатів проєкту, статистичні дані (наприклад, покращення оцінок, зростання рівня відвідуваності), анкетування студентів і викладачів також є критерієм ефективності проєкту. Водночас підвищення кваліфікації викладачів на курсах, тренінгах дозволяє їм використовувати нові методики навчання після завершення проєкту. А їх публікації у професійних журналах, на освітніх платформах, участь у конференціях, семінарах з виступами вказує на професійний розвиток викладачів і дозволяє популяризувати та представляти результати проєкту.

Одним із критеріїв оцінювання успішності будь якого проєкту є рівень залучення студентів до проєкту. Оцінюючи ефективність проєкту «Шлях до успіху» варто відмітити прогрес більшості студентів у розвитку навичок публічного виступу, у постановці та досягнення цілей. Збільшилася не тільки кількість, але і якість конкурсних робіт, підготовлених студентами, кількість та результати участі студентів у професійних конкурсах. Завдяки ретельному плануванню та, оцінюючи заходи, можна зробити висновок, що проєкт «Шлях до успіху» є дійсно ефективним інструментом для підготовки студентів до успішного життя та кар'єри, водночас заходи, проведені в рамках реалізації проєкту, сприяють формуванню активної громадянської позиції здобувачів освіти, їх національно-патріотичному вихованню. Варто ще зазначити суттєвий зв'язок між проєктною діяльністю, проєктним менеджментом та м'якими

навичками. Ці три поняття тісно пов'язані між собою. Проектна діяльність дає можливість здобувачам освіти набути м'яких навичок, таких як: комунікація, співпраця, вирішення проблем, самоорганізація, відповідальність. Ми відмічаємо, що під час роботи над проектом не тільки здобувачі освіти, а й викладачі, керівники проектів, стейкхолдери вчаться спілкуватися один з одним, щоб обговорити ідеї, розподілити завдання та вирішити проблеми. Вони вчаться співпрацювати, щоб досягти спільної мети. Вони вчаться вирішувати проблеми, які виникають під час роботи над проектом. Вони вчаться самоорганізовувати свою роботу та відповідати за свої результати. Проектний менеджмент використовує м'які навички для того, щоб зробити процес роботи над проектом більш ефективним. Таким чином, проектна діяльність, проектний менеджмент та м'які навички є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими поняттями. Отже, розвиток м'яких навичок допоможе здобувачам освіти стати більш успішними у своїй проектній діяльності. Використання м'яких навичок у проектному менеджменті допоможе зробити процес роботи над проектом більш ефективним.

Отже, проектна діяльність є і залишається *освітнім інструментом та засобом* формування ключових компетентностей для всіх учасників освітнього процесу. Вона є ефективним інструментом для досягнення конкретних цілей, розвитку навичок та компетенцій, а також для створення інноваційних продуктів та послуг.

Особливо важлива роль проектної діяльності у національно-патріотичному вихованні, оскільки вона дозволяє залучати студентів до вирішення актуальних проблем суспільства, що сприяє розвитку їхньої громадянської позиції та відповідальності. Досліджуючи історію України, її культурні традиції, видатних особистостей, студенти створюють власні проекти, спрямовані на популяризацію української мови та культури, що сприяє формуванню почуття гордості за свою країну та її досягнення. Проектна діяльність надає студентам можливість брати на себе відповідальність, організовувати роботу інших, співпрацювати для досягнення спільної мети, а значить розвивати лідерські якості та вміння працювати в команді, що є важливими для майбутніх лідерів країни. Проектна діяльність дозволяє виховувати патріотизм не лише на словах, а й на ділі, через конкретні справи та проект «ВоЛеДій», що діє на базі коледжу та має могутню підтримку з боку усіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, проектна діяльність є незамінним інструментом формування ключових компетентностей та національно-патріотичного виховання, що сприяє підготовці молодого покоління до активної участі у житті суспільства та розбудові успішної України.

Список використаних джерел

1. ПОСТАНОВА КМУ від 9 жовтня 2020 р. № 932 Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки {Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 864 від 30.07.2024} <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
2. Проектні технології навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів: довідник / [Глушенко О. В., Романов Л. А., Пашенко Т. М., Пятничук Т. В., Шимановський М. М.]; за заг. ред. Л. А. Романова. – Житомир: «Полісся», 2019. – 126 с.
3. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Н.М.Бібік; АПН України. Ін-т педагогіки. – К., 1998. – 380 с. – Бібліогр.: с.351-380. Те ж: Автореф. дис. д-ра пед. наук / Н.М.Бібік. – К., 1998. – 40 с. – Бібліогр.: с. 34-37
4. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016–583 с.
5. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: [навч. посібник для студентів пед. вузів і системи підвищ. кваліф. пед. кадрів] / Є.С. Полат, М. Ю. Бухаркіна, М.В. Моїсєєва, А.Є. Петров. – М.: «Академія», 2001. – 272 с.

Грицай Жанна Михайлівна,

учитель історії,

Ліцей № 1 Охтирської міської ради Сумської області,

м. Охтирка

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті розглядається питання національно-патріотичного виховання в учнів на уроках історії, специфіку викладу історичного матеріалу в контексті національно-патріотичного виховання, а також міжпредметні поєднання в даному розрізі. Визначено завдання, котрі стоять перед учителем історії щодо національно-патріотичного виховання підростаючого покоління

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, історія України, міжпредметні зв'язки, В. Сухомлинський, Г.Сковорода

Вступ. Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління завжди було одним із важливих завдань освіти. Сьогодні це питання вже є не просто актуальним, а життєво необхідним для українського народу [3].

У сучасних умовах історичного розвитку українського народу із найважливіших завдань суспільства є виховання молодого громадянина, патріота незалежної України, здатного змолоду брати творчу участь у розбудові суверенної України, її захисті та піднесенні міжнародного авторитету [Бугай].

Саме тому на уроках історії дуже важливим є для вчителя формувати патріотичні почуття в учнів за допомогою різноманітних засобів, дотримуючись “Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України”.

Мета статті. Висвітлити точку зору щодо національно-патріотичного виховання видатних педагогів України; визначити завдання вчителя національно-патріотичного виховання, котрі стоять перед учителями історії, а також розкрити специфіку формування національно-патріотичного виховання на уроках історії

Основна частина. Проблематикою національно-патріотичного виховання школярів займалися класики педагогічної науки такі як Г.Сковорода, С.Русова, А.Макаренко, В.Сухомлинський, Г.Ващенко, О.Духнович та інші. У своїх працях вони висували ідею виховання патріота своєї держави, «свідомого» громадянина [5].

Так, В.Сухомлинський зазначав, що «патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яке проникає в усе, що пізнається, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується...» [1].

Г. Сковорода звертав увагу на те, що вирішальну роль у формуванні національної самоідентифікації відіграє ментальна свідомість, заснована на ментальних цінностях, до складу яких входять мова, мистецтво, релігія [4].

Ознайомившись з думками видатних педагогів стають зрозумілими складові національно-патріотичного виховання, котрі полягають в духовно-моральному, військово-патріотичному та громадянсько-патріотичному вихованні.

Національно-патріотичне виховання особистості – справа не одного соціального інституту, наприклад родини чи школи, це справа спільна: держави, громади, сім'ї [4]. Але все ж таки особлива роль у вихованні національної самосвідомості належить школі, яка має готувати школярів до суспільного життя, формувати в них національний світогляд, патріотичні почуття, активну громадянську позицію [2].

На розв'язання усіх цих завдань спрямований шкільний курс історії. Головні завдання, які стоять перед учителем історії [2]:

1. Створити чітку систему роботи, спрямовану на формування національної самосвідомості [2].
2. Виховувати активну самостійну особистість, свідомого громадянина України [2].
3. Формувати національну свідомість учнів [2].
4. Постійно систематизувати, інтегрувати набуті знання, виявляти їхні зв'язки з національною ідеєю [2].
5. Формувати віру як особливо важливий феномен національної самосвідомості, завдяки якій знання набувають практичної енергії й реалізації [2].
6. Формувати ідеї, почуття господаря рідного краю, творця власного життя, активного учасника доленосних подій історії рідного народу [2].
7. Стимулювати учнів постійно займатися самостійною науково-дослідницькою діяльністю з проблем історії, культури, духовності рідного народу [2].

Виходячи із перерахованих завдань стає зрозумілим, що саме на уроках історії закладаються підвалини історичних уявлень майбутніх громадян про давнє минуле власне українського народу, його мови, культури, ментальних рис характеру, державно-політичного життя, як невід'ємної складової формування європейської цивілізації. Тут учні мають отримати наукові знання, що слугуватимуть фундаментом формування їх історичної свідомості, патріотизму, стануть базою протистояння маніпуляціям наших ворогів [3].

Під час уроків історії ми маємо донести до учнів ідею української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому. Історія Руси-України, Литовсько-Руська держава, Запорозька Січ, Гетьманщина, УНР, ЗУНР - яскравий приклад тривалих державницьких традицій України [3].

Вивчаючи славні сторінки історії варто звертати увагу на те велике і світле, яке підносить наш народ до вершин цивілізації, визначає його заслуги перед людством. Адже українці - єдина в світі козацька нація. Козацтво було дисциплінованою організацією самого українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття. У козацькі часи нашому народові були притаманними високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв [3].

Кожен урок історії на якому розглядаються різноманітні теми містить інформацію про минуле нашого народу та держави. Розглядаючи та аналізуючи події на уроках історії вчитель уже формує в учні патріотичні почуття. Але водночас на думку І.Луцик «вчителям історії приходится найважче працювати в цьому напрямку. Адже щоб вчителю англійської мови чи української, чи вчителям молодшої школи провести з дітьми бесіду для виховання справжніх патріотів – просто потрібно взяти одну із видатних сторінок минулого нашого народу, пам'ятну дату, видатного діяча і наголосити на позитивних, “вигідних” моментах. Козаки українські герої і ніхто не скаже, що вони були найманцям на службі у різних державах, навіть ворожих до українців, що великої уваги приділяли саме оплаті праці і нагородам за службу, що воювали між собою за владу. На уроках історії вибору немає. Вчитель має донести до учнів всі сторінки історії України – і чорні, і білі. І ось тут все залежить від професіоналізму вчителя, його патріотичності, як він подасть інформацію учням, щоб викликати потрібні почуття» [3].

З подібними проблемами вчителі історії зіштовхуються майже на кожному уроці, адже важливо не тільки виховати почуття патріотизму, а й не допустити виникнення ненависті до народів з якими конфліктували наші предки. Тому саме перед вчителем історії стоїть надважливе завдання – залізти в душу дитини і не нашкодити, а виховати справжнього патріота. І ґрунтовно опрацьовуючи терміни «патріотизм», «нація», “націоналізм”, треба звертати увагу на їх розуміння учнями. Адже, необхідно акцентувати увагу на тому, що патріотизм, героїзм в нинішній час проявляється не лише в безпосередній війні із ворогом, не тільки в надзвичайних ситуаціях, але є звичайним станом повсякденного життя людини. Саме від усвідомлення себе українцем, розуміння всіх позитивних і негативних моментів минулого нашого народу, залежить чи буде Руське море асоціюватися з москалями чи з русичами, у наших

дітей [3].

Сучасний урок історії – це не нав'язування, не керування свідомістю здобувачів освіти, а передача історичного досвіду, який базується на гармонізації патріотичних відносин у суспільстві, це пошук шляхів усвідомлення національної приналежності [1]. Саме тому на своїх уроках історії я як вчитель намагаюся до учнів думку про те, що в процесі формування української державності у ході всієї історії головну роль відігравала саме українська нація.

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах життя, діяльності і боротьби за державу українських князів, козацтва, видатних гетьманів Б.Хмельницького, І.Мазепи, П.Орлика; всього українського народу та його видатних представників – Т.Шевченка, В.Винниченка, М.Міхновського, М.Грушевського, В. Стуса, В. Чорновола та багатьох інших, ми стараємося продемонструвати національну гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу [3].

Координація історичної освіти з іншими гуманітарними предметами відкриває шляхи підвищення ефективності викладання історії. Звернення вчителів до змісту і методів суміжних дисциплін дає можливість значно розширити вирішення завдань освітнього процесу. Особливе місце у відтворенні подій історичного минулого займає художня література та усна народна творчість. Звернення до поезії відкриває нові можливості створення емоційної атмосфери уроку. На уроках історії доцільним буде використання поезій Т.Г.Шевченка, які дозволять здобувачам освіти краще зрозуміти історичні процеси. Твори Тараса Григоровича можна використати під час вивчення теми "Зовнішня політика Богдана Хмельницького: у пошуках союзників" [1].

Також доречним буде поєднання історичного змісту з предметом «Мистецтво» та «Музичне мистецтво». Завдяки такому поєднанню учні можуть доторкнутися до творчості українських митців, краще зрозуміти тематику їхніх творів. Саме це дає можливість вчителю підняти патріотичні почуття та гордість за наших митців.

Висновки. Працюючи над даною тематикою нам стало зрозумілим, що актуальність національно-патріотичного виховання є дуже важливою і обумовлена процесом становлення європейських демократичних цінностей та свобод в Україні, розбудовою суверенної, незалежної держави, громадянського суспільства [5]. Саме тому національно-патріотичне виховання має стати фундаментом у навчально-виховному процесі підростаючого покоління. Зважаючи на події сьогодення, від успіхів у вихованні справжніх патріотів, українців, залежить не тільки наше майбутнє чи майбутнє наших дітей, а існування самої української нації. Сьогодення нам чітко показує, що історію України потрібно поставити на перший план у навчально-виховному процесі. Бо хто не знає свого минулого – немає майбутнього! [3]

Список використаних джерел

1. Белка Є.О. Національно-патріотичне виховання на уроках історії. URL: <https://vsimosvita.com/quot-natsionalno-patriotychne-vyhovannya-na-urokah-istoriyi-quot/>
2. Бугай Л.О. Формування національної свідомості, патріотичних почуттів учнів засобами національно-патріотичного виховання на уроках історії і в позаурочний час. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvannya-nacionalnoi-svidomosti-patriotichnih-pocuttiv-ucniv-zasobami-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-urokah-istorii-i-v-pozauronij-cas-418453.html>
3. І. Луцик. Особливості національно-патріотичного виховання на уроках історії. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-osoblivosti-patriotichnogo-vihovannya-na-urokah-istorii-434224.html>
4. І. В. Найда, А. П. Дербак. Філософські погляди Григорія Сковороди та їх національно-патріотичне виховання як чинник удосконалення державного управління. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/50959/1/2-1.pdf>
5. Потапенко Р. Методика національно-патріотичного виховання на уроках історії в школі. URL: <https://ukrlitopus.com.ua/index.php/ukrlitopus/article/view/378/317>

Грицай Людмила Іванівна,
учитель біології,
Ліцей № 1 Охтирської міської ради Сумської області,
м. Охтирка

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

У статті розглядається питання національно-патріотичного виховання в учнів на уроках біології, специфіку викладу біологічного матеріалу в контексті національно-патріотичного виховання, а також міжпредметні поєднання в даному розрізі. Також доведено, що біологія – це той предмет, який одним із ключових, на котрому формуються національно-патріотичні почуття підростаючого покоління

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, біологія, міжпредметні зв'язки, вчені-біологи

Вступ. Виховання почуття поваги до своєї Батьківщини, любові до рідної природи тісно пов'язане з громадянським вихованням школярів, основна мета якого полягає у формуванні в людини моральних ідеалів суспільства й почуття громадянського обов'язку, тобто вихованні самосвідомості й відповідальності за свою країну, готовності захищати свою Батьківщину, обстоювати принципи моралі, почуття національної гордості, відповідальності за збереження й примноження як національних, так і загальнолюдських цінностей, потреби в праці на благо суспільства [3].

Нині патріотичному вихованню підростаючого покоління варто приділяти особливу увагу. Це зумовлюється багатьма економічними, соціальними, політичними й культурними змінами, що відбуваються в нашій країні й не завжди адекватно й правильно сприймаються школярами. Часом це призводить їх до нігілізму й заперечення принципів патріотизму. Допомогти школярам у важливий період їхнього соціального розвитку усвідомити патріотичні принципи — актуальне завдання школи [3].

На уроках біології патріотичне виховання передбачає формування в учнів знань, та уявлень про досягнення нашої країни в галузі науки, адже багато видатних вчених прославили Україну [3].

Мета статті. З'ясувати зміст таких понять як патріотизм, національно-патріотичне виховання та як вони реалізуються на уроках біології за допомогою різних прийомів та методів, а також за допомогою міжпредметних зв'язків. Довести важливість знайомства учнів з досягненнями науковців-біологів для формування національно-патріотичних почуттів.

Основна частина. Кожен громадянин має бути патріотом своєї країни. Патріотизм (грец. πατριότης – співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [4].

Значущість патріотизму зумовлена здатністю мобілізувати суспільство, залучати матеріальні та людські ресурси для досягнення певної мети, зокрема в умовах воєнного стану. Дослідженням характеристик патріотизму займався багато науковців [4]. Дане питання розглядали та досліджували такі як І. Бех, Г.Сковорода, В. Сухомлинський, Н. Чорна та інші видатні педагоги й науковці.

Розглядаючи питання щодо формування національно-патріотичних почуттів в учнів саме під час викладання такого предмету як біологія, у першу чергу потрібно проаналізувати програму та шкільні підручники.

У ході даного аналізу нами стало зрозуміло, що шкільний курс біології значною мірою сприяє формуванню в учнів патріотичних почуттів: поваги й любові до батьківщини, її людей та землі, на якій вони народилися й вирости, прагнення зберегти, прикрасити й захистити її [3].

Проведений аналіз змісту навчальної програми та підручників із шкільного курсу біології засвідчив, що він передбачає і сприяє формуванню в учнів таких позитивних якостей, як повага і любов до Батьківщини, гордість за неї, захоплення красою живої природи, прагнення берегти все це, прикрашати і захищати. Вчитель-біолог повинен розуміти, що діти дуже люблять живу природу, зокрема тварин. Вони захоплюються навіть маленькими комахками і вважають себе їх захисниками [4].

На думку більшості науковців та видатних педагогів саме природа є дуже сильним фактором виховання патріотизму, поваги й любові до Батьківщини. Для успішного досягнення мети патріотичного навчання на уроках біології, потрібно розв'язати ряд виховних завдань. Для цього вчитель повинен використовувати на уроках біології різноманітну наукову інформацію, краєзнавчий матеріал екологічного спрямування. Це ще більше підсилює ефективність в школярів патріотичного виховання. Адже, обговорення із дітьми особливостей природи своєї місцевості, екологічних проблем формує в них почуття дбайливого господаря рідного краю. Вчитель біології допомагає учню зрозуміти глобальність екологічних проблем. Діти мають усвідомлювати, що будь-яку проблему вирішують разом усі народи світу. Тобто патріотичне виховання має здійснюватись в єдності з інтернаціональним і гуманістичним. Важливо також наголошувати школярам про досягнення вчених України в галузі біології [4].

Знайомлячи учнів на уроках біології з досягненнями у медицині доречно згадати про діяльність А. Амосова та О.Богомольця.

Розглядаючи питання екології доцільно на уроках вчителю-біологу знайомити учнів зі статтями Конституції України про охорону природи, Законами України з даного питання, зокрема Законом України «Про охорону одів, лісів».

На уроках також доцільно використовувати такі елементи національної культури як народні перекази, легенди, оповіді, загадки, пісні, думи, прислів'я та прикмети про наших супутників – рослин і тварин, які дійшли до нас із сивої давнини [3].

При вивченні теми «Рослини», «Різноманітність рослин» приділяю увагу рослинам - символам України – калині, вербі, дубу, тополі, маку, барвінку, чорнобривцям. Ефективним у цьому випадку є використання проєктної діяльності учнів [3].

Доречними про формування патріотичних почуттів на уроках біології використовувати міжпредметний зв'язок з історією України й пригадати таку ідеологічну кампанію як лисенківщина, «Великий терор» 1930-х рр. під час яких було заборонено генетику та кібернетику, а також знищено в таборах ГУТабу, зокрема про діяльність М. Вавілова.

Ефективним способом здійснення національно-патріотичного виховання учнів є їх ознайомлення з досягненнями української науки. З цією метою доцільно фрагментарно висвітлювати інформацію про українських вчених біологів, фізиків, хіміків, географів, які досліджували об'єкти та явища природи, що вивчаються на уроках. З цією метою можна використовувати розповіді про епізоди з життя та наукової діяльності видатних українських учених і винахідників, історичні довідки про наукові відкриття, демонструвати фото- та відеоматеріали з історії природничих наук в Україні [5].

Учителям природничих предметів доцільно знайомити школярів з іменами українських вчених, які внесли гідний внесок у розвиток вітчизняної та світової науки. Наприклад, вчені біологи: Іван Верхратський, Микола

Для формування почуття патріотизму необхідно в навчання біології включати відомості і про сучасні досягнення українців у різних галузях біологічної науки, викликаючи тим самим гордість за генії свого народу і націю в цілому [д].

Також важливим для виховання гордості учнів до вітчизняних наукових здобутків є їхнє ставлення до пам'яті учених. Долучення учнів до святкування пам'ятних дат дає їм глибше ознайомитися з відомими постатями. До таких подій учні можуть підготувати фотовиставки робіт учених, зібрати цікавий матеріал про них. Під час підготовки до таких заходів потрібно використати дослідницький метод збирання інформації і варіювати з формами її представлення: електронні стенди в школі, в кабінеті біології; презентації на конкретних уроках біології; учнівські проекти; учнівська наукова конференція тощо [д].

1. Даниленко Л.І. та ін. Національно-патріотичне виховання учнів на уроках біології: методичний посібник / Л. І. Даниленко та ін. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП Черкаської обласної ради», 2017. – 79 с. URL:

2. Мальцева С.В. Сучасні підходи до формування патріотизму в учнів на уроках природничих дисциплін.
URL: <https://naurok.com.ua/suchasni-pidhodi-do-formuvannya-patriotizmu-v-uchniv-na-urokah-prirodnichih-disciplin-351492.html>

4. Степанюк А. В., Букавин Л. М. Патріотичне виховання школярів у процесі вивчення навчального предмета "Біологія". URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30741/1/Stepanyk_Bykavun_European_scientific.pdf

5. Тимків А. С., Барна Л. С. Національно-патріотичне виховання учнів в освітньому процесі з предметів природничої освітньої галузі. URL:
http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28869/1/23_Tumkiv_Barna.pdf

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ

Ключові слова: патріотизм, фольклор, українська музична спадщина, національна свідомість.

45

розквіту чи навпаки – занепаду країни, тому надзвичайно важливим питанням постає виховання дитини. Видатний український психолог Григорій Костюк неодноразово наголошував, що наші дитячі враження, страхи, болісні та радісні переживання грають вирішальну роль у подальшому становленні дорослої особистості, її характеру та принципів, а відтак виховання майбутнього активного громадянина України у закладах дошкільної освіти має бути цілком спрямоване на формування необхідних рис, якостей та світогляду дитини, якими вона успішно користуватиметься у дорослому житті, активно змінюючи світ навколо себе. З огляду на це виховання особистості у парадигмі патріотизму вкрай важливо, адже саме завдяки усвідомленню себе як частини чогось більшого, аніж просто «Я», дитина вчиться емпатії, любові та поваги, перш за все, до своєї родини, а згодом – асоціює себе із навчальним закладом, рідним містом, країною. Таким чином, кожна дитина – це стратегічний ресурс нації, тому завданням сучасного дошкільного закладу є формування свідомого громадянина, творчої особистості з високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку, здатної розбудувати могутню і квітучу Україну. Кожен педагог має усвідомлювати та відповідально ставитися до свого першочергового завдання – інтеграції дітей у сучасне суспільство з його викликами та потребами, допомоги дошкільнятам у засвоєнні ними системи загальнолюдських цінностей, формуванню етично-моральних орієнтирів, сприяння функціонуванню національно-патріотичної свідомості у молоді.

Останнє – вкрай карколомний процес, який потребує «озброєння» педагогів дошкільної галузі необхідним «арсеналом», а саме: відповідним методичним інструментарієм, сучасними розробками та дослідженнями у цій царині. З-поміж різних шляхів досягнення такої мети напрощуд дієвою та могутньою силою постає музичний вплив на світогляд та свідомість дітей. Тим паче, що наш народ серед суцвіття інших націй вирізняється неповторним щедрим розсипом українських пісень – як народних, так і авторських. Пісенна творчість України – золотий фонд національної культури та невід’ємна частина національно-патріотичного виховання дошкільнят.

Мета. Висвітлити проблему національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музики.

Основна частина. Термін «патріотизм» запозичений з грецької мови – *πατρις* – що дослівно означає «земля предків, батьківщина», слово «нація» (*natio*) увійшло до широкого вжитку з латинської і перекладається як «плем’я, народ». Таким чином під словосполученням «національно-патріотичний» слід розуміти певні матеріальні та духовні досягнення, культурну унікальність та характерні особливості, притаманні певному народові на землі його предків. Підґрунтям для національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, безперечно, має слугувати історичний та культурний бекграунд та відчуття приналежності кожної дитини до історії власного краю, його святкових, побутових та культурних звичаїв і обрядів, а відтак завдання працівників галузі освіти – створення необхідних умов, цілеспрямована діяльність різноманітних соціальних інститутів, дослідження та розробка актуальних виховних систем заради формування в дошкільників національної гідності, патріотичної свідомості, шанобливого «синівського» та «дочірнього» ставлення, вірності та поваги до Батьківщини, турботи відносно власного народу та готовності боронити свою рідну землю, національні інтереси. Так у Законі України «Про дошкільну освіту» зазначається, що освітній процес має ґрунтуватися на культурних цінностях Українського народу та спрямовуватися на формування у вихованців суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, милосердя, толерантності, поваги до честі та гідності людини тощо (ст.12).

З огляду на численні дослідження видатних психологів, які займалися проблемами дитячого світосприйняття і його подальшого впливу на формування особистості (Г. Костюк, К. Юнг, Д. Гюлман, Ж.Піаже, А. Бек та інші), не підлягає сумнівам, що старший дошкільний вік – це саме той етап життя дитини, на якому найбільш успішно вдається впроваджувати ідеї національної приналежності, патріотичної свідомості, формувати проактивне мислення та закладати основи свідомого громадянина, позаяк саме у цьому віці відбувається формування духовності індивіда, усвідомлення свого «Я» через призму «Ми», розуміння строкатості суспільства і початок пошуків власного місця у ньому.

Чи не найефективнішою та результативнішою формою виховання національно-патріотичної свідомості у дітей є музичні заняття у дошкільних закладах освіти. Вплив музики на психіку людини, а також зв’язок між патріотичними почуттями та прослуховуванням відповідної музики дослідили свого часу такі вчені-філософи як В. Бичко, О. Забужко, В. Шинкарук, присвятили даній проблемі і сучасні українські психологи, як-от В. Котирло, Ю. Трофімов, І. Бех, М. Боришевський. Підкреслювали значущість та важливу роль української народної творчості як виховного процесу молоді такі світоці української класичної музики як М. Лисенко, Б. Лятошинський, М. Леонтович, В. Барвінський, О. Кошиць, К. Стеценко тощо. Зокрема останній видав кілька посібників та наукових праць, у яких обґрунтував свій погляд на музичне виховання як на надважливу складову естетичного виховання. Окрему увагу К. Стеценко приділяв співу, вважаючи, що спів сприяє розумовому, психічному та фізичному розвитку дітей, і також є важливим засобом розвитку патріотичних почуттів. Варто відзначити, що його «Шкільні співаники» довгий час були чи не єдиним хрестоматійним матеріалом, що базувався на фольклорі і містив величезну кількість веснянок, колядок, щедрівок, коліскових, історичних та побутових пісень тощо.

У народній творчості, іншими словами – фольклорі, зосереджені невичерпні та величезні можливості. Не буде перебільшенням порівняння української народної творчості із джерельною криницею, до якої покоління українців припадали, припадають і припадуть в одвічному пошуку життєдайної сили, натхнення та сенсів буття. Тож не дивно, що найбільш природним та доцільним для дошкільнят є музичне виховання саме на основі українського фольклору, який є цікавим, доступним та ефективно-функціональним матеріалом, сутність якого полягає в наданні дитині перших вражень та відомостей про оточуюче середовище, передачі ціннісних орієнтирів та суспільних моральних надбань, усвідомленні себе як частинки та носія великої української культури. Це пов’язано із тим, що характерна мова музичного фольклору багата на світ почуттів, настроїв, переживань, думок ліричних героїв, а відтак

сприяє дитячому емоційному розвитку, досконалому вивченню рідної мови, ознайомленню з культурою, звичаями та неповторним обрядовим світом свого народу.

Виховання у дітей старшого дошкільного віку патріотизму та пробудження в них національної свідомості на музичних заняттях має відбуватися через наступні форми взаємодії музичного керівника із дітьми: ознайомлення з високохудожніми зразками української народної та класичної музики; інтерактивні бесіди про відомих українських композиторів, співаків, найяскравіші зразки їх творчості; інсценізація народних звичаїв та обрядів; вивчення історії рідного краю крізь призму локальних зразків фольклору та культурних особливостей даної місцевості; своєрідні музичні заняття-подорожі різноманітними куточками України, на яких діти ознайомлюватимуться зі строкатим та унікальним культурним світом кожного регіону України.

Поширеною та вкрай обожнюваною дітьми формою патріотичного виховання наразі є проведення вечорниць, на яких діти інсценують різноманітні народні звичаї та обряди, виконують тематичні календарно-обрядові пісні, танцюють, грають у дитячі народні ігри, тим самим уособлюючи собою національну ідею, культивуючи повагу та шану до культури та історії Батьківщини. Втілюючи із дітьми такі творчі національно-музичні ідеї, педагог дає можливість молоді «триматися» свого генетичного національного коду, підтримувати зв'язок з минулими поколіннями, усвідомлювати, хто ми є і що вирізняє нас з-поміж інших народів світу. Окрім власне патріотичного виховання, такі заняття сприятимуть зародженню у дітях креативності, покращенню навичок комунікації, акторських здібностей, лідерських якостей.

Найголовніше, щоб музичні заняття носили ігровий характер, адже не слід забувати, що дитина пізнає світ саме через ігрове світосприйняття, тому й мови не може йти про примус. Дитина, граючись, ефективніше сприймає отримані знання та засвоює їх, відчуває себе невимушено та розслаблено. Важливо також, щоб народні пісні календарно-обрядового змісту, родинно-побутової тематики, що використовуватимуться у сценаріях вечорниць та ігор, неодмінно мали простий текст та невибагливу, зручну для голосу, мелодію, динамічний сюжет.

Висновки. Справжній патріотизм не в вишиванках чи співі популярних українських пісень, він у високій внутрішній культурі, шанобливому ставленні до пам'яток історії, любові до ближнього, гідності, чесності. Кожна окрема людина – це маленька цеглинка у величезній фортеці «Україна», відтак завдання музичного керівника – зронити, посіяти зерно любові та відданості Батьківщині у серці кожної дитини, а щоби це зернятко проросло у майбутті і дало щедрий врожай, – турботливо поливати це зернятко глибокими живими водами української музики, історії та культури, і води цієї вдосталь у криницях українського музичного фольклору, тому варто плекати це джерело, збагачувати і передавати прийдешнім поколінням українців, і справдиться тоді велике пророцтво Кобзаря: «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине... От де, люде, наша слава, слава України!».

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. Кер.: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед.наук. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
2. І. Д. Бех Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
3. П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. Київ: Інститут змісту і методів навчання. 1997. 45 с.
4. Український радянський енциклопедичний словник: В 3-х т./ редкол. А.В. Кудрицький та ін. 2-ге вид. Київ: Голов. Ред. УРЕ, 1987. Т.2. 736 с.

Гамалій Ірина Олексіївна,

заступник директора з навчально-виховної роботи
ОЗ Верхньосироватський ліцей Верхньосироватської
сільської ради Сумського району Сумської області
с. Верхня Сироватка

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ОПОРНОМУ ЗАКЛАДІ ВЕРХНЬОСИРОВАТСЬКИЙ ЛІЦЕЙ.

У статті розглядається питання особистісно-професійного зростання педагогічних працівників в умовах діяльності навчального закладу. Це складний і багатограний процес, що включає систематичне оновлення знань, вдосконалення професійних компетентностей та розвиток особистісних якостей педагога. Це зростання забезпечує інтеграцію науково-методичних, педагогічних та психологічних складових, спрямованих на підвищення ефективності навчально-виховного процесу та створення безпечного середовища в ліцеї.

Ключові слова: безпечне середовище, компетентності, патріотизм, національна свідомість, національно-патріотичне виховання.

Вступ. Виховання дітей в Україні здійснюється в умовах воєнного стану, що суттєво підвищує роль національно-патріотичного виховання. Основна мета заходів полягала у формуванні в учнів патріотичних почуттів, національної свідомості, гордості за свою країну та її героїв, розвитку активної громадянської позиції. Пріоритетним напрямом залишається національно-патріотичне виховання, що спрямоване на утвердження національної

ідентичності, громадянської відповідальності та готовності захищати національні інтереси. Важливим є розвиток громадянської свідомості та соціальної активності, формування в учнів здатності до самовдосконалення, співчуття, відповідальності за спільне благо, готовності підтримувати внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та Збройні сили України (ЗСУ).

Мета статті. Показати, як на прикладі проведення педагогічними працівниками виховних заходів, в учнів ліцею відбувається формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості при умові створення безпечного середовища в навчальному закладі.

Основна частина. Упродовж семестру в нашому ліцеї відзначалися державні свята, проводилися тижні національно-патріотичного виховання, присвячені історичним подіям і ювілейним датам, а також вшануванню пам'яті полеглих героїв за свободу і незалежність України. У рамках таких заходів учні дізналися про подвиги українських воїнів, героїв Небесної Сотні, волонтерів і громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності держави.

Відповідно до Листа МОН України від 23.08.2024 №1/15281-24 «Про організацію 2024/2025 навчального року в закладах загальної середньої освіти». 02 вересня у ліцеї було проведено Перші уроки для учнів 1-11 класів за темою «Перемагає той, хто пам'ятає». У вересні було організовано роботу гуртків національно-патріотичного спрямування «Юні екскурсоводи» та «Джура».

У рамках проведення тижня вдячності захисникам і захисницям України «Нація нескорених: від козаків до сьогодні» (30.09.-04.10.2024р.) в 1-11 класах проведено виховні години: «Тепло долонь і серця – захисникам України», «Ви сильні, стійкі, сміливі й хоробрі», «ЗСУ-ви наша гордість!», «Смак домашнього тепла», «Голубка для захисника», «Подаруй посмішку захиснику», «Моему Герою», «Дякую за життя»; уроки-пам'яті про випускників закладу, які загинули. 01 жовтня відбулося відкриття меморіальної дошки загиблому випускнику Пимоненку Віктору на фасаді ліцею, були присутні 3 захисника.

Була організована зустріч учнів із захисниками, проведено активності «Подаруй посмішку захиснику» (учні виготовили й подарували захисникам обереги – браслети на руки). Шкільна Facebook-сторінка наповнилася відео-привітання, подяками «Шана і слава захисникам і захисницям», 7-А, 7-Б кл., «Тепло долонь і серця – захисникам України», 1-А кл. Здобувачі освіти створили мотиваційні листівки для військових ЗСУ під гаслом «Ви сила і мужність України», які були передані бійцям на передову. У шкільній бібліотеці було організовано книжкову виставку «Невмирущий дух УПА».

21.10.-25.10.2024 р. у закладі відбувся тиждень української писемності та мови. Учителями української мови та літератури було проведено гравікон «Мелодійна, багата, розмаїта», квест-батл «Мовознавча країна», гра «Мовний ревізор», фотоквест «Мова-ДНК нації» та чат-бот «Говоріть зі мною українською», гра-вікторина «Мова моя солов'їна», інформаційні хвилинки: «Світ загадок і таємниць», виховні години «Рідна мова – слово рідне...». 25 жовтня здобувачі освіти і педагоги долучилися до написання Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності-2024 На шкільній Facebook-сторінці була створена презентація «Не цурайтесь, люди, мови, не цурайтесь роду».

З 16-21.09.2024 р. були проведені заходи до Дня миру. Виховна година «Ми хочемо щастя і хочемо миру! Щоб голуб крилатий зберіг Україну!», фоточелендж «Хочемо жити без війни», акції «Голубка для захисника», «Моему Герою». Створені онлайн презентації на шкільній Facebook-сторінці. Учні 2-7 класів узяли участь у акціях, були зроблені фото дітей з голубками для захисників, написані листівки.

З 18-19.11.2024р. в ліцеї пройшли заходи щодо відзначення 1000 днів від початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Проведені виховні години «1000 днів незламності. 1000 слів подяки захисникам», уроки мужності «1000 днів мужності, боротьби та незламності»; інформаційні повідомлення на уроках історії України «19 листопада- 1000 днів війни»; створені презентації; організовано перегляд документальних фільмів, знятих під час війни: «Таким мене зробила війна», «Колона», «Захисники неба».

З 18-22.11.2024 в ліцеї пройшли заходи до дня Гідності і Свободи. Проведені виховні години: «Ми – діти вільної країни, «Вільні творити майбутнє», «21 листопада – День Гідності та Свободи»; години спілкування: «Україна – вільна, демократична держава», «Герої завжди поміж нас», «Небесна Сотня: герої не вмирають», «Україна гідна свободи», за матеріалами заходів були створені презентації на шкільній Facebook-сторінці (1-11 кл.).

Навчальний заклад узяв участь у Всесвітньому Дні Гідності, проведеного громадською організацією «ЕдКемп». З 21 листопада до 10 грудня класні керівники, користуючись довідником і посібником, провели з учнями заняття, уроки-дискусії, вправи, опитування та ін. У 5-А класі було проведено опитування «Що для нас означає слово «Гідність», у 1-4 класах проведена гра-подорож «Крокуємо вільною державою». Вихованцями гуртка «Юні екскурсоводи» було проведено урок Гідності «Вільні творити майбутнє». Ліцей і учні отримали сертифікати про участь у міжнародній ініціативі Всесвітній День Гідності.

У вересні-жовтні проходили заходи до Олімпійського тижня. Проведено Єдиний олімпійський урок «Олімпійський дух і разом до перемоги!», виховні години «Значення спорту в моєму житті», бесіди про Олімпійські ігри, про українців - переможців Олімпійських ігор, про значення спорту в житті людини. Створені онлайн презентації на шкільній Facebook-сторінці.

З 20-22.11.2024 пройшли заходи до дня пам'яті жертв Голодомору. Проведено години спілкування на тему: «Голодомор очима живих свідків», «Пам'ять не стирається віками», «Під подихом голодної смерті», «Є пам'ять, якій не буде кінця».

Учні ліцею узяли участь в обласній акції «Підтримуємо героїв», підготували презентації до активностей: вересня – відеозвернення учнів до воїнів Збройних Сил України «Що я роблю задля наближення Перемоги.»; жовтня – привітання захисників, грудня – кричалки-підтримки воїнам Збройних Сил України. За підсумками обласної акції

наш ліцей був відзначений за активність і за презентацію авторських віршів.

Учасники гуртків позашкільля взяли участь в обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Герої сучасності серед нас», в обласному соціально-освітньому проєкті «Діти розбудовують громаду», створено проєкт «Творимо затишок разом».

Базовим чинником функціональності освітнього середовища сьогодні є його безпечність, що передбачає фізичну, психічну, інформаційну та соціальну стабільність кожного учасника освітнього процесу.

Наразі збереження здоров'я та безпеки учасників освітнього процесу є пріоритетним напрямом роботи в системі освіти України, обов'язковим компонентом якої мають бути знання про збереження й зміцнення здоров'я, навички поведінки у небезпечних ситуаціях, зокрема, уникнення ураження мінами та іншими вибухонебезпечними залишками війни.

З метою реалізації плану заходів Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі на 2024 рік затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 липня 2024 р. №632-р у ліцеї було організовано інформаційно-просвітницькі заходи, проведено заняття і тематичні лекції, спрямовані на виховання у дітей відповідального ставлення до власного здоров'я, формування навичок безпечної поведінки.

У ліцеї була проведена комплексна робота з підвищення обізнаності учнів 1-11 класів щодо мінної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях. Заходи базуються на рекомендаціях Міністерства освіти і науки України, матеріалах ЮНІСЕФ, ДСНС України, ЦЗ.

Значну увагу приділено протидії насильству, домашньому насильству, формуванню толерантного ставлення до людей. Сьогодні актуальними є питання побудови безпечного, мирного освітнього середовища, яке передбачає впровадження у систему освіти технології розв'язання конфліктів шляхом співробітництва. Важливими кроками в цьому напрямі є формування у здобувачів освіти здатності протистояти булінгу (цькуванню), навичок ненасильницької поведінки, побудови конструктивного діалогу, усвідомлення власної значущості у вибудованні стосунків з оточуючими, усвідомлення конфлікту як невід'ємної частини життя. У вересні було проведено психологічний тренінг «Розвиток навичок поведінки у конфліктних ситуаціях» для учнів, схильних до конфліктної поведінки. 23.09 -27.09.2024 року пройшов тиждень протидії булінгу.

У серпні-вересні 2024 року адміністрація закладу і педагогічний колектив опрацювали нормативні нормативно-правові документи, що регламентують профілактику негативних проявів у шкільному колективі. Упродовж першого семестру 2024/2025 н.р. в закладі проводилися заходи, спрямовані на запобігання та протидії булінгу (цькуванню) в учнівському середовищі, відповідно до затвердженого плану. Було організовано Всеукраїнський тиждень протидії булінгу, під час якого проведено тренінгові заняття, інтерактивні ігри і години спілкування, що сприяли формуванню дружніх стосунків серед здобувачів освіти. Педагоги приділяють значну увагу психологічному та фізичному благополуччю учнів, збереженню та зміцненню їхнього ментального здоров'я, профілактиці шкідливих звичок та розвитку комунікативних навичок.

Не менш актуальною є інформаційна грамотність та медіабезпека, що передбачає розвиток критичного мислення, безпечної онлайн-поведінки, медіаграмотності та захисту від кібербулінгу. Медіаграмотність та безпека в інтернеті є актуальними питаннями сучасної освіти. Цифровий світ відкриває безліч можливостей для розвитку але водночас несе серйозні ризики, такі як кібербулінг, маніпуляція інформацією, небезпечний контент та інше. Формування інформаційно-цифрової грамотності учнів сприяє їх безпечному використанню інтернет-ресурсів, критичному ставленню до інформації, а також розвитку навичок цифрової гігієни. У I семестрі 2024-2025 н.р. в закладі було проведено роботу з опрацювання правил і обов'язків здобувачів освіти щодо користування мережею Інтернет. 23 вересня практичний психолог та соціальний педагог провели заняття з медіаграмотності та медіазахисту «Цифрова гігієна: яких правил варто дотримуватися в інтернеті?».

Учні ліцею долучилися до проєкту «Аси інтернету» у межах проєкту до Всесвітнього Дня Гідності. Ця програма дала учням інструменти і знання, щоб упевнено, безпечно та гідно зростати, гратися і спілкуватися онлайн.

Основним завданням виховної роботи є психологічна підтримка учнів, зокрема допомога в подоланні травматичних ситуацій, формування стресостійкості та резиліентності. У I семестрі 2024/2025 навчального року було проведено низку заходів, спрямованих на покращення емоційного стану та адаптації здобувачів освіти до умов воєнного стану. Зокрема, 19.09.2024 відбулася акція-емоція «Розділи почуття зі смайликом», приурочена до Дня народження смайла. Упродовж семестру практичний психолог, соціальний педагог і класні керівники організовували години ментальної і психологічної підтримки, що охоплювали теми: «Як поводитися під час повітряної тривоги», «Як справитися з панікою», «Як зберегти психічне здоров'я», «Стрес та перемога над ним», «Як поводитися під час активних бойових дій», «Як виховати стійкість у воєнний час», «Безсоння: як допомогти собі заснути», «Маніпуляція як різновид впливу», «Агресія і хейт у соцмережах: як реагувати», «Добре там, де ми є. Як перестати переживати», «Життєві труднощі як сходина до себе», «Методи боротьби з тривогою», «Як захистити себе від негативу», «Як перебороти депресію», «Емоції під контролем», «Як боротися з надмірним хвилюванням».

Учні приєдналися до Всеукраїнського проєкту «Незламні, коли разом» за підтримки ГО «Центр інноваційної освіти «Про. Світ». У рамках цього проєкту було проведено заняття для учнів 2 класу «Вправи на знайомство», познайомили та згуртували учнів між собою, навчили турбуватися про себе та інших, створили позитивну атмосферу в класі.

Програма дій Кабінету Міністрів України, передбачає створення у кожному навчальному закладі до 2025 року сприятливого освітнього середовища, забезпечення компетентнісного навчання учнів і постійного підвищення кваліфікації педагогів. Безпечна і дружня до дитини школа (БДДШ) — це місце, у якому діти і дорослі почувуються

безпечно і комфортно, яке дарує дітям особливе відчуття єдності, дає точку опори і можливість проявити себе, вселяє надію породжує впевненість у майбутньому. У рамках реалізації поставлених завдань у ліцеї розроблений, затверджений «План заходів щодо створення безпечного освітнього середовища на 2024 -2025 н.р», що охоплює всіх учасників освітнього процесу: учнів та їх батьків, працівників школи, громадськість. Напрямки діяльності: формування здорового способу життя, попередження вживання наркотичних речовин та алкогольних напоїв, профілактика правопорушень, злочинності та дитячої бездоглядності, правова освіта і виховання, організаційно-методичне забезпечення превентивного виховання учнів. Також, у зв'язку з воєнними діями та оголошеним військовим станом у країні збільшилася кількість переміщення дітей у інші регіони та закордон. Тому адміністрація ліцею тримає на постійному контролі пересування дітей ліцею. Класними керівниками налагоджений тісний контакт з кожною сім'єю, є здобувачі освіти, які навчаються за сімейною формою. Учні, які не виходять на зв'язок і не приступили до занять, немає.

Заходи, що були проведені, спрямовані на активізацію діяльності педагогічного та учнівського колективів в напрямку правових знань та правової пропаганди із запровадженням інноваційних методик профілактики правопорушень: Всеукраїнський урок «Права людини» з нагоди проголошення Загальної декларації прав людини; виховні години для учнів різних вікових категорій. Згідно наказу Міністерства освіти «Деякі питання реагування на випадки булінгу та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 № 1646 у школі розроблені план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню), процедура подання учасниками освітнього процесу заяв про випадки булінгу (форма заяви, примірний зміст, терміни та процедуру розгляду, відповідно законодавства тощо); порядок реагування на доведені випадки булінгу та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування).

Згідно змін, внесених у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» від 06.06.2024 №3792-IX, затверджено положення про запобігання і протидію насильству та жорстокому поводженню з дітьми в ліцеї та розміщено на сайті закладу.

На виконання листа «Методичні рекомендації щодо здійснення профілактики булінгу (цькування) в закладах освіти в мовах воєнного стану» від 12.05.2022 № 01/03-81 були враховані рекомендації і проводиться відповідна робота для розвитку у дітей соціальної та комунікативної компетенції (тобто здатність поважати думку інших людей і вміти пояснити свою позицію, ефективно співпрацювати в колективі). Проведені консультації для вчителів, учнів. Постійно у групі шкільній групі ФБ надаються дієві поради та посилання на практикуми для дітей та підлітків, батьків та вчителів, що можуть знизити напруження та отримати стійкість та опору. Значну увагу приділено протидії насильству, домашньому насильству, формуванню толерантного ставлення до людей. Сьогодні актуальними є питання побудови безпечного, мирного освітнього середовища, яке передбачає впровадження у систему освіти технології розв'язання конфліктів шляхом співробітництва. Важливими кроками в цьому напрямі є формування у здобувачів освіти здатності протистояти булінгу (цькуванню), навичок ненасильницької поведінки, побудови конструктивного діалогу, усвідомлення власної значущості у вибудуванні стосунків з оточуючими, усвідомлення конфлікту як невід'ємної частини життя.

У серпні-вересні 2024 року адміністрація закладу і педагогічний колектив опрацювали нормативні нормативно-правові документи, що регламентують профілактику негативних проявів у шкільному колективі. Упродовж першого семестру 2024/2025н.р.в закладі проводилися заходи, спрямовані на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в учнівському середовищі, відповідно до затвердженого плану. Було проведено з 23.09 - 27.09.2024 року тиждень протидії булінгу, під час якого проведено тренінгові заняття, інтерактивні ігри і години спілкування, що сприяли формуванню дружніх стосунків серед здобувачів освіти. Педагоги приділяють значну увагу психологічному та фізичному благополуччю учнів, збереженню та зміцненню їхнього ментального здоров'я, профілактиці шкідливих звичок та розвитку комунікативних навичок. У вересні було проведено психологічний тренінг «Розвиток навичок поведінки у кон-фліктних ситуаціях» для учнів, схильних до конфліктної поведінки. пройшов тиждень протидії булінгу. Проведення анонімні онлайн анкетування «Булінг та його прояви у підлітковому середовищі» (6-11кл.) та з обізнаності учнів з питань кібербулінгу в молодіжному середовищі.(4-8кл.) Проведено анонімне анкетування серед батьків про протидію булінгу в закладі освіти.

Не менш актуальною є інформаційна грамотність та медіабезпека, що передбачає розвиток критичного мислення, безпечної онлайн-поведінки, медіаграмотності та захисту від кібербулінгу. Медіаграмотність та безпека в інтернеті є актуальними питаннями сучасної освіти. Цифровий світ відкриває безліч можливостей для розвитку але водночас несе серйозні ризики, такі як кібербулінг, маніпуляція інформацією, небезпечний контент та інше. Формування інформаційно-цифрової грамотності учнів сприяє їх безпечному використанню інтернет-ресурсів, критичному ставленню до інформації, а також розвитку навичок цифрової гігієни. У I семестрі 2024-2025 н.р. в закладі було проведено роботу з опрацювання правил і обов'язків здобувачів освіти щодо користування мережею Інтернет. Проводити моніторинг засобів масової інформації, соціальних мереж з метою виявлення небезпечних контентів, встановлення та вчасного реагування на нові негативні тенденції в дитячому середовищі, виявлення фото та відеоматеріалів, що можуть свідчити про вчинення дітьми правопорушень. 23 вересня практичний психолог та соціальний педагог провели заняття з медіаграмотності та медіазахисту «Цифрова гігієна: яких правил варто дотримуватися в інтернеті?». Учні ліцею долучилися до проєкту «Аси інтернету» у межах проєкту до Всесвітнього Дня Гідності. Ця програма дала учням інструменти і знання, щоб упевнено, безпечно та гідно зростати, гратися і спілкуватися онлайн.

Адміністрація ліцею тісно співпрацює з Службою у справах дітей при Верхньосироватській сільській раді ,

сектором ювенальної превенції ВП№4 Сумського РУП ГУНП в Сумській області, з працівниками патрульної поліції в Сумській області.. Для формування правосвідомості у підростаючого покоління були організовані зустрічі з представниками ювенальної поліції 30 листопада та 15 листопада 2024 року з представником патрульної поліції. Проведено бесіди із здобувачами освіти, на яких обговорювалися питання правил поведінки дітей під час воєнного стану, правил поведінки на уроках, правил дорожнього руху, про згубний вплив груп в соціальних мережах: бесіди «Кібер-булінг: способи розпізнання та захист дитини», корисні правила-поради для профілактики і подолання кібер-булінгу. Бесіди з учнями мали на меті формувати у них ефективні стратегії поведінки в таких ситуаціях, учили, як захистити себе і допомогти іншому. З метою запобігання тенденції розширення ризиків і загроз впливу на соціально-психологічну безпеку особистості педагоги отримали рекомендації щодо профілактики суїцидальної поведінки серед здобувачів освіти.

Питання щодо профілактики правопорушень та злочинності серед дітей шкільного віку знаходиться на постійному контролі. Видано накази: від 30.08.2024 №87/04-01-о «Про план заходів із попередження вчинення правопорушень дітьми та недопущення фактів вчинення домашнього насилля, жорстокого поводження з дітьми», від 05.09.2024р.№98/04-01/о «Про затвердження заходів щодо протидії булінгу (цькуванню) в навчальному закладі», від 04.12. 2024р. №152/04-01/о «Про стан відвідування учнями онлайн занять у 1 семестрі 2024-2025 н.р.», від 31.12.2024р., від 04.12.2024р. №149/04-01/о «Про проведення тижня правового виховання», від 04.12.2024р. №151/04-01/о «Про вивчення стану виховної та правовиховної роботи в 1 семестрі 2024-2025 н.р.» , від 31.12.2024 №165/04-01/о «Про підсумки вивчення правовиховної роботи в 1 семестрі 2024-2025 н.р.»

Підлітковий вік є кризовим періодом розвитку, коли особистість піддається високому ризику формування адиктивної поведінки, що може мати довготривалі негативні наслідки для її життя. У вересні-жовтні класні керівники 1-11 класів провели цикл бесід на тему дотримання режиму школяра, особистої гігієни, здорового харчування і користі фізичної активності. У межах тижня антиалкогольної та антинаркотичної пропаганди , що відбувся в листопаді, були організовані анкетування для учнів 7-11 класів на тему «Проблеми шкідливих звичок» та опитування учнів 1-6 класів щодо наявності шкідливих звичок у сім'ях. Класні керівники провели виховні години на теми «Вибір є у кожного з нас», «Шкідливий вплив тютюну, алкоголю та наркотичних речовин на організм людини», «Ні! Шкідливим звичкам!» для учнів 1-11 класів. У листопаді педагог-організатор провів виставку малюнків «Шкідливі звички – шлях у безодню», а учнівське самоврядування створило онлайн-лепбук «Скажемо Ні! Алкоголю, тютюну, наркотикам».

Актуальною у 2024/2025 н. р. залишається профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми. До Міжнародного дня боротьби з рабством для учнів старшої школи було проведено перегляд вистави з обговоренням щодо питань ризиків потрапляння в ситуації торгівлі людьми, кінолекторій «Трудова експлуатація», «Станція призначення – життя». Інформаційний вісник «Методи вербування» Історії, які описують шляхи потрапляння людей в небезпечні ситуації (за матеріалами Громадської спілки “А21 Україна”). Щоб привернути увагу батьків до основних потенційно небезпечних моментів, з якими може зіштовхнутись дитина на своєму життєвому шляху було надані «Практичні поради, як захистити дітей від торгівлі людьми» .

У ліцеї проводиться профілактична роботи з протидії російської пропаганди. З учнями були проведені такі заходи : онлайн бесіда працівника ювенальної превенції «Протидія скоєнню терористичних проявів серед неповнолітніх», години спілкування «Факти проти вигадок: російська дезінформація про Україну». Онлайн бесіда працівника патрульної поліції «Вплив російської пропаганди», години спілкування з учнями: «Як не стати помічником ворога», «Ні російській пропаганді», перегляд презентації «Російський фейк: стукіт із дна тестування з медіаграмотності « Як розпізнати фейки», перегляд відео-ролика «Чому медіаграмотність важлива», відео «Як уберегтися від фейків», заняття «Медіаграмотність», «Як розпізнати фейки». Бесіди з батьками «Осте-рігайтеся спроб вербування спецслужбами ворога», «Протидія залученню дітей до протиправної діяльності через дітей».

На виконання листа Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 05.09.2024 №05-13/5174 «Про протидію скоєнню терористичних проявів у закладах освіти» були проведені класними керівниками бесіди з учнями щодо протидії скоєнню терористичних проявів серед неповнолітніх.

На сайті та Facebook-сторінці ліцею розміщена інформація, що стосуються збереження життя та здоров'я дітей, захисту їх прав та інтересів; інформація про Національну дитячу «гарячу лінію» -116111, яка є безкоштовною, анонімною та конфіденційною.

У листі Міністерства освіти і науки України «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» від 13 травня 2022 року №1/5119-22 зосереджено увагу на тому, що одним із важливих пріоритетів в діяльності закладів освіти є профілактика шкідливих звичок та протиправної поведінки здобувачів освіти.

У ліцеї в 1 семестрі 2024-2025 н.р. були проведені різноманітні заходи. З 11 по 17 листопада 2024 року був проведений другий етап щорічного Тижня безпеки дорожнього руху. 15 листопада 2024 року учні 1-11 класів долучилися до єдиного національний урок «Безпечна дорога додому» Класними керівниками були проведені виховні години “Як вберегти своє життя у вечірній час на дорозі”, бесіди з учнями й батьками “Безпека на дорогах в умовах воєнного часу”. Учителями основ здоров'я на уроках були проведені практичні заняття у разі надзвичайних ситуацій, виявлення мінно-вибухових предметів , проведення майстер-класів з надання домедичної допомоги постраждалим внаслідок ДТП. Проведено тиждень толерантності: відео-фест «Що таке толерантність» (5-11кл.), «Засвіти ліхтарик толерантності» (1-4кл); виховні години «Ми-дружний клас» (1-4кл.), «Крок на зустріч»(7-11 кл.), «На доброму серці тримається світ»(5-6 кл)

У ліцеї була проведена Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства»: онлайн заняття «Моя перша

подорож безпечним онлайн простором»(1-4кл.), мультимедійна презентація відеороликів «Поряд у потрібну мить», онлайн заняття «Долоні-не для биття», «Пригоди Баби Яги» (1-4 кл.); онлайн акції «Біла стрічка», «Червона стрічка»(8-11 кл.), «Серце людяності та розуміння»(5-7кл.), до Дня волонтера «Зігріймо захисника», перегляд фільму «Торгівля людьми», відеороликів «Права і обов'язки дітей»,(5-11кл.), онлайн заняття «Інтимне селфі в інтернеті-жарт чи небезпечний ризик» (10-11кл.)

Проходили: тижні права та дні права; декади: антиалкогольної, антинаркотичної пропаганди; інформаційна компанія щодо проблеми сексуального насильства над дітьми розроблені презентації (відеоматеріали) щодо забезпечення батьківського контролю над поведінкою дитини в Інтернеті з метою демонстрації в закладі освіти: Серіал для батьків «Безпека дітей в Інтернеті», відео «Шкідливий контент: що варто знати батькам. Як говорити з дитиною», відео «Запобігаємо кібер - булінгу», презентації: «Небезпека в Інтернеті: порада батькам», «Батьківський контроль онлайн- виклики сьогодення» ; просвітницькі уроки від ЮНІСЕФ: «Знаю права і змінюю світ», «Захищай себе та інших», «Про кібербулінг», «Гаряча лінія». Поради для учнів, батьків, вчителів акцію до Всесвітнього дня боротьби з ВІЛ/СНІДом та порозуміння з ВІЛ-інфікованими людьми «Це стосується кожного».

Профілактична робота щодо запобігання дитячому травматизму упродовж 1 семестру 2024/2025 н.р. була спрямована на формування в учнів навичок безпечної поведінки, підвищення обізнаності про потенційні ризики у різних життєвих ситуаціях, а також забезпечення безпечних умов навчання. Усі заплановані заходи виконані в повному обсязі, із залученням учнів, педагогічного колективу і зовнішніх фахівців. Було проведено три тематичні тижні, що стосувалися безпеки життєдіяльності та попередження дитячого травматизму: тиждень безпеки дорожнього руху «Безпечна дорога додому», (02.09.-06.09.), протипожежна безпека (14.10-18.10), тиждень безпеки життєдіяльності на зимових канікулах (23.12-27.12.)

Навчальний рік розпочався з проведення вступного інструктажу з безпеки життєдіяльності для всіх здобувачів освіти, із відповідними записами в класні журнали. 2 вересня 2024 року класними керівниками була проведена єдина виховна година з безпеки життєдіяльності та правил дорожнього руху. Протягом першого тижня вересня було оновлено інформаційно-довідковий куточок з питань безпеки дорожнього руху. 15 листопада 2024 року організовано зустріч із працівниками Патрульної поліції в Сумській області на тему «Дотримання правил дорожнього руху. Безпечна дорога додому».

З метою формування в здобувачів освіти навичок самопізнання, самовизначення, самореалізації, активної життєвої позиції, адекватної оцінки своїх здібностей і можливостей, світогляду, розвитку організаторських здібностей і творчої самодіяльності, підвищення рівня самоорганізації ліцеїстів в закладі освіти була організована робота учнівського самоврядування. . Робота учнівського самоврядування є важливим компонентом виховної системи закладу, що сприяє розвитку лідерських якостей, ініціативності, відповідальності, навичок командної роботи. Через участь у проєктах і заходах, організованих шкільним парламентом, учні здобувають уміння вчитися впродовж життя, формують ціннісне ставлення до себе, суспільства, культури та праці. У 1 семестрі 2024/2025 н.р. учнівське самоврядування реалізувало низку заходів, організовувало волонтерську діяльність.

Важливою передумовою ефективної виховної роботи закладу освіти є взаємодія між сім'єю та закладом освіти, що передбачає належний рівень педагогічної культури батьків, та інституційна мотивація вчителя до організації спільної виховної роботи з дітьми. Процес взаємодії закладу освіти із сім'єю буде активним і успішним за умови, якщо батьки відчуватимуть глибоку зацікавленість у вихованні дитини, а вчителі зможуть взаємодіяти з ними. Однією зі складових формули Нової української школи є педагогіка партнерства. В основі її – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнями й батьками, об'єднаними спільною метою та прагненнями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Організували партнерську роботу з батьками. Робота з батьками була спрямована на забезпечення ефективної співпраці між школою та родиною, залучення батьків до навчально-виховного процесу, створення комфортних умов для навчання та виховання дітей. У 1-11 класах протягом семестру було проведено два засідання батьківських зборів. Тематика зборів включала обговорення питань адаптації учнів до навчання, профілактики булінгу, аналіз стану відвідуваності, попередження дитячого травматизму, заходів безпеки в умовах воєнного стану та інших актуальних питань. Збори проводили класні керівники за участі адміністрації і практичного психолога.

У листопаді було проведено загальношкільні батьківські збори на тему «Основні напрямки спільної діяльності педагогів і батьків у вихованні дітей.» На зборах обговорювалися підсумки підготовки до нового навчального року, фінансове забезпечення школи, заходи безпеки учасників освітнього процесу, про відкриття укриття. Практичний психолог виступив з лекцією про адаптацію до навчання учнів 1,5,10 класів, профілактику булінгу та роль батьків у навчальному процесі.

У роботі школи використовувались різні форми виховної діяльності, що забезпечують умови для індивідуального розвитку учнів, урахування їх особисті досягнення, сприяють розвитку сфер спілкування, активізації учнівського самоврядування, стимулюють творчу активність, а саме: свята, ранки, конкурси, онлайн екскурсії, диспути, презентації, акції, квести...

Висновки. Сьогодні Україна проживає один із найсуворіших періодів становлення та розвитку. Відбувається випробовування народу на стійкість, мужність, порядність. Саме в такі періоди загартовується сила і дух нації, викристалізуються її цінності, торується нелегкий шлях до суверенності.

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої гостроти набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції, гордості за свою державу і народ.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота

України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу, робити все для її безпеки, сприяти єдності українського народу та громадянському миру й злагоді в суспільстві.

Отже, формуючи ціннісні орієнтири та утверджуючи національно-патріотичну свідомість учнів, створюючи безпечне середовище в навчальному закладі, виховуємо майбутнє покоління, яке буде розбудовувати Україну після війни. Разом із тим є певні аспекти, що потребують подальшої уваги та вдосконалення, зокрема посилення індивідуальної роботи з учнями групи ризику, активізація участі батьків у виховних заходах і поглиблення профорієнтаційної роботи.

Список використаних джерел

1. Сіленко Т. В. Формування патріотичних та громадянських якостей особистості учня засобами національно-патріотичного виховання. Методичний посібник / Т. В. Сіленко. – Вінниця: ММК, 2015. – 67 с.
2. Черньонков Я. О. «Національні цінності у формуванні духовної особистості», журнал «Виховна робота в школах України», 2010, №9. – 69 с.

Інтернет-ресурси

<http://www.goldenpages.kiev.ua>

<http://www.wikipedia.org>

<http://.http://awgust.com>

<http://http://teacher.at.ua>

<http://osvita-svyat.kiev.ua>

http://petschool.at.ua/publ/vchitelju/koncepcija_nacionalno_patriotichnogo_vikhovannja_molodi/6-1-0-54

Ганькіна Наталія Петрівна

Керівник вокального колективу «Мелодика»

КЗ «Центр позашкільної роботи»

Буринської міської ради

РОЛЬ ПАТРІОТИЧНИХ ПІСЕНЬ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття аналізує значення патріотичних пісень у виховній роботі на заняттях з вокального мистецтва. Розглядається їхній вплив на формування національної свідомості, моральних цінностей і творчого розвитку учнів. Досліджуються педагогічні методи інтеграції патріотичної тематики у вокальну освіту та наводяться практичні рекомендації для ефективного використання таких творів у навчальному процесі.

Ключові слова. Патріотичні пісні, вокальне мистецтво, виховна робота, національна свідомість, моральні цінності, музична освіта, педагогічні методи, творчий потенціал, мотивація учнів.

Вступ. Патріотизм завжди був важливим чинником формування національної ідентичності. Виховання патріотичних почуттів через мистецтво, зокрема вокальне, є ефективним засобом впливу на особистість. Пісня — це не лише музика і слова, а й глибокий емоційний код, що передає культурні традиції, історичну пам'ять та моральні цінності народу. У сучасних умовах роль патріотичних пісень у навчальному процесі з вокального мистецтва набуває особливого значення, адже вони сприяють формуванню національної свідомості, емоційно збагачують особистість і допомагають осмислити історичні події.

Мета статті. Метою статті є дослідження впливу патріотичних пісень на формування національної свідомості та виховного потенціалу учнів під час занять з вокального мистецтва, а також розробка методичних підходів для ефективної інтеграції патріотичного репертуару в навчальний процес. Завданням дослідження є аналіз значення патріотичних пісень у вихованні учнів засобами вокального мистецтва, дослідження методів інтеграції патріотичного репертуару у навчальний процес, визначення впливу патріотичних пісень на формування національної свідомості, моральних цінностей і творчого розвитку учнів.

Основна частина. Патріотична пісня — це жанр вокального мистецтва, який не лише виконує естетичну функцію, а й слугує важливим засобом національного виховання. Вона відображає дух народу, його боротьбу, прагнення до свободи, культурні цінності. В наш непростий час, коли саме існування країни опинилося під загрозою, педагоги мають приділяти особливу увагу патріотичному вихованню підрастаючого покоління.

Останні дослідження підтверджують важливу роль патріотичних пісень у вихованні молоді через вокальне мистецтво. У статті П.М. Волошина та Г.П. Волошиної «Роль музики у патріотичному вихованні школярів» [2; 33] автори аналізують вплив музичного мистецтва на формування патріотичних почуттів та активної громадянської позиції у молодого покоління. Вони підкреслюють, що музика є потужним засобом виховання, здатним глибоко впливати на емоційний та духовний розвиток особистості.

У методичній розробці Віктора Ящука «Музичне мистецтво — значимий засіб впливу на формування національно-патріотичних почуттів особистості» автор демонструє, як за допомогою місцевої музики можна впливати на внутрішній стан дітей, спонукати їх до творчості та формувати патріотичні почуття. Розробка містить практичні рекомендації для вчителів музичного мистецтва щодо впровадження патріотичного виховання у навчальний процес [7; 21] .

Дослідницька робота малої академії наук на тему «Лінгвістичні особливості текстів популярних сучасних українських патріотичних пісень» аналізує мовні особливості сучасних патріотичних пісень та їхній вплив на формування національної ідентичності.

Ці дослідження підкреслюють важливість інтеграції патріотичних пісень та музичних творів у виховний процес на заняттях з вокального мистецтва для формування національної свідомості та патріотизму серед учнів. Дослідники відзначають, що патріотичні пісні сприяють розвитку емоційної чутливості, творчих здібностей і мотивації учнів до самовираження. У педагогічній практиці пропонуються методики інтеграції патріотичного репертуару у вокальне навчання, що допомагає посилити виховний потенціал мистецтва.

Основними функціями патріотичних пісень у вокальному мистецтві визначено:

- формування національної свідомості.
- розвиток емоційної виразності.
- виховання моральних цінностей.
- збереження історичної пам'яті.

До методів використання патріотичних пісень у вокальній освіті належать:

- аналіз текстів пісень: перед виконанням пісні варто розбирати її зміст, з'ясовувати історичний контекст, пояснювати значення символіки.
- емоційне налаштування: важливо пояснити учням, що кожна пісня несе певний настрій, і навчити їх передавати цей настрій через вокальне виконання.
- розбір музичної форми: аналіз мелодії, гармонії, ритмічного малюнка допомагає краще зрозуміти емоційний вплив пісні.
- виконання в ансамблі: хорове виконання патріотичних пісень сприяє розвитку командної роботи, згуртованості, взаєморозуміння між виконавцями.

Патріотизм починається з любові до свого рідного дому, до батьків, до рідної мови та народних пісень свого краю. Почуття патріотизму є однією з головних ознак духовно розвиненої людини. Спілкуючись з сучасною молоддю на уроках вокалу, на перший погляд може здатися, що з почуттям патріотизму у нас все гаразд. Але, придивившись краще, розумієш, що це не зовсім так.

Історично склалося, що Україна переживала нелегкі часи, майже на протязі всієї своєї історії вона була неодноразово поділена, розділена, перекраєна різними державами, а це, в свою чергу, наклало глибокий відбиток на ідею єдності країни. Ззовні таке розмаїття поглядів, ідей, переконань, політичних та ідеологічних уподобань є ніби виразом демократії, внутрішньо воно не сприяє єднанню народу, і, на мою думку, саме це стало однією з причин сучасних трагічних подій і розколу в суспільстві. Тому й виникає нагальна необхідність ліквідовувати прогалини у патріотичному вихованні молоді.

Музика в сім'ї мистецтв займає особливе місце завдяки своєму безпосередньому комплексному впливу на людину, тому виховний потенціал кожного уроку музичного мистецтва чи позакласного заходу, безперечно, має бути джерелом формування ціннісних орієнтацій учнів і розпочинати його потрібно з першого класу. Провідну роль на уроках музичного мистецтва у цьому питанні відіграє народна пісня, адже вона - душа народу, саме вона є одним із найважливіших, найперших засобів самоідентифікації дитини як українця. Це скарбниця духовності, де відтворюється світогляд народу, його морально-етичні, естетичні цінності. Тому саме народна пісня має стати основою музичного матеріалу, що використовується на уроці музики.

Використання інтерпретиваних на сучасний лад, в естрадній манері народних пісень вважаю одним із найбільш дієвих способів заохочення молоді до вивчення та розуміння народних пісень. Також використовую народні пісні під час розспівок, під час занять з розвитку творчих здібностей - беру за основу народну лічилку, закличку чи віршик про Україну та пропоную учням придумати до нього мелодію.

Найважливішою піснею кожної держави є її Гімн - музичний символ держави, який виховує патріотичну свідомість та заснований на гуманістичних цінностях свого народу. Учні, звичайно, можуть самі розповісти про те, в яких особливо урочистих випадках звучить Державний Гімн. Однак, важливим моментом є те, як правильно і у доступній формі пояснити учням, чому, наприклад, слухати його потрібно стоячи, пояснити головну ідею гімну - єдності, непорушності та свободи народу.

Іншим важливим фактором патріотичного виховання на уроках музики є міжпредметний зв'язок музики та історії, адже народна пісня це також історія. Тому, вивчаючи на уроках музики народні історичні пісні, я намагаюся сприяти глибшому розумінню тексту пісні шляхом розповіді про ті події, які оспівуються в ній, або про тих історичних діячів, які згадуються в пісні. Адже одна - дві лаконічні фрази, влучно та емоційно сказані вчителем перед або після прослуховування музичного твору, западуть у свідомість дітей, їх душу, викличуть масу позитивних емоцій і сприятимуть вихованню не тільки патріотичних почуттів, а й формуванню високих художніх смаків.

Перед уроком варто давати випереджувальне завдання комусь з учнів підготувати коротеньке повідомлення про ту чи іншу особу чи подію, яка якимось чином стосується пісні. Це повідомлення повинно бути коротеньким, адже часу на уроці замало, факти повинні бути цікавими, формувати почуття гордості за нашу історію. Це дає можливість поглиблювати знання дітей, зацікавлюють і водночас сприяють більш глибокому розумінню тексту пісні.

Ще одним напрямком патріотичного виховання молоді є підготовка до різноманітних патріотичних конкурсів та до концертів. Важливою є участь молодіжних вокальних колективів у патріотичних заходах, державних святах, що поглиблює найцінніші громадянські якості молодого покоління, формує їх активну життєву позицію, сприяє процесу самовиховання патріота-українця. Не варто також забувати, що, займаючись у вокальних гуртках діти прагнуть показати те чого вони навчились, тому варто час від часу проводити музичні ігри, вікторини, конкурси пісень,

колядок, щедрівок.

Сприяє розвитку патріотичного та національного виховання і залучення до співпраці батьків. Організуючи родинні свята та інші форми роботи позаурочної діяльності, при активній участі старшого покоління - батьків, матерів, бабусь, дідусів, діти отримують не лише естетичне задоволення, творчо розвиваються, а й збагачуються духовними надбаннями їхніх родин, відчувають гордість та більш глибоко осмислюють свою самобутність та причетність до великої історії рідної країни.

Висновки. Патріотичні пісні є важливою частиною української культури та історичної пам'яті. Вони підтримують дух народу, формують національну ідентичність, надихають на боротьбу за свободу та незалежність. Їх виконання у вокальному мистецтві є потужним засобом виховання молоді та збереження культурної спадщини.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Музичне мистецтво не лише духовно збагачує дітей та учнівську молодь, а й виховує в них патріотизм, національну гордість, високі моральні цінності та велику любов до творчої спадщини нашого народу, яка сьогодні звучала по особливому, по новому.

Таким чином, патріотична пісня є важливим засобом формування особистості та виховання патріотизму у сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Бутник-Сіверський Б. "Українська пісня в культурному просторі". – Київ: Музична Україна, 2017.
2. Волошин П.М., Волошина Г.П. Роль музики в патріотичному вихованні школярів // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. - 2016. - № 2. - С. 31-38
3. Овчинникова Г. "Виховання національної свідомості засобами вокального мистецтва". – Львів: Світ, 2019.
4. Хлебникова Л. "Вокальне мистецтво та патріотичне виховання". – Харків: Видавництво ХНУМ, 2021.
5. Васильєва Н. "Роль української пісні у вихованні громадянської свідомості школярів" // Педагогічний альманах, 2021, №2.
6. Іванченко Т. "Формування патріотичних цінностей через вокальне мистецтво" // Мистецька освіта, 2022, №4.
7. Ящук В. Музичне мистецтво – значимий засіб впливу на формування національно-патріотичних почуттів особистості// XXVIII виставка дидактичних і методичних матеріалів . – 2023.

Денисенко Вікторія Вікторівна,
вихователь, вихователь-методист

Радько Алла Володимирівна
вихователь Сумського дошкільного навчального
закладу (центр розвитку дитини) № 36
«Червоненька квіточка» Сумської міської ради,

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкривається проблема формування національно-патріотичної свідомості у дітей дошкільного віку. Проаналізовано завдання, які стоять перед педагогами дошкільної освіти щодо виховання справжніх патріотів своєї держави. Розглянуті форми, методи та особливості організації освітнього процесу з патріотичного виховання в умовах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: національно-патріотична свідомість, патріотичне виховання, формування особистості, дошкільний вік.

Вступ. Події, які відбуваються зараз в нашій країні, пробудили патріотичні почуття у мільйонів українців. Велика кількість громадян стали на захист власної Батьківщини заради вільного та щасливого її майбутнього. Людей з різних куточків світу зацікавили звичаї, традиції та менталітет української нації.

Майбутнє України – це її підростаюче покоління, наші діти, заради яких ми маємо боронити країну та виховувати їх справжніми патріотами. Метою патріотичного виховання дошкільників є формування у них високої національної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани видатних історичних діячів, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків. Щоб досягти цієї мети, розвивати патріотичні почуття у дітей слід вже з раннього віку. Перед нинішніми дітьми Батьківщина постала не у найкращому вигляді: неспокій у суспільстві, економічна криза, війна – збройна та інформаційна. Тому питання формування національно-патріотичної свідомості у дітей дошкільного віку є актуальним. Завдання педагогів дошкільної освіти, попри всі ці негаразди, допомогти дітям наповнити серця любов'ю до країни, де вони починають пізнавати світ.

Мета статті – розкрити особливості формування національно-патріотичної свідомості у дітей дошкільного віку.

Основна частина. Підґрунтям формування патріотичних почуттів у дошкільників є їх інтерес до найближчого оточення: сім'ї, родини, рідного міста, всього того, що вони бачать щодня, вважають своїм, нерозривно пов'язаним з ними. Важливого значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки діти значно раніше переймають емоційне ставлення особистості, ніж починають засвоювати певні знання.

Цілеспрямоване національно-патріотичне виховання, перш за все, має поєднувати любов до найближчих людей дитини з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цієї метою факти життя країни, з якими ознайомлюють дітей, ілюструють приклади з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з малюками у громадських справах.

Відомий український вчений І. Бех, наголошує на важливості виховання особистості з перших днів життя дитини [2, с. 157]. Він вважає, що дошкільне дитинство є особливим етапом в житті людини, коли відбувається формування високих соціальних мотивів і від того як вони будуть сформовані в ранньому віці, багато в чому залежить увесь подальший розвиток людини.

Дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму. Якщо патріотизм – це почуття приязні, відданості, відповідальності до своєї Батьківщини, то дитину ще в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною (до чого-небудь, бути відповідальною в її малих справах, вчинках тощо). Перш ніж дитина навчиться співпереживати бідам та проблемам Батьківщини, вона має навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Захоплення просторами країни, її красою та природними багатствами виникає тоді, коли дитину навчили бачити красу безпосередньо навколо себе [3].

Вже у молодшій групі ми з дітьми вчимо назву рідного міста, у середній – певні уявлення про Батьківщину. Розповідаємо дошкільнятам, що Батьківщина – це місце, де людина народилась і живе, де народились і живуть її батьки. Вона така ж рідна для людини, як її батьки, тому й називається Батьківщиною. Наша Батьківщина – Україна. Діти знають, що люди, які мають спільну батьківщину – це народ, а ті, що народилися і живуть в Україні – український народ.

Ефективними формами організації патріотичного виховання ми вважаємо екскурсії вулицями нашого міста, прогулянки до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді, бесіди з цікавими людьми; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів дитячої української літератури; спільні з родинами виховні заходи (День сім'ї, свято бабусь тощо).

Також проводимо різні тематичні заходи:

- спортивна розвага «Ігри патріотів»;
- музична розвага з дітьми старшого дошкільного віку «Твоя країна – Україна»;
- ляльковий театр «Пригоди синички»;
- віртуальна подорож визначними місцями Сум;
- конкурс відеороликів «З Україною в серці»;
- акція на підтримку Збройних сил України «Пожертвуй заради тих, хто жертвує своїм життям»;
- проєкт «З Україною в серці творимо майбутнє».

Ще одним напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Ми розповідаємо дошкільнятам, що з роду в рід передаються мова, пісні, повага до старших, любов до дітей і рідного дому. Ознайомлюємо дошкільнят з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюємо зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, прищеплюємо інтерес до родинних і народних традицій. Пізнаючи культуру, звичаї, народну мудрість та творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли, дошкільнята поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу.

Враховуючи мету Базового компоненту дошкільної освіти [1], зокрема формування у дітей соціально-громадянської компетентності, вихователі нашого закладу проводять інтегровані заняття, а саме: «Символи України», «Подорож Україною», «Мій дім», «Видатні люди нашого краю», «Ми – українці», «Державні символи нашого краю», «Українські народні іграшки та ігри» тощо. На цих заняттях вихователі формують уявлення дітей про свою приналежність до української національності, поглиблюють знання про Батьківщину – Україну.

З метою виховання патріотичного почуття вихователі застосовують рухливі народні ігри, які формують національну свідомість поетичне мислення, мистецькі смаки. Музичний керівник на заняттях під час ігор: «Печу, печу хлібчик...», «Подоланочка», «Ой, на горі жито», «Бабуся», «Ходить гарбуз по городу...», «Мороз і піч» використовує діалоги дійових осіб, які наповнені поетичними віршованими текстами, що сприяють володінню рідної мови, українських традицій, звичаїв; адже педагоги усвідомлюють потужний потенціал ігрової діяльності для себе, як організатора освітньої діяльності.

Ми розуміємо, що формування патріотизму у дітей дошкільного віку є тривалим процесом. Він не успадковується, а формується послідовно, системно, із використанням певних освітніх принципів, засобів та методів. Виховання любові до Батьківщини, до своєї Вітчизни – завдання надзвичайно складне, особливо коли мова йде про дітей дошкільного віку.

З метою підтримки українських військових та наближення перемоги нашої країни адміністрація закладу, також, проводить акції: «Подаруй свято воїну», «Підтримай Збройні сили України», «Разом до перемоги» тощо, серед батьків та колективу, під час яких збирають допомогу для захисників України. Колектив нашого закладу відзначено подякою за співпрацю і вагомий внесок у захист державного суверенітету й територіальної цілісності від благодійної організації «Благодійний фонд «Північний Форпост».

У всіх групових приміщеннях нашого дошкільного закладу створено освітньо-розвивальне середовище з національно-патріотичного виховання. Осередки державної символіки розміщені у світлому, зручному для огляду місці, візуально відокремлені від ігрових центрів. Наявні герб, прапор, текст гімну України, народні іграшки, посуд, українські рушники, елементи українського одягу, українська вишивка, художня література українських письменників

та поетів, добірка ігор патріотичного змісту тощо.

Отже, ставлення до своєї країни у дошкільнят ґрунтується на когнітивному компоненті: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоційними і спонукати дитину до активної діяльності.

Висновки. Формування національно-патріотичної свідомості у підростаючого покоління відіграє важливу роль у розбудові сучасної України, важливою складовою якого є виховання патріотизму, формування національних цінностей, збереження української ідентичності. В умовах закладу дошкільної освіти національно-патріотичне виховання – це гнучка саморегулююча система, яка оперативнo реагує на національні, освітні, суспільні та інші потреби особистості дитини та забезпечує ментальне й культурне його самовизначення, тобто здійснює активний вплив на саморозвиток молодих громадян-патріотів держави.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 23.01.2025).
2. Бех І. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. К., 2003. 216 с.
3. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку: концепція Софії Русової та сьогодення. Дошкільне виховання. 2020. № 2. С. 2-6.

Дудко Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний інститут
підсередовищної педагогічної освіти,
м. Суми

ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

***Анотація:** однією з найважливіших проблем сучасного суспільства стала проблема громадянського виховання підростаючого покоління, оскільки в умовах соціальної нестабільності та відсутності дієвих ідеологічних настанов виявилось вельми складним визначити, якого громадянина слід виховувати, які особистісні якості громадянськості необхідно в нього формувати. У зв'язку з цим в цій статті розглядається проблема громадянського виховання підростаючого покоління як одного з ключових елементів формування стабільного та процвітаючого суспільства в країні.*

***Ключові слова:** громадянське виховання, громадянські якості, завдання громадянського виховання.*

Вступ. Громадянськість – найважливіший духовно-моральний чинник збереження суспільної стабільності, незалежності та безпеки держави. Виховання громадянина є метою вітчизняної освітньої системи [3].

Зміст громадянського виховання в школі та сім'ї регулюється роботою педагогів, вихователів и батьків з патріотичного формування культури міжнаціонального спілкування, громадянському вихованні значуще місце посідає участь підлітків у діяльності різних громадських об'єднань та організацій [4].

Мета статті – розглянути можливості громадянського виховання як забезпечення національної безпеки країни.

Основна частина. Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити ключові аспекти, які розглядаються вченими, педагогами та соціологами. Ця тема є міждисциплінарною, тому вона досліджується в контексті педагогіки, політології, соціології, психології та права. Нижче наведено основні підходи та висновки, які можна знайти в науковій літературі.

Науковці підкреслюють, що громадянське виховання є фундаментом для формування стабільного суспільства. Згідно з дослідженнями, національна безпека залежить не лише від економічних чи військових факторів, а й від рівня громадянської свідомості населення. Наприклад, у працях Т. Кравченко [1] та О. Христенко [4] акцентується увага на тому, що безгромадянське суспільство, яке не усвідомлює своїх прав та обов'язків, стає легкою мішенню для маніпуляцій з боку зовнішніх та внутрішніх загроз.

І. Сопівник та О. Лазоренко [2] підкреслюють, що система освіти є основним інструментом громадянського виховання. Однак сучасна освіта часто орієнтована на передачу знань, а не на формування ціннісних орієнтирів. Дослідники пропонують інтегрувати в навчальні програми елементи громадянської освіти, які б розвивали критичне мислення, правову культуру та патріотизм.

У праці Т. Яцик, В. Степанюк та О. Пуш [5] аналізується вплив глобалізації на громадянську свідомість молоді. Вчені відзначають, що інформаційний простір, зокрема соціальні мережі, часто стає джерелом дезінформації та маніпуляцій. Це створює загрозу для національної безпеки, оскільки молодь, яка не має достатнього рівня

громадянської культури, легко піддається впливу антигромадянських ідей.

Дослідження Т.Кравченко [1] також підкреслює важливість патріотичного виховання у формуванні національної ідентичності. Вчені вказують, що патріотизм не повинен обмежуватися символічними діями, а має включати активну участь молоді у суспільному житті, знання історії та культури своєї країни.

У праці О.Сухомлинської [3] розглядається роль освіти у формуванні громадянської свідомості. Вчена виділяє наступні проблеми:

- недостатня увага до громадянського виховання в освітніх програмах;
- вплив глобалізації, який призводить до втрати національної ідентичності;
- низький рівень участі молоді у громадському житті;
- відсутність ефективних механізмів залучення молоді до суспільно-політичних процесів.

Аналіз наукових джерел показує, що проблема громадянського виховання підростаючого покоління є актуальною та багатоаспектною. Вона безпосередньо впливає на національну безпеку країни, оскільки від рівня громадянської свідомості молоді залежить майбутнє держави. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити комплексний підхід, який би враховував сучасні виклики та забезпечував формування свідомих, активних і відповідальних громадян.

Основною метою громадянського виховання є виховання в людині моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, потреби в діяльності на благо суспільства тощо. Громадянське виховання тісно пов'язане з моральним вихованням, патріотичним вихованням і правовим вихованням [2].

Громадянське виховання на особистісному рівні більшою мірою визначається об'єктивним станом держави, рівнем становлення демократії та гуманності у суспільстві, затребуваністю громадянських якостей його членів. У свою чергу, ступінь становлення суспільства багато в чому залежить від позиції, яку займає кожна особистість окремо [5].

Ключовий підсумок громадянського виховання – це те, що воно формує повагу до людей, терпимість до протилежної точки зору, навчає правилам суспільної полеміки. Тим самим воно сприяє цивілізованому діалогу в суспільстві, а також дає кожному громадянину можливість брати участь в обговоренні та виробленні вагомих для суспільства рішень [4].

Громадянське виховання підростаючого покоління є одним із ключових елементів формування стабільного та процвітаючого суспільства. У сучасних умовах, коли світ стикається з численними викликами – від глобалізації до інформаційних війн, – важливість виховання громадян, які усвідомлюють свою відповідальність перед державою та суспільством, стає особливо актуальною. Проблема громадянського виховання молоді безпосередньо впливає на національну безпеку країни, оскільки саме від рівня свідомості, патріотизму та правової культури підростаючого покоління залежить майбутнє держави.

Національна безпека – це не лише здатність країни захищати свої кордони чи підтримувати економічну стабільність. Це також здатність суспільства зберігати свою ідентичність, культурну спадщину та демократичні цінності. Громадянське виховання спрямоване на формування особистості, яка усвідомлює свої права та обов'язки, поважає закони, бере активну участь у житті суспільства та готово захищати інтереси своєї країни. Без цього неможливо забезпечити довгострокову стабільність та розвиток держави.

Однією з головних проблем у сфері громадянського виховання є недостатня увага до цього питання з боку державних інституцій та освітніх закладів. У багатьох країнах, зокрема в Україні, система освіти часто орієнтована на передачу знань, а не на формування ціннісних орієнтирів та громадянської позиції. У результаті молодь може мати високий рівень освіченості, але не розуміти значення громадянської відповідальності або не бажати брати участь у суспільному житті.

Іншою проблемою є вплив глобалізації та інформаційних технологій. З одного боку, інтернет та соціальні мережі відкривають нові можливості для освіти та комунікації, але з іншого – вони часто стають джерелом дезінформації, маніпуляцій та розповсюдження антигромадянських ідей. Молодь, яка не має достатнього рівня критичного мислення та громадянської свідомості, легко піддається впливу пропаганди, що може призводити до соціальної напруженості та загрожувати національній безпеці.

Крім того, у сучасному світі спостерігається криза традиційних цінностей, які є основою громадянського суспільства. Індивідуалізм, споживацьке ставлення до життя та відчуженість від суспільних проблем стають все більш поширеними серед молоді. Це призводить до того, що багато молодих людей не бачать сенсу в участі у громадській діяльності або в захисті національних інтересів.

Для вирішення цих проблем необхідно розробити комплексний підхід до громадянського виховання, який би охоплював усі аспекти життя підростаючого покоління.

По-перше, важливо інтегрувати громадянську освіту в навчальні програми шкіл та університетів. Це повинні бути не лише теоретичні знання, а й практичні заняття, які б навчали молодь брати участь у громадській діяльності, розуміти значення демократії та прав людини.

По-друге, необхідно активізувати роботу з патріотичного виховання. Молодь повинна знати історію своєї країни, її культурну спадщину та національні цінності. Це допоможе формувати почуття гордості за свою країну та бажання працювати на її благо.

По-третє, важливо залучати молодь до участі в громадських організаціях, волонтерських рухах та інших формах суспільної активності. Це дозволить їм відчувати себе частиною суспільства та усвідомити свою роль у його розвитку.

Нарешті, держава повинна підтримувати ініціативи, спрямовані на розвиток громадянської свідомості серед

молоді. Це може бути фінансування соціальних проєктів, проведення молодіжних форумів та створення умов для реалізації молодіжних ініціатив.

Висновки. У сучасному світі, де загрози національній безпеці можуть мати не лише військовий, а й соціальний, економічний чи інформаційний характер, громадянське виховання молоді стає одним із найважливіших завдань держави. Лише за умови формування свідомих, активних та відповідальних громадян можна забезпечити стабільний розвиток країни та її безпеку в довгостроковій перспективі.

Які б складні, суперечливі, а часом і руйнівні процеси не відбувалися в нашому суспільстві відбувалися в нашому суспільстві, які б відносини не склалися між різними верствами населення, поколіннями людей різними верствами населення, поколіннями людей, завжди залишиться актуальною проблема створення системи виховання молоді.

Таким чином, громадянське виховання має сприяти формуванню в учнів системи громадянських цінностей, розвивати критичність їхнього мислення та широту кругозору, сприяти тому, щоб вихованці рівноправність і рівноцінність усіляких точок зору.

Список використаних джерел

1. Кравченко Т. В. Громадянське виховання у працях українських та британських учених. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. Budapest.* 2018. С. 29-32. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Civil-education-in-views-of-Ukrainian-and-British-scientists-T.-V.-Kravchenko.pdf>
2. Сопівник І., Лазоренко О. Громадянське виховання старшокласників як чинник їх професійної орієнтації. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України.* Серія: педагогічні науки. 2022. Т. 29. №. 2. С. 504-515.
3. Сухомлинська О. В. Громадянська освіта і сучасна освіта: від набутого – до нових акцентів і акцентів. *Педагогіка і психологія.* 2015. 2 (87). С. 5-13. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9801/>
4. Христенко О. М. Цінності української молоді в часі війни: до питання громадянського виховання майбутніх лікарів. *Медична освіта.* 2022. №. 2. С. 100-103.
5. Яцик Т. О., Степанюк В. В., Пуш О. А.
6. Сучасні концепції громадянського виховання НУШ. *Наука і техніка сьогодні.* 2022. Серія: Педагогіка. С.235-244.

Денисик Тетяна Миколаївна,

учитель методист,

заступник начальника з навчально- методичної роботи

Комунального закладу освіти «Криворізький ліцей – інтернат

з посиленою військово – фізичною підготовкою» Дніпропетровської обласної ради»

м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЛІЦЕІСТІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ТА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇХ САМОЕФЕКТИВНОСТІ, ЯК МАЙБУТНІХ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно - патріотичної свідомості ліцеїстів під час уроків та позакласної роботи як важливих чинників їх самоефективності, як майбутніх захисників України. Це є також важливим безпековим чинником, оскільки сформованість національно – патріотичної свідомості покликана забезпечити активну участь молодого покоління у збереженні безпеки України від зовнішніх загроз. Особливості формування якостей майбутніх офіцерів(в тому числі національно – патріотичної складової) під час освітнього процесу у ліцеї з посиленою військово – фізичною підготовкою є складовою підготовки молоді до опанування військових професій, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних силах України.

Ключові слова: військово – патріотичне виховання, національно- патріотична свідомість, обороноздатність.

Безумовно національно-патріотичне виховання молоді (старшокласників зокрема) є важливим безпековим чинником, що підтверджується в тому числі викликами сьогодення в умовах воєнного стану. Тому досвід організації військово-патріотичного виховання (складової національно-патріотичного виховання) ліцеїстів в умовах ліцею з посиленою військово – фізичною підготовкою, як цілеспрямований процес формування готовності юнаків та дівчат старшого шкільного віку до виконання військового обов'язку - захисту України є надзвичайно важливим.

Комунальний заклад освіти «Криворізький ліцей – інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою» Дніпропетровської обласної ради має 37 річний досвід підготовки ліцеїстів, майбутніх захисників України, який безумовно включає такі складові, як формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно - патріотичної свідомості. Це відбувається і під час уроків, позакласної роботи, так і шляхом здійснення військово-патріотичного виховання. Саме військово – патріотичне виховання покликане формувати громадянина-патріота та формувати у ліцеїстів:

- глибоке розуміння громадянського обов'язку;
- готовність у будь -який час стати на захист України;

- бажання оволодівати військовими і військово-технічними знаннями;
- спонукати до фізичного самовдосконалення.

Надзвичайно важливу роль в підготовці майбутніх військових відіграє специфіка організації життєдіяльності ліцеїстів в умовах ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою. Ліцей – це заклад цілодобового перебування. Основою організації життєдіяльності ліцеїстів є розпорядок дня, який розробляється адміністрацією ліцею та затверджується начальником. Фактично, адаптація до умов навчання в ліцеї – це свідоме виконання розпорядку дня, який є нарізним у формуванні майбутніх професійних якостей військовослужбовців.

Для реалізації цих завдань використовуються наступні методи:

- *переконання* - формування впевненості в суспільній користі діяльності з підготовки до захисту України;
- *стимулювання* - реалізується в різноманітних формах заохочення та змагання;
- *особистий приклад* - діяльність вихователя, який має бути взірцем для ліцеїстів, має забезпечувати педагогічні вимоги, вміє давати доручення і перевіряти його виконання;
- *самопідготовка* - процес активного формування і самовдосконалення ліцеїстів, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю.

Окремою ланкою з вище зазначеної роботи є виявлення та розвиток психологічної готовності ліцеїстів до військової професії. На нашу думку, суттєву підтримку в цьому напрямку може забезпечити психолого-педагогічний супровід розвитку особистості майбутніх захисників. Психолого-педагогічний супровід ліцеїстів в нашому закладі здійснюється за такими напрямками: програма прийому; програма адаптації; програма індивідуалізації, яка є основною у виявленні девіантної поведінки ліцеїста; програма інтелектуалізації.

Для цього в закладі розроблена та використовується «Індивідуальна картка визначення потенціалу особистості ліцеїста», яка містить діагностичні пакети для 10 та 11 класів, а саме:

- виявлення рівня соціально-психологічної готовності абітурієнтів до навчання в ліцеї;
- виявлення характерних соціально-психологічних особливостей особистості;
- виявлення лідерів, вибори молодших командирів взводу та відділень;
- виявлення ліцеїстів з проблемами виховання, саморозвитку та девіантної поведінки;
- виявлення рівня адаптованості ліцеїстів до життя та усунення причин, що заважають нормальному існуванню;
- профорієнтаційна робота по вибору професії та самоствердження в правильному виборі;
- поглиблений аналіз та самоаналіз особистісних якостей ліцеїста та прогнозування що до перспектив його саморозвитку та самореалізації.

До заходів військово-патріотичного виховання у розділ річного плану навчального закладу включається вивчення традицій, історії, духовної спадщини, символіки, звичаїв українського народу, національної гідності, культури міжнародних відносин, морально-психологічних якостей громадянина, патріота, захисника Вітчизни. Організуються відвідування учнями військових частин (військових навчальних закладів) з метою ознайомлення їх зі зброєю і бойовою технікою, з побутом і життям військовослужбовців, відвідування військових музеїв, зустрічі з ветеранами Збройних Сил, проведення туристичного походу з військово-патріотичною тематикою, який включає елементи тактичної, прикладної фізичної підготовки та військової топографії.

Саме такий комплексний підхід до здійснення національно - патріотичного виховання надає можливість:

- розвинути патріотичні почуття юнаків і дівчат, сформовані на знанні історії свого народу, його культурних та історичних здобутків;
- сформувані свідоме ставлення і повагу до Конституції та Державних символів України, сприяти соціальній активності молоді;
- навчити самостійно давати оцінку політичним подіям, що відбуваються всередині держави та за її межами, і займати активну позицію, спрямовану на захист інтересів Батьківщини;
- залучити до опанування основ військових знань, досягнення відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;
- сприяти підвищенню престижу військової служби, вихованню свідомого бажання проходити службу у лавах Збройних Сил України.
- допомогти молоді у професійній орієнтації для вступу до вищих військових навчальних закладів сектору безпеки і оборони та проходження військової служби за контрактом.

Важливим чинником для удосконалення роботи з національно – патріотичного виховання є проведення методичних заходів (круглих столів, вебінарів, відкритих мікрофонів та інших) з метою обміну досвідом та напрацювання нових підходів.

Таким чином, результатом виховних зусиль педагогічного колективу є готовність ліцеїстів до військово-патріотичної діяльності, як системного утворення, яке має в собі декілька компонентів, а саме: освітній; фізичний; психологічний; соціальний; духовний.

Список використаних джерел:

- 1) Концепція національно -патріотичного виховання в системі освіти, затверджена наказом МОН України 06 червня 2022 року № 527
- 2) Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності/ Іван Дмитрович Бех. – К.: Либидь 2006. – 271 с.
- 3) Сухомлинська О.В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення / Ольга Василівна Сухомлинська. - Шлях освіти. – 2010. – №2. – с.10-14.

Загорулько Світлана Леонідівна,

вчитель англійської мови,

заступник директора з навчально-виховної роботи Осоївського ліцею

Краснопільської селищної ради

ПАТРІОТИЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

У статті досліджуються особливості розвитку патріотичного виховання української молоді в умовах повномасштабної російської агресії, коли український народ об'єднався в єдине ціле, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність України. Зазначається, що в умовах посилення сучасних загроз та викликів, національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником, оскільки спрямоване на формування національної ідентичності молоді, її готовності захищати свою Вітчизну. Підкреслюється, що саме патріотизм лежить в основі формування національної самосвідомості. Вказується, що в умовах російської агресії відбувається активне формування загальнонаціональної ідентичності, яка базується передусім на підтримці культури і мови титульного українського етносу, вихованні патріотизму та формуванні української політичної нації. Зазначається, що одним із напрямків патріотичного виховання є популяризація української історії і національних традицій.

Ключові слова: патріотизм, російська агресія, національна ідентичність, загрози, виклики.

Вступ.

Україна сьогодні переживає складні часи, відбиваючи повномасштабну агресію російської федерації. У вирі глобальних трансформацій та геополітичних зрушень питання національної ідентичності набуває особливої гостроти. Патріотизм, як її фундаментальна складова, є не лише відображенням любові до Батьківщини, але й визначальним фактором консолідації суспільства, його здатності протистояти зовнішнім викликам та забезпечувати власний розвиток. В умовах російської повномасштабної агресії проти України, коли під сумнів поставлено саме існування української державності та національної ідентичності, патріотизм набуває характеру життєво важливого чинника виживання нації.

Мета статті.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз патріотизму як основи національної ідентичності в умовах сучасних викликів, зокрема російської збройної агресії, а також розробка шляхів формування патріотичних цінностей у дітей та молоді, здатних стати активними творцями майбутнього України.

Основна частина.

Патріотизм - це почуття любові та відданості своїй Батьківщині, готовність захищати її інтереси та цінності. Він є важливим компонентом національної ідентичності, сприяє формуванню громадянської свідомості та консолідації суспільства. Патріотизм проявляється у різних формах: від участі у громадському житті до готовності захищати країну зі зброєю в руках.

Національна ідентичність, у свою чергу, є усвідомленням спільності історичної долі, культурних традицій, мови та цінностей, що об'єднує членів нації в єдине ціле. Вона формується під впливом багатьох факторів, таких як сім'я, школа, культура, засоби масової інформації.

Сучасний світ характеризується низкою викликів, що впливають на формування національної ідентичності та патріотизму. Глобалізація, міграція, інформаційна війна, економічна нестабільність, екологічні катастрофи - ці фактори можуть призвести до розмивання національних цінностей та послаблення патріотичних почуттів. Особливо гостро ці виклики постають перед Україною в умовах російської повномасштабної агресії. Війна, розв'язана росією проти України, спрямована не лише на захоплення територій, але й на знищення української ідентичності, культури та державності.

Освіта відіграє ключову роль у формуванні патріотичних цінностей у дітей та молоді. Школа, як інститут соціалізації, має сприяти усвідомленню учнями своєї приналежності до української нації, виховувати повагу до державних символів, історії та культури України [1].

Важливим є використання інтерактивних методів навчання, залучення учнів до активної участі у громадському житті, підтримка розвитку дитячих та молодіжних організацій патріотичного спрямування.

Особлива увага має приділятися вивченню історії України, її національних героїв, культурних традицій та здобутків. Важливо формувати у дітей критичне мислення, здатність аналізувати історичні події та протистояти пропаганді.

Сімейне виховання є фундаментом формування особистості дитини, її світогляду та цінностей. Батьки, власним прикладом демонструючи любов до Батьківщини, повагу до її історії та культури, сприяють формуванню у дітей патріотичних почуттів.

Важливим є збереження та передача сімейних традицій, виховання у дітей поваги до старшого покоління, формування гордості за свій родовід.

У сучасних умовах, коли багато сімей були змушені покинути свої домівки через війну, особливо важливо зберігати зв'язок з рідною землею, підтримувати національну ідентичність та передавати дітям патріотичні цінності.

Культура та мистецтво відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності та патріотизму. Література, кіно, музика, живопис, народне мистецтво - всі ці види творчості сприяють усвідомленню своєї національної приналежності, виховують любов до Батьківщини та її культурної спадщини [1].

Важливим є підтримка розвитку національної культури, створення умов для творчості та самореалізації молоді, популяризація українського мистецтва за кордоном.

У сучасних умовах, коли російська агресія спрямована на знищення української культури, особливо важливо зберігати та розвивати національні традиції, підтримувати українських митців та популяризувати їх творчість.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у формуванні патріотизму, сприяючи розвитку громадянської активності, волонтерства та участі у громадському житті.

Важливим є підтримка діяльності громадських організацій, що займаються патріотичним вихованням молоді, сприяння розвитку волонтерського руху, залучення громадян до участі у вирішенні суспільно важливих питань.

У сучасних умовах, коли російська агресія вимагає єдності та солідарності від українського суспільства, особливо важливо розвивати волонтерський рух, підтримувати армію та допомагати постраждалим від війни [2].

Війна, як екстремальна ситуація, ставить перед суспільством нові виклики та завдання. Формування патріотизму в умовах війни набуває особливого значення, оскільки саме від нього залежить здатність нації протистояти агресору та зберегти свою незалежність.

У сучасних умовах, коли інформаційна війна є не менш важливою, ніж збройна боротьба, особливо важливо формувати у дітей та молоді критичне мислення, здатність протистояти пропаганді та фейкам.

Важливим є також підтримка психологічного здоров'я дітей та молоді, які постраждали від війни. Діти, які пережили травматичні події, потребують особливої уваги та допомоги.

Незважаючи на всі труднощі, війна відкриває нові можливості для формування патріотизму. Українці, як ніколи раніше, відчувають свою єдність та спільність, готові захищати свою землю та свої цінності [2].

Важливим є використання цього патріотичного піднесення для зміцнення національної ідентичності, формування громадянської свідомості та виховання майбутніх поколінь патріотів України.

В умовах сучасної інформаційної війни, коли пропаганда та фейки є потужним інструментом впливу на свідомість людей, особливо важливо формувати у дітей та молоді медіаграмотність та критичне мислення.

Діти повинні вміти розрізняти факти від вигадок, аналізувати інформацію та протистояти маніпуляціям. Важливим є навчання дітей основам інформаційної безпеки, правилам поведінки в соціальних мережах та критичному аналізу медіакон.

Висновки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах військової агресії росії проти України посилюються процеси формування загальнонаціональної ідентичності та значно зріс рівень патріотизму українців.

Патріотизм є важливою складовою національної ідентичності та відіграє вирішальну роль у формуванні громадянської свідомості та забезпеченні національної безпеки. Це інтегруюча основа відродження духовних цінностей українського народу, і завдяки патріотизму духовне становлення здобувачів освіти в умовах воєнного стану відбувається природньо, через великі й малі корисні справи, вчинки, активність у суспільному житті, усвідомлення причетності до України. У цьому неповторність українців як нації, органічна цілісність і сила народу, яка у нашій свідомості з давніх-давен. В умовах російської повномасштабної агресії формування патріотичних цінностей у дітей та молоді є першочерговим завданням суспільства та держави.

За ці роки спротиву України ворогові учні сформували в собі найкращі звички та якості: любов до ближнього, відповідальність, жертвовність, милосердя – найбільш сильні, глибинно ментальні цінності нації. Це свідчить не тільки про успішний процес духовного становлення учнівства в умовах воєнного стану, а й прояви дієвого патріотизму, який не прищепити ніякою теорією.

Тільки спільними зусиллями ми зможемо виховати справжніх патріотів України, готових захищати свою Батьківщину та її цінності.

Список використаних джерел

1. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат. Наукове фахове видання з педагогічних наук. Івано-Франківськ, 2015. № 12-13. С. 27-37.
2. Єршова Людмила. Трансформація виховного ідеалу в Україні (XIX – початок XX століття). Київський, Одеський, Харківський навчальні округи: Монографія. Житомир : Вид. Євенок О. О., 2015. 642 с.
3. Мельникова О. В. Проблеми патріотичного виховання сучасної молоді. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2012. №2 (49). С. 85-89.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито вивчення проблеми стану патріотичного виховання дітей дошкільного віку в Україні в умовах війни. Визначено, основні маркери формування патріотизму у дошкільників, форми, методи та засоби патріотичного виховання на прикладі закладу дошкільної освіти, роль співпраці закладу освіти і родини.

Ключові слова: патріотизм, маркери формування патріотизму, діти дошкільного віку, педагогічні працівники, родина.

Вступ. Сьогодні в умовах російсько-української війни в Україні дуже гостро постає питання національно-патріотичного виховання підростаючого покоління, здатного до збереження і примноження національних культурних цінностей рідного народу. Плекання патріотів української держави має починатися із раннього віку дитини, оскільки саме в дошкільному віці відбувається становлення особистості, яка в подальшому буде визначати гідну історію нації.

Мета статті. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу щодо стану патріотичного виховання дітей дошкільного віку в умовах війни, визначити основні маркери формування патріотизму у дітей дошкільного віку, виокремити основні форми, методи і засоби патріотичного виховання дошкільників та визначити роль співпраці закладу дошкільної освіти та родини.

Основна частина. Національно-патріотичне виховання завжди було невід'ємною складовою виховного процесу в системі дошкільної освіти України. Особливої цінності воно набуло під час війни.

Завдання національно-патріотичного виховання дошкільників представлені нормативними документами. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» одним із ключових завдань дошкільної освіти є виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин і рідної мови, національних цінностей українського народу.[2]

У новій редакції Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що у дітей старшого дошкільного віку має бути сформована соціально-громадянська компетентність - це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя. Результат сформованості соціально-громадянської компетентності засвідчує ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, іншими людьми та вмінь дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур.[7]

Зміст комплексної освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» та чинних парціальних освітніх програм національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна — моя Батьківщина», Каплуновська О.М., «Моя країна — Україна», Гавриш Н.В. стверджують та передбачають організацію системної і планомірної роботи з національно-патріотичного виховання дітей уже з молодшого віку, що спрямована на виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мов, національних цінностей українського народу.

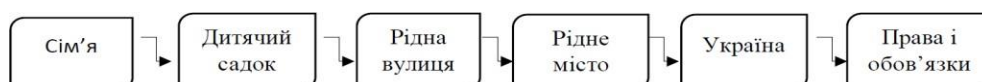
Питання розвитку патріотичного виховання є предметом дослідження багатьох українських педагогів та вчених. Зокрема, проблемам теорії, практики, методології національно-патріотичного виховання присвячені праці І. Беха, Т. Пахотіної, А. Годлевської, В. Кульчицького, Л. Стайгородської, Л. Пономаренко, С. Тарнавської та інші.

Для сучасного етапу вивчення проблем національно-патріотичного виховання характерно дослідження його особливостей і шляхів реалізації в умовах повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Із-поміж актуальних наукових здобутків у цьому напрямі можна виокремити праці І. Устименко, Н. Бондаренко, С. Косянчука, Н. Безлюдної, С. Сьоміна, Л. Чупрія.

Незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, актуальність наукових пошуків з означеного питання зростає. В умовах війни з російською федерацією розвиток національно-патріотичного виховання стає нагальним питанням, оскільки від нього залежить майбутнє нашої нації.

Виховання патріотичних почуттів - довгостроковий, безперервний процес, в якому, я вважаю, велику роль відіграє заклад дошкільної освіти. У ЗДО № 9 «Світлячок» СМР система патріотичного виховання охоплює всі рівні освітньо-виховної діяльності та реалізується у напрямках створення предметно-розвивального середовища з національно-патріотичного виховання; в організації спільної діяльності з дітьми; взаємодії з батьками та суспільством, бо саме в дошкільному віці закладаються основи формування духовності, почуттів, світосприйняття, усвідомлення свого «Я».

Послідовність роботи з патріотичного виховання дошкільників в навчальному закладі хочу представити в наступній схемі:

Під керівництвом дорослих (вихователів та батьків) у дітей поступово формуються елементи патріотичних почуттів і соціальних відносин.

Маркерами формування патріотизму дошкільників у нашому закладі є:

- широке використання всіх видів фольклору (казки, пісеньки, прислів'я, приказки, хороводи тощо). Фольклор є найбагатшим джерелом пізнавального та морального розвитку дітей. В усній народній творчості як ніде збереглися особливості українського характеру, властиві йому моральні цінності, уявлення про добро, красу, правду, хоробрість, працьовитість, вірність тощо;
- залучення дітей дошкільного віку до народних і християнських свят та їхніх традицій. У них фокусуються накопичені століттями найтонші спостереження за характерними особливостями пір року, погодними змінами, поведінкою птахів, комах, рослин. Причому ці спостереження безпосередньо пов'язані з працею та різними сторонами суспільного життя людини у всій їхній цілісності та розмаїтті;
- знайомство дітей із народним декоративним мистецтвом. Воно, полонячи душу гармонією і ритмом, здатне захопити дітей своєю красою і колоритом;
- природа - один із найважливіших чинників народної педагогіки. Вона не тільки середовище проживання, а й рідна сторона, Батьківщина. Ознайомлюючи з природою краю, вихователі вирішують не тільки природоохоронні завдання, а й виховують любов до кожного об'єкта у природі;
- знайомство з історичним минулим України - дуже цікавий напрям виховання патріотизму в дітей. Дітям дошкільного віку потрібні знання про історію України. Але щоб знання були засвоєні дітьми добре, необхідно ще до школи сформувати в них початкові достовірні уявлення про історію нашої Батьківщини;
- знайомство із сьогоденням, адже не торкнутися подій, що відбуваються в Україні не можливо. Війна залишає відбиток на серцях від малого до великого.

Основними формами і методами патріотичного виховання дошкільників у нашому закладі є: заняття, розповіді вихователя, бесіди з цікавими людьми, дидактичні, сюжетно-рольові ігри, розгляд ілюстративних матеріалів, читання та інсценування творів художньої літератури, слухання народної, класичної, сучасної музики, розглядання творів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва тощо.

Вагомим засобом виховання є патріотичні куточки. Де зібрано матеріали про рідне місто, твори декоративно-прикладного мистецтва Батьківщини, макети державних символів України, різноманітні дидактичні ігри, а саме: «Історичні постаті», «Легенди про рослини України», «Українська хата», «Український одяг», «Косівський розпис», «Опшнський розпис», «Фантастичні малюнки Марії Приймаченко», «Меценати Сумщини», «Вулицями рідного міста Суми», «Пошукаємо на карті нашу країну», «Як написати адресу на конверті» тощо.

У кожній групі у нашому закладі використовуються засоби інформаційно-комунікаційних технологій. Вихователі пропонують дітям короткі відео про Суми, про визначні постаті Сумщини, про героїв України, які захищають Батьківщину від російської навали, мультфільми історичного напрямку «Як козаки по сіль їздили», «Як козаки куліш варили» тощо.

Значну роль у вихованні патріотизму відіграє сім'я, адже усі починання, перше слово, перший крок починаються саме в родині. Сім'я - джерело і ланка передачі дитині соціально-історичного досвіду. Національно-патріотичне виховання є благодатною темою для встановлення тісної співпраці з сім'ями вихованців, адже роботу в цьому напрямі не можна реалізувати в повному обсязі без тісної взаємодії з батьками. Організація взаємодії з сім'єю - робота важка, яка не має готових технологій і рецептів. Її успіх визначається інтуїцією, ініціативою і терпінням педагога, його вмінням стати професійним помічником у сім'ї.[10]

Традиційними вже стали заходи з використанням ресурсів музейної педагогіки: створення патріотичних куточків, фото-звіти «Сімейні свята», батьківські збори, музично-спортивні розваги за участю дітей і батьків, акції на підтримку воїнів-захисників, допомога дітям, постраждалим від російської агресії тощо.

Висновок. Війна в країні актуалізувала потребу в перегляді підходів до національно-патріотичного виховання маленьких українців. Патріотичні почуття і гордість за власну країну мають прищеплюватися українцям із раннього дитинства. Національна ідентичність, свідомо громадянська позиція, відповідальність за долю своєї країни - це те, що формується в процесі національно-патріотичного виховання через мову, історію, цінності й традиції. Тому сьогодні виховання громадянина-патріота України має бути пріоритетним завданням на всіх рівнях, адже від нього залежить національна безпека та майбутній розвиток вільної, згуртованої та успішної української нації.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження/ Упоряд.: Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Кузенко Л. В. Харків: Вид-во: Ранок, 2021. 240 с.
2. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / науковий керівник проєкту В. О. Огнєв'юк. К.: 2020. 440 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14/conv>
4. Дроб'язко О. В. Маленьким українцям - про державні символи і не тільки / О. В. Дроб'язко // Дошкільний навч. закл. - 2010. - № 3. - С. 10-35.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук. метод. посібник / Наук. ред. О. Кононко. - К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. - 243 с.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. - 2003. - № 2. - С. 3-8.

7. Костянтинова О. Виховуємо патріотів / Ольга Костянтинова // Вихователь-методист дошкільного закл. – 2012. – № 10. – С. 11–24.
8. Машовець М. Патріотичне виховання в сучасному дошкільному закладі / М. Машовець // Палітра педагога. – 2017. – № 4. – С. 3–5.
9. Пашенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 201 – № 1. – С. 9–14.
10. Проніна П. О. Формування чуття національної свідомості / П. О. Проніна // Дошкільний навч. закл. – 2010. – № 3. – С. 36–50.
11. Смольникова Г. Виховуємо патріотичні почуття змалку / Г. Смольникова // Дошкільне виховання. – 2018. – № 8. – С. 24–26.
12. Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму // Дошкільне виховання. – 2002. – № 8. – С. 12–13.

Заріцька Наталія Миколаївна,
вчитель фізики та математики вищої кваліфікаційної категорії
Білопільської гімназії №5 Білопільської міської ради
м. Білопілья

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ

Стаття досліджує можливості використання уроків фізики та математики для формування у здобувачів освіти національно-патріотичної свідомості та ціннісних орієнтирів. Авторка акцентує увагу на тому, що ці навчальні предмети не лише розвивають логічне мислення та творчі здібності учнів, а й сприяють формуванню поваги до своєї країни, її історії та культури.

Авторка доводить, що шляхом інтеграції національного компонента у освітній процес можна зробити уроки фізики та математики не лише цікавими, а й виховними, сприяючи формуванню гармонійно розвиненої особистості.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, фізика, математика, ціннісні орієнтири.

Вступ. На сучасному етапі відстоювання Україною її територіальних кордонів, історичного минулого та європейського майбутнього, актуальним є питання формування національної свідомості здобувачів освіти. Освіта, зокрема природничо-математичні дисципліни, має значний потенціал для виховання патріотично налаштованої особистості. Урок фізики та математики може стати не лише платформою для засвоєння наукових знань, а й простором для формування ціннісних орієнтирів учнів, розвитку критичного мислення та почуття національної гордості у молодого покоління. Саме фізика і математика здатні допомогти сформувати у школярів глибоке розуміння важливості науки, технологій і здобутків українських вчених, що безпосередньо сприяє розвитку національної свідомості.

Мета статті – довести, що уроки фізики та математики можуть стати ефективним інструментом для формування громадянської позиції та утвердження національно-патріотичної свідомості учнів.

Основна частина. Національно-патріотичне виховання є невід’ємною частиною освітнього процесу. На перший погляд, математика та фізика можуть здаватися далекими від гуманітарних дисциплін, але насправді вони мають великий потенціал для формування патріотичних почуттів учнів.

Фізика та математика – це не лише абстрактні науки, а й потужні інструменти для пізнання світу. Вивчаючи закони природи та розв’язуючи математичні задачі, учні не лише здобувають знання, а й розвивають такі важливі якості як логічне мислення (уміння аналізувати інформацію, будувати причинно-наслідкові зв’язки, робити висновки, критичне мислення (здатність оцінювати інформацію, виділяти головне, відкидати зайве), творчість (розв’язування нестандартних задач, пошук нових підходів до вирішення проблем), системність (сприйняття світу як цілісної системи, розуміння взаємозв’язків між різними явищами).

Ці якості є основою для формування національної свідомості, оскільки дозволяють учням глибоко усвідомлювати історію своєї країни. Наприклад, аналізуючи наукові досягнення українських вчених, учні розуміють свій внесок у розвиток світової цивілізації. Вивчаючи фізичні явища, пов’язані з українською природою, учні розвивають почуття поваги до своєї землі. Навчаючись розуміти роль науки в розвитку суспільства, учні усвідомлюють, що наукові знання є основою для прогресу та розвитку країни.

Досвід роботи показує, що для формування національно-патріотичної свідомості здобувачів освіти на уроках фізики та математики найбільш результативними будуть наступні форми, методи та методичні прийоми роботи:

1) використання біографічного матеріалу. Наприклад, ознайомлення учнів з життям і досягненнями видатних українських вчених сприяє формуванню почуття національної гордості. Залучення історії української науки до уроків фізики та математики є потужним інструментом для формування національно-патріотичної свідомості учнів. Важливо нагадувати учням про досягнення видатних українських учених, таких як Ігор Сікорський, Сергій Корольов, Микола Кибальчич, а також про внесок українських математиків, фізиків та інженерів у світову науку. Наприклад, вивчення основ термодинаміки або механіки можна супроводжувати прикладами з життя та роботи українських вчених. Розповідаючи про дослідження в галузі космонавтики, можна звернути увагу на досягнення українських конструкторів у створенні ракетної техніки. Це допомагає учням не тільки зрозуміти фізичні закони, але й усвідомити,

що Україна має важливу роль у розвитку світової науки та технологій;

2) проведення дослідницьких проєктів. Наприклад, залучення учнів до дослідницької діяльності, пов'язаної з вивченням природних явищ в Україні, розвиває їхню допитливість та інтерес до рідного краю. Використання проєктної методики навчання може стати ефективним способом розвитку національно-патріотичної свідомості. Наприклад, учні можуть створювати проєкти, присвячені науковим досягненням України в галузі фізики та математики, розробляти власні наукові роботи, що показують вплив українських вчених на розвиток світової науки. Це не лише поглиблює їх знання з предмету, але й сприяє розвитку гордості за свою країну та її культурно-наукову спадщину;

3) використання історичного контексту. Наприклад, пояснення фізичних явищ та математичних законів на прикладах з історії України, демонструє учням зв'язок науки з життям суспільства. Вивчаючи **механіку та гідравліку, можна розказати учням про гідротехнічні споруди часів Київської Русі.** У часи Київської Русі розвивалися гідротехнічні споруди, зокрема греблі, млини та канали. Протягом багатьох століть на українських землях використовувалися прості механічні пристрої, які дозволяли підвищити ефективність сільського господарства. Водяні млини, що працювали завдяки гідравлічним законам, є наочним прикладом того, як закони механіки та гідродинаміки були застосовані для покращення життя людей. Пояснення таких явищ може включати Закон Паскаля, який описує принцип передачі тиску в рідині, а також закон збереження енергії, який використовується для перетворення кінетичної енергії потоку води на механічну енергію млина;

4) організація наукових конференцій, олімпіад. Такий вид роботи сприятиме створенню умов для творчої самореалізації учнів, стимулювання їх до подальшого вивчення фізики та математики;

5) використання сучасних інформаційних технологій. Застосування мультимедійних презентацій, відеоматеріалів, інтерактивних дошок робить навчальний процес більш цікавим та ефективним. Наприклад, можна попросити учнів розробити математичну модель традиційного українського ремесла, створити модель українського орнаменту за допомогою геометричних фігур чи обчислити площу бабусиної вишиванки і презентувати цю роботу у класі чи групі.

Першочергово такі завдання сприяють збереженню традицій та розвитку української культури й науки, зростанню гордості за свою країну, розвитку критичного мислення у здобувачів освіти, підвищенню мотивації до навчання.

Важливо також пов'язувати фізику з актуальними питаннями, що стоять перед Україною. Наприклад, можна розглянути фізику та технології, які сприяють вирішенню екологічних проблем України, таких як забруднення води і повітря, а також допоможуть вирішити енергетичні проблеми, що особливо загострилися у результаті збройного нападу РФ. Виховання у школярів відповідальності за екологічний стан країни через розуміння фізичних процесів у природі може допомогти сформувати свідомих громадян. Найважливіше – це показати, як знання фізики може бути корисним для розвитку країни. На уроках фізики можна обговорювати, як сучасні технології можуть змінити життя в Україні (розвиток ІТ, енергозбереження, транспортні інновації), як наука, зокрема математика та фізика допомагають підвищити обороноздатність, зокрема в розробці нових технічних засобів для національної безпеки тощо [3].

Патріотичне виховання не обмежується лише теоретичними знаннями. Важливо, щоб учні розуміли роль науки у розвитку країни. Виховання свідомих громадян, які будуть підтримувати науку та технічний прогрес в Україні, може бути здійснене через розповіді про конкретні приклади наукових досягнень і їхній внесок у процвітання держави.

Формуванню патріотизму в учнів, зокрема гордості за успіхи держави, сприяють задачі, що містять історичні чи статистичні відомості (загальнодержавні чи регіональні). Цікавими для учнів є задачі, що містять історичні дані регіону, популяризують українську історію, боротьбу українського народу за незалежність, мову та культуру. Коли вміння розв'язувати задачу сплітається з історією, задача стає більш значимою і може стати дійсно цікавою кожному учню [2].

Загалом уроки фізики та математики можуть стати потужним інструментом для патріотичного виховання, адже вони допомагають учням усвідомити, як знання науки і технологій можуть бути використані на благо їхньої батьківщини та для розвитку країни в цілому.

Висновки. Формування національно-патріотичної свідомості учнів – це складний і багатогранний процес, який вимагає спільних зусиль вчителів, батьків та суспільства в цілому. Уроки фізики та математики є важливим інструментом у цьому процесі, сприяючи розвитку критичного мислення, творчих здібностей та почуття національної гордості у молоді.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді/ І. Д. Бех, К. І. Чорна. Київ, 2014. 29 с.
2. Бор. І. Г. Патріотичне виховання на уроках математики. URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-patriotichne-vihovannya-na-urokah-matematiki-207359.html> (дата звернення: 26.01.2025 р.).
3. Гордієць Т.С. Національно-патріотичне виховання на уроках математики в 6-му класі. URL: <https://www.schoollife.org.ua/322-2016/> (дата звернення: 26.01.2025 р.).
4. Національно-патріотичне виховання на уроках фізики та астрономії. URL: <https://naurok.com.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya-na-urokah-fiziki-ta-astronomii-180921.html>

Кириченко Ганна Іванівна,
вчитель вищої категорії, старший вчитель, вчитель історії
Кіндратівської філії Хотінського ліцею Хотінської селищної ради
Сумського району
Кириченко Олександр Вікторович,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель історії КЗСОР
«Сумський обласний академічний ліцей імені Дмитра Свєдокімова»

РОЛЬ РОЗВАЖАЛЬНОГО КОНТЕНТУ В ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається проблема впливу сучасної музики, фільмів, телепередач на процес формування національно-культурної ідентичності учнівської молоді. Роль вчителів, батьків у формуванні культури споживання якісного медіа контенту вітчизняного виробництва.

Ключові слова: розважальний контент, національно-культурна ідентичність, історія, мова, музика, кіно, пропаганда, національні інтереси.

Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, активної громадянської позиції, національно-свідомої особистості, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови, відданості справі зміцнення державності - нині визнані пріоритетними напрямками виховної роботи в закладах освіти [2].

Зараз, коли Україна є незалежною державою, відроджується історична пам'ять її народу, культура, мистецтво, мова, відповідно, відроджується національна система виховання. Лише правильно організована робота, співпраця всіх учасників навчально-виховного процесу може сформувати повноцінну, національно-свідому особистість громадянина України. Саме сьогодні, в часи жорстокої війни.

Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю досягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій. Водночас, формування національно-культурної ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами і народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку [6].

Сучасна українська школа ставить перед собою не лише завдання забезпечити учнів міцними знаннями основних наукових дисциплін, але й формувати в них особистість, яка була б носієм національної свідомості, вихованою на загальнолюдських та національних цінностях. Відповідно до пояснювальної записки до навчальної програми з історії України, навчання історії має сприяти розвитку та соціалізації учнів, формуванню їх національної самосвідомості, загальної культури та світоглядних орієнтирів в умовах сучасних глобальних викликів [3; 4].

Національна ідентичність формується під впливом культурних цінностей: традиції, релігії, мистецтва, історії та соціалізації. На сьогодні головними інформаційними каналами впливу на свідомість та на формування ідентичності української молоді є мас-медіа, серед яких можна виділити: телебачення, пресу, радіо, кіно та Інтернет. Ці інформаційні чинники мають чималий вплив на молодь і, тим більше на формування у них ідентичності. Сьогодні мас-медіа – один із основних комунікаторів молоді людини, який перебирає на себе функцію соціалізації.

Киберпростір є, на нашу думку, значно потужнішим агентом соціалізації, а точніше кіберсоціалізації, порівняно з усталеними інституціями первинної і вторинної соціалізації. Він призводить до масового занурення дітей і молоді в інформаційні потоки, приєднання до нових соціальних онлайн-мереж, платформ для спілкування, а отже, стихійно і не завжди однозначно впливає на розвиток їхніх морально-духовних цінностей і патріотизму зокрема. Тому освіта і власне медіаосвіта мають неодмінно очолити цей процес і взяти на себе функцію опосередкованого керування інформаційною поведінкою особистості [9].

Російсько-українська війна показала, що боротьба за серця і розум людей починається раніше, ніж починають стріляти гармати. Особливого значення набуває розуміння пропаганди, дезінформації, фейкових новин, медіа маніпуляцій у глобалізованому сьогодні інформаційному просторі. Сьогодні пропаганду можна знайти в новинах, у матеріалах журналістів, урядових брифінгах, рекламі, розвагах, освіті, громадській діяльності [1]. Завдання вчителя - навчити учнів розрізняти, розуміти, аналізувати інформацію.

Інформаційно-культурний простір нашої держави містить не лише український, національний контент, а й формується під впливом могутніх інформаційних потоків зарубіжних країн, заповнений культурними зразками не найкращої якості, чужими ідеалами й цінностями. За цих умов наше завдання інформувати підлітків, молодь, про якісний український контент, таким чином сприяти формуванню і зміцненню національно-культурної свідомості молоді.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, поряд з іншими напрямками, все більше починають розвиватися й культурні індустрії. В Інтернеті, на телебаченні, радіо з'являється все більше хорошої музики, поезії, творів мистецтва тощо. Молоді українці активніше знайомляться з українськомовним контентом, аби хоча б таким чином знайти розраду та, водночас, підтримати свою Батьківщину у ці непрості для усіх нас часи.

У кіберпросторі, патріотично налаштована учнівська молодь може проявляти свою дієвість більш ефективно, ніж у реальному житті. За бажанням – хоч щодня! Це і поширення корисної інформації проукраїнського контенту, протидія і знешкодження ворожої пропаганди, просування українських цінностей у кіберпросторі за допомогою власноруч створеного оригінального медіаконтенту, спілкування з однодумцями в чатах, організація патріотичного флешмобу в школі і його проведення, обговорення важливої події, фільму тощо. Саме тому дієвий складник

актуалізації патріотизму підлітків в інтерактивному просторі робить його більш результативним, ефективним. Що, зрозуміло, є дуже важливим для самореалізації патріотично налаштованої молоді [9].

Інформаційна війна росії проти України (ворожі меседжі, наративи) випередила фізичне вторгнення агресора на територію нашої країни. Окупації наших територій танками і російськими військовими передувала окупація мізків українців російськими серіалами на телевізійних екранах, російськими наративами в медіаполі, російською псевдоісторією в книжках і пабліках [7].

Наше завдання - популяризувати безпечний український контент для підлітків. В Україні з'явилося дуже багато пізнавальних україномовних ютуб-каналів для молоді та підлітків, в тому числі патріотичного спрямування такі як: «імені Т. Г. Шевченка» — відео на тему історії України (УПА, ОУН, козаки, Прапор, Герб, Гімн, Бандера, Шухевич, Міхновський, Атило, Сірко, Шевченко); «Kozak UA» — відео про визначні події в історії України та світу та цікаві факти з біографії видатних людей, подолання стереотипів, нав'язаних українцям за часів Російської імперії та СРСР; «Історична правда» — просвітницькі ролики про різні епохи української історії; «Книга-мандрівка. Україна» — мультсеріали, які ґрунтуються на реальних подіях, популярний варіант знайомства з історією; «Хаші» — проєкт, який показує провінційне українське закулісся; «Ukrainer» — канал про експедиції та подорожі Україною, відкриття, антропологію та етнографію. Ці ресурси можуть стати корисною та цікавою альтернативою російськомовному контентові, який раніше був поширений.

Українськими телеканалами транслюються патріотичні ролики, документальні фільми, різні телепрограми на патріотичну тематику. Наприклад, документальні фільми: «Битва за Київ», «Лютий довжиною в рік», «Гостомель. Перший бій», «Мошун», «Розстріляна Буча», «Маріуполь. Невтрачена надія», «Рік незламності. Пам'ять війни», «Культура vs війна. Ахтем Сейтаблаєв», «Жах, який важко уявити», «Бахмут: Хроніка боїв азовців»; проєкти «Україна майбутнього», «Хочу вижити», «Пошук зниклих» з Катериною Осадчою та багато інших. Все це впливає на почуття патріотизму в юних українців, гордість за свою державу та її захисників, викликає бажання прийти на допомогу, ставати волонтерами, посилює співчуття до людей, які зазнали поранення, залишилися без житла або втратили рідних [5].

В інформаційному інтерактивному просторі патріотичний медіаконтент за форматом може бути: текстовим, візуальним, аудіовізуальним, змішаного типу. Патріотичний медіаконтент є інструментом патріотичної активності і важливим елементом цифрової компетентності. Вчитель може запропонувати теми на вибір, зважаючи на індивідуальні уподобання кожного. Так, декого може зацікавити сучасна українська політика і політикум, а дехто захоплюється сучасними героями російсько-української війни; водночас декому більше до вподоби минуле України, так би мовити, історична правда; так само хтось захоплюється культурною українською спадщиною – культурою Трипілля, прадавніми міфами, символікою, традиційними обрядами, а хтось – сучасними феноменами культурного життя; когось можуть зацікавити біографії відомих і маловідомих діячів української культури або героїв доби Козаччини, Холодного Яру, Зимового походу, УПА [9]. На заняттях з інформатики діти залюбки створюють постери до Дня Соборності України чи Дня Незалежності, і коли батьки, вчителі, учні беруть участь в онлайн голосуванні визначаючи кращих - це їх ще більше надихає. Всі роботи учнів варто розмістити на сайті навчального закладу.

Нині історичне кіно впливає на формування національно-культурної ідентичності. Часто можна почути, що українського кіно немає, але за роки незалежності в Україні створено низку чудових фільмів різних жанрів. Автори посібника для вчителя «Українська історія в кінофільмах» розробили конспекти занять для вчителів, які викладають історію та медіаграмотність. Звернення до українських кінотекстів дозволить популяризувати кінематографічну грамотність та через призму мистецьких творів, подискутувати про конфліктні ситуації і складні соціальні процеси в Україні. Конспекти занять також можуть бути використані під час вивчення курсів за вибором, факультативних курсів, виховних годин, занять гуртків юних істориків. Вони також створили рекомендаційний список з 50 фільмів, де ви знайдете найрізноманітніші жанри: від епічної драми до трилера чи екшна [8]. Наприклад, фільми українських режисерів про реальні події які вже стали історією: «Хайтарма», «Кіборги» Ахтема Сейтаблаєва; «Той, хто пройшов крізь вогонь» Михайла Ілленка; «Майдан» Сергія Лозниці; «Добровольці Божої чоти» Леоніда Кантера та Івана Яснія.

На уроках історії та позакласній роботі доцільно переглядати з дітьми художні, документальні фільми чи їх уривки, обговорювати їх. Наприклад, при вивченні у 8 класі теми «Козацька революція середини 16 століття» можна запропонувати учням переглянути фільми «Вогнем і мечем» Єжи Гоффмана, «Зіновій-Богдан Хмельницький» Миколи Машенка та порівняти реальні історичні події з художніми образами представленими з різних ракурсів. Історичне джерело безпосередньо фіксує події та процеси минулого, тоді як історичний фільм є результатом осмислення, свідомої інтерпретації цих подій. Фільм це – джерело яке несе в собі інформацію про деталі того минулого, яке лише на сьогоднішній момент стало історією.

Отже, формування у підлітків національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на анексію Криму, повномасштабне вторгнення Росії, які стали можливими через маргінальні настрої та національну невизначеність значної частини молоді з півдня і сходу України. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як от: збереження власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-культурної ідентичності [6]. Боротьба, яку веде Україна за своє існування є тривалою і надзвичайно важливою для збереження нації, територіальної цілісності, здобуття перемоги у війні та свого місця у світі, ця боротьба точиться й у інформаційному просторі. Завдання вчителів батьків, навчити дітей обирати український розважальний контент в залежності від їхніх інтересів, захищатися від потенційно шкідливої інформації, сприяти збереженню і розбудові особистісних та суспільних ціннісних орієнтирів.

Список використаних джерел

1. Желіба О.В., Мокрогуз О. П., Волошенко О.В. Техніки декодування російської пропаганди на заняттях з історії та громадянської освіти. Навчально-методичний посібник / За редакцією Волошенко О. В., Євтушенко Р. І. — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. — 81 с.
2. Державний стандарт базової і середньої освіти. Міністерство освіти і науки України [веб-сайт]. URL: [//www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)
3. Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
4. Історія України. 10-11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
5. Купрій Т. І. Модернізаційні перетворення телебачення в Україні у контексті цифрової медіатизації: стан і перспективи. URL: https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/diser/kuprii/kuprii_diser.pdf
6. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. — Київ: [б. в.], 2019. — 368 с.
7. Рудь О. В. Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умова воєнного часу. Навчально-методичний посібник / за редакцією Волошенко О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. — Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. — 44 с.
8. Волошенко О. В, Мокрогуз О.П., Новікова Л. С., Тримбач С. В, Черков Г. А. Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя / За редакцією Волошенко О. В., Іванова В. Ф. — Київ: ЦВП, АУП, 2018. - 57с.
9. Череповська Н. І. Патріотизм молоді інформаційної доби: інноваційні засоби розвитку : навчально-методичний посібник / Н. І. Череповська ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. — Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. — 154 с.

Кобзар Михайло Іванович,

викладач історії та суспільних дисциплін, викладач –
методист КЗ СОР «Лебединський фаховий медичний
коледж імені професора М.І.Ситенка»

МЕДІАОСВІТНІ РЕСУРСИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЗМУ

У статті розкрито сутність понять «патріотизм» та «патріот», акцентовано увагу на застосуванні різноформатних медіаконтентів для забезпечення процесу національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: національні цінності, патріотизм, медіаресурси, медіаграмотність, візуальні джерела, критичне мислення, національна безпека.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли наша держава зустрілася з викликами, найбільшими з часу проголошення незалежності, коли існує страшна небезпека денационалізації українського народу й України в цілому, особливо актуальним є питання національної безпеки. У його вирішенні фундаментальне місце відводиться освіті, яка повинна забезпечити потребу держави в гармонійно розвиненому, національно свідомому громадянину, який ідентифікуватиме себе з Україною та вважатиме патріотом.

З погляду на це, одним із шляхів реалізації даної проблеми є виховання у здобувачів освіти ціннісних якостей, які є фундаментом для формування світоглядного принципу, що не тільки забезпечує існування держави як такої, а й сприяє її поступальному розвитку. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів, вибору методів та засобів у вихованні, які б забезпечували виконання поставлених завдань та відповідали вимогам часу.

Мета статті. Розкрити потенціал медіаресурсів у формуванні ціннісних орієнтирів та утвердженні національно-патріотичної свідомості здобувачів освіти, проаналізувати виклики, що виникають у процесі їх застосування.

Виклад основного матеріалу. Медіаосвітні ресурси сьогодні є інноваційною і невід’ємною складовою навчально-виховного процесу, тому видається доцільним оцінити їх значення не лише для формування предметних компетентностей, а й для реалізації виховних завдань, зокрема у площині національно-патріотичного виховання, метою якого є виховання громадянина-патріота на основі духовно- моральних цінностей. Базовою, правовою основою для виховання патріотизму є концептуальні державні документи, зокрема: Закон України «Про освіту»(2017 р.), Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»(2022 р.), «Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року»(2023 р.), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України(2022р.).

У процесі аналізу даних документів та наукової літератури нами виділені такі національні духовні цінності: любов до рідної землі, українська ідея, національна свідомість і відповідальність за долю країни, готовність до її захисту, історична пам’ять, бережливе ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій; та суспільно-державні: соборність, самобутність, воля, гідність, які, на нашу думку, повинні гармонійно поєднуватися з базовими загальнолюдськими цінностями, такими як Любов, Добро, Справедливість, Честь, Милосердя, Життя і не повинні їм суперечити.

Національні цінності у поєднанні з кращими якостями національного характеру та практичною діяльністю, спрямованою на розвиток своєї держави, формують патріотизм як принцип, носієм якого є патріот. На основі філософської, психолого-педагогічної та соціологічної літератури сформулюємо власне визначення цього поняття: патріот – це особистість, яка сповідує духовно-моральний принцип життєдіяльності, в основі якого небайдуже, відповідальне ставлення до навколишнього середовища, до людей, до виконання своїх професійних та конституційних обов'язків, громадянська активність.

«Процес становлення патріотизму пов'язаний із цілеспрямованим вихованням, а психологічним механізмом виховання патріотизму завжди є актуалізація емоційно-когнітивної сфери особистості через вплив образу і слова патріотичного змісту» [5, с.48]. Саме емоція, викликана, в тому числі, медійними засобами, запускає діяльнісний компонент патріотизму. Тому предметом нашого дослідження є медійні ресурси, їх вплив на формування національних ціннісних орієнтирів у здобувачів освіти.

У цьому плані більший інтерес, порівняно із друкованими(текстовими) джерелами, представляють візуальні(фотографії, ілюстрації, слайд-шоу, відео, анімація, плакати, карикатури, картини, кіно), які використовуються як дидактичний матеріал під час навчальних занять та позакласних заходів. Зміст дібраного контенту повинен базуватися на засадах україноцентризму, містити Приклад, що є найсильнішим чинником для здійснення вибору стати патріотом. Для цього потрібні Герої. У національному вимірі – це мужні козаки, борці за незалежність, герої з вираженою українськістю, воїни-захисники.

Найбільший емоційний вплив на особистість має кіно(документальне, художнє), що через візуальний образ впливає на формування норм патріотизму. Використовуючи фільм у вигляді дидактичного матеріалу, варто дотримуватися схеми: «перегляд – емоційна рефлексія – обговорення». Саме перегляд гарного фільму, участь у його масовому обговоренні в чатах, коментарях, форумах, повторний перегляд стрічки або її улюблених фрагментів в онлайн-домашньому режимі можуть справити потужний вплив на формування патріотичної особистості[5].

Такі візуальні джерела як: фотографії, ілюстрації, плакати, карикатури, - «важливі не тільки фіксованим зоровим образом, який вони зберігають, а й закодованою в них інформацією, яка вимагає прочитання і розуміння»[3, с.23]. Завдяки цьому розвивається критичне мислення. Розвинену здатність до критичного мислення та критичний стиль мислення Н.Череповська називає «надважливими інструментальними якостями сучасного патріота» [5, с. 108].

Працюючи з портретами історичних діячів, оцінюємо їх діяльність в історії з позиції загальнолюдських та національних цінностей, що допомагає молоді обрати орієнтир, який може відігравати спонукальну роль у виборі алгоритмів до життєдіяльності згідно з ідеалами. Робимо акцент на тих персоналіях, що «усамодостатнювали українську збірноту, утверджували національну самоідентичність, самоцінність нації, увиразнювали честь і прославляли Україну у світовому вимірі»[1, с.48].

Формуванню національної ідентичності сприяють і карикатури, які через гумор, сатиричні образи показують особливості українського національного характеру, вказують на недолугість політики, висміюють вади суспільства.

Навчити здобувача освіти розуміти візуальну філософію плаката - значить уберегти від маніпулювання свідомістю.

Завдяки сучасним медіапристроєм можемо розглядати в деталях археологічні пам'ятки, культові та житлові споруди, ландшафтно-палацові ансамблі, оборонні споруди, архітектурно-культурні комплекси, пам'ятки українського живописного мистецтва, одяг, побутові речі, ікони, медалі, ордени; визначати архітектурно-стильові й мистецько-стильові відмінності пам'яток різних періодів в історії України. Матеріальна спадщина минулого дозволяє сучасній молоді глибше зрозуміти духовний, естетичний світ попередніх поколінь та процес становлення системи цінностей усіх народів та національних меншин, що населяють Україну, формувати толерантне ставлення до інших культур та релігій як одну із національних цінностей.

Освітні сайти, блоги, дискусійні платформи мережі Інтернет, як інформаційний ресурс і цифровий інструмент одночасно, створюють умови для організації у позакласній роботі акцій, флешмобів, форумів патріотичного спрямування, що є проявом громадянської активності сучасної молоді та консолідації її навколо значущої ідеї, і викликають відчуття єдності української спільноти. Нестандартними виховними заходами на базі медіаресурсу також можуть стати віртуальні екскурсії історичними місцями, онлайн-подорожі та відвідування музеїв. Завдання педагога спонукати молодь до перегляду та прослуховування саме українського медіаконтенту та вчити самовираженню за допомогою медіа, зокрема, створюючи відеофільми у процесі проєктної пошукової діяльності з краєзнавства, яке є невід'ємною складовою поетапного формування патріотизму: від територіального – до державницького.

Однак, треба враховувати, що тривале перебування здобувачів освіти в медіапросторі провокує певні виклики та загрози, зокрема:

- 1) поглинання фейкової, маніпулятивної та пропагандистської інформації за умови недостатньо сформованого критичного мислення та медіаграмотності може призвести до формування інших (чужорідних) світоглядних принципів;
- 2) постійна присутність реклами загрожує зміщенню акцентів з духовного на матеріальне;
- 3) надмірна робота з цифровими пристроями впливає як на здоров'я кожного, так і нації в цілому, що знижує фізичну готовність молодих людей до служби в армії й захисту країни;
- 4) обмежені можливості особистісних контактів не сприяють розвитку громадянської активності;
- 5) вербування підлітків до підривної діяльності знецінює всю попередню роботу закладів освіти з патріотичного виховання та несе пряму загрозу оточуючим та національній безпеці.

Щоб уникнути деструктивних змін, які можуть призвести до зниження ефективності національно-патріотичного виховання, необхідно активно впроваджувати в практику методи розвитку критичного мислення,

формувати медіаграмотність, вибудовувати на довірі стосунки з вихованцями.

Більші можливості, порівняно з іншими, для формування ціннісних орієнтирів засобами медіа мають предмети суспільно-гуманітарного циклу такі як: соціологія, філософія, культурологія, правознавство, громадянська освіта, література. Але найбільші - історія, бо «знання історичного минулого свого народу є невід'ємною умовою перетворення суспільства із зруйнованою національною ідентичністю, спотвореною постколоніальною історичною пам'яттю і свідомістю, зламаними національними традиціями й покрученою ментальністю в істинно українське національне не за формою, а за змістом»[4,с.39]. Провідною рисою такого суспільства буде громадянська стійкість – «здатність виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів»[2].

Висновок. Отже, для забезпечення національної безпеки України особливо важливим є формування національних цінностей та патріотизму, а одним із дієвих засобів для цього є медіаосвітні ресурси.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н.В. Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної і вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. - 64 с.
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». [Електр. ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Єрмоленко А. Візуальні джерела у викладанні історії: сучасний погляд / А. Єрмоленко // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2016. - №4. – с.23 - 30.
4. Проблеми дидактики історії: / збірник наукових праць /ред. – С. Копилов та ін.]. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. – 252 с.
5. Череповська Н.І. Медіасвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді: навчально-методичний посібник / Н.Череповська: Національна академія педагогічних наук України. Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс – ЛТД. 2017. – 156 с.

Кошель Світлана Іванівна,

вчитель початкових класів,

старший вчитель

Ліцей № 3 Тростянецької міської ради,

м. Тростянець

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглядається значення національно-патріотичного виховання учнів початкових класів у сучасному освітньому просторі. Визначено основні методи та засоби формування патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. Окреслено роль педагога у вихованні громадянської свідомості учнів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, початкові класи, патріотизм, освіта, виховання, педагог.

Вступ.

«Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартom. В умовах сучасного світу їй немає ціни»

Ліна Костенко

В умовах воєнного стану національно-патріотичне виховання учнівської молоді різко змінило парадигму – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. У вирі буремних подій сьогодення його мета полягає не тільки у формуванні соціально активної, відповідальної особистості зі сформованою громадянською позицією, а й у спроможності захистити себе, родину, громаду, свою національну ідентичність; здатності протистояти чужим впливам та ворожій ідеології; культивування ставлення до захисника як до Героя; сприяння залучення до волонтерської діяльності. Сьогоденний виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу [2].

Національно-патріотичне виховання в учнів початкових класів у сучасному освітньому просторі реалізується із застосуванням сучасних організаційних форм, методів, прийомів і засобів, які відповідають виховним завданням. Важливо розглядати систему методів навчання та виховання як єдине ціле, що забезпечує не лише засвоєння предметних знань, розвиток умінь і навичок, а й активізацію ментальних структур особистості.

Для кожного учня ця система методів має трансформуватися в механізм самонавчання, розвиток самостійності та здатності до пошуку, аналізу й систематизації інформації з її подальшим практичним застосуванням у життєвих і, з часом, глобальних ситуаціях [1]. Водночас система виховних методів повинна сприяти формуванню

моральної свідомості, поведінкових норм і здатності до критичного осмислення, узагальнення та прийняття відповідальних рішень.

Зміст, форми, методи, педагогічні й освітні технології, особливо в сучасних умовах, потребують постійного оновлення та вдосконалення [4]. Це зумовлено активним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, освітніх платформ і дистанційних ресурсів у навчальний процес. Важливо інтегрувати їх у формування освітньої культури, розвиток інтелектуального потенціалу та патріотичних цінностей здобувачів освіти.

Мета статті. Метою даної статті є висвітлення значення національно-патріотичного виховання учнів початкових класів у сучасному освітньому просторі, аналіз ефективних методів і засобів формування патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку, а також визначення ролі педагога у вихованні громадянської свідомості учнів.

Основна частина. Національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою формування особистості дитини, адже саме в початковій школі закладаються основи громадянської свідомості, моральних цінностей і любові до Батьківщини [1]. В умовах глобалізаційних викликів і сучасних історичних подій цей аспект виховання набуває ще більшої ваги. Сучасне патріотичне виховання сприяє не лише формуванню у дітей почуття гордості за свою країну, а й активному усвідомленню своєї ролі в суспільстві, відповідальності за його майбутнє.

Ефективність виховного процесу залежить від використання різноманітних методів та засобів, які відповідають віковим особливостям учнів початкових класів. Основними методами є:

- **Інтерактивні методи навчання:** використання групових дискусій, проектної діяльності, тематичних круглих столів сприяє формуванню активної громадянської позиції.
- **Ігрові технології:** патріотичні квести, рольові ігри, театралізовані постановки дають можливість дітям емоційно проживати патріотичні цінності.
- **Залучення до волонтерської діяльності:** участь у благодійних акціях, допомога воїнам ЗСУ та їхнім родинам сприяє розвитку співчуття, відповідальності та соціальної активності.
- **Застосування інформаційно-комунікаційних технологій:** інтеграція мультимедійних ресурсів, освітніх платформ, перегляд патріотичних відеоматеріалів робить процес виховання цікавим та ефективним.
- **Використання літератури та мистецтва:** ознайомлення з творами українських письменників, художників та музикантів допомагає дітям глибше усвідомити культурну спадщину та історію своєї країни.

Створення патріотичного середовища в класі є важливим елементом національно-патріотичного виховання, адже саме візуальні образи, символіка та атмосфера простору формують у дітей глибше усвідомлення своєї приналежності до українського народу. Оформлення навчального простору має бути не лише естетично привабливим, а й наповненим змістом, що спонукає учнів до пізнання історії, культури та традицій своєї Батьківщини.

Одним із ключових елементів патріотичного оформлення є наявність національних символів. Державний прапор, герб і гімн України мають займати чільне місце в класі, символізуючи національну ідентичність та викликаючи у дітей почуття гордості за свою країну. Крім того, важливим є створення куточка пам'яті та шани героям, де можна розмістити інформацію про видатних українців – історичних постатей, сучасних захисників України, волонтерів.

Особливу увагу варто приділити інтерактивним елементам у класному просторі. Творчі роботи учнів, такі як малюнки, аплікації, листи військовим, тематичні плакати, вірші, власні вислови про Батьківщину також можуть прикрасити клас. Карта України з позначеними визначними місцями допоможе розвинути інтерес до географії та історії рідної землі. Окрім традиційних методів оформлення, варто використовувати цифрові технології: інтерактивні презентації, QR-коди, відеоматеріали, що зроблять патріотичний простір ще більш динамічним та привабливим для дітей.

Педагог відіграє ключову роль у процесі формування патріотичних цінностей у молодших школярів. Він не лише передає знання, а й формує світогляд дитини, закладає фундамент її громадянської позиції та моральних орієнтирів. Атмосфера, створена вчителем у класі, має визначальне значення, адже лише у довірливому середовищі, де панує взаємоповага та підтримка, дитина здатна розкрити свої патріотичні почуття та усвідомити власну приналежність до нації.

Надзвичайно важливим є особистий приклад педагога, оскільки діти, наслідуючи дорослих, переймають їхні цінності. Учитель, який демонструє повагу до національних символів, шанує традиції, проявляє активну громадянську позицію, стає для учнів джерелом натхнення та взірцем для наслідування. Наприклад, участь вчителя у волонтерських акціях або його особисті розповіді про історичні події можуть значно вплинути на формування світогляду дитини.

Важливою складовою виховного процесу є співпраця педагога з батьками та громадою. Спільна організація заходів, таких як екскурсії до музеїв, зустрічі з ветеранами, участь у благодійних ініціативах, дозволяє дітям не лише здобути нові знання, а й на практиці відчувати значущість патріотичних ідеалів. Саме така взаємодія сприяє формуванню єдиної системи виховання, яка гармонійно поєднує вплив школи, родини та суспільства [1; 3-4].

Окрему увагу слід приділяти розвитку критичного мислення в учнів. У сучасному інформаційному просторі, де поширення фейків та пропаганди стало буденною реальністю, здатність аналізувати інформацію є надзвичайно важливою. Учитель має навчити дітей не лише сприймати інформацію, а й осмислювати її, ставити запитання, зіставляти факти та робити власні висновки [5]. Наприклад, аналіз патріотичних текстів або дискусії на історичні теми допомагають школярам формувати власну громадянську позицію, засновану на правдивих знаннях та усвідомлених переконаннях.

Висновки. Національно-патріотичне виховання в умовах сучасного освітнього простору є важливим чинником формування громадянської свідомості та національної ідентичності учнів початкових класів. Національно-патріотичне виховання в сучасному освітньому просторі – це не просто складова навчального процесу, а фундамент, на якому

будується майбутнє України. Саме в дитячих серцях зароджується любов до Батьківщини, формується почуття відповідальності за її долю та віра у власні сили. Використання сучасних методів, інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій та активна участь педагогів у цьому процесі забезпечують ефективність патріотичного виховання. Педагог, немов садівник, що дбайливо плекає молоді паростки, допомагає кожній дитині розкрити в собі найкращі якості – доброту, чесність, відповідальність, готовність підтримати ближнього. Він не лише навчає, а й надихає, допомагає дітям усвідомити, що справжній патріотизм – це не гучні слова, а щоденні добрі справи, любов до рідної мови, культури, традицій. Виховання патріотизму – це довготривалий процес, що вимагає спільних зусиль школи, сім'ї та суспільства. У наш непростий час саме національно-патріотичне виховання стає міцним щитом перед загрозами сучасного світу, допомагаючи кожному маленькому українцеві вирости свідомим, сильним та гідним громадянином своєї країни.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*: збірник наукових праць. 2022. Вип. 2 (8). С. 76–83.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
3. *Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенка, 15.03.2023 / уклад. О. Е. Жосан. Кропивницький: КЗ «КОІПО імені Василя Сухомлинського», 2023. 286 с.
4. Лісовська К. Сучасні тенденції формування національно-патріотичного виховання у молодших школярів як вимога концепції «Нова українська школа». *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2024. Вип. 42(2). С. 111-118
5. *Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність*: науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ – Чернівці: Букрек, 2022. 140 с.

Кравченко Ірина Романівна

Викладач ВСП Конотопського
індустріально-педагогічного фахового коледжу Сум ДУ

"РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ СЕРЕД МОЛОДІ"

У статті розглянуто роль англійської мови як важливого інструменту у формуванні позитивного іміджу України на міжнародній арені серед молоді. Автор аналізує можливості, які відкриває знання англійської мови для участі української молоді в міжнародних заходах, програмах обміну, конкурсах, конференціях та інших формах комунікації. Особливу увагу приділено значенню англійської мови для популяризації української культури, історії та сучасних досягнень у світі. У роботі підкреслюється роль молоді у протидії інформаційним загрозам та у зміцненні позитивного іміджу держави в умовах російської збройної агресії проти України. Розглядається практичне значення національно-патріотичного виховання через вивчення англійської мови.

Ключові слова: англійська мова, молодь, позитивний імідж, міжнародна арена, національно-патріотичне виховання, Україна, міжнародні заходи, культурна дипломатія, російська агресія, формування свідомості.

Вступ

В умовах глобалізації та посилення міжкультурних зв'язків англійська мова відіграє ключову роль як засіб комунікації, що об'єднує людей різних націй та культур. Для України, яка прагне зміцнити свій позитивний імідж на міжнародній арені, знання англійської мови стає невід'ємною складовою інтеграції у світову спільноту. Особливе значення це має для молодого покоління, адже саме молодь є основним носієм національної ідентичності та головним учасником міжнародного діалогу.

Володіння англійською мовою відкриває широкі можливості для української молоді: участь у міжнародних освітніх програмах, культурних обмінах, волонтерських проєктах, конкурсах, конференціях і форумах. Саме через ці платформи молоді люди мають змогу презентувати Україну як сучасну, культурно багату та європейсько орієнтовану країну. Водночас знання англійської сприяє поширенню правдивої інформації про історію та сьогодення України, що особливо актуально в умовах інформаційних викликів і пропаганди.

У статті розглядається роль англійської мови як інструменту формування позитивного іміджу України серед світової спільноти через активну участь молоді у міжнародних заходах, розвиток культурної дипломатії та міжкультурної комунікації. Особливу увагу приділено тому, як англомовна освіта сприяє усвідомленню національної ідентичності та формуванню громадянської відповідальності у молоді.

Метою статті є дослідження ролі англійської мови як важливого інструменту формування позитивного іміджу України на міжнародній арені серед молоді. У роботі ставиться завдання показати, як вивчення англійської мови сприяє розвитку комунікативних та презентаційних навичок молодих українців, їхній активній участі у міжнародних заходах, освітніх програмах, культурних обмінах, а також популяризації української культури, історії та

сучасних досягнень. Особливу увагу приділено аналізу впливу англomовної освіти на формування у молоді національної ідентичності, громадянської свідомості та здатності до міжкультурного діалогу.

Роль англійської мови як інструменту міжнародного спілкування

Англійська мова є мовою міжнародного спілкування, науки, культури, технологій та дипломатії. Для молоді, яка представляє Україну на міжнародній арені, знання англійської мови відкриває доступ до безмежних можливостей самореалізації та зміцнення іміджу своєї країни. Участь у міжнародних освітніх програмах, конференціях, спортивних змаганнях, конкурсах і фестивалях дозволяє молодим українцям не лише розвивати власні навички, а й доносити світові правдиву інформацію про Україну, її історію, культуру та сучасні досягнення.

Англійська мова дозволяє молоді брати участь у програмах обміну, таких як Erasmus+, FLEX та багатьох інших. Ці програми сприяють міжкультурному обміну, формуванню міжнародних зв'язків і розвитку глобального мислення. Молоді люди, які володіють англійською, можуть розповідати іноземним колегам та друзям про Україну, тим самим сприяючи формуванню позитивного іміджу країни.

Участь у міжнародних заходах як спосіб популяризації України

Участь української молоді у міжнародних заходах є важливим елементом культурної дипломатії. Наприклад, молоді митці, спортсмени, музиканти та науковці, презентуючи свої досягнення, представляють Україну як сучасну й перспективну державу. Такі заходи стають платформою для розширення світогляду та знайомства зі світовими трендами.

Здобувачів освіти коледжів можна активно залучати до різних міжнародних ініціатив, таких як:

- **Міжнародні студентські конференції та наукові форуми**, наприклад, "Модель ООН" (Model United Nations), де учасники можуть обговорювати глобальні питання від імені різних країн, представляючи при цьому українську перспективу.

- **Культурні фестивалі**, зокрема, "Європейські дні молоді" або "Міжнародний фестиваль студентської творчості", які дозволяють молоді презентувати національну музику, танці та мистецтво.

- **Освітні програми та конкурси**, такі як "The Duke of Edinburgh's International Award", що сприяють розвитку лідерських якостей, командної роботи та соціальної відповідальності.

- **Волонтерські проєкти та програми обміну**, наприклад, міжнародна програма волонтерства AIESEC, де молоді люди можуть працювати над соціальними чи екологічними ініціативами, розповідаючи про свій досвід в Україні.

- **Спортивні змагання міжнародного рівня**, такі як універсиади чи молодіжні олімпійські ігри, де спортсмени можуть не лише змагатися, але й розповідати про свою країну через особисте спілкування.

- **Міжнародні мовні табори**, де студенти можуть вдосконалювати свої мовні навички, знайомлячись з однолітками з інших країн.

На міжнародних конференціях та форумах молодь може ділитися досвідом, обговорювати актуальні питання і, головне, розвінчувати міфи про Україну, які можуть існувати через брак достовірної інформації. Наприклад, українські студенти, беручи участь у Model United Nations чи міжнародних наукових конференціях, мають можливість говорити про реалії життя в Україні, досягнення її громадян та перспективи розвитку держави.

Актуальна боротьба української молоді за незалежність

Однією з ключових тем для формування позитивного іміджу України на міжнародній арені є актуальна боротьба української молоді за незалежність в умовах російської збройної агресії проти України. Молодь є активною частиною українського суспільства, яка не лише захищає свою державу на фронті, але й бере участь у численних міжнародних ініціативах, спрямованих на привернення уваги світу до ситуації в Україні.

Студенти та молоді активісти, які володіють англійською мовою, використовують її для інформування міжнародної спільноти про події в Україні. Наприклад, вони виступають на конференціях, пишуть статті для міжнародних медіа, ведуть англomовні блоги та соціальні мережі. Такі проєкти, як "Ukraine Explains" чи "Voices of Ukraine", дозволяють молодим людям ділитися правдою про війну, розповідати історії українських героїв і пояснювати причини боротьби за незалежність.

Окрім цього, участь у волонтерських ініціативах, таких як доставка гуманітарної допомоги чи організація благодійних заходів за кордоном, є важливою складовою роботи української молоді. Наприклад, студентські групи проводять благодійні концерти, аукціони чи виставки, виручені кошти з яких спрямовують на підтримку українських військових і постраждалих від війни. Такі ініціативи демонструють світу силу духу, єдність та активність української молоді.

Крім того, важливим аспектом є залучення молодих українців до міжнародних адвокаційних кампаній, що сприяють підтримці України на політичному рівні. Наприклад, участь у зустрічах із закордонними політиками, промови на міжнародних форумах чи публічні акції протесту за кордоном допомагають посилювати міжнародну підтримку України.

Англійська мова як спосіб зміцнення національної ідентичності

Володіння англійською мовою не лише сприяє міжнародному спілкуванню, але й допомагає молоді усвідомити цінність своєї національної ідентичності. Вивчення історії та культури України англійською мовою дає змогу підвищити рівень знань про власну країну, а також навчитися презентувати її досягнення у глобальному контексті. Це особливо важливо в умовах інформаційної війни, коли молодь виступає активними учасниками боротьби за правду.

Наприклад, студенти можуть створювати англomовні проєкти, присвячені історичним подіям, видатним українцям або природним багатствам України. Такі проєкти сприяють не лише поглибленню знань, але й формуванню

гордості за свою країну.

Виклики та перспективи

Попри значні досягнення, існують певні виклики у розвитку англomовної компетентності української молоді. Одним із основних бар'єрів є нерівний доступ до якісної освіти в різних регіонах України. Також не всі навчальні заклади мають достатнє технічне забезпечення та кваліфікованих викладачів англійської мови.

Вирішення цих проблем можливе через підтримку державних і приватних ініціатив, спрямованих на розвиток англomовної освіти. Наприклад, реалізація проєктів із впровадження сучасних методик викладання, створення англomовних платформ для навчання, а також програми підвищення кваліфікації викладачів. Такі зусилля сприятимуть тому, щоб ще більше молодих людей могли гідно представляти Україну на міжнародній арені.

Висновки

Англійська мова є потужним інструментом для формування позитивного іміджу України серед світової спільноти. Молодь, яка володіє англійською, має можливість брати участь у міжнародних заходах, популяризувати українську культуру, розвивати культурну дипломатію та зміцнювати національну ідентичність. Подальший розвиток англomовної освіти в Україні є запорукою успішної інтеграції нашої держави у світову спільноту.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про освіту". Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 38–39. С. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.01.2025).
2. Лавріненко Н. М. Вивчення іноземних мов як чинник формування позитивного іміджу держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2020. № 43. С. 12–15.
3. Баран О. В. Національно-патріотичне виховання молоді: методологічні аспекти. Педагогічні науки. 2021. № 7. С. 45–50.
4. Глобальні молодіжні форуми: участь української молоді у популяризації держави. Освітній альманах. 2022. № 5. С. 98–102.
5. Борисенко І. Г. Англійська мова як інструмент міжнародного спілкування: можливості для молоді. Освіта і суспільство. 2021. № 9. С. 22–25.
6. Міністерство освіти і науки України. Стратегія розвитку національно-патріотичного виховання (2020–2025 рр.). URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 27.01.2025).
7. Лисенко А. Ю. Участь молоді в міжнародних програмах: перспективи для України. Молодь і соціум. 2020. № 4. С. 39–42.
8. Інститут міжнародної освіти. Щорічний звіт Open Doors: тенденції участі української молоді у програмах обміну. URL: <https://iie.org/opendoors> (дата звернення: 27.01.2025).
9. ЮНЕСКО. Вплив мовної політики на розвиток суспільства. URL: <https://unesco.org> (дата звернення: 27.01.2025).
10. Дмитренко В. І. Патріотизм у контексті сучасних викликів: роль молоді у захисті національної ідентичності. Політологічний часопис. 2022. № 8. С. 55–58.

Лаврінець Василь Миколайович

магістрант Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
факультет філології, історії та політико-юридичних наук
м. Ніжин

«ХОЛОДНА ВІЙНА» В ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОБРАЗІВ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

У даній статті висвітлено, як проблема «холодної війни» подана у шкільних підручниках трьох різних країн: Великобританії, України та Польщі. Кожна країна має унікальний історичний контекст і власні інтерпретації міжнародних подій, що відображається у викладенні матеріалу присвяченому «холодній війні». Дослідження даних підручників дозволяє виявити, як історична пам'ять формується на рівні національної освіти та як історичні наративи відображають ширші політичні та культурні тенденції. Аналіз включає порівняльний огляд тем, важливих подій та основних фігур, які визначали «холодну війну», розглядаючи їх через призму освітніх матеріалів кожної країни. Даний підхід допоможе краще зрозуміти, як минуле інтерпретується та використовується у сучасній освітній політиці

Ключові слова: «холодна війна», історична освіта, підручники з історії, політичні наративи, Україна, Великобританія, Польща.

«Холодна війна», яка тривала приблизно з 1947 по 1991 рік, стала однією з найбільш значущих геополітичних подій ХХ століття. Цей період визначався ідеологічним, політичним, економічним та військовим протистоянням між двома світовими супердержавами — Сполученими Штатами Америки та Союзом Радянських Соціалістичних Республік. На відміну від традиційних військових конфліктів, Холодна війна була «холодною» у тому сенсі, що пряме військове зіткнення між двома «наддержавами» так і не сталося. Замість цього світ став свідком гонки озброєнь, космічних перегонів, розпалювання регіональних конфліктів і розгортання глобального шпигунства.

«Холодна війна» була підживлена глибокими ідеологічними відмінностями між капіталістичним Заходом, що лідирував США, та комуністичним Сходом під керівництвом СРСР. Ці ідеології визначали не тільки внутрішню політику кожної з країн, але й їхні міжнародні стратегії. США та їхні союзники створили військові блоки, такі як НАТО, в той час як СРСР очолював Варшавський договір, обидва з яких стали відображенням біполярного розділення світу.

Холодна війна вплинула не лише на політичну ситуацію у світі, але й справила значний вплив на культуру, науку та освіту. Вона спонукала до великих інвестицій у наукові дослідження та освітні програми, включно з розвитком STEM-освіти в США та інтенсифікацією наукових досліджень у СРСР.

Завершення «Холодної війни» відбулося на початку 1990-х років після падіння Берлінської стіни та розпаду СРСР, що привело до значних політичних та соціальних змін у Центральній та Східній Європі. Цей період залишається предметом глибокого аналізу та дослідження у підручниках по всьому світу, кожен з яких висвітлює його зі свого унікального національного погляду.

Вивчення «Холодної війни» у шкільних підручниках має значне значення з кількох причин, які впливають на розуміння сучасних міжнародних відносин, формування національної ідентичності та розвиток критичного мислення серед учнів.

Це був період глибоких ідеологічних, політичних та військових протистоянь між США та СРСР та їхніми союзниками. Вивчення цього періоду дозволяє учням краще зрозуміти коріння багатьох сучасних міжнародних конфліктів та відносин. Наприклад, напруженість у відносинах між Росією та США, а також між Росією та країнами НАТО, можна пояснити через призму спадщини Холодної війни.

Підручники з історії часто використовуються як засіб формування національної ідентичності. Через опис «Холодної війни» учні можуть вивчати, як їхня країна позиціонувала себе на міжнародній арені, як національні інтереси та які рішення приймали їхні лідери. Наприклад, у підручниках Польщі акцент може робитися на впливі «залізної завіси» на Центральну Європу та її наслідках для політичної й соціальної ситуації в регіоні. Вивчення «Холодної війни» також сприяє розвитку критичного мислення, адже учні аналізують різні інтерпретації та перспективи на одні та ті ж історичні події. Вони вчаться розуміти, що історія часто записується з позиції переможців, і що різні країни можуть по-різному трактувати одні й ті ж події. Це важливо для формування об'єктивного світогляду та вміння критично аналізувати інформацію.

Наостанок, знання про «Холодну війну» сприяє вихованню глобальних громадян, які розуміють важливість міжнародної дипломатії, взаємопорозуміння та мирного співіснування різних культур і країн. Вивчення «Холодної війни» допомагає учням усвідомити важливість мирного вирішення конфліктів і необхідність співпраці для вирішення глобальних викликів.

У сучасному глобальному світі розуміння історичних подій з різних перспектив є ключовим для формування обізнаних, критично мислячих громадян. Холодна війна, як значний період у світовій історії XX століття, є предметом багатьох досліджень та аналізів. Однак, способи її висвітлення можуть значно відрізнятися в залежності від культурного та політичного контексту країни.

Варто відзначити, що у контексті глобальних історичних подій «Холодна війна» займає ключове місце в освітній програмі **Великобританії**. Такі підручники, як Pearson Edexcel GCSE і International GCSE, використовуються для вивчення зазначеного періоду, підкреслюючи його складність та багатовимірність. Через детальний аналіз ідеологічних відмінностей, міжнародних конференцій та змагань у військовій сфері, дані підручники допомагають учням розуміти не тільки історичні факти, але й глибокі політичні та соціальні наслідки, які сформували сучасний світ.

Англійські підручники часто розпочинають вивчення дослідженої теми з огляду ідеологічних відмінностей між США та СРСР, які лягли в основу «Холодної війни». Вони описують, як розбіжності в політичних ідеологіях та економічних системах створили підґрунтя для протистоянь: “The Soviet Union, Britain and the USA were ruled according to very different ideologies. Britain and the USA were capitalist. The Soviet Union was communist.” [1,c.9]. Дана цитата ілюструє, як фундаментальні ідеологічні відмінності сприяли взаємній недовірі, що стала однією з основних причин «Холодної війни».

У підручниках детально висвітлюються Ялтинська та Потсдамська конференції, які відбулись наприкінці Другої світової війни і мали далекосяжні наслідки для поствоєнного порядку в Європі: “Roosevelt and Stalin were very pleased to have got an agreement over free elections and the United Nations. But Poland was a difficult topic and neither side was really happy. Stalin thought that Poland should become communist, but Britain and the USA wanted a free democratic government in Poland. It would be a problem in the future.” [1,c.13]. Варто відзначити, що конференції в Ялті та Потсдамі відіграли ключову роль у поділі Європи на капіталістичні та комуністичні сфери, що створило умови для «Холодної війни».

Зазначені конференції стали ареною для вирішення післявоєнного устрою Європи, де лідери великих держав визначали зони впливу, що сприяло подальшому ідеологічному розділу континенту.

Історія гонки озброєнь розглядається у контексті постійного протистояння між США та СРСР, де кожна сторона прагнула перевершити одна одну у військовій міці: “Both the USA and the Soviet Union spent huge sums of money on building up large armies, navies, submarine fleets and stocks of conventional and nuclear missiles.” [1,c.30]. Зокрема, розробка атомної зброї США та Радянським Союзом розпочала гонку озброєнь, яка сприяла створенню напруженості під час «Холодної війни».

Такий підхід щодо висвітлення тогочасних подій, допомагає учням оцінити, як змагання за військову перевагу не тільки підтримувало напруженість між двома супердержавами, але й впливало на міжнародну безпеку та стабільність

та дозволяють студентам глибше зануритися в складну історію «Холодної війни», визначаючи її наслідки для сучасного світу і розвиваючи здатність критично аналізувати історичні події.

В **Україні** шкільний курс історії для 11-го класу включає доволі детальне вивчення «Холодної війни». Варто відзначити підручник з «Всесвітньої історії» під авторством Гісем, О., Мартинюк, О., виданого у 2019 році видавництвом «Ранок». У даному підручнику подано детальний огляд глобальних подій та розвитку «Холодної війни», акцентується увага учнів на критичних моментах, які формували міжнародні відносини та впливали на політичний ландшафт світу.

Також, у підручнику детально розглядається Ялтинська та Потсдамська конференції, що відбулися наприкінці Другої світової війни. Дані події розглядаються як ключові моменти, що заклали основи для подальших ідеологічних протистоянь між США та СРСР: « У межах нової системи міжнародних відносин США та СРСР уперше «поділили» світ на двох і визначили сфери свого впливу.» [2, с.8]. Дана цитата підкреслює значення цих зустрічей у формуванні міжнародного порядку, який згодом переріс у Холодну війну.

Також, варто зазначити, що велика увага у підручнику приділяється наслідкам «Холодної війни» для глобальної безпеки та політики, зокрема на змагання у військовій міці між двома супердержавами: « Після появи в 1949 р. у СРСР ядерної зброї, а пізніше балістичних ракет як засобів її доставки військово суперництво обох держав перейшло на новий рівень.»[2, с.14]. Саме ця фраза демонструє, як підручник зосереджує увагу на міжнародній напрузі, спричиненій збройними амбіціями обох держав.

Отже, аналіз українських шкільних підручників, дає змогу стверджувати, що при висвітленні «Холодної війни», використовується комплексний підхід, підкріплюючи історичні наративи аналізами первинних джерел, картами, фотографіями та діаграмами, що допомагає учням краще зрозуміти та оцінити історичний контекст.

Даний підручник з історії є прикладом того, як українська освіта прагне забезпечити учнів не лише знаннями, але сприяє формуванню глибокого розуміння глобальних процесів та їхнього впливу на сучасний світ.

У **Польщі** вивчення «Холодної війни» в школах здійснюється на основі підручників, що дозволяють учням ознайомитися з цим періодом через призму локального контексту. Один із таких підручників для 8 класу, «Początki zimnej wojny» [], надає глибокий аналіз подій, що сформували післявоєнний порядок у Центральній Європі.

У підручнику при висвітленні «Холодної війни», акцентується увага учнів на важливості геополітичного розташування Польщі між двома супердержавами — США та СРСР. Це розташування визначило значну частину політичного та соціального напруження, яке відчувала країна: «Zimna wojna – stan otwartej wrogości i rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi (USA) i ZSRS oraz ich sojusznikami, panujący od zakończenia II wojny światowej do czasu zmian ustrojowych w Europie Wschodniej.» [3, с.2].

Даний підручник містить детальну інформацію про значення «залізної завіси», яка символічно та фізично розділила Європу на Схід і Захід. Важливість Плану Маршалла та вплив цієї програми на відбудову Західної Європи також підкреслюється: «W 1947 r. został ogłoszony plan Marshalla. W planie było udzielenie pomocy państwom europejskim pomocy finansowej, materialnej.» [3, с.5]. Також на сторінках підручника обговорюються питання створення НАТО та підписання Варшавського договору, як відповідь на загрозу безпеці, що виникла у післявоєнний період: « W 1949 r. demokratyczne państwa Europy Zachodniej, Kanada i Stany Zjednoczone założyły Organizację Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), która miała bronić ich terytoriów przed agresją sowiecką.» [3, с.6].

Вивчення даних тем дозволяють учням не лише зрозуміти міжнародні аспекти «Холодної війни», але й оцінити її вплив на локальному рівні в Польщі, надаючи глибоке розуміння того, як глобальні події впливають на національну історію та ідентичність.

Отже, аналіз підручників вищезгаданих країн свідчать, що висвітлення «Холодної війни» здійснюється, передусім, у контексті власного історичного досвіду кожної країни. Великобританія акцентує увагу на глобальній політиці та створенні військово-політичних блоків, Україна — на радянському домінуванні та шляху до незалежності, а Польща — на житті «за залізною завісою» й підпорядкуванні радянській сфері впливу. Попри це, усі три держави погоджуються з ключовим значенням ідеологічних суперечностей і гонки озброєнь, що визначали міжнародний порядок другої половини ХХ століття. Порівнюючи підходи до вивчення «Холодної війни» на сторінках шкільних підручників, можна побачити, що кожна країна використовує свій унікальний національний досвід для формування освітньої наративи. Що не лише відображає різноманітність історичних інтерпретацій, але й підкреслює важливість розуміння історії через множинність перспектив, що є ключем до розвитку глобальної історичної обізнаності та критичного мислення.

Список використаних джерел:

1. Pearson Edexcel. (2016). GCSE (9-1) History Foundation: Superpower relations and the Cold War, 1941–91 Student Book. Harlow, UK: Pearson Education.
2. Гісем, О., Мартинюк, О. (2019). Всесвітня історія: Підручник для 11-го класу (профільний рівень). Харків «Ранок».
3. Nowak, A., & Kowalski, B. (n.d.). Początki zimnej wojny: Podręcznik do historii dla klasy VIII. Warszawa: Historia Press.

ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається роль гри як ефективного інструменту національно-патріотичного виховання у початковій школі. Аналізуються сучасні ігрові методи, які сприяють формуванню у дітей любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до культурної спадщини, народних традицій та історії України. Особливу увагу приділяється інтеграції патріотичних ігор у навчальний процес через рухливі, сюжетно-рольові та настільні ігри, а також використанню цифрових технологій для розвитку національної свідомості молодших школярів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, гра, традиції, патріотизм, громадянська свідомість, культурні цінності, педагогіка, методи навчання, історія України.

Вступ. Національно-патріотичне виховання є важливим аспектом формування громадянської свідомості та ідентичності кожної дитини. Особливо значущим цей процес є у початковій школі, коли закладаються перші уявлення про Батьківщину, її історію, культуру та традиції.

Згідно «Концепції національно-патріотичного виховання» в системі освіти України до 2025 року (наказ МОН від 06.06.2022 №527) визначено основні завдання патріотичного виховання учнів початкових класів, які полягають у формуванні:

- любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, школи, міста);
- поваги до Конституції України, державної символіки: Герба, прапора, Гімну України;
- духовно-моральних взаємин;
- любові до культурного спадку свого народу, формування навичок здорового способу життя;
- любові, поваги до своїх національних особливостей;
- гордості за свій народ, шанування героїв України;
- толерантного ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей [4].

У сучасних умовах, коли українське суспільство переживає повномасштабне вторгнення, питання патріотичного виховання набуває ще більшої актуальності. Важливо не лише ознайомити дітей з історичними фактами, а й допомогти їм усвідомити свою приналежність до української нації, сформувати відповідальність за майбутнє країни. Одним із найбільш ефективних та природних способів виховання молодших школярів є гра, адже вона відповідає їхнім віковим особливостям, мотивує до активної участі та сприяє засвоєнню ціннісних орієнтирів через емоційно забарвлену діяльність.

Використання ігрових технологій у формуванні національно-патріотичного виховання дозволяє зробити виховання цікавим, інтерактивним та ефективним. Гра дозволяє не лише зацікавити дітей, а й зробити процес національно-патріотичного виховання невимусненим і захопливим. Завдяки сюжетно-рольовим, рухливим, настільним та інтерактивним іграм учні та учениці глибше пізнають історію України, відчувають гордість за її видатних діячів, розуміють важливість єдності та спільної праці для добробуту країни. Крім того, гра сприяє розвитку соціальних навичок, вчить працювати в команді, приймати рішення та аналізувати історичні події через особистісне переживання.

Метою статті є дослідження ролі гри як ефективного інструменту національно-патріотичного виховання в початковій школі.

Аналіз актуальних досліджень. Українські педагоги активно доводять ефективність ігрових методів у процесі формування національно-патріотичного виховання. Гра не лише відповідає віковим особливостям дітей, а й сприяє засвоєнню національних цінностей у цікавій та доступній формі.

Дослідження, проведені М. Стельмаховичем, підтверджують, що гра може стати важливим засобом передачі культурних цінностей та формування почуття відповідальності за рідну землю. Його підхід базується на використанні морально-етичних сюжетів у грі, що допомагає дітям усвідомити себе частиною нації. Крім того, автор зазначав, що українські народні ігри відіграють значну роль у передачі національних традицій та допомагають дітям засвоювати національні цінності через емоційне сприйняття та активну участь [7].

Сучасні дослідження підкреслюють, що гра є природним способом пізнання світу для дитини. Вона допомагає молодшим школярам формувати такі важливі риси, як любов до Батьківщини, повага до її символів, історії, мови та традицій. У статті Гончаренко О. В. зазначається, що інтеграція патріотичного виховання в ігрову діяльність сприяє розвитку громадянської свідомості ще змалку. До того ж, формують командний дух, розвивають навички взаємодії та знайомлять дітей із символами, історичними постатями та подіями, що є ключовими для національної ідентичності [5].

Розглянемо детальніше кілька способів, яким чином можна використовувати гру як інструмент національно-патріотичного виховання:

1. **Ігри на основі українських традицій:** вивчення народних ігор, пісень, танців, що формують у дітей повагу до національної культури та традицій.
2. **Дидактичні ігри:** проведення ігор, які включають знання історії України, значення національних свят, видатних українців. Це можуть бути квести, вікторини або рольові ігри.

3. **Розвивальні онлайн ігри:** використання онлайн ресурсів, які сприяють формуванню національної ідентичності через знайомство з символами України – гербом, прапором, гімном та літературним надбанням.

4. **Віртуальні екскурсії:** за допомогою ігор можна створювати різні історичні ситуації, в яких діти можуть виявляти ініціативу, відстоювати принципи справедливості та розуміти значення національних цінностей.

Такі підходи дозволяють дітям не тільки вчитися і грати, а й глибше осмислювати свою приналежність до української нації.

Ми вважаємо, що дидактичні ігри, пов'язані з українською символікою, історією та традиціями, сприяють розвитку національної свідомості. Наприклад, гра «Склади карту України» чи «Хто я?» допомагають засвоювати важливу інформацію в невимушеній формі.

Розгляньмо алгоритм гри «Хто я?», адже вона дозволяє дітям не тільки весело провести час, а й дізнатися більше про видатних українців та їх внесок у культуру, науку, історію. На першому етапі вчитель готує картки, на яких написані імена та фотографії видатних українців (Тарас Шевченко, Леся Українка, Богдан Хмельницький, Марія Приймаченко, Леонід Каденюк тощо). Картки можуть містити підказки (короткий опис діяльності особи або відомі цитати). Приклад оформлення картки зображений на рис 1.

Рис. 1. Приклад картки для гри «Хто я?»

На початку гри учасник отримує картку з ім'ям та фотографією відомої особи, але не дивиться на свою картку. Потім учні по черзі ставлять питання, на які можна відповісти «так» або «ні», щоб дізнатися, хто вони (я жінка/ чоловік, я поетеса, я військовий, я літав у космос). Кожен учасник може ставити питання до моменту, поки не зможе відгадати свою особу. Переможе той, хто перший правильно вгадає, хто він.

Ця гра допоможе дітям не тільки дізнатися більше про видатних українців, але й поглибити знання про їхні досягнення та важливість для національної ідентичності.

До того ж, з появою цифрових технологій та переходом на дистанційне/змішане навчання зростає популярність онлайн ігор та інтерактивних додатків, які використовуються в освітньому процесі. Це може включати створення вікторин, інтерактивних квестів та симуляцій історичних подій, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу [5].

До прикладу візьмемо онлайн платформу Wordwall, яка налічує десятки вправ для національно-патріотичного виховання. Як-от гра «Символи України», у якій здобувачам освіти необхідно розпізнати символ та розповісти про його значення. Або ж гра у якій необхідно розподілити українські прислів'я за тематичними групами [6].

0:44

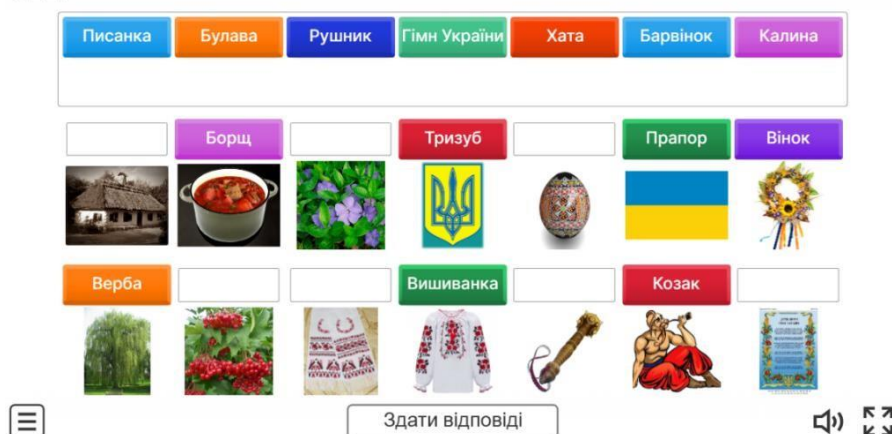

Рис. 2. Гра «Символи України»

Рис. 3. Гра «Розподіли українські прислів'я за групами»

Таким чином, онлайн ігри є ефективним методом навчання, адже вони можуть поєднувати цікаві завдання та навчальні матеріали. Окрім цього, знання основ комп'ютерних технологій і використання цифрових інструментів стає важливою частиною навчального процесу. Онлайн-ігри сприяють розвитку базових навичок роботи з комп'ютером, що буде корисно в майбутньому.

Не менш цікавим інструментом національно-патріотичного виховання є віртуальні екскурсії, оскільки вони дозволяють учням не тільки ознайомитися з важливими історичними пам'ятками та культурними об'єктами України, але й допомагають розвивати почуття гордості за свою країну. Завдяки віртуальним екскурсіям діти можуть вивчати історію, культуру та традиції без необхідності виїжджати з класу або навіть дому. Це можна зробити за допомогою платформ Mozaik education та автентична Україна [1; 2].

Варто зазначити, що віртуальні екскурсії можна проводити в інтерактивному форматі, коли діти можуть ставити питання екскурсоводу (вчителю) та взаємодіяти з об'єктами, що зображені на екрані. Такий підхід стимулює цікавість і бажання дізнатися більше про історію та культуру своєї країни. Через віртуальні екскурсії можна детально вивчати важливі моменти історії, такі як боротьба за незалежність, героїчні вчинки українців, участь у світових війнах, культурні та політичні досягнення. Наприклад, екскурсія до Меморіалу Героїв Небесної Сотні або Музею Майдану дозволяє учням краще зрозуміти важливість боротьби за свободу та незалежність України.

Віртуальні екскурсії можуть також охоплювати традиційні святкування, народні промисли, музику та обряди. Наприклад, через онлайн-подорожі до Карпат або Полтавщини діти можуть побачити, як живуть люди в різних регіонах України, які унікальні традиції зберігаються в їхніх громадах.

Віртуальні екскурсії дозволяють учням відвідати історичні місця, пам'ятки, музеї та культурні центри України, такі як Києво-Печерська лавра, Софіївський Собор, Львівська опера, замки Закарпаття, Бабин Яр та інші важливі локації. Діти можуть побачити ці місця в деталях і дізнатися про їх значення для історії та культури України.

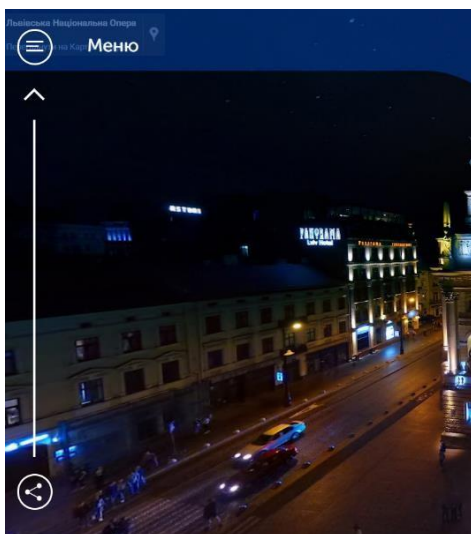

Рис. 4. Львівська опера

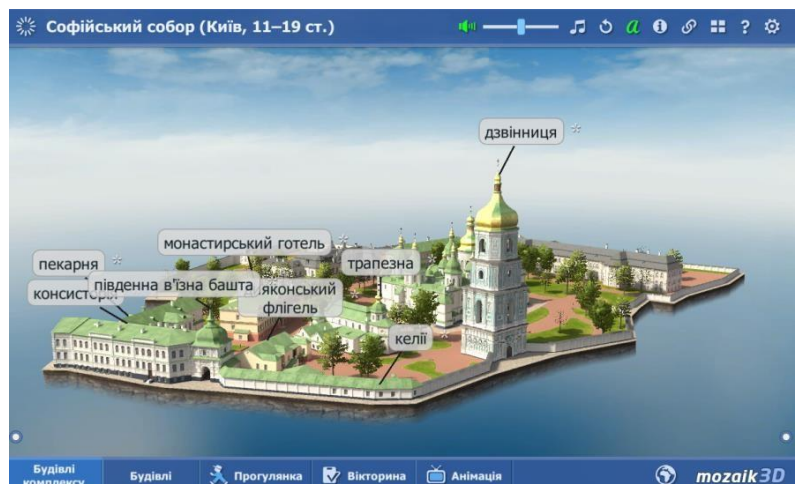

Рис. 5. Софія Київська

Віртуальні екскурсії є потужним інструментом для національно-патріотичного виховання, оскільки вони дають можливість учням краще зрозуміти і відчувати свою приналежність до великої культурної та історичної спадщини України. Ці екскурсії допомагають формувати національну свідомість і гордість за свою Батьківщину, сприяючи розвитку почуття єдності та любові до рідної країни.

Висновки. Отже, гра є надзвичайно ефективним інструментом у процесі національно-патріотичного виховання молодших школярів. Вона дозволяє інтегрувати патріотичне виховання в освітній процес природним способом, роблячи його цікавим і доступним для дітей. Народні ігри, дидактичні методи, віртуальні екскурсії та сучасні технології допомагають учням глибше усвідомити свою національну приналежність, виховують повагу до історії, культури та традицій України. Це підтверджують численні дослідження як українських, так і міжнародних педагогів.

Таким чином, використання гри у національно-патріотичному вихованні є не лише актуальним, а й необхідним компонентом сучасної початкової освіти, що сприяє формуванню активної громадянської позиції майбутнього покоління.

Список використаних джерел

1. Mozaik education. URL: <https://ua.mozaweb.com/uk/index.php>
2. Автентична Україна. URL: <https://authenticukraine.com.ua/>
3. Добровольська Л., Чорновіл В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: навчально-методичний посібник. Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «ЧОППО», 2016. 140 с.
4. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (наказ МОН від 06.06.2022 №527). URL: <https://nus.org.ua/2022/06/09/mon-zatverdyllo-novu-kontseptsuyu-patriotychnogo-vyhovannya/>
5. Національно-патріотичне виховання в Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч. НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського упоряд.: Страйгородська Л., Гончаренко О, Тарнавська С. та ін. Київ, 2019. 368 с.
6. Онлайн платформа Wordwall. URL: <https://wordwall.net/uk>
7. Стельмахович М. Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1996, 232 с.

Охрименко Діана Владиславівна,

вчитель інформатики Сумського закладу загальної
середньої освіти І-ІІІ ступенів №3
Сумської міської ради

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ КІБЕРЗАГРОЗ ТА ВИКЛИКІВ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

У статті розглядається роль інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні національно-патріотичної свідомості дітей та молоді в Україні. Аналізуються цифрові платформи, що сприяють популяризації історії, культури та національних цінностей. Особливу увагу приділено питанням кібербезпеки та інформаційної гігієни. Підкреслюється роль цифрових технологій у підтримці національної ідентичності та зміцненні національної безпеки України.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, національно-патріотичне виховання, цифрові платформи, кібербезпека, інформаційна гігієна.

Вступ. Національно-патріотичне виховання молоді завжди було важливим завданням для кожної держави, адже саме молоде покоління є носієм ідей, цінностей і надій на майбутнє. У XXI столітті інформаційні потоки надзвичайно швидкі, а технології стали вагомим частиною життя. Формування свідомості, базованої на любові до рідної землі, культури та історії, стає не лише викликом, а й можливістю. Діти й молодь дедалі частіше черпають знання та натхнення не лише з підручників і уроків, а й з віртуального простору, який відкриває перед ними незліченні можливості для навчання та самореалізації.

Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології є інструментом впливу на свідомість і світогляд, особливо серед молоді. Вони здатні перетворити сухі історичні факти на яскраві образи, зробити знайомство з культурою не обов'язком, а захоплюючою подорожжю. Завдяки цифровим технологіям можна говорити з молоддю їхньою мовою, використовуючи візуалізацію, інтерактивність і миттєвий доступ до потрібної інформації. Саме тому обрана тема статті є актуальною й необхідною для глибшого розуміння того, як сучасні технології можуть стати основою для національно-патріотичного виховання.

Метою статті є дослідження способів використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування національно-патріотичної свідомості дітей та молоді в Україні.

Основна частина. Сучасні цифрові платформи відкрили перед людством нові горизонти для збереження і популяризації культурної спадщини. Наразі технології стали досить великою частиною повсякденного життя, а віртуальний простір почав активно наповнюватися інформацією про історію, культуру та національні цінності. Саме завдяки цифровим платформам ми можемо не лише зберігати, але й робити доступними скарби минулого, надаючи їм нову форму та нове життя [3].

Цифрові платформи YouTube, Instagram, TikTok та багато інших стали засобами для залучення уваги молоді до історії та культури. Короткі відео, які розповідають про видатні історичні події чи постаті, здатні в кількох хвилинах чи навіть секундах зацікавити навіть тих, хто раніше уникав складних текстів чи важкої наукової мови. Через візуальні ефекти, захоплюючий монтаж і яскраві образи інформація стає ближчою, доступнішою і цікавішою дітям, що мають кліпове мислення. Молодь, яка активно користується цими платформами, отримує можливість дізнаватися про своє минуле в ненав'язливій і водночас пізнавальній формі.

Сучасні платформи створюють простір для інноваційного підходу до викладання історії. Завдяки інтерактивним можливостям, зокрема: віртуальна реальність, доповнена реальність або 3D-тури, учні можуть буквально «доторкнутися» до минулого. Наприклад, відвідувач музею тепер може за допомогою смартфона побачити, як виглядали стародавні міста, замки чи битви. Віртуальні тури дозволяють потрапити до Лувру, Софійського собору або інших культурних пам'яток світу, не залишаючи власної кімнати.

Цифрові платформи сприяють збереженню культурної спадщини, яка могла б бути втрачена через плін часу. Багато музеїв, бібліотек та архівів оцифровують свої фонди, щоб зробити їх доступними для майбутніх поколінь. Тепер у будь-якому куточку світу можна побачити старовинні рукописи, картини або скульптури, які є надбанням нації. Описане не лише збагачує уявлення про культуру, а й формує нове покоління, яке пишається своєю історією.

Однією з головних функцій цифрових платформ є їхня здатність створювати комунікаційний простір для обговорення та вивчення національних цінностей. Соціальні мережі є майданчиком для діалогу між різними поколіннями, регіонами чи навіть країнами. Через блоги, пости або подкасти можна ділитися досвідом, розповідати про традиції, рецепти, святкові обряди чи ремесла, які є частиною культурної ідентичності. Молодь активно підключається до цього процесу, створюючи власний контент, який відображає їхній погляд на культуру та історію.

Цифрові платформи також допомагають у боротьбі з викривленням історичних фактів. Інтернет став простором, де можна швидко й ефективно спростовувати міфи чи фейки, які поширюються про певні події чи особистості. Завдяки доступу до наукових статей, документів і першоджерел, які публікуються онлайн, кожен може отримати правдиву інформацію, базовану на фактах.

Завдяки таким інструментам, як Zoom, Google Meet, організовуються міжнародні конференції, фестивалі, воркшопи та інші заходи, які об'єднують українців по всьому світі, що наразі, в умовах воєнного стану, сприяє не лише збереженню мови та традицій, але й створює відчуття єдності та приналежності до однієї нації, навіть якщо люди перебувають за тисячі кілометрів один від одного [2].

Вплив цифрових платформ на популяризацію історії, культури та національних цінностей не можна недооцінювати. Вони стали тією ниткою, яка поєднує покоління, розкриваючи красу й велич національної спадщини. Завдяки цим технологіям ми можемо передати молодому поколінню не лише знання, але й любов до своєї землі, історії та культури. І хоча технології не замінять людського спілкування, вони надають унікальну можливість зробити наші цінності доступними для всього світу. Однак разом із цими можливостями виникають і серйозні загрози, які, на жаль, часто залишаються поза увагою. Саме тому кібербезпека і формування інформаційної гігієни пріоритетними напрямками виховання сучасного покоління.

Без знання правил безпечної навігації кожен може потрапити у пастки, які несе із собою цей цифровий простір. Для молодого покоління, яке все більше часу проводить онлайн, дуже важливо навчитися розпізнавати ці загрози і вміти захищати себе. Кібербезпека стає тією основою, на якій будується відповідальне та безпечне використання цифрових технологій.

Інформаційна гігієна – це, власне, мистецтво впорядкування свого цифрового простору. Це не просто набір технічних навичок, як-от встановлення антивірусів чи створення надійних паролів. Це, передусім, здатність критично мислити, аналізувати інформацію, яку ми отримуємо, і відокремлювати правду від вигадок. Адже у світі, де фейкові новини поширюються швидше, ніж істинні факти, а кожен може стати жертвою маніпуляції, дуже важливо мати своєрідний «фільтр», який допоможе уникати дезінформації та захистити свій інформаційний простір.

Навчити цьому молодість – завдання не з легких. Адже для дітей і підлітків інтернет часто сприймається як безпечне і звичне середовище. Їм складно уявити, що за красивими сторінками чи привабливими відео можуть ховатися фейки. Саме тому дорослі – батьки, вчителі, наставники – мають особливу місію. Їхнє завдання – не лякати дітей страшними історіями про кіберзлочинців чи хакерів, а навпаки, дати їм інструменти для безпечної навігації в цифровому світі. Пояснити, що приватність їхніх даних – це їхня особиста відповідальність. Навчити розуміти, що не все, що вони бачать в інтернеті, є правдою, і що варто ретельно обирати, які ресурси читати, з ким спілкуватися і якими файлами ділитися [1]. Кібербезпека та інформаційна гігієна – це не лише про захист від зовнішніх чинників, але й про формування відповідального ставлення до цифрового простору.

Висновки. Цифрові платформи є важливими у формуванні патріотичних почуттів серед молоді. Завдяки сучасним технологіям, молоді люди можуть глибше занурюватися в історію та культуру своєї країни, вивчати національні цінності. Соціальні мережі створюють простір для обміну думками та переживання спільних цінностей, що сприяє формуванню патріотизму. Коли молодість активно бере участь у таких ініціативах, вона не тільки вчиться, але й починає відчувати себе частиною великої нації. Водночас важливим є навчання безпеці в цифровому просторі, адже інформаційна гігієна допомагає молодому поколінню бути готовим до сучасних викликів. Усі ці фактори разом сприяють розвитку сильного, свідомого та патріотичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Кібергігієна для молоді. ДіяОсвіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyber-hygiene-for-youth> (дата звернення: 24.01.2025).

2. Корчова Г. Кліпове мислення як науково-методична проблема у професійній освіті. URL: https://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2022_1_6.pdf (дата звернення: 24.01.2025).

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України. Наказ МОН України від 06.06.2022 № №527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 22.01.2025).

Парна Оксана Миколаївна,
вихователь II категорії
Кролевецького закладу
дошкільної освіти (ясла - садок) № 7
Кролевецької міської ради
м. Кролевець

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СВІТУ: ЯК ЗБЕРЕГТИ НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ У ДІТЕЙ

У статті розглядається питання патріотичного виховання дошкільників у сучасному світі та збереження їх національної свідомості. Виховання патріотів лежить через освітній напрям «Дитина в соціумі» та через формування соціально – громадянська компетентність.

Ключові слова: патріотичне виховання, національна свідомість, дошкільник, Батьківщина, компетентність.

Вступ. У сучасному світі, глобалізованому та швидко змінюваному, питання збереження національної ідентичності та свідомості набуває особливої актуальності. Для дітей, які ростуть в умовах інформаційного перенасичення, культурного розмаїття, та військового стану важливо зберегти зв'язок зі своїми національними коренями, традиціями та цінностями. Виховання патріотів – є основним завданням сучасних батьків та педагогів, адже любов до своєї Батьківщини та повага до неї формується ще з раннього дитинства. Залучення дітей до святкування державних свят, відвідування акцій та пам'яток, а найголовніше, розмова з дитиною рідною мовою. Патріотичне виховання є ключовим фактором у формуванні національної свідомості дітей. Воно допомагає їм усвідомити свою приналежність до певної нації, відчувати гордість за свою країну, її історію та культуру.

Метою статті – є визначення основних шляхів формування та збереження національної свідомості та ідентичності дітей дошкільного віку в сучасному світі.

Основна частина. Державним стандартом дошкільної освіти передбачено формування у дітей дошкільного віку соціально – громадянської компетентності, що засвідчує визначальну роль дошкільної освіти як вихідного етапу для подальшого становлення і розвитку громадянської та національної ідентичності. [2 С.3] Поняття національно патріотичне виховання визначається як наскрізний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності. [5 С.2] Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, дошкільних навчальних закладів, інших соціальних інститутів щодо формування в дошкільників високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості дитини – дошкільника до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Національна ідентичність – це усвідомлення своєї приналежності до певної нації. [2 С.3] Як же у сучасному світі сформувати у дитини цю національну ідентичність? Це питання є досить складним і у своєму вирішенні не має легких шляхів. В цілому виховання будь чого у дітей є складним процесом, адже для того щоб щось привити іншим, зокрема дітям, потрібно самому мати ці якості або володіти потрібними навичками. Тому доречним і правильним буде, в першу чергу, формування національної ідентичності, поваги та любові до Батьківщини у педагогів. На сьогодні, на мою думку, в Україні у всіх педагогів питання про сформованість національної ідентичності не стоїть, адже всі хто живуть у нашій державі є справжніми патріотами. Тому всі вихователі можуть у повній мірі працювати над вихованням маленьких патріотів та зміцненню почуття гордості за свою країну.

Формування національної ідентичності передбачає усвідомлення дитиною своєї приналежності до української нації як самобутньої спільноти, яку об'єднує назва корінного народу – українського, його мова, етнокультурні традиції та цінності, символіка, історія, місце проживання – земля на якій він живе з давніх – давен. [2 С.3] Дошкільники – це зовсім маленькі люди, які не можуть одразу зрозуміти щось складне і незрозуміле для них. Тому національно – патріотичне виховання для дітей починається із практичного зацікавлення дітей культурою свого народу, його минулим, сьогоденням та цікавими традиціями. В цілому формування особистості маленького патріота це процес комплексний, який буде ефективним у співпраці батьків та закладу освіти.

Розглянемо детальніше шляхи збереження національної свідомості у дітей в умовах сучасного світу.

1. Виховання любові до рідної мови та культури:

- рідна мова є важливим елементом національної ідентичності. Дітей потрібно заохочувати до вивчення рідної мови, читання національної літератури, знайомства з народною творчістю (казки, пісні, танці);
- важливо розповідати дітям про історію та культуру своєї країни, її традиції та звичаї;

- відвідування музеїв, історичних місць, участь у національних святах допоможуть дітям краще зрозуміти свою культуру.

2. Формування поваги до національних символів:

- державні символи (герб, прапор, гімн) є важливими атрибутами національної ідентичності. Дітей потрібно вчити з повагою ставитися до них, розуміти їх значення;

- важливо пояснювати дітям історію створення національних символів, їх значення для країни та народу.

3. Виховання патріотизму на особистому прикладі:

- найкращий спосіб виховати у дітей патріотизм – це власний приклад батьків та інших дорослих. Якщо діти бачать, що їхні батьки люблять свою країну, цікавляться її історією та культурою, вони й самі будуть відчувати гордість за свою Батьківщину;

- батьки повинні розповідати дітям про свої патріотичні вчинки, про свій внесок у розвиток країни. На сьогодні, таких вчинків може бути безліч, це і фізична допомога: плетіння сіток, в'язання шкарпеток, пошиття одягу, або ж допомога фінансово, чи матеріально за допомогою акцій під час яких збирають необхідні для військових засоби, ліки чи харчі.

4. Використання сучасних технологій:

- за допомогою інтернету та соціальних мереж можна знайомити дітей з історією та культурою своєї країни, організовувати віртуальні екскурсії по музеях та історичних місцях;

- важливо використовувати сучасні технології для створення патріотичного контенту, який буде цікавим та зрозумілим для дітей.

5. Створення патріотичного середовища:

- важливо, щоб діти росли в середовищі, де вони відчують себе частиною своєї нації. Це можуть бути національні свята, фестивалі, конкурси, ігри. Діти повинні мати можливість спілкуватися з однолітками, які також відчують себе патріотами своєї країни.

- створення умов для розвитку дитячої творчості, яка відображає національну культуру та традиції.

6. Роль сім'ї у патріотичному вихованні. Сім'я відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості дитини:

- батьки повинні розповідати дітям про історію своєї родини, про своїх предків, які жили на цій землі;

- важливо передавати дітям сімейні традиції та звичаї, які є частиною національної культури.

7. Роль освіти у патріотичному вихованні. Освітні заклади відіграють важливу роль у патріотичному вихованні дітей:

- в усіх закладах освіти повинні проводитися заходи, спрямовані на формування національної свідомості дітей;

- необхідно, щоб у навчальних програмах були представлені матеріали, які розповідають про історію та культуру країни, про національних героїв та видатних людей;

- зустрічі з волонтерами або з військовими (за можливості).

Любов до батьківщини природно формується на основі таких важливих особистісних якостей: відповідальність, справедливість, людяність, активність, ініціативність. Розвиток цих природних якостей допоможе у вихованні маленьких патріотів.

Війна загострює питання визначення змісту і форм реалізації патріотичного виховання, змушує активізувати свої дії у цьому напрямку. [2 С.4] Багато дорослих, з входженням у війну, розкрили у собі справжніх патріотів здатних на дії та вчинки, які до повномасштабного вторгнення здавались для них неможливими. Це стосується і дітей, які почали малювати малюнки для ЗСУ, ходити з батьками на акції, а облаштування дитячих блокпостів, де вони збирають гроші і приносять їх у волонтерські організації, взагалі не можуть не зворушити. По новому у закладах дошкільної освіти та у родинах українців стали ставитися і до державних свят. Вишиванка одягається все частіше, прапор України можна побачити у багатьох оселях, а слова гімну звучать із вуст навіть найменших вихованців.

Патріотична позиція дитини дошкільного віку проявляється як ціннісне ставлення до своєї Батьківщини, її державних і національних символів. Ця позиція впливає на характер дій, поведінку дитини. Її основою є загальнолюдські та національні цінності, які набули для дитини особистої значущості, стали усвідомленими і органічними. [2 С.4]

Якщо говорити про базові цінності сучасних патріотів то можна визначити такі:

- соборність, як духовна єдність усіх громадян України незалежно від національності та віросповідання;

- самобутність – національна ідентичність, неповторність, оригінальність, які проявляються у способах спілкування, діяльності, поведінці;

- воля – невтомна боротьба за незалежність України, прагнення до самостійності, невпинний пошук шляхів здобуття свободи;

- гідність – відстоювання своїх духовно – моральних і державницьких позицій, усвідомлення власної ваги та ролі в міжнародному співтоваристві.

Головним завданням національно - патріотичного виховання та збереження національної свідомості – є формування свідомої патріотично налаштованої особистості готової і здатної допомагати своїй країні. Важливим є виховання у дитини усвідомленого поняття Я-українець, яке визначається через любов до світу і своєї Батьківщини у цьому світі.

Висновки. Національно – патріотичне виховання дошкільників базується на формуванні у дітей соціально – громадянської компетентності – як здатності до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до

Батьківщини, готовності до посиленої участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя. Результатом сформованості компетенції є ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав та прав інших людей, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вміння дотримуватись цих правил у соціально – громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національних культур. [4 С.4]

Формування національної ідентичності передбачає усвідомлення дитиною своєї приналежності до української нації, розуміння себе як українця, сформованого почуття Я – українець. Основними шляхами збереження національної свідомості у дітей в умовах сучасного світу є: виховання любові до рідної мови та культури, формування поваги до національних символів, виховання патріотизму на особистому прикладі, використання сучасних технологій, створення патріотичного середовища, роль сім'ї у патріотичному вихованні, та роль освіти у патріотичному вихованні. Основними цінностями патріотів є: соборність, самобутність, воля та гідність.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021р. № 33 URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Луценко І. Сучасний підхід до національно – патріотичного виховання дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2023. № 5. С.3-7.
3. Методичні рекомендації до Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. 2021 р. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/66169035d9042510520735.pdf>
4. Освітній напрям «Дитина в соціумі». Витяг із Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С.9-10.
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 №46 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 12.02.2025)

Семенія Лариса Іванівна,

викладач Відокремленого структурного підрозділу
«Конотопський індустріально – педагогічний фаховий коледж СумДУ»,
м. Конотоп

УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні питання, пов'язані з формуванням національно-патріотичної свідомості молоді шляхом вивчення праць і поглядів провідних ідеологів українського націоналізму, таких як І. Фаріон, М. Міхновський, Д. Донцов та інших.

Ключові слова: українська ідея, нація, держава, націоналізм, патріотизм.

Вступ. Говорячи про формування ціннісних орієнтирів сучасної молоді, передовсім хочеться наголосити на формуванні правильних українських ідей. Неправильне, або ж недостатнє формування цих ідей призвело до деякої інфантильності українського суспільства, і, зрештою, до війни з боку сусідньої країни – агресорки. Зараз йде вже 11-й рік загарбницької війни за існування чи виживання держави та нації. І батьки, і педагоги повинні роз'яснювати молодому поколінню причини цієї війни та попередніх конфліктів з Росією, які тривали протягом століть. Застосовуючи критичне мислення, необхідно чітко окреслювати причинно-наслідкові зв'язки між тим, що українці думають про нашу незалежність, що вважають головним, як вони голосують на виборчих дільницях та як це впливає на рівень життя. Більшість наших громадян цих зв'язків не розуміють, отже, це все треба пояснювати на виховних годинах, годинах спілкування, лекціях тощо. Постійне вживання термінів «патріотизм», «патріотичне виховання» у навчально-виховних планах, носіння національного одягу та спів державного гімну абсолютно не свідчать про справжній патріотизм.

Мета статті. Метою статті є дати короткий історичний екскурс про зміст української ідеї та взаємовідносини України з Московською імперією, ознайомити з іменами основних ідеологів українського націоналізму, виховання патріотизму, шанобливого ставлення до захисників та героїв нашої держави, дати молоді усвідомити власну відповідальність за майбутнє країни, розуміти справжні цінності нації і держави.

Основна частина. Для написання даної статті я опрацювала деякі праці провідних ідеологів українського націоналізму: М. Міхновського, Д. Донцова, М. Сціборського. Необхідно додати імена інших ідеологів: Юрій Липа (автор української геополітичної концепції), Ярослав Оршан, Михайло Колодзінський (Верховний Командант Збройних Сил Карпатської України), Олег Ольжич, Дмитро Мирон-Орлик, Ярослав Стецько, Роман Коваль та багато інших. Хоча потрібно сказати, що ці представники суспільства завжди були у меншості.

Головним джерелом інформації про їхні погляди стала наша сучасниця, філолог, політична і громадська діячка Ірина Фаріон, яка була і є для мене вчителем і у мовознавчій галузі, і у розумінні націоналістичних ідей. Її погляди на державотворення, вивчення і застосування української мови, безмежна любов до всього свого, спосіб

подачі матеріалу повинен бути зразком для українців і не лише. Наведу декілька прикладів посилів ідеологів українського націоналізму.

Дмитро Іванович Донцов - український літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, головний ідеолог українського інтегрального націоналізму. Він стверджував: в Україні багато провінціалізму, тобто коли люди вважають, що краще десь, а не у нас, нам якась країна допоможе, а не ми самі собі, агресивну дію ворога можна пом'якшити або домовитися з ним про щось. З цього приводу виникає така думка: якщо ворог має на меті лише одне – знищити тебе, то чи можна з цим якимось примиритися або домовитись? Такого провінційного мислення треба позбуватися, і більшість українців досі його мають. Д. Донцов наголошував: треба відірватися від Росії, виховувати народ у душі сепаратизму, тобто усвідомити, що ми самостійні, самодостатні, ми зможемо все. Ми не могли відрізнити націю від племені, самостійність від федерації, націоналізм від інтернаціоналізму, бо все було наче змішане і всі дивились на своє буття наче крізь окуляри, пристосовані до чужих очей [5]. А ще ми повинні озброюватися і бути мілітарною державою: злочин є мир, доки не здобудемо свободу. І він же, 100 років тому, казав, що Росія – це загроза усій демократії Європи. Чи розуміє це Європа? Вже з позицій сьогодення видно, що ні. Або лише частково.

Микола Міхновський, український політичний та громадський діяч кінця XIX —початку XX ст. Адвокат, публіцист, ідеолог українського самостійництва, перший представник українського націоналізму, діяч Української Народної Республіки і організатор українського війська.

Його вважали диваком і ображалися на різкість у поглядах. І як це накладається на сьогоднішні події, пов'язані з Іриною Фаріон та її жорстоким вбивством! Микола Іванович належав до середовища аристократів. Наведу декілька цитат Міхновського, слова якого актуальні дотепер. «Україна для вкраїнців, і доки хоч один ворог-чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права скласти оружя. І пам'ятаймо, що слава і перемога – це доля борців за народну справу» [4].

Головною ідеєю для нашої держави, на думку М. Міхновського, є «...одна, єдина, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ» [4].

Необхідно наголосити, що дуже важливим моментом у вихованні молоді є доведення до юнаків і дівчат інформації про політичний устрій держав, адже це впливає на життя мешканців країни, і вони повинні розуміти відмінність, наприклад, націонал-демократів від соціал-демократів або соціалістів тощо. Якщо молоді люди цього не усвідомлюють, то і на виборчих дільницях вони не зможуть обрати гідних представників влади, а це призводить до невдалого вибору і погіршення подальшого життя. За часів Радянського Союзу ми не мали можливості вільно обирати тих кандидатів, яких хотіли би, тому що і вибору, власне, не було. І у політиці ми не розбирались; все життя радянські люди чекали, доки їм дадуть заробітну плату, пенсію, відпустку тощо, не роблячи для цього нічого. Усе давала держава, не залишаючи людині шансу самій щось вирішувати у своєму житті. Настали такі часи, коли ця схема вже не працює. Громадяни повинні брати все у свої руки і займати активну позицію стосовно свого життя, освіти, роботи, дозвілля. Найголовнішою рушійною силою суспільства завжди була молодь, і вона повинна це усвідомити за допомогою дорослих та викладачів.

«Головна причина нещастя нашої нації – брак націоналізму серед її широкого загалу... У нас, на Україні, націоналізм дуже припізнівся: наша нація, виключаючи небагатьох, переважно з інтелігенції, - не націоналістична. Вона не має національної свідомості серед загалу, як її має польська, чеська, хорватська і інші, не має самої могутньої зброї серед загалу для захисту своїх інтересів, і через те вона пробуває в найтяжчому рабстві...» [4].

«Не обкрадай власного народу, працюючи на його ворогів».

«Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами» [4].

«Нелюдські відносини росіян до нас освячують нашу до їх ненависть і наше моральне право убити насильника, оборонючись від насилля» [4].

Микола Сціборський, публіцист, ще один теоретик українського націоналізму, стверджував, що український націоналізм розглядає націю як абсолютну цінність, яка об'єднує людей і їхні інтереси, а державу - як органічну форму її існування. Соціалізм і комунізм, вважав М. Сціборський, принципово заперечують націю і державу. Все те добре, що добре для блага, сили і розвитку нашої нації; і все те зле, що силу і розвиток послаблює. Держава вище класів і партій, а нація повинна панувати у власній державі [5].

Хочеться додати, що історик і краєзнавець, уродженець м. Конотоп, Василь Різниченко, писав у своїх статтях про події періоду гетьманства І. Мазепи та К. Розумовського. Василь Федорович тоді, понад 100 років тому, дуже переймався спадщиною гетьманів і цінностей держави і палацу Розумовського зокрема, бо ж все або розкрадалося некультурними українцями, або відправлялось на Росію. Імператор Петро I ще тоді, у XVIII столітті, всіляко обмежував обов'язки українських гетьманів, слідував за їхніми діями, докладаючи про все центральному уряду у Москві, планував ліквідувати козацтво, що й здійснила його наступниця Катерина II [3]. А гетьманську столицю Батурин взагалі спалили і знищили усіх мешканців на початку цього ж століття. Багато українців цього навіть не знають.

Висновки. Як бачимо, погляди і сили вищезгаданих представників українського націоналізму накладаються на наш час різноч. Історія повторюється, і вкотре ми бачимо, що вона нічому не вчить: українці щораз наступають на одні й ті самі граблі, не роблячи ніяких висновків. Країна досі не позбулася накинутаго окупантами радянського спадку, що гальмує розвиток нашої нації та держави. Той же Міхновський казав, що «доки хоч на одному клатті Української території пануватиме чужинець, доти Українська інтелігенція не покладе зброю, доти всі покоління Українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба, фізичною силою» [4].

Якби кожен українець негативно реагував на тих, хто говорить чи пише російською, виправдовує чи толерує будь-які їхні цінності, фільми, книжки, згадує «чудове стабільне» життя за Радянських часів, то не було би підстав у Путіна піти на нас війною. На жаль, таких представників у нашому суспільстві дуже багато: їх можна назвати яничарами, перевертнями, ким завгодно, тому що вони зраджують своє, українське. Або взагалі не знають свого. Вони нібито і патріоти, розуміють, що ми повинні бути незалежними, але водночас не відкидають позитивний вплив Росії на нашу економіку, політику та родинні стосунки. Це свідчить про їхню слабкість, а нападають на слабких. На сильних і озброєних не нападають. Ця невизначеність, або малоросійство, нетривка і завжди хилить до блоку з Росією. Не треба боятися ненавидіти зло, бо не буває добра без зла. Все просто: ненависть до зла і любов до добра, як день і ніч. Також треба позбуватися провінційного мислення і навчитися критичному мисленню. На жаль, багато співвітчизників негативно реагують на всебічне використання української мови і, зокрема, на імена головних ідеологів націоналізму. Деякі не розрізняють поняття націоналізму і нацизму, а прочитати праці цих постатей не бажають. Це потрібно теж міняти. Треба дорослішати і позбуватися інфантилізму.

Ми, і особливо молоде покоління, повинні розуміти, що кожна нація повинна мати своє власне «я», тобто мати уявлення про себе як окремішню націю.

На жаль, наші люди переважно орієнтовані на матеріальне буття і цінності, через це вони недостатньо мають духовної певності своєї значущості. А мати і усвідомлювати своє «я» - це перш за все бути духовно багатим та самосвідомим, а значить сильним, і це непросто. Саме з такої позиції, на мою думку, необхідно говорити з молодими людьми, бо ж не все вимірюється грошима чи матеріальними благами. Коли молодь усвідомить це, то і поняття «патріотичне виховання» набуде свого справжнього змісту.

Список використаних джерел

1. https://www.youtube.com/watch?v=68iCTMrSKF4&ab_channel=IrynaFarion
2. https://www.youtube.com/watch?v=CFCb_eNDTvA&ab_channel=IrynaFarion
3. Василь Різниченко. Нариси з історії Чернігово-Сіверщини /упор. Л.Г. Кіяшко, З.М. Сніжок, І.Ю. Паламарюк. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2024
4. Міхновський М.І. Самостійна Україна. – К.: Діокор, 2002
5. Український націоналізм. Основи ідеології / Редактор-упорядник Олег Однороженко. – Київ: Видавництво Марка Мельника, 2023

Серіх Лариса Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики змісту освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

У статті розглядається питання утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді в контексті естетичного виховання засобами мистецтва. Доведено, що мистецтво спроможне подолати будь-які бар'єри, створити середовище безпечним і комфортним. Сприймаючи й усвідомлюючи твори мистецтва на героїко-патріотичну тематику, здобувачі освіти спроможні усвідомити стилістику й виразові засоби мистецтва, національну ідентичність через українське і світове мистецтво.

Ключові слова: національно-патріотична свідомість, естетичне виховання, мистецтво.

Вступ. Повномасштабне вторгнення військ російської федерації на територію України ставить перед сучасним українським суспільством гострі питання інформаційних впливів, зокрема мистецьких, на формування індивідуальної та суспільної свідомості.

Одним із інструментів захисту від деструктивного інформаційного впливу може виступати мистецтво як важлива складова формування свідомого громадянина держави в сучасному середовищі. Компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі дозволяє «грамотно висловлювати українською мовою в усній чи письмовій формі свої враження від мистецтва, чітко формулювати судження, міркування, дискутувати щодо мистецьких явищ та інформації про мистецтво, отриманої з різних джерел, ділитися творчими ідеями, коментувати та оцінювати власні художні результати і творчість інших осіб, шукати художню літературу та літературу мистецького спрямування для читання для пізнання нового та отримання задоволення. В учнів формується усвідомлення своєї етнічної самобутності та української національної ідентичності сприйняття культурного різноманіття світу через мистецтво» [1, с. 409]. Тому є актуальним запропонувати учням твори мистецтва, які носять героїко-патріотичний характер й уможливають утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді.

Мета статті. Розглянути можливості естетичного виховання засобами мистецтва для формування та розвитку національно-патріотичної свідомості дітей та молоді.

Основна частина. Розгляд Державного стандарту базової середньої освіти дозволяє переконатися у правильному виборі маркера естетичного виховання засобами мистецтва, оскільки мета базової середньої освіти передбачає формування в здобувачеві освіти «компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» [1, с. 1]. З огляду на це, мистецька освітня галузь забезпечує «формування громадянської компетентності: розвиток умінь виробляти активну позицію у творенні естетичного середовища, ефективно взаємодіяти для реалізації громадських мистецьких проєктів, критично аналізувати та оцінювати мистецькі явища як засіб впливу на формування громадянського суспільства, брати участь у культурному житті України, бути причетним до соціокультурних, суспільних та історичних процесів та виявлення ставлення: шанування національної ідентичності через пізнання українського мистецтва у світовому контексті усвідомлення причетності до соціокультурних, суспільних та історичних процесів, розуміння значення загальнолюдських цінностей, дбайливе ставлення до народних мистецьких традицій рідного краю та виявлення поваги до надбань інших культур, виявлення активної громадянської позиції у збереженні культурного різноманіття, в утвердженні рівності як основи демократії та визнання особливостей різних культур, шанування досягнень українців у мистецькій діяльності» [1, с. 414].

У цьому контексті постають постаті і трагедії: «забутого» композитора, піаніста, представника неоромантизму та музичного модерну Всеволода Задерацького, який все своє життя просував українське мистецтва на теренах Волині [2] (рис. 1).

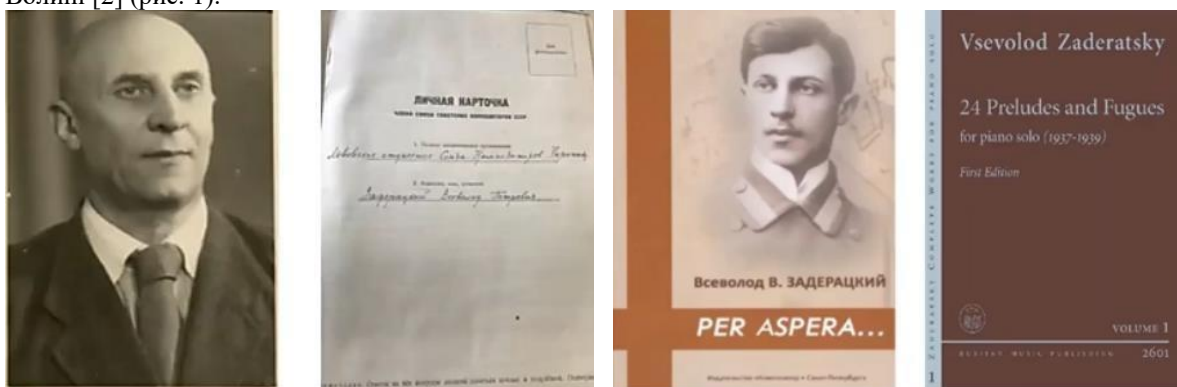

Рис. 1. В. Задирацький. Композитор, піаніст. Збірка 24 прелюдій

Віоліна Петриченко, волинянка, піаністка, музикознавець, яка працює в Європі, популяризує українську музику доводить, що через свій край ми маємо змогу доторкнутися до мистецтва, бо мистецтво – потужний інструмент для формування національно-патріотичної свідомості. В учнів пробуджується мотивація для того, щоб захистити нашу землю, наш край, наше мистецтво [2].

Постать архітектора, графіка, маляра, ректора мистецьких академій та Архітектурного та Мистецького інститутів у Києві, майстра кераміки, знавця національної етнографії, основоположника українського модерну, розробника українського державного герба (прийнятого Центральною Радою), представника українського «ліричного імпресіонізму» Василя Кричевського (народжений, сучасна назва: Лебединський район, Ворожба) також вражає (рис. 2). Він і працював над «Історією України» М. Грушевського, державними гербами, українською гривнею [2].

Рис.2. В. Кричевський. Графіка. «Історія України». Герб. Гривня

Кармелла Цепколенко, народжена у 1955 році, почала писати музику як рефлексію війни, таким став проєкт «Українські мисткині зі своєю зброєю».

Олександр Щетинський, народжений у 1960 році, харків'янин, пише музику у різних жанрах. У фільмі «Мистецтво в країні війни» О. Щетинський використовує звуки війни, що дозволяє глядачеві набути емоційного очищення [2] (рис. 3).

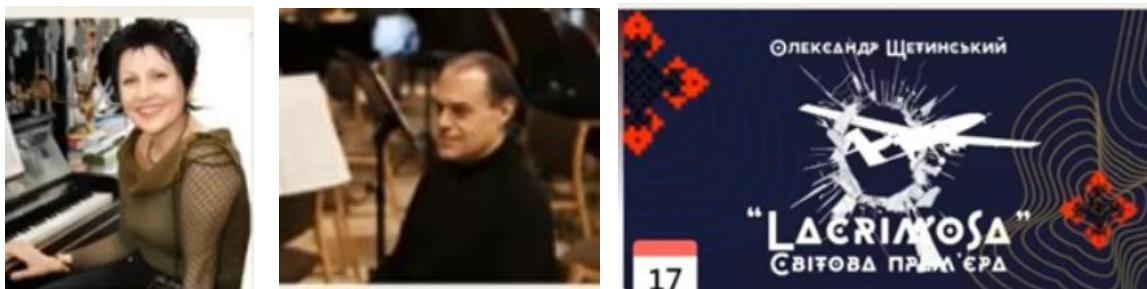

Рис. 3. К. Цепколенко. О. Щетинський. Кадр з фільму «Lacrimosa»

Вікторія Польова, народжена у 1962 році, киянка, авторка нових творів «Попіл Бучі стукає у моє серце», «Буча Lacrimosa» (*lacrimosa – реквієм*) для скрипки з оркестром та інші. Тут плач і стукіт серця, і набат, і литаври, що відбивають час, і виразні паузи, які не мовчать, а говорять про щось, і щемлива мелодія скрипки. В. Польова написала: «Тоді я майже згоріла од відчаю від неможливості жити далі. Це споглядання того, як душі закатованих, зґвалтованих, розстріляних українців піднімаються до неба, як струмки. Це – свідоцтво втрати раб людяності. Це назавжди залишається страшною раною. І цей твір – єдина можливість вижити для мене» [2]. Це музика, як спосіб вижити, як спосіб відновитися, навіть, якщо вона трагічна. Закладений вектор до утвердження життя, неминучість, відбувається таке перетворення енергії, що перемога все одно настане (рис. 4).

Унікальний досвід українських художників Австралії. Маруся Яроцька, директорка Ukrainian Museum of Australia. Melbourne, створює візуальні твори мистецтва в кубістичній манері. Наприклад «Вечеря в Києві», це зображена «дванадцятка» українських жінок, які стали значущими в долі України, від княгині Ольги, яка розміщена в центрі полотна, до Ірини Фаріон і Юлії Тимошенко. М Яроцька влаштовує благодійні виставки, одна з таких – «Українські генії», яка привернула увагу не тільки в Австралії, але і в країнах сходу й Європи [3].

Рис.4. В. Польова. М. Яроцька. «Вечеря у Києві». «Наталка-Полтавка». «Чоботи»

Рис. 5. Австралія. Виставка «Українські генії»

Висновки. Творчість цих всіх митців дозволяє ідентифікувати себе з Україною, з українським народом; розвивати в учнів уміння орієнтуватися в культурному різноманітті, визначати вияви взаємодії між різними культурами та усвідомлювати їх внесок у сталий розвиток суспільства; аналізувати способи вираження і передачі ідей у різних культурах за допомогою мистецтва; розвивати власну емоційно-почуттєву сферу на основі сприйняття мистецтва і художньо-творчої діяльності; інтерпретувати, давати естетичну оцінку явищам і об'єктам навколишнього середовища, бажати створювати художні образи засобами різних видів мистецтва; продукувати ідеї та реалізувати їх; відповідально ставитися до інтелектуальної і культурної власності; визначати різні способи художньої комунікації між суб'єктами мистецького діалогу; розуміти значення комунікації в креативних індустріях; утверджувати національно-патріотичну свідомість.

Уможливило висловлення власного ставлення: усвідомлення загальнолюдських, естетичних і художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво різних регіонів світу; виявлення пошани до мистецького надбання українського народу і гордості за нього, поваги і толерантного ставлення до культурного різноманіття регіонів світу; усвідомлення власної ідентичності у світовій культурній спадщині; потреба пропагування національної культури через власну мистецьку діяльність; розуміння необхідності збереження художнього надбання людства; розуміння важливості естетичних чинників у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/>
2. *Українське мистецтво у світовому просторі: імена та долі*. Матеріали вебінару 08 червня 2023 року. Київ. ПІВ НАПН України. URL: <https://youtu.be/nz-D9YFFNAM>
3. *Українське мистецтво у світовому просторі: імена та долі*. Матеріали вебінару 16 травня 2024 року. Київ. Інститут проблем виховання НАПН України. <https://youtu.be/nRPpqKUt3ZE>

Сидорова Олена Валеріївна,

завідувач Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 23 «Золотий ключик», Сумської міської ради, м. Суми

Левченко Тамара Василівна,

вихователь Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 23 «Золотий ключик», Сумської міської ради, м. Суми

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито проблема важливості формування у сучасного підростаючого покоління національно-патріотичної свідомості. Представлено досвід роботи вихователя Сумського дошкільного навчального закладу № 23 «Золотий ключик», а саме форми роботи та заходи, які спрямовані на виховання патріотичних почуттів у дошкільнят, їх шанобливого ставлення та любові до Батьківщини.

Ключові слова: національно-патріотична свідомість, патріотизм, традиції, виховання, дошкільнята, заклад дошкільної освіти.

Вступ. Цінною рисою кожного громадянина є сформована в нього національна свідомість. Прояв патріотичних почуттів, любов до рідного краю, землі, народу є найважливішим засобом відображення зрілої свідомої особистості, гідного патріота своєї Батьківщини.

Проблема виховання національно-патріотичної свідомості у дітей вже з раннього дитинства дуже актуальна у сучасному світі, зокрема в Україні. Враховуючи зростаючі технологічні зміни та глобалізацію, гостро постало питання у формуванні національної зрілості та культурної ідентичності молодого покоління. Розвиток у дітей дошкільного віку патріотичних почуттів є необхідною умовою для позитивних міжособистісних стосунків, підвищення самооцінки та поваги один до одного, а також, є запорукою зміцнення державної безпеки й стабільності в країні.

Мета статті – розкрити особливості виховання національно-патріотичної свідомості у дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Основна частина. Нові суспільно-політичні реалії в Україні, які пов'язані з російською агресією, збільшують актуальність виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцненню країни, активної громадянської позиції тощо. Одним з головних завдань закладів дошкільної освіти, незалежно від профільного спрямування, є формування соціально-громадянської компетентності дітей, виховання у них патріотизму. Перебуваючи у закладі дошкільної освіти діти мають відчувати емоційний комфорт. Садочок має бути другим рідним домом, в якому дошкільник себе добре відчуває [2]. Як показує практика, це відбувається далеко не завжди. Деякі діти, на жаль, не дуже полюбили дитячий садок, а значить, не можна розглядати такий дошкільний заклад «ланкою» в системі інститутів виховання любові до Батьківщини. Більше того, у дитини культивується негативне почуття і ставлення.

Саме тому, щоб виховувати національно-патріотичні почуття у дошкільників, наш заклад робить життя дітей в ньому насиченим, цікавим, таким, щоб запам'яталося надовго, стало системою радісних дитячих спогадів. Ми намагаємося пробудити любов малюків до дитячого садочка. Вихователі з повагою ставляться до кожної дитини, знають її найкращі риси і сприяють їх розвитку у процесі ігор, свят, цікавих занять тощо.

У сучасних економічних і політичних умовах складно пояснити дітям, чому вони мають бути патріотами своєї Батьківщини. Але, ми намагаємось долати всі ці труднощі. Адже, щоб не відбувалося у суспільстві, шанобливе ставлення та любов у дітей до своєї країни, свого міста, всього, що оточує малюків, необхідно показувати з кращої сторони.

У процесі освітньої діяльності ми знайомимо дітей із символікою країни, розповідаємо їм, що у кожній країні є свій прапор, герб, гімн. Вони знають, що столиця нашої Батьківщини місто Київ. Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднуємо ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавством, засобами мистецтва, національними та державними святами через практичну діяльність дітей: працю, спостереження, ігри, творчу діяльність тощо (див. фото 1, 2).

Фото 1. День Незалежності України

Фото 2. Дерево побажань до дня

Соборності України

Безумовно одним із важливих напрямів патріотичного виховання є прилучення дошкільнят до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Захоплення просторами країни, її красою та природними багатствами виникає тоді, коли дитину навчили бачити красу безпосередньо навколо себе. Розгляд різноманітних ілюстрацій, слайдів, відеофільмів, художніх творів, розповіді дорослих, фотографії, екскурсії, малювання, ігри-подорожі – все це допомагає вирішувати поставлене завдання [3].

Засобом національно-патріотичного виховання є мистецтво: музика, художні твори, образотворче мистецтво, народне декоративно-ужиткове мистецтво. Важливим напрямом роботи щодо виховання любові до Батьківщини є формування у дітей уявлень про людей рідної країни. Перш за все необхідно згадати тих людей, які прославили нашу країну, а саме: художників, композиторів, письменників, винахідників, вчених, мандрівників та ін. (див. фото 3).

Фото 3. Святкування до дня народження Т. Шевченка

Діти нашого закладу постійно знайомляться і співають українські народні пісні. Також народний танець має величезне значення як засіб виховання національної самосвідомості. Український танець – унікальне явище української національної культури. Його регіональна різноманітність, професійна досконалість та доступна хореографічна мова надає йому надзвичайні переваги у всебічному розвитку та вихованні дошкільників. Демонструючи свою самобутність, високий духовний і творчий потенціал, український народний танець піднімає престиж не тільки українського мистецтва, а й нації і держави, з самого початку виховуючи любов до Батьківщини, до традицій та культури свого народу [1].

Значну роль у вихованні дітей відіграють народні традиції – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління (шанувати старших, піклуватися про дітей, відзначати пам'ятні дати тощо). З традиціями тісно пов'язані народні звичаї – усталені правила поведінки; те, що стало звичним, визнаним, необхідним; форма виявлення народної традиції (як вітатися, як ходити у гості тощо). Ми постійно вивчаємо з дітками, які тварини живуть в наших лісах, які ростуть дерева, за яким деревом можна відразу визначити Україну, наприклад: «Без верби і калини нема України» тощо; які квіти цвітуть на українських полях і луках (кульбабки, волошки, маки тощо).

Значний інтерес у наших дошкільнят викликають народні ігри. Вважається, що народні українські ігри мають багатогранний виховний вплив; використання їх в роботі з дітьми дошкільного віку сприяє всебічному розвитку дитини, розвитку кмітливості, почуття гумору, розвитку фізичних якостей, самостійності, розширює уявлення про навколишній світ; діти знайомляться з народними звичаями, обрядами, віруваннями. Саме тому адміністрація нашого

закладу разом з вихователями та з залученням батьків організовуємо різноманітні святкові ранки: «Мамина пісня», «Бабусина казка», «Свято української мови», «Ярмарок», «Свято української пісні», Також вивчаємо та проводимо різноманітні заходи щодо обрядових свят: «Різдво», «Новий рік», «Великдень», «Івана Купала», «Калита» тощо (див. фото 4, 5).

Фото 4. Святкування Різдва

Фото 5. Святкування Великодня

Важливим напрямком роботи щодо виховання любові до Батьківщини є формування у дітей уявлень про людей рідної країни. Неабияке значення для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до героїв війни, ветеранів, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну; поваги до воїнів – захисників, кордонів Батьківщини. Наш заклад постійно приймає участь у різноманітних заходах, акціях тощо (див. фото 6).

Фото 6. Листівки з привітаннями для захисників

Висновки. Формування національно-патріотичної свідомості у дітей ще з раннього дитинства, відношення молодого покоління до України є запорукою щасливого майбуття нашої держави. Розвиток патріотизму багато в чому залежить від підґрунтя, яке закладається в процесі отримання дитиною дошкільної освіти. Тому, наша робота є безумовно важливою і обов'язково дасть позитивні результати в розбудові нашої вільної і незалежної країни.

Список використаних джерел

1. Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю. М. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
2. Каплуновська О. М. Патріотичне та інтернаціональне виховання: особливості організації з дітьми дошкільного віку. URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip5.html (дата звернення: 10.02.2025).
3. Пащенко Д. Патріотичне й національне виховання – складові становлення громадянина. *Шлях освіти*. 2002. №1. С.9–14.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

У статті розглядається проблема формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості учнів в умовах сучасних викликів. Обґрунтовується важливість національно-патріотичного виховання для забезпечення національної безпеки України. Пропонуються сучасні підходи до формування ціннісних орієнтирів учнів та розвитку їх патріотичної свідомості.

Ключові слова: ціннісні орієнтири, національно-патріотична свідомість, національна безпека, здобувачі освіти, виховання, освіта, громадянськість, ідентичність, духовність, культура.

Вступ. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується складними соціально-політичними процесами, глобалізацією, інформаційною війною та іншими викликами, що актуалізують питання національної безпеки. Одним із важливих факторів забезпечення національної безпеки є формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості учнівської молоді. У зв'язку з цим, проблема національно-патріотичного виховання набуває особливого значення. Адже саме молоде покоління є майбутнім нації, її інтелектуальним, духовним та культурним потенціалом. Від того, наскільки успішно буде сформовано їх ціннісні орієнтири та національно-патріотична свідомість, залежить доля України, її місце у світовому співтоваристві [1].

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості учнів як складової національної безпеки України.

Основна частина. Як зазначає І. Дичківська: «Глобалізація політичних, економічних і соціальних процесів, нові технології та наукові відкриття, швидкісна комунікація і зміна духовно-культурних пріоритетів, пандемія тощо вже не просто передбачають адаптацію до умов життя, але своїми постійними челленджами переносять сучасну людину в зону неперервної турбулентності, яка щораз потребує від неї нового способу поведінки, вміння швидко приймати рішення, здійснювати вибір, який нерідко має доленосне значення не лише для неї. Людство, яке пережило страшні колізії ХХ століття, так і не навчилось уникати кризових ситуацій, пророкувати свої дії та рішення, запобігати їх негативним наслідкам. Загроза «антропологічної катастрофи», яку активно обговорювали мислителі минулого століття, нікуди не зникла. Людська поведінка і надалі нагадує» [2, с. 203].

Зрозуміло, що в пошуку шляхів і способів відродження духовності людини та формуванні особистості, сучасність є лише полем, на якому задіяні різноманітні смисли й ідеї попередніх епох і у взаємодії з якими тільки й можна формувати ціннісні орієнтири та виховувати національно-патріотичну свідомість. Будь-яка спроба зрозуміти людину у її відношенні до світу має враховувати її минуле, теперішнє і майбутнє та рефлексію з приводу її буття. У цьому контексті зауважував А. Ейнштейн: «У руках сучасного «дикуна» замість сокири – науково-технічний прогрес» [4, с. 177]. Змінилося відношення до загальнолюдських цінностей, що привело до спотвореного значення самого поняття ціннісних орієнтирів. Все це вказує на необхідність вироблення принципово іншого розуміння значення ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості, де акцент ставиться на співпричетності до вищих цінностей.

Формування ціннісних орієнтирів та національно-патріотичної свідомості учнів є складним та багатогранним процесом, який включає:

- виховання патріотизму і любові до Батьківщини, поваги до історії, культури і традицій, готовності захищати незалежність та територіальну цілісність;
- формування громадянської свідомості, усвідомлення своїх прав і обов'язків, важливості активної участі у житті суспільства, відповідальності за свої дії;
- розвиток духовності та високих моральних якостей, таких як чесність, справедливість, доброта, милосердя;
- виховання поваги до культурного розмаїття;
- формування здорового способу життя та ін.

Як зазначає у науковій праці Школа О. В.: «Важливу роль у формуванні ціннісних орієнтирів та національно-патріотичної свідомості учнів відіграє система освіти. У закладах освіти значна увага приділяється розвитку особистості, її творчого потенціалу, громадянської активності.» [3, с. 177]. Основними шляхами формування ціннісних орієнтирів та національно-патріотичної свідомості учнів є: вивчення історії України, її культури та традицій; участь у патріотичних заходах; перегляд патріотичних фільмів та літератури; використання сучасних інформаційних технологій тощо. Важливим фактором успішного формування ціннісних орієнтирів та національно-патріотичної свідомості учнів є розвиток компетентнісного потенціалу учнів при вивченні навчальних предметів, що включає формування умінь і ставлень.

Фізика, як навчальний предмет, має значний потенціал для виховання патріотизму в учнів. Адже любов до Батьківщини, повага до її історії, культури, традицій, готовність захищати її незалежність та територіальну цілісність – це конкретні дії, спрямовані на зміцнення держави. До шляхів реалізації патріотичного виховання на уроках фізики в історичному контексті належать розповіді про видатних українських фізиків, про внесок українських вчених у розвиток науки, їхні досягнення та життєвий шлях.

Формуванню ціннісних орієнтирів сприяє ознайомлення учнів з історією розвитку фізики в Україні, розвитком вітчизняної наукової школи, дослідженнями і винаходами, що прославили нашу країну. Розвиток фізики, як науки, слід пов'язувати з конкретними історичними подіями, підкреслюючи роль науки у розвитку суспільства та її значення для національної безпеки. Розглядаючи сучасні досягнення українських фізиків доцільно ознайомити учнів із новітніми розробками, дослідженнями, що проводяться в Україні, демонструючи актуальність та перспективність фізичної науки для нашої країни.

На думку В. Заболотного: « Дієвим засобом патріотичного виховання може стати обговорення значення фізики для розвитку економіки та технологій. Донесення до свідомості учнів ролі фізики у створенні нових робочих місць, розвитку промисловості та зміцненні обороноздатності країни. Фронтальне обговорення розвитку наукового і економічного потенціалу країни сприяє усвідомленню учнями важливості фізики для майбутнього України» [2, с. 45].

Класичним методом формування в учнів відчуття єдності з Батьківщиною є використання прикладів із життя науковців і вчених, розгляд фізичних явищ на прикладах з повсякденного життя, пов'язаних з Україною, її природою, культурою. Розглянемо кілька прикладів із життя українських фізиків, які можуть допомогти у формуванні в учнів відчуття єдності з Батьківщиною:

Винахідник Іван Пулюй (1845-1918). І. Пулюй відомий своїми дослідженнями в галузі електротехніки та рентгенівських променів. Він створив прототип рентгенівської трубки, яку згодом удосконалив Вільгельм Рентген. І. Пулюй був активним громадським діячем, який відстоював інтереси української культури та освіти. Він був членом багатьох українських товариств та організацій. Відомий фізик поєднував науковий талант з активною громадянською позицією, що робить його чудовим прикладом для учнів.

Фізик-оптик Олександр Смакула (1900-1983). О. Смакула відомий своїми дослідженнями в галузі оптики та створенням просвітлюючої оптики. Його розробки використовувалися у виробництві фотоапаратів, телескопів та інших оптичних приладів. Науковець зі світовим ім'ям: Смакула працював у багатьох країнах світу, але завжди залишався вірним своїй Батьківщині. Він підтримував зв'язок з українськими науковцями та передавав свій досвід молодим дослідникам. Науковець зробив значний внесок у розвиток оптики, його розробки використовуються і сьогодні у різних наукових, оборонних та технологічних проектах.

Фізик-теоретик Лев Ландау (1908-1968). Лауреат Нобелівської премії Л. Ландау відомий своїми роботами в галузі теоретичної фізики, зокрема, в галузі квантової механіки, теорії надплинності та теорії твердого тіла. Л. Ландау отримав Нобелівську премію з фізики в 1962 році за свої дослідження з теорії надплинності. Л. Ландау створив власну наукову школу, серед його учнів багато відомих фізиків.

Формування громадянської позиції учнів відбувається під час розгляду глобальних проблем, таких як екологічні катастрофи, енергетична криза та шляхів їх вирішення за допомогою фізичних знань. Розгляд глобальних проблем, генерування пропозицій щодо їх вирішення сприяє формуванню відповідальної громадянської позиції.

Як зазначає Заболотний В.Ф. : «Розвиток критичного мислення учнів сприяє розвитку громадянської свідомості та активної участі у житті суспільства, формуванню умінь аналізувати інформацію, розрізняти факти, формулювати власну думку.» [2, с. 46].

Використання інтерактивних методів навчання на уроках фізики сприяє розширенню кругозору учнів та поглибленню їхнього інтересу до науки. Сучасні технології дозволяють занурюватися в історичне минуле вітчизняної науки. Проведення віртуальних екскурсій, відвідування наукових музеїв, лабораторій, майстерень і підприємств утверджує національно-патріотичну свідомість учнів.

Трансдисциплінарний підхід до навчання реалізується через інтегровані уроки, інтегровані навчальні предмети та міждисциплінарні інтегровані курси. Успішне поєднання фізики з історією, літературою, географією, мистецтвом сприяє формуванню цілісного уявлення про світ та місце України в ньому. Робота над проектами, що стосуються історії, науки, культури, традицій України, сприяє розвитку патріотичних почуттів та поглибленню знань учнів [4].

Виховання патріотизму на уроках фізики – це важливий та багатогранний процес, що потребує творчого підходу та активної участі вчителя. Застосовуючи сучасні методи та форми роботи, можна досягти значних результатів у формуванні свідомих громадян, які люблять свою Батьківщину, поважають її історію та культуру, готові захищати її незалежність та територіальну цілісність.

Висновки. Формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості учнів є важливою складовою національної безпеки України. Від успіху цього процесу залежить майбутнє країни, її місце у світі. Саме тому, сформовані уміння і ставлення при вивченні фізики задовольняють не лише потреби ринку праці, а й формують у майбутніх громадян почуття патріотизму та готовність до захисту національних інтересів, що є основою стабільності та безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
2. Заболотний В.Ф. Дидактика фізики: від методичної системи до методичної моделі. Збірник наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. Серія педагогічна. 2019. Випуск 26. С.45-46.
3. Школа О. В. Світоглядна культура майбутнього вчителя фізики як професійно значимий феномен. Вісник ЧНПУ ім. Т.Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Чернівці : ЧНПУ, 2020. Вип. 116. С.176-180.
4. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Osvita/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2022.pdf>.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядається питання формування національно-патріотичної свідомості сучасної молоді в умовах війни, яка поставила українське суспільство на межу виживання та збереження своєї ідентичності. Патріотизм є важливою складовою громадянської свідомості, що визначає стабільність та розвиток суспільства. В умовах війни сучасна молодь стикається з новими викликами у формуванні патріотичних цінностей. Стаття включає в себе результати соціологічного дослідження, проведеного серед студентів віком 15-18 років, а також аналіз, висновки та рекомендації щодо рівня патріотичних настроїв серед молоді, ролі різних чинників у вихованні патріотичних почуттів, що є важливою складовою національної безпеки України.

Ключові слова: патріотизм, ідентичність, громадянська позиція, патріотичні цінності, інформаційна війна, волонтерство.

Вступ. На сьогоднішній день все більше звучить полеміка щодо питання про підвищення рівня патріотизму серед населення України, особливо серед молоді, яка є найбільш активною складовою суспільства та від якої залежить майбутнє нашої держави. Це питання є відзеркаленням ставлення громадян до реальної картини подій, соціально-економічної, політичної, культурної ситуації в умовах війни. Дослідження рівня патріотизму серед молоді дозволяє визначити, наскільки вона вмотивована розвивати українську державу, долати кризу, захищати Україну, дає можливість визначити, які фактори впливають на посилення патріотичних настроїв і почуттів. Молодь – наше майбутнє, вона буде виховувати нові покоління українців, тому важливим завданням сьогодення є формування патріотичних цінностей та орієнтирів саме молодого покоління.

Мета статті. Розкрити проблему патріотизму серед молоді та дослідити роль різних факторів, що впливають на виховання патріотичних почуттів. Проаналізувати результати соціологічного дослідження, проведеного серед студентської молоді, зробити висновки стосовно викликів, пов'язаних з патріотичним вихованням, надати рекомендації, направлені на формування патріотичної ідентичності, що сприяють зміцненню громадянської свідомості.

Основна частина. У сучасному світі відбуваються соціальні, культурні зміни, глобалізаційні процеси, що впливають на формування патріотизму. За період війни в Україні різними організаціями, соціологічними групами було проведено низку досліджень, спрямованих на вивчення рівня патріотизму серед молоді: дослідження цінностей сучасної молоді Центру незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» (2016) [1], дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» про патріотичні настрої українців (2017) [2], дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» щодо уявлень про патріотизм та майбутнього України (2023) [3], дослідження Центру Разумкова про ідентичність громадян України (2024) [4]. Ці дослідження свідчать про зростання патріотичних настроїв серед українців в умовах зовнішніх викликів та внутрішніх трансформацій.

У грудні 2024 року було проведено соціологічне дослідження серед студентів ВСП «Машинобудівний фаховий коледж СумДУ», присвячене визначенню рівня патріотизму серед молоді. Було опитано 148 осіб віком 15-18 років методом анкетування. Опитування показало, що більшість студентів (79%) вважають себе патріотами, 10,1% респондентів не визначились, а 10,9% не вважають себе патріотами. Дослідження виявило, що студенти розуміють поняття «патріотизм»: 90,6% визначили патріотизм як «віддану любов до Батьківщини», «дії, направлені на підтримку і захист України», 5,4% не визначились, 4% назвали патріотизм негативним явищем. Більшість студентів (59,5%) відчують позитивні емоції, думаючи про Україну: гордість, радість, зацікавленість. Але респонденти назвали також негативні емоції (40,5%): сум, страх, гнів, сором, байдужість. З одного боку, це свідчить про переживання за долю українців під час війни, з іншого, про негативні явища суспільного життя та бажання відсторонитись від проблем сьогодення. У питанні «Хто чи що дозволяє Вам гордитися Україною?» більшість віддали свої голоси за традиції та культуру (74,3%), українську історію (67,6%), українських військових та волонтерів (66,2%), природні багатства (64,9%), українську мову (60,1%), місце народження (56,8%), військову потужність та ЗСУ (55,4%), спортивні досягнення українців (54,1%), видатні історичні постаті (52,7%), національні символи держави (37,2%). Відповіді важко відповісти (8,1%), нічого не дозволяє гордитися (1,4%) складають у сумі 9,5% опитаних. Найбільш патріотичними вчинками респонденти вважають: волонтерська діяльність, донати (70,3%), пошана до військовослужбовців (48,6%), знання історії України (48%), спілкування українською мовою (40,5%), служба в армії (31,8%), працювати в Україні і для українців (31,8%). На питання «Яким чином, у разі необхідності, Ви готові захищати Україну?» опитувані відповіли: 52% готові бути в якості волонтера, 50% вважають, що найкраща допомога і форма захисту країни - це виконання своїх прямих обов'язків (навчання), 27,7% готові захищати Україну зі зброєю в руках, 25% не визначились, 6,1% не готові захищати Україну. Більшість респондентів вважає, що патріотом все ж таки може бути людина, яка: критикує владу своєї країни, виїжджає жити та працювати за межі країни, не бере участі у виборах, намагається уникнути військової служби. Навпаки, непатріотичним опитувані вважають віддання переваги російській мові, незнання історії рідної країни та державного гімну України. Також було досліджено питання про те, хто або що може найбільше вплинути на формування патріотичних цінностей. Були названі: сім'я, родичі (81,8%), мас-медіа та окремі публічні діячі (67,4%), особистий приклад (50,7%), друзі та знайомі (43,9%), діяльність освітніх

закладів (35,6%), фільми, передачі, література (33,6%), державні органи, державні програми (31,5%), викладачі та вчителі (29,5%), успішні українські організації, проекти, наукові розробки (27,5%), зустрічі з героями війни (25,5%), інтернет-ресурси (20,1%), інформування про сучасні досягнення українців (20,1%), літературні читання і кінопокази (13,4%), туристично-краєзнавчі екскурсії (12,1%), виставки і тематичні вечори (7,4%), важко відповісти (11,4%), жоден не впливає (3,4%). За результатами дослідження, 85,9% опитаних студентів пишаються тим, що є українцями, 12,8% не визначилися, 1,3% - відповіли заперечно. Опитування показало відношення респондентів до мовного питання: рідна українська, спілкуються українською (65,7%), рідна українська, спілкуються російською (26,8%), рідна російська, спілкуються українською (2,6%), рідна російська, спілкуються російською (1,3%), спілкуються іншими мовами (3,4%). Отже, україномовних студентів виявилось 68,3%. У ході дослідження було з'ясовано питання, чи хотіли б опитувані (або планують) виїхати з України: 28,9% хотіли б повчитися або попрацювати за кордоном, але потім повернутися в Україну, 19,5% - хочуть жити в Україні, 14,1% поїдуть тільки вимушено, якщо так складуться обставини, 23,5% - шукають таку можливість, 14,1% - складно відповісти. Отже, незважаючи на 80% патріотично налаштованих студентів, ми бачимо 23,5% тих, хто бажає виїхати за кордон. Важливим проявом патріотизму можна вважати бажання займатися волонтерською діяльністю. На питання «Чи займалися Ви волонтерством?» студенти відповіли: ні (43,6%), так, раніше (31,5%), так, і зараз займаюсь (12,8%), бажаю долучитися (12,1%). Отже, бачимо, що 56,4 % студентів були або є дотичними до волонтерської діяльності, яку варто популяризувати серед молоді. Сьогодні кожен українець повинен розуміти, що, тільки об'єднавшись, ми маємо шанс на перемогу у війні, яку розпочала росія з Україною. Що може найбільше об'єднати українців? Відповіді: відбудова України (77,2%), перемоги ЗСУ (72,5%), взаємодопомога (71,8%), культура (55,7%), економічне зростання (47%), мова (40,9%), історія (38,9%), вступ до ЄС/НАТО (33,6%). Звісно, що є політичні, соціально-побутові фактори, які впливають на рівень патріотизму. Опитувані звернули увагу на такі ситуації: загально-політична атмосфера в суспільстві, житлові умови, можливість вибору навчального закладу, задоволення права на відпочинок, наявність чи відсутність роботи. Важливим питанням стало визначення настроїв молоді щодо майбутнього України: 53,8% респондентів вважають, що Україна перемає, буде відбудована, 36,2% не визначилися із відповіддю, 10% вважають, що в Україні немає шансів на перемогу та відновлення. Наявність песимістів та невизначених говорять про сумніви у можливостях позитивних зрушень і перспектив розвитку України. Але більшість опитаних оптимістично налаштовані щодо майбутнього України.

Висновки. В результаті проведеного соціологічного дослідження виявлено, що питання підвищення національно-патріотичної свідомості молоді є актуальним на сьогодні, особливо в умовах російсько-української війни, коли Україна захищає свою територіальну цілісність, незалежність та українську ідентичність. Молодь є активною складовою суспільства, що формує майбутній потенціал країни, тому від її настроїв залежить дуже багато. Дослідження показало, що більшість студентів (80%) вважають себе патріотами, розуміють поняття «патріотизм» як любов до Батьківщини, переживають за долю українців, відчують гордість за свій народ, культуру, традиції, історію, природні багатства, мову. Найбільш патріотичними вчинками вважають волонтерство, донати, пошану до військових, знання історії України, спілкування українською мовою, службу в ЗСУ, навчання і працю на благо України, які формує сім'я, родичі, друзі, знайомі, їх особистий приклад, мас-медіа, освітні заклади та викладачі, фільми, література, державні органи і програми, діяльність українських організацій. Студенти розуміють важливість об'єднання українців заради відбудови України, вірять у перемоги ЗСУ, оптимістично сприймають майбутнє України. Але залишається 10 - 20% тих, хто не вважають себе патріотами, не мають активної громадянської позиції, бажають виїхати за кордон, не готові захищати Україну, говорять російською мовою, відсторонюються від проблем сьогодення. Проблемами та викликами патріотичного виховання є недостатня інтеграція патріотичних цінностей у загальноосвітні програми, відсутність належної підготовки педагогів для роботи в цьому напрямі, проблема формалізму в патріотичних заходах. Отже, перед педагогами, вихователями стоїть важливе завдання формування національно-патріотичної свідомості, поваги і пошани до рідної землі, Батьківщини, що є одним з пріоритетів державної безпеки України. Для вирішення цієї проблеми потрібні: посилення патріотичного виховання в освітньому процесі через інтерактивні методики, краєзнавчі дослідження, громадські ініціативи, підтримка волонтерського руху та громадянської активності серед молоді, протидія інформаційним загрозам через критичне мислення та медіаграмотність, розвиток економічних можливостей для молоді в Україні, формування єдиної національної ідеї, що об'єднує суспільство на основі спільних цінностей. Отже, патріотизм в Україні потребує всебічної підтримки як на державному рівні, так і через громадські ініціативи, освітню політику та інформаційний простір.

Список використаних джерел

1. Дмитрук Н., Падалка Г., Кіреєв С. та ін. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді [Електронний ресурс]. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit_doslidjennya_2016.pdf
2. Патріотичні настрої українців: презентація дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» (серпень 2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_patriotyzm_082017.pdf
3. Соціологічне дослідження до Дня Незалежності: уявлення про патріотизм та майбутнє України: презентація дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» (16-20 серпня 2023) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_independence_august_2023.pdf
4. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024) [Електронний ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт]. — Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>
5. Архипова Є.О. Патріотизм у розумінні сучасної молоді: аналіз результатів дослідження та динаміка основних показників, Київ, 2018. - 7 с.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стаття розглядає питання формування ціннісних орієнтирів учнівства в процесі вивчення зарубіжної літератури в закладі професійної (професійно-технічної) освіти. Формування ціннісних орієнтирів здобувачів освіти – складний і довготривалий процес, який передбачає систематичну діяльність викладача, спрямовану на виховання загальнолюдських, культурних, моральних та естетичних цінностей та який потребує компетентнісного підходу та тісно переплітається із реалізацією Концепції Нової української школи.

Ключові слова: ціннісний орієнтир, моральне виховання, зарубіжна література, учнівство, заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Вступ.

В умовах сучасних викликів, зокрема війни в Україні, формування ціннісних орієнтирів майбутніх кваліфікованих робітників набуває особливого значення. Заклад професійної (професійно-технічної) освіти як основна складова навчання та виховання відіграє ключову роль у закладенні фундаменту цінностей, які стають основою ідентичності учнівства.

Формування ціннісних орієнтирів у молоді є одним із найважливіших завдань освіти. Зарубіжна література, як важлива частина культурного надбання людства, має значний потенціал у вирішенні цього завдання. Уроки зарубіжної літератури можуть стати для учнівства не тільки джерелом знань про літературні твори, але й простором для осмислення важливих життєвих цінностей, формування власної позиції та світогляду.

Метою освітньої галузі “Мови і літератури” є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій [4].

Ціннісні орієнтири – це важливі переконання та ідеали, які визначають спрямованість особистості, її ставлення до світу та інших людей. Формування ціннісних орієнтирів є важливим аспектом особистісного розвитку учнів, оскільки вони впливають на їхню поведінку, вибір, мотивацію та успіх у житті.

У процесі навчання зарубіжна література сприяє:

- 1) ознайомленню з різноманітними цінностями: учні знайомляться з різними культурами, історичними періодами та системами цінностей, що розширює їхній світогляд та сприяє толерантності;
- 2) розвитку критичного мислення: аналізуючи літературні твори, учні вчаться критично оцінювати інформацію, виокремлювати головне, порівнювати та робити власні висновки;
- 3) формуванню емпатії та співчуття: літературні герої, їхні переживання та вчинки, допомагають учням краще розуміти емоції інших людей, розвивати емпатію та співчуття;
- 4) вихованню моральних якостей: читаючи про добро і зло, справедливість і несправедливість, учні вчаться розрізняти моральні цінності та формувати власну моральну позицію [1].

Мета статті – проаналізувати методи та прийоми формування ціннісних орієнтирів учнівства в процесі вивчення зарубіжної літератури в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

Ціннісні орієнтири відіграють вирішальну роль у формуванні особистості учня, його світогляду та моральних принципів. Уроки зарубіжної літератури мають величезний потенціал для формування цих орієнтирів, адже література знайомить учнів із різноманітними культурами, історичними епохами, людськими долями та моральними дилемами.

Які цінності можна формувати на уроках зарубіжної літератури?

Загальнолюдські цінності: добро, милосердя, справедливість, чесність, гідність, повага до людини, любов до ближнього, патріотизм, відповідальність.

Культурні цінності: знайомство з різними культурами, їхніми традиціями, звичаями, мистецтвом, що сприяє розвитку толерантності та поваги до інших народів.

Моральні цінності: формування уявлення про добро і зло, про правильне і неправильне, розвиток морального чуття та вміння робити моральний вибір.

Естетичні цінності: розвиток почуття прекрасного, вміння бачити красу в літературних творах, у природі, у мистецтві [1].

Формування ціннісних орієнтирів на уроках зарубіжної літератури є важливим аспектом навчання, адже література має потужний вплив на формування особистості учня. Для ефективного їх формування важливо використовувати різноманітні методи та прийоми, які б сприяли активному залученню учнівства до освітнього процесу, та компетентнісне навчання.

Можна виділити деякі з них.

1. Аналіз літературних творів.

Обговорення сюжету та образів. Розгляд вчинків героїв, їх мотивації та наслідків їх дій допомагає учням зрозуміти важливість морального вибору та відповідальності.

Виявлення авторської позиції. Аналіз того, як автор зображує добро і зло, які цінності він підтримує, сприяє формуванню власного світогляду учнів.

Порівняння літературних творів. Зіставлення різних творів, що відображають різні культурні та історичні

контексти, розширює світогляд учнів та сприяє розвитку толерантності.

2. Дискусії та дебати.

Обговорення актуальних проблем. Постановка питань, що стосуються моральних дилем, справедливості, людських стосунків, сприяє розвитку критичного мислення та вмінню аргументувати свою позицію.

Дебати за мотивами творів. Організація дебатів, де учні можуть висловити різні точки зору на дії героїв або проблеми, порушені в творі, сприяє розвитку комунікативних навичок та вмінню слухати інших. Наприклад, описати проблеми, які порушує Оскар Вайльд у романі «Портрет Доріана Грея», та обґрунтувати їх актуальність у сучасному світі [2].

3. Творчі завдання.

Написання есе та відгуків. Учні можуть висловити свої думки та враження від прочитаного, проаналізувати цінності, які вони побачили в творі, та їх значення для себе.

Створення ілюстрацій та театралізація. Візуальне та емоційне сприйняття літературного твору сприяє глибшому розумінню його ідей та цінностей. Наприклад, прокоментувати інформаційний плакат на тему «Фредерік Стендаль. «Червоне і чорне» та запропонувати власний плакат на запропоновану тему [2].

Написання власних творів. Створення власних оповідань, віршів або п'єс на теми, що стосуються моральних цінностей, сприяє розвитку творчого мислення та самовираження.

4. Проектна діяльність.

Дослідження певних тем. Учні можуть досліджувати історичний контекст створення твору, культурні традиції, відображені в ньому, або моральні проблеми, порушені автором.

Створення презентацій та відеороликів. Учні можуть представити результати своїх досліджень у цікавій та доступній формі, що сприяє розвитку інформаційної компетентності.

5. Використання інтерактивних технологій.

Мультимедійні презентації. Використання візуальних матеріалів, аудіо- та відеозаписів робить навчання більш цікавим та ефективним.

Онлайн-ресурси. Використання онлайн-платформ для обговорення творів, обміну думками та ідеями сприяє розвитку комунікативних навичок та співпраці. Наприклад, створити інфографіку, присвячену Гофману, буктрейлер за твором «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер» та розмістити їх на дошці Padlet.

Ці методи та прийоми дозволяють майбутнім кваліфікованим робітникам не лише опанувати зміст навчальної дисципліни, а передовсім набути необхідних для життя в суспільстві умінь і навичок, важливих для всебічного розвитку особистості, її подальшого становлення, морального та професійного зростання.

Компетентнісний підхід кардинально змінює освітню роль учня – із реципієнта (сприймача інформації) він перетворюється на активного учасника освітнього процесу, суб'єкта навчальної діяльності, котрий здобуває, перевіряє, обробляє та використовує інформацію. За допомогою індивідуальних зусиль та творчого пошуку учень обирає власну траєкторію не лише в певній галузі, а й у житті [3].

Викладач відіграє ключову роль у формуванні ціннісних орієнтирів учнів на уроках зарубіжної літератури. Він є не тільки джерелом знань, але й прикладом для наслідування, носієм культурних цінностей. Викладач повинен створювати на уроці атмосферу довіри та взаєморозуміння, сприяти активному діалогу з учнями, заохочувати їх до самостійного мислення та формування власної позиції [5].

Важливо пам'ятати, що у процесі формування ціннісних орієнтирів викладачеві необхідно враховувати вікові особливості учнів та їхній життєвий досвід.

Висновок.

Зарубіжна література має значний потенціал у формуванні ціннісних орієнтирів учнів. Правильно організований освітній процес, використання різноманітних методів та прийомів, а також активна роль викладача сприяють тому, що уроки зарубіжної літератури стають для учнів не тільки джерелом знань, але й простором для особистісного розвитку, формування власного світогляду та ціннісних орієнтирів.

Сутність формування в учнів ціннісних орієнтацій у процесі вивчення художніх творів зарубіжної літератури полягає в осмисленні морально-естетичних позицій літературних героїв, усвідомленні авторської позиції, засвоєнні учнями ціннісного потенціалу твору у зв'язку з авторським естетичним ідеалом та власною системою цінностей.

Аналіз літературних творів, обговорення вчинків героїв, моральних проблем, дискусії, рольові ігри, творчі проекти – все це допомагає учням глибше розуміти зміст творів та формувати власну позицію щодо важливих життєвих цінностей.

Формування загальнолюдських цінностей учнів старших класів ускладнюється тим, що цінності у цей період життя швидко змінюються. Викладачеві необхідно постійно досліджувати цінності для того щоб розуміти, в якому напрямку рухатися, аби зацікавити учнів закладу професійної (професійно-технічної) освіти до вивчення творів зарубіжної літератури.

Список використаних джерел

1. Ганчева В. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді. URL: <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/201>
2. Ісаєва О. О. Зарубіжна література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О. О. Ісаєва, Ж. В. Клименко, А. О. Мельник. — К. : УОБІЦ «Опіон», 2018. — 240 с.: іл. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/elektronn-vers-pdruchnikv/10-klas/3-zarubzhna-literatura-10-klas/zarubzhna-literatura-rven-standartu-pdruchnik-dlya-10-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-sava-oo-klimenko-zhv-melnik-ao/>

3. Лавренчук В. Реалізація ціннісних концептів мовно-літературної освіти в аспекті Нової української школи. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/242007>
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
5. Програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класи Зарубіжна література. Рівень стандарту. URL: <https://surl.li/hxbcgm>

Успенська Валентина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального
закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

ВОЛОНТЕРСТВО УЧНІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В ПОВОЄННИЙ ЧАС ЯК ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

У статті розкрито можливості організації волонтерської діяльності у закладі загальної середньої освіти, що є потребою реалізації завдань і змісту соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі. Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Організація волонтерського руху в закладі освіти розвиває в учнів життєві цінності – доброту, людяність, милосердя, взаємодопомогу, формує лідерські якості та відповідальність за своє оточення, вміння працювати в команді. Відбувається формування громадянина, здатного взяти на себе відповідальність за процеси, що відбуваються в суспільстві.

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь, позакласна робота.

Вступ. Волонтерський рух в Україні з'явився відносно недавно, у порівнянні з іншими розвиненими країнами. Активізований в умовах повномасштабної війни, він зазнала такого розвитку, якого не бачили інші держави. Кожен українець за час війни долучився до якоїсь добровільної акції, направленої на допомогу Збройним Силам України, чи постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України. Дорослі й діти збирають кошти й закуповують товари для потреб фронту та цивільних. Офіційні та неофіційні волонтерські організації координують роботу центрів допомоги для внутрішньо переміщених осіб, здійснюють підготовку потенційних місць розміщення людей, надають психологічну допомогу для дітей та підлітків, здають кров на донорство, організовують допомогу людям похилого віку, здійснюють авто-волонтерство тощо. Саме ці напрями волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни [1]. Зараз волонтерство є значущим соціально-суспільним рухом, спроможним прийняти на себе частину повноважень соціальних установ.

Заклади загальної середньої освіти приділяють значну увагу виховного процесу волонтерській діяльності. Цілеспрямовано й системно навчання волонтерству відбувається на уроках з навчальних предметів / інтегрованих курсів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (далі – СЗО), де закладені базові знання за темами «Волонтерство», «Волонтерський рух в Україні». Проте практичний зміст знань волонтерства полягає саме в організації волонтерського руху в позакласній роботі із СЗО.

Мета статті – проаналізувати можливості організації волонтерської діяльності учнів у закладі загальної середньої освіти для реалізації завдань СЗО.

Основна частина. Здійснення волонтерської діяльності в Україні регламентується Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI [4]. За Законом, волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Вона є формою благодійної діяльності та ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [4].

Волонтерство – це добровільна соціально спрямована неприбуткова діяльність [2]. Волонтери добровільно віддають свій час, енергію, навички для допомоги іншим, підтримки різних благодійних громадських ініціатив. Волонтерство є важливим елементом громадянської активності та сприяє зміцненню суспільства. Напрями волонтерської діяльності визначені статтею 3 Закону України «Про волонтерську діяльність». Основні види волонтерської діяльності: соціальна допомога, гуманітарні місії, охорона навколишнього середовища, культурні та освітні проекти, правова допомога. Окремі з них є актуальними саме в період війни та повоєнного стану. А саме [5]: забезпечення Збройних сил амуніцією та військовими приладами; евакуація та перевезення біженців і переселенців; донорство; пошук дітей та їхніх батьків; пошук хистку; забезпечення одягом, їжею, ліками, речами найпершої потреби; порятунок тварин; допомога самотнім людям поважного віку; інформаційна підтримка.

Також волонтери / волонтерки безкоштовно можуть надавати допомогу в межах свого професійного напряму – психологічні, рекламні, медичні послуги, пошиття одягу тощо.

На території України сьогодні діє дуже багато волонтерських організацій різного спрямування. Офіційні організації зареєстровані в державному реєстрі з документальним підтвердженням відповідної діяльності. Серед них – спрямована на допомогу українським військовим «Крила Фенікса»; благодійний фонд допомоги ветеранам та

військовим «Повернись живим»; добровольча організація парамедиків «Госпітальєри»; волонтерський навчальний Центр спеціальної тактичної підготовки військових «Кузня вільних» та багато інших.

Неофіційні організації сформовані стихійно і не мають офіційного статусу. Волонтери в них діють від власного імені як приватні особи. Найчастіше ці організації покривають запити конкретного населеного пункту. Наприклад, збирають їжу та речі для постраждалих під час бойових дій, закупають амуніцію конкретним людям з родичів/знайомих із бойових підрозділів. Усі волонтерські об'єднання є некомерційними та спонсоруються коштами суспільства, юридичних осіб, організацій. Але головним джерелом фінансування завжди залишаються громадяни.

Волонтерська діяльність є важливою складовою сьогодення, де діти й підлітки разом з дорослими долучаються до участі у державних справах підтримки Збройних сил України, допомоги людям із постраждалих населених пунктів. Шкільне волонтерство – це тисячі добрих справ, зроблених із непохитною вірою в перемогу. Учні та педагоги організовують благодійні акції, допомагають з адмініструванням соцмереж, займаються творчістю та роблять багато інших дивовижних вчинків [3].

Волонтерство – це не лише можливість допомагати іншим, але й шлях до формування цінностей, таких як доброта, людяність, милосердя і взаємопідтримка. Це також позитивно впливає на психічне здоров'я людини, знижуючи стрес і підвищуючи самооцінку. Волонтерство дає можливість розкрити в дитині особистість. У процесі волонтерської діяльності учні отримують знання про соціальні проблеми суспільства, усвідомлюють принципи та напрями допомоги собі й іншим, тобто формується громадянин, здатний взяти на себе відповідальність за процеси, що відбуваються в суспільстві. Залучення молоді до волонтерської діяльності допомагає формувати лідерські якості та відповідальність за своє оточення. Волонтери вчаться працювати в команді, управляти проєктами та ефективно спілкуватися з різними людьми. Ці навички важливі для особистісного зростання, для успішної кар'єри в майбутньому.

Учителям СЗО важливо не тільки провести уроки за темами волонтерства, а бути готовими організувати волонтерський рух своїх учнів, здійснюючи системну позакласну роботу з СЗО. Для учнів базової середньої освіти цей досвід найчастіше перший. Тому важливо показати їм, що волонтерство доступне кожному. Завдяки участі у волонтерській діяльності учні відчувають себе причетними до суспільних процесів, стають активними громадянами.

Розглянемо підходи до організації волонтерської діяльності учнів [3].

Крок 1. Окреслення формату волонтерської діяльності: вік учнів, формат об'єднання / загону (постійний/ситуативний), періодичність зборів; структурна підпорядкованість; залученість батьків; процес організації та аналіз заходів.

Крок 2. Визначення мети та формування мотивації школярів. Найважливіше – перше залучення до волонтерства та його позитивний досвід і захоплення. Знайомство з волонтерською діяльністю слід перетворити на яскраву й незабутню подію, проведену у цікавому форматі: інтелектуальні, ділові, рольові ігри, ігри на знайомство та взаємодію; обговорення відеороликів соціального спрямування; аналіз кейсів; проведення квесту, з різними аспектами шкільного волонтерства; зустріч з волонтерами.

Крок 3. Формулювання місії об'єднання / загону та вибір пріоритетних напрямів діяльності. Це опис та обґрунтування завдань, які потрібно виконати. Місія-слоган – 1-2 невеликих речення; місія-опис: ціль функціонування волонтерської групи; сфера діяльності; філософія групи; методи досягнення поставленої мети; методи взаємодії з зовнішнім середовищем. Напрями волонтерської діяльності визначаються як соціальною значущістю проблеми, так й інтересами та внутрішніми потребами учнів. Це може бути: національно-патріотичне виховання, зокрема допомога та підтримка ЗСУ; охорона здоров'я (підтримка пацієнтів медичних установ тощо); соціальна підтримка (допомога внутрішньо-переміщеним учням і не тільки, людям похилого віку, профілактика булінгу тощо); сфера культури (підтримка діяльності організацій культури, зокрема музеїв, бібліотек, театрів тощо); фізична культура та спорт (участь в організації / проведенні фізкультурних, спортивних заходів різних рівнів); допомога в охороні навколишнього середовища.

Крок 4. Визначення структури та розробка іміджу об'єднання / загону: функції; посади та система їх змінності; іміджеві компоненти (символи, атрибути, стиль стосунків, ступінь організованості).

Крок 5. Започаткування традицій об'єднання / загону. Традиційні приклади правил та традицій: закон 00 (закон пунктуальності); закон піднятої руки (якщо хтось підняв руку, всі мають звернути на нього увагу та вислухати); закон дружби (толерантне ставлення до людей та дотримання субординації); ВППД (відкидаєш ідею – пропонуй, пропонувеш – дій!); правило ручки та блокнота (якщо думка не записана, вона втрачена).

Крок 5. Планування і аналіз діяльності. Важливо, щоб у плануванні брали участь всі учні, тож варто спонукати кожного учня висловлювати свої ідеї. Усі запропоновані заходи, акції чи проєкти слід фіксувати, ранжувати та вибирати найкорисніші та найцікавіші всіма разом. До плану варто включити організацію навчання для юних волонтерів для формування їх мотивації, почуття корпоративної ідентичності. Проводиться педагогом або досвідченими волонтерами з числа старших учнів. Окрему увагу приділити аналізу виконаної роботи. Тож до плану слід включити заходи з аналітичної діяльності [3].

Допомогу у здійсненні волонтерської діяльності надає громадська організація «Українська Волонтерська Служба». Її мета – розвивати культуру волонтерства та взаємодопомоги в Україні. На сайті, серед проєктів, пропонується [«Шкільний урок волонтерства»](#) для учнів 5-11 класів. Мета уроку – розповісти, що таке волонтерська діяльність та надихнути учнів брати активну участь у волонтерських ініціативах, долучатися до розв'язання соціальних проблем у своєму місті, громаді та країні.

Важливу роль у формуванні волонтерських навичок має особистий приклад вчителя щодо того, як важливо допомагати іншим. Інтегрування волонтерської діяльності в освітній процес, здійснення її разом з учнями сприяє

підвищенню рівня довіри між педагогом та дітьми й підлітками.

Висновок. У статті розглянуто поняття «волонтерство», описано його можливості для виховання особистості та формування громадянина, здатного взяти на себе відповідальність за процеси, що відбуваються в суспільстві. Проаналізовано загальну сутність волонтерської діяльності. Запропоновано підходи до організації волонтерської діяльності в позакласній роботі з СЗО учнів під час війни та в повоєнний час.

Список використаних джерел

1. Волонтерство. Реферативний огляд (2004–2022 рр.). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5963> (дата звернення: 05.02.2025).
2. Волонтерська діяльність у курсі «Здоров'я, безпека та добробут» у 5–8 класах. URL: <https://www.facebook.com/SvitDovkola/videos/2101301073674041> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Волонтерська діяльність учнів: підходи до організації та планування. URL: <https://naurok.com.ua/post/volonterska-diyalnist-uchniv-pidhodi-do-organizaci-ta-planuvannya> (дата звернення: 06.02.2025).
4. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 07.02.2025).
5. Соціальна і здоров'язбережувальна галузь. Волонтерство : Всеукраїнська школа онлайн. URL: https://youtu.be/wA_Dm9oIrvI?si=afYl8hEAGP18yezW (дата звернення: 05.02.2025).

Федосенко Ольга Михайлівна,

вихователь Конотопського закладу дошкільної освіти
(ясла-садок) №11 «Вітерець»

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються ціннісні орієнтири національно-патріотичної свідомості здобувачів дошкільної освіти. Визначається роль раннього віку у формуванні патріотичних почуттів, а також важливість інтеграції національних цінностей у освітній процес. Аналізуються основні компоненти національно-патріотичного виховання, такі як любов до Батьківщини, повага до культурної спадщини та розвиток громадянської відповідальності. Пропонуються рекомендації щодо впровадження ефективних методів і форм роботи з дітьми для формування їх патріотичної свідомості.

Ключові слова. ціннісні орієнтири, національно-патріотична свідомість, дошкільна освіта, виховання, патріотизм, культурна спадщина, громадянська відповідальність.

Вступ. Національно-патріотичне виховання в дошкільному віці є важливою складовою системи освіти, яка покликана формувати у дітей почуття приналежності до своєї країни, повагу до її історії та культури. Особливо важливим є етап дошкільного виховання, коли закладаються основи ціннісних орієнтирів, що впливають на подальший розвиток особистості. У статті буде розглянуто, яким чином можна ефективно формувати національно-патріотичну свідомість у здобувачів дошкільної освіти, а також які методи і підходи можуть бути використані для досягнення цієї мети.

Мета статті. Метою статті є дослідити ціннісні орієнтири національно-патріотичної свідомості у здобувачів дошкільної освіти та визначити ефективні методи їх формування в умовах сучасного освітнього процесу.

Основна частина. У сучасному світі, де глобалізація та інтернаціоналізація стають все більш помітними, важливо зберегти і виховувати національну ідентичність, особливо у дітей. Дошкільний вік – це той період, коли закладаються основи ціннісних орієнтирів, формуються уявлення про світ, соціальні норми та культурні традиції. Саме тому національно-патріотична свідомість здобувачів дошкільної освіти є надзвичайно важливою.

Національно-патріотична свідомість – це не лише любов до своєї країни, а й розуміння її історії, культури, традицій та цінностей. Вона формується через усвідомлення приналежності до певної нації, вивчення її мови, звичаїв та культури. У дошкільному віці діти активно сприймають інформацію, тому важливо створити сприятливе середовище для розвитку їхньої патріотичної свідомості. Ціннісні орієнтири національно-патріотичної свідомості охоплюють кілька ключових компонентів.

Одним із ключових ціннісних орієнтирів є любов до Батьківщини. Основою національної свідомості є почуття любові до рідної землі. Виховання цієї любові починається з малих речей: знайомства з рідним краєм, його природою, історичними пам'ятками та культурними традиціями. Діти повинні відчувати гордість за свою країну. Важливо, щоб вони знали символи своєї Батьківщини: Герб, Прапор, Гімн, а також розуміли їхнє значення.

Виховання поваги до традицій, повага до культурної спадщини, звичаїв і історії свого народу сприяє формуванню національної ідентичності. Залучення дітей до народних казок, пісень та обрядів допомагає їм усвідомити свою приналежність до певної культури.

Діти повинні розуміти свої права і обов'язки як громадян, мати громадянську відповідальність. Це включає усвідомлення того, що їхні дії можуть впливати на суспільство та навколишній світ. Важливо виховувати в них почуття відповідальності за свої вчинки.

Також важливо формувати у дітей повагу до інших народів і культур. Це допоможе виховати толерантність та розуміння, що кожна нація має свою цінність і внесок у світову культуру. Національна свідомість не повинна

перетворюватися на шовінізм; навпаки, вона повинна підкреслювати важливість миру та співпраці між народами. Це сприяє створенню мирного та гармонійного суспільства.

Важливо заохочувати дітей до участі у волонтерських акціях та соціальних проектах, брати активну участь у житті громади. Це допоможе їм відчути себе частиною суспільства, розвиваючи патріотичні почуття через конкретні дії.

Методи формування національно-патріотичної свідомості:

- Ігрові технології: використання ігор, які допомагають дітям усвідомлювати свою національну приналежність.

- Проектна діяльність: реалізація проектів, пов'язаних із краєзнавством та історією рідного краю.

- Творчі заняття: організація занять з малювання, співу та танців, де діти можуть виражати свої почуття до Батьківщини через творчість.

- Співпраця з родинами: залучення батьків до процесу виховання патріотичних цінностей через спільні заходи та обговорення важливих тем.

Крім того, важливими ціннісними орієнтирами є патріотизм і громадянська відповідальність. Діти мають розуміти свою роль у суспільстві, важливість участі в житті громади та країни. Через різноманітні активності – від участі в благодійних заходах до екологічних акцій – діти можуть навчитися бути активними громадянами.

Важливу роль у формуванні національно-патріотичної свідомості відіграють також батьки та вихователі. Вони повинні стати прикладом для наслідування, демонструючи своїм дітям цінності, які вони хочуть передати.

Спільні сімейні традиції, святкування державних свят, обговорення історії рідної країни – все це сприяє формуванню патріотичних почуттів у дітей.

Батьки є першими авторитетами для своїх дітей. Їхня поведінка, цінності та ставлення до Батьківщини формують у дітей основи національної свідомості. Якщо батьки демонструють любов до своєї країни, повагу до її культури і традицій, діти з великою ймовірністю переймуть ці цінності. Сімейне середовище має великий вплив на формування патріотичних почуттів. Батьки можуть організовувати сімейні заходи, присвячені національним святкам, знайомити дітей з історією рідного краю, читати їм книги про видатних особистостей та важливі події в історії країни. Це допомагає дітям усвідомити свою приналежність до нації. Також батьки можуть навчати дітей основам громадянської відповідальності, пояснюючи важливість участі в житті громади, волонтерства та допомоги іншим. Це формує у дітей усвідомлення того, що вони є частиною суспільства і можуть впливати на його розвиток.

Вихователі мають спеціальні знання і навички, які дозволяють їм ефективно формувати національно-патріотичну свідомість у дітей. Вони можуть використовувати різноманітні методи і прийоми, такі як інтерактивні ігри, проекти, творчі заняття, щоб залучити дітей до вивчення культури та історії своєї країни. Вихователі можуть інтегрувати патріотичні цінності в усі аспекти освітнього процесу. Наприклад, під час занять з образотворчого мистецтва діти можуть малювати символи України, а під час занять з музики – вивчати українські народні пісні. Це дозволяє дітям відчувати зв'язок із своєю культурою.

Вихователі повинні активно залучати батьків до процесу виховання національно - патріотичних цінностей. Організація спільних заходів, таких як свята, екскурсії, тематичні вечори, допомагає зміцнити зв'язок між родиною та освітнім закладом. Це також сприяє обміну досвідом між батьками і вихователями.

Формування національно-патріотичної свідомості у дітей є батьки, як перші вчителі своїх дітей, закладають основи патріотичних цінностей через власний приклад і створення сприятливого середовища. Вихователі, у свою чергу, використовують свої професійні знання для інтеграції цих цінностей у освітній процес та залучення батьків до активної участі у вихованні.

Висновки. Основні ціннісні орієнтири, такі як любов до Батьківщини, повага до культурної спадщини та громадянська відповідальність, закладаються в ранньому віці і мають вирішальне значення для подальшого розвитку особистості. Використання різноманітних методів виховання та інтеграція національних цінностей у освітній процес дозволяє ефективно формувати патріотичну свідомість у дітей. Успішна реалізація цих завдань потребує співпраці вихователів, батьків та громади, що сприятиме створенню свідомого і відповідального покоління громадян.

Формування національно-патріотичної свідомості у здобувачів дошкільної освіти є важливим завданням сучасної системи освіти, а також спільною відповідальністю батьків і вихователів. Спільними зусиллями батьків і вихователів можна сформувати у дітей почуття гордості за свою Батьківщину, поваги до її культури та історії, а також усвідомлення своєї ролі у суспільстві.

Таким чином, формування національно-патріотичної свідомості стає важливим елементом виховання гармонійної та відповідальної особистості.

Отже, ціннісні орієнтири національно-патріотичної свідомості здобувачів дошкільної освіти є важливими для формування свідомих громадян майбутнього. Вони повинні виховуватися в атмосфері любові до своєї країни, поваги до інших культур і розуміння своєї ролі в суспільстві. Лише таким чином ми зможемо забезпечити гідне майбутнє для нашої нації.

Список використаних джерел

1. Грищенко І. Національно-патріотичне виховання в дошкільному навчальному закладі: теорія і практика. Київ: Педагогічна преса. - 2018
2. Левченко О. Формування патріотичних цінностей у дітей дошкільного віку. Вісник педагогічної науки України. – 2019. С. 45-52.

3. Соловйова Т. Методика національно-патріотичного виховання в умовах сучасного дошкільного навчального закладу. Журнал "Дошкільне виховання". - 2020. С. 12-16.
4. Шевченко Н. Роль сім'ї у формуванні національно-патріотичної свідомості дітей дошкільного віку. Психологія і педагогіка, - 2021. С. 78-85.

Штанько Олена Анатоліївна
бібліотекар Ворожбянського закладу
загальної середньої освіти
Лебединської міської громади

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У статті досліджується актуальна проблема формування національної свідомості молоді та визначається ключова роль бібліотек у цьому процесі. Авторка аналізує різноманітні методи і форми роботи бібліотек, спрямовані на патріотичне виховання. Особлива увага приділяється використанню літератури, проведенню культурних заходів та застосуванню сучасних технологій. Дослідження підкреслює важливість інтеграції зусиль бібліотекарів, педагогів та батьків для досягнення ефективних результатів.

Ключові слова: бібліотекар, національна свідомість, патріотичне виховання.

Вступ. Сьогодення України таке, що процеси формування й розвитку національної свідомості громадян, зміцнення української держави, її розбудова й збереження потребують нових підходів до патріотичного виховання молоді. Як свідчить історичний досвід та воєнний стан сьогодні, без національно-патріотичного виховання підрастаючого покоління неможливо зберегти державу й націю. Патріотичне виховання молоді є платформою сталого розвитку громадянського суспільства та держави, які мають скоординовано функціонувати на засадах гуманізму, свободи, верховенства права й соціальної справедливості.

Бібліотека не може перебувати осторонь усіх державотворчих процесів, тому мусить спрямовувати свою діяльність на виховання молоді. Головним завданням бібліотеки є швидке реагування на суспільні запити, нові вимоги держави щодо освіти й виховання особистості. Важливо створити сприятливі умови для задоволення інтересів і потреб відвідувачів бібліотеки та поєднати із вихованням почуття патріотизму в молоді.

Мета статті – розкрити роль бібліотеки у формуванні національної свідомості підрастаючого покоління.

Основна частина. Сучасне розуміння патріотизму обумовлене викликами, перед якими стоїть Україна, – це, зокрема, збройна агресія Російської Федерації проти України, збереження територіальної цілісності країни, національно-культурної ідентичності, розвиток української мови та української культури [3]. Головною метою патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Шкільна бібліотека як складник педагогічної освітньо-виховної системи скеровує свою діяльність на виконання спільної із закладами освіти мети – забезпечення всебічного розвитку особистості учнів шляхом навчання та виховання, що ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання й виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави [2, с. 4].

На сучасному етапі основними функціями шкільної бібліотеки є інформаційна, освітня, культурна, комунікаційна, дозвіллева. Інформаційна функція забезпечує доступ до інформації, задовольняє інформаційні потреби учнів, вчителів та інших категорій працівників закладів освіти з використанням як власних інформаційних ресурсів, так і ресурсів інших бібліотек, бібліотечних та інформаційних мереж і систем; освітня – сприяє освіті та вихованню особистості учнів; культурна – формує духовний розвиток читачів, залучає їх до цінностей вітчизняної та світової культури, створює умови для репродуктивної та продуктивної культурної діяльності; комунікаційна – передбачає обмін інформацією, надає користувачам доступ до документів; дозвіллева – сприяє змістовному проведенню вільного часу учнів, створенню творчого комунікативного майданчика. Реалізація цих функцій безпосередньо пов'язана з духовним – моральним, естетичним та патріотичним вихованням учнівської молоді.

Головне завдання шкільної бібліотеки полягає в сприянні забезпеченню навчально-виховного процесу в напрямі національно-патріотичного виховання молоді. Це, зокрема, систематична популяризація серед учнів національно-патріотичних ідей, максимальне розкриття книжкового фонду та пропагування літератури з патріотичної тематики, виховання культури читання, керування читанням дітей, виховання засобами читання національної свідомості, патріотизму, громадянськості та бажання пізнати свою історію, збагачувати українську культуру. У творчій співпраці з педагогічним колективом шкільні бібліотекарі працюють за такими напрямками: духовно-моральне виховання – утвердження в свідомості й почуттях учнів патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України, виховання високої громадянської активності, шанобливого ставлення до родини, батьків, сімейних традицій, культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; історико-краєзнавче – виховання в учнів любові до своєї «малої» Батьківщини, рідного краю, співвітчизників, формування почуття національної гордості, національної самосвідомості, толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; історико-патріотичне та

цивільно-правове виховання – здобуття знань з історії нашої держави, виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки, прав і обов'язків громадянина України; військово-патріотичне виховання – підвищення престижу військової служби, формування позитивного образу Збройних сил України, готовності до виконання військового обов'язку [3].

Ураховуючи виклики сьогодення, бібліотекарі у своїй діяльності намагаються використовувати такі методи й форми роботи, що характеризуються актуальністю змісту, творчим підходом, оригінальними назвами, адже бібліотека має серйозного конкурента – інтернет. Найчастіше використовуються інформаційно-масові форми роботи, особливістю яких є значне кількісне охоплення учасників виховного процесу. Проводячи цікаві, захопливі, емоційні, зорієнтовані на особистість масові заходи, бібліотекарі задовольняють потреби молоді в освіті та самоосвіті, професійному вдосконаленні, розширенні світогляду, духовному, естетичному розвитку та спілкуванні. Особистий досвід проведення масових заходів бібліотекою підтверджує, що їх ефективність залежить від активності читачів. А сама активність першочергово залежить від того, яку форму масової роботи обрала чи обрав бібліотекар. Треба сміливіше використовувати оригінальні, близькі учнівській молоді форми роботи, що спрямовані на глибоке й різнобічне розкриття тієї чи іншої теми. Особливість таких форм полягає в тому, що їм притаманні новизна в назві, наявність елементів театралізації у викладі інформації, ігрові моменти, своєрідна атрибутика, що передає специфіку запропонованої форми, активна участь читачів у проведенні заходу. Форми роботи мають бути розраховані на певну вікову категорію учнів, об'єднаних спільними читачькими інтересами та психологічними особливостями.

Для всіх вікових категорій користувачів рекомендуємо проводити читачькі конференції, уроки мужності, вахти пам'яті, благодійні акції та ярмарки, конкурси, олімпіади, зустрічі з письменниками та видатними особистостями, реальні та віртуальні екскурсії. Особливо учням подобаються віртуальні екскурсії, використання аугментованої реальності, сучасних комп'ютерних технологій.

Висновки. У сучасних умовах бібліотека має широкі можливості для здійснення національно-патріотичного виховання молоді. Більшість бібліотек сьогодні є справжнім центром пропаганди книги, надійним помічником учителів та батьків у навчанні та вихованні учнів. Варто наголосити на тому, що успіх роботи з національно-патріотичного виховання молоді досягається там, де бібліотекар працює творчо, наполегливо, інноваційно, консолідовано з педагогічним та батьківським колективом.

Список використаних джерел

1. Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек України : практ. посіб. / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт. кол.: Зозуля С. М., Самчук Л. І., Кропачева Н. М. та ін.]. Київ, 2016. 283 с.
2. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : (програм.- вихов. контекст) / І. Д. Бех, К. І. Чорна ; НАПН України, Ін-т проблем виховання. Київ, 2022. 48 с.
3. Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи : метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, Л. М. Бондар, Т. В. Добко, А. І. Рубан ; наук. ред.: Л. Д. Березівська, Т. В. Добко] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. 103 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708060/1/nac-patr-vykhovannya_DNPB.pdf (дата звернення: 26.01.2025).
4. Патріотичне виховання у бібліотеці: традиції минулого і сучасного досвіду : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. директорів обл. б-к для дітей, 28–30 жовт. 2015 / Нац. б-ка України для дітей, Полтав. обл. б-ка для дітей ім. Панаса Мирного. Полтава, 2015. 223 с.

СЕКЦІЯ II

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Бадьор Віктор Миколайович,
викладач історії ВСП «Конотопський
індустріально-педагогічний фаховий коледж СумДУ»
м. Конотоп

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена процесу формування патріотичних цінностей та національної ідентичності здобувачів освіти на уроках історії України, що являє собою незворотній процес на сучасному етапі у зв'язку із загрозою денационалізації та втрати державності України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Реалізація цього завдання потребує оволодіння учасниками початково-виховного процесу, зокрема викладачами історії, новими формами та методами роботи.

Ключові слова: патріотичні цінності, національна ідентичність, національна свідомість, патріотичне виховання, Історія України.

Вступ. В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України пріоритетним завданням нашої держави і навчальних закладів зокрема, є національно-патріотичне виховання дітей та молоді, як невід'ємної частини національної безпеки. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженій наказом МОН України №527 від 06 червня 2022 року, підкреслюється, що в період повномасштабної війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей [2].

Мета статті полягає у вивченні впливу уроків історії України на формування патріотичних цінностей та національної ідентичності здобувачів освіти.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення свідомого громадянина – патріота України, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків. У часи воєнної загрози його роль неможливо переоцінити, адже саме воно зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Батьківщини, формування бажання проходити службу у Збройних Силах України.

У часи воєнних дій робота навчального закладу з національно-патріотичного виховання вимагає впровадження у навчально-виховний процес якісно нових методів і технологій, спрямованих на формування у здобувачів освіти патріотичних цінностей, національної свідомості, активної громадянської позиції тощо. Особлива роль при цьому відводиться урокам з історії України.

Добре відомо, що навчання історії має виховний аспект. І якщо, вивчення всесвітньої історії має сприяти формуванню загальнолюдських, гуманістичних поглядів, то вивчення вітчизняної історії формує ще й громадянина, патріота, з яким держава і суспільство пов'язують перспективи свого подальшого розвитку. На уроках історії здобувачі освіти усвідомлюють історичну місію українського народу – ретроспективну, сучасну і прогнозують прийдешню, вивчають столітню героїчну боротьбу за незалежність і бойові традиції українського народу, опановують закони сучасного розвитку людства, розвивають критичне системне мислення [1]. Уроки історії України – це особлива можливість для здійснення патріотичного виховання здобувачів освіти, яке повинно ґрунтуватись на історико-культурних традиціях народу, героїзмі його захисників, воїнів Київської Русі, українського козацтва, Січових стрільців, борців із німецьким нацизмом. Саме на уроках історії закладаються підвалини історичних уявлень про давнє минуле українського народу, його мови, культури, ментальних рис характеру, як невід'ємної складової формування європейської цивілізації. Тут даються базові наукові знання, що слугуватимуть фундаментом формування національно-історичної свідомості та патріотизму молодих громадян нашої держави.

Важливе місце у просвітницькій діяльності на уроках історії посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України. Серед них Київська Русь, Велике князівство Литовське, Військо Запорозьке, Гетьманщина, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна та інші українські визвольні проекти [2].

Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, зокрема у XX-XXI століттях – ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, революція Гідності.

Також одним із важливих чинників національно-патріотичного виховання має бути шанобливе ставлення до пам'яті про жертв комуністичного та інших тоталітарних режимів в Україні, зокрема жертв Голодомору, політичних репресій і депортацій [3].

Система патріотичного виховання передбачає формування історичної свідомості молодого покоління українців, що базується на вивченні історії боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого

історичного шляху. Існування України сьогодні – це результат тисячолітньої боротьби українського народу за право мати свою національну державу, яка має стати запорукою успішного розвитку суспільства.

Вивчаючи славні сторінки історії варто звертати увагу на те велике і світле, яке підносить наш народ до вершин цивілізації, визначає його заслуги перед людством. Адже українці – єдина в світі козацька нація. Козацтво було дисциплінованою організацією самого українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього звичаю – Волі. У козацькі часи нашому народові були притаманними високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. А Запорізька Січ була і залишається нині ототожненням свободи, незалежності, людської й національної гідності [3].

На уроках історії України необхідно акцентувати увагу на патріотизмі і моральності діячів визвольного руху, показати витoki цього патріотизму. Так символом патріотизму і жертвності у боротьбі за незалежну Україну став подвиг героїв Крут, боротьба за волю України повстанців Холодного Яру, діяльність Української Повстанської Армії, спротив дисидентів тоталітарній системі тощо. Ці та інші теми дають невичерпні можливості для розкриття такої людської якості, як самопожертва в ім'я нації та держави.

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. Тому важливо приділяти особливу увагу ролі визначних постатей в історії, які відіграли ключову роль у становленні української державності. Це допомагає здобувачам освіти краще зрозуміти значення національної ідентичності та гордості за свою країну. На прикладах життя, діяльності і боротьби за державу українських князів, козацьких ватажків, видатних гетьманів Б. Хмельницького, І. Виговського, І. Мазепи, П. Орлика, всього українського народу та його видатних представників таких, як Т. Шевченко, В. Винниченко, М. Міхновський, М. Грушевський, С. Петлюра, С. Бандера, викладач має продемонструвати національну гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу.

На всіх етапах становлення український народ демонстрував високий національний дух і прагнення жити вільно і незалежно, у мирі та злагоді з іншими народами.

Особливими мають стати уроки, присвячені революційним змінам, що відбулися протягом листопада 2013 – березня 2014 років. Саме вони продемонстрували готовність молодого покоління відстоювати національні інтереси та цінності, орієнтацію на фундаментальні орієнтири світової цивілізації. Події, які переживає народ України починаючи з 2013 – 2014 років і, особливо, з 24 лютого 2022 року, коли Росія розв'язала повномасштабну війну проти України, ще раз засвідчили, що проголошена у 1991 році державна незалежність потребує постійного захисту, глибокого розуміння та оцінки того, що відбувається навколо нас. Саме тому на уроках, присвячених сьогоденню, особлива увага повинна приділятися героїчній боротьбі воїнів ЗСУ, ролі волонтерів у допомозі фронту, а також особистого вкладу кожного з нас у досягнення справедливого миру. Необхідно акцентувати увагу на тому, що патріотизм у нинішній час проявляється не лише в безпосередній борні із зовнішнім ворогом, але є звичайним станом повсякденного життя людини [3].

Сучасна українська школа ставить перед собою не лише завдання забезпечити молоде покоління міцними знаннями з основних наукових дисциплін, але й формувати в них особистість, яка була б носієм національної свідомості, вихованою на загальнолюдських та національних цінностях.

Для досягнення цієї мети, викладачі історії повинні застосовувати різноманітні методи і підходи на уроках. Наприклад, використання інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, рольові ігри, проектна діяльність, що дозволяє залучити здобувачів освіти до активної участі у вивченні історії та сприяє формуванню патріотичного ставлення до минулого і сучасності. Крім того, важливо розвивати критичне мислення, навчати аналізувати історичні події та розуміти їхні наслідки для сучасного життя.

Висновки. Національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу, оскільки воно спрямоване на формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до свідомого ставлення до своєї країни та усвідомлення своєї національної ідентичності. Патріотичне виховання у закладах освіти, зокрема через викладання історії, відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості, патріотизму та громадянської активності молоді. Використання різноманітних методик і підходів, активна залученість здобувачів освіти до вивчення історії своєї країни сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку патріотичних цінностей. Важливою є постійна увага до інновацій в методиках викладання, активне використання джерел інформації та підтримка викладачів історії у їхній роботі. Патріотичне виховання є не лише передачею знань, але й формуванням патріотичного світогляду та готовності до активної участі у житті своєї країни.

Отже, в контексті сучасних викликів, які стоять перед українським суспільством, освітяни мають величезну відповідальність забезпечити національно-патріотичне виховання молодого покоління, яке є важливою передумовою становлення гідного та свідомого громадянина України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. – 64 с.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність», від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
3. Сирота М. В. «Формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму під час освітнього процесу з історії». *Шкільне життя*, 07.05.2020. URL: <https://www.schoollife.org.ua/281-2020/>

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Аспекти **проблеми** патріотичного виховання, а саме, ідея створення національної системи освіти була глибоко розкрита відомою реформаторкою і засновницею українського дошкілля Софією Русовою у працях «Дитячий садок на національній ґрунті», «Націоналізація дошкільного виховання», «Суспільні питання виховання» тощо.

Виховання патріотичних почуттів у молодого покоління, формування активної життєвої позиції широко розкривається у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Державних національних програмах «Діти України», «Освіта» («Україна ХХІ століття»), «Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності».

Ціннісні аспекти патріотичного виховання мають дуже важливе значення для збереження територіальної цілісності самої країни, багатства її мови, зміцнення державності, автентичного культурного пласту вікових традицій та історії, тому розглядаються в площині загальнодержавних інтересів та знайшли своє відтворення в авторських парціальних програмах, які спрямовані на виконання завдань згідно освітньої лінії «Дитина в соціумі», «Дитина в світі мистецтва»: «Моя країна - Україна» (авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. Г. Косенчук, Т. О. Піроженко), «Україна – моя Батьківщина» (авт. кол.: О. М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю. М. Палець; наук. кер. О. Д. Рейпольська), «Лідер живе у кожному» (авт. кол.: О. К. Безсонова, В. А. Воронов, О. В. Воронова, Н. В. Гавриш).

Досить цікавою і актуальною проблемою виховання патріотичних почуттів красою традиційного народного мистецтва в дошкільному віці є ідея нашої сучасниці і провідного наукового співробітника лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України Вікторії Рагозіної «Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо» (В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна).

На сучасному етапі розвитку суспільства патріотичне виховання є одним із найважливіших у системі освітніх завдань. Його основною **метою** є формування почуття любові до батьків, землі, родини, держави, патріотичної свідомості, самоідентичності та поваги до державної символіки, Конституції і Законів України, пошани до її героїв та захисників, готовності до виконання обов'язків перед Батьківщиною.

Відомі науковиці та автори хрестоматії для дошкільнят з національно-патріотичного виховання «Моя країна – Україна» Н. Гавриш та О. Косенчук так визначили основні аспекти даної проблеми: «Патріотизм означає любов до рідної землі, відданість їй і своєму народові. Патріотичне виховання має починатися з дошкільного віку, коли відбувається закладання культурно-ціннісних орієнтирів духовно-етичної основи дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі» [2, с. 4].

На першому етапі формування у дитини дошкільного віку патріотичних почуттів особливу роль відіграє родинне виховання, адже сім'я – найважливіша частинка соціуму, де малюк вчиться любити і поважати батьків, свою родину, де вперше промовляє слова рідною мовою, залучається до сімейних традицій і цінностей, набуває досвіду міжособистісних стосунків. Ще Софія Русова зазначала, що виховання дитини має починатися з її народження засобами ніжної колискової, народних казок, загадок, ігор, забавлянок, матусиних пісень, лічилок. Це світ, який формує особистість і «нація народжується коло дитячої колиски, лише на рідному ґрунті, серед рідного слова, пісні здатна вирости національно свідомо людина», а «навчання має будуватися на тому ґрунті, де зростала дитина, щоб воно було міцно зв'язано з тими враженнями, що їх заклала в душу рідна сім'я, рідна хата» [8, с. 36].

Формування мовного середовища, яке впливає на особистість, як було зазначено, зароджується в сімейному міні - соціумі, продовжує розвиватися в дошкільлі, школі та протягом усього життя, накопичуючи і вдосконалюючи знання і комунікативний досвід через спілкування, освіту і самоосвіту.

Наступним і досить важливим етапом у формуванні патріотичних почуттів є позитивне ставлення до міста, села чи регіону, в якому народилася і мешкає дитина, адже поняття «мала батьківщина» визначає і формує етнічну самоідентифікацію. Сила роду і духовний зв'язок, традиції та легенди, якими оповита земля, усвідомлення себе частинкою великого народу надихає і спонукає в подальшому житті відчувати гордість за свій край, викликає усвідомлене патріотичне почуття і бажання ушляхетнити та захистити цю територію від ворожих посягань.

Виховання позитивного ставлення до своєї країни, любові до Батьківщини, відданість їй і своєму народу є **ще одним важливим фактором** і показником у формуванні справжнього патріотизму. Це суспільні і моральні принципи, в яких розкривається повага до символіки держави, Конституції, законів нашої країни, культивування шанобливого ставлення до захисників і героїв України, видатних діячів минулого і сучасності, які гідно виконували обов'язки перед Батьківщиною, що по суті має робити кожен громадянин країни. Вважаю, що на протязі багатьох років гідна презентація власних досягнень (як педагога, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, а саме, близько 20 гран-прі на міжнародних та республіканських конкурсах), а особливо робіт талановитих дошкільників, які прославляють країну, є вдалим початком у формуванні патріотичних почуттів. Слід зазначити, що під моїм керівництвом вихованці творчого гуртка «Мальоничий дивосвіт» дошкільного навчального закладу неодноразово ставали призерами і переможцями конкурсів, які проходили в Україні, а також у Франції, Японії та конкурсі від Національного банку України під назвою «Майбутній мільйонер», багато років поспіль були учасниками Міжнародної виставки художніх робіт дітей Лідіце (Чехія). Вихованка гуртка Вікторія Федірко отримала 1 місце в

конкурсі «TOKYO ART NINJA» (Японія), «Різдвяна Україна» (1 місце), «GOLDEN AUTUMN 2022» (Франція, 2 місце), «Мистецькі промені України» (2 місце). Важливо, що посильна участь у таких заходах викликає почуття гордості і власної значимості у вихованців, зміцнює національну ідентичність маленького творця, створює позитивний імідж країни на міжнародному рівні.

Цікаві та змістовні форми роботи з дошкільнятами, проведені до Дня Незалежності України, Всесвітнього Дня Миру, Дня Гідності та Свободи, Дня української писемності та мови (квест), Дня Соборності, Дня захисників і захисниць України, Дня Єднання, Шевченківських днів, Дня матері, Дня вишиванки, Дня української хустки та багатьох інших методично продуманих і виважених для дитячого сприйняття заходів, формують і виховують у малят знання про державні свята, усвідомлення прекрасних традицій нашого народу, свою належність до історичної спільноти та її культури, культивують і ще змалечку зароджують почуття патріотизму та толерантності.

З досвіду роботи останніх років зазначу, що неординарний підхід до проблеми ознайомлення малят із сучасними митцями став вагомим аргументом для створення моєї авторської парціальної програми з декоративно-ужиткового мистецтва для дітей старшого дошкільного віку на основі робіт двадцяти сучасних майстрів нашого краю під назвою «Мистецька скарбниця Сумщини», яка включає напрями декоративного розпису, витинанки, кераміки, різьблення по дереву, вишивки, вибійки, Крелевецького ткацтва, писанкарства та використовується в гуртковій роботі і тематичних заняттях з народознавства. У конкурсі на міському та обласному етапі фестивалю «Світ дошкілля 2023» у номінації «Краща методична розробка з досвіду роботи педагогічних працівників ЗДО» отримала призове 1 місце.

Традицією закладу стали благодійні акції, спрямовані на допомогу для наших захисників і захисниць. Створення малюнків для воїнів, орнаментування листівок-сердечок, виготовлення ляльок-мотанок, лялечок-янголят з паперу чи ниток, міні та Big Art колажів та передача їх через волонтерські організації бійцям – реальна складова зародження і формування патріотичних почуттів у дошкільнят, які мають продовження у шкільному і дорослому житті. Проявляти вдячність, співпереживати, бути готовими допомагати, розуміти, поважати, мати відповідальність і честь – все це і є утвердження в почуттях та свідомості патріотичних цінностей. Не приховати той факт, що зараз діти стали дуже вразливими і значно «подорослішали», бо горе і емоції дорослих відчують надто гостро. Тому на даному етапі педагоги нашого закладу у тісній співпраці з батьківською спільнотою сумлінно працюють, враховуючи такі основні принципи і методи:

- позитивний вплив на емоційно-чуттєву сферу дітей, сприяння засвоєнню загальнолюдських цінностей, виважений добір інформації для дітей згідно вікових особливостей;
- залучення малят до дієвої участі у волонтерських акціях, суспільно корисних справах;
- формування толерантного відношення до громадян інших національностей, які проживають на території міста, села, країни чи відвідують групу в дитячому садочку, не втрачаючи почуття власної гідності, що допоможе в майбутньому вибудовувати правильні міжособистісні стосунки в соціумі;
- цікаві розповіді вихованцям про однолітків, які роблять внесок у перемогу країни та у різний спосіб посильно допомагають воїнам;
- тісна співпраця (за можливості в умовах воєнного стану) із установами культури міста (музеї, галереї, виставкові зали), які дозволяють розширити світогляд дітей та дорослих, поповнити інформацією про героїчне минуле, історію і сьогодення, традиційне народне мистецтво, яке є своєрідним кодом нації;
- увага до природоохоронної діяльності, бережливе ставлення та посильна участь в озелененні території, догляді квітників;
- активне заохочення до участі у творчих виставках і конкурсах, які б допомагали створювати позитивний імідж України на міжнародній арені, плекаючи почуття гордості за власні успіхи та свою країну;
- організація заходів за участі дошкільників та батьків, які могли б поділитися традиціями своєї сім'ї чи родини;
- ініціація засідання круглих столів за участі педагогів, батьків, дітей, народних майстрів – носіїв культурних традицій свого краю;
- конструктивна взаємодія педагогів із батьківською спільнотою з питань соціально-громадянської компетентності: норми поведінки, усвідомлення дитиною власної цінності і значимості, встановлення своїх меж та повага до особистих меж інших людей.

Висновок: патріотичні почуття у дітей дошкільного віку не формуються самі по собі на недбало підготовленому чи зовсім пустому ґрунті, а є тривалим злагодженим процесом зі спільними зусиллями багатьох ланок: сімейного і родинного виховання, ідейно налаштованих педагогів та наявності важливих моментів у визначенні, підборі найбільш цікавих форм роботи, коли виховні зусилля можуть і повинні мати найвищий ефект та бажаний позитивний результат. Вищезазначені досягнення наших вихованців є тому красномовним доказом.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukrayini>
2. Гавриш Н. В., Косенчук О. Моя країна – Україна: хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання. Харків. Ранок. 2022. 96 с.
3. Рагозіна В. В., Бідна С.П. Як ознайомлювати малюнків із декоративно-ужитковим мистецтвом. Вихователю-методист дошкільного закладу. 2022. № 10. С. 36 – 40.
4. Рагозіна В. В., Очеретяна Н.В. (2019). Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Малюємо, ліпимо. Третій рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації. Київ: Генеза.

5. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. (2017). Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Малюємо, ліпимо. Шостий рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації. Київ : Генеза.
6. Русова С. Український дитячий садок : Україна. 1991. № 2 С. 39 – 41.

Владимирова Катерина Олександрівна
вихователь Конопотського закладу дошкільної освіти
(ясла-садок) №4 «Сонечко»
Конопотської міської ради Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація: у статті розкриті підходи щодо патріотичного виховання дітей у закладі дошкільної освіти. Описуються інноваційні методи, що включають елементи гри, творчі завдання та інтерактивні заходи, які сприяють розумінню національних цінностей. Акцентується увага на важливості формування любові до рідної землі, поваги до культури та історії своєї країни з раннього віку. У статті також аналізуються перспективи розвитку патріотичного виховання в умовах сучасних освітніх викликів та значення такого виховання для формування цілісної особистості.

Ключові слова: патріотичне виховання, дошкільна освіта, національні цінності, любов до рідної землі, культура та історія, інноваційні методи, розвиток особистості.

Вступ. Патріотичне виховання дітей у закладах дошкільної освіти є важливим елементом загальної освітньої стратегії, який сприяє формуванню моральних, емоційних та культурних основ особистості. У ранньому віці дитина перебуває на етапі активного розвитку, коли формуються базові життєві установки, цінності та ставлення до оточуючого світу.

Виховання патріотизму у дітей раннього віку сприяє формуванню в них почуття приналежності до рідної країни, любові до національних традицій та культури. Сучасний підхід до патріотичного виховання в дошкільних закладах передбачає впровадження інноваційних методів і творчих прийомів, що враховують інтереси та особливості вікової категорії дітей.

На сьогоднішній день патріотичне виховання не обмежується традиційними формами, такими як розповіді про історію чи національні свята. Воно включає емоційне залучення дітей через творчі, ігрові та інтерактивні форми навчання. Один із ефективних способів – це створення у закладі дошкільної освіти тематичних куточків, спеціально облаштованих кімнат, де діти можуть дізнаватися про символіку країни, її природу, відомих людей, культурні досягнення. Наприклад, у куточку «Моя Батьківщина» можна розмістити фотографії краєвидів, картки з національно - патріотичною символікою, а також атрибути, які діти мають досліджувати самостійно або з допомогою вихователя. Це дозволяє дітям не тільки збагатити свої знання, але й отримувати сенсорний досвід, який робить процес пізнання більш захопливим і емоційно насиченим. Одним із цікавих прийомів є використання казок і легенд, які розповідають про історію та культуру рідного краю. Крім того, важливою складовою патріотичного виховання є залучення дітей до участі у святкових заходах, які присвячені національним подіям або святам. Залучення батьків до процесу патріотичного виховання також є важливим елементом, який значно підсилює результативність роботи.

Метою статті є: формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани до видатних історичних діячів, готовності до виконання громадських та конституційних обов'язків.

Виклад основного змісту. Патріотичне виховання є важливим аспектом розвитку будь-якої країни, в тому числі і в Україні. Україна, як незалежна держава, має свою власну культуру, історію та мову, які потрібно вивчати та поважати.

Патріотизм – це любов та відданість Батьківщині, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм передбачає любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, її культурного надбання та захист інтересів своєї громади, народу в цілому.

Національно-патріотичне виховання слід вивчати ще з дошкільних років для того, щоб виховати дитину – патріотизм, а це нині один із пріоритетних напрямів роботи педагогів у дошкільній освіті. Потрібно поступово формувати в дітей щире почуття любові до культурного спадку своєї родини, народу, шанобливе ставлення до традицій нашої держави. Для того, щоб стати справжніми українцями, діти мають поринути в історію та культуру рідної землі. Патріотичне виховання – справа відповідальна, оскільки передбачає тонке заволодіння вразливими душами дітей, уміле оперування їхніми емоціями та почуттями. На заняттях з музики його здійснюють через такі форми взаємодії музичного керівника з дітьми, як: прослуховування класичних творів української музики, ознайомлення з історією виникнення українських народних інструментів та способів гри на них, інсценізація народних звичаїв та обрядів [2].

Сьогодні, в умовах війни, як ніколи, потрібні нові підходи й нові шляхи виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості нового українця, що діє на основі національних цінностей. Особливої уваги в національно-патріотичному вихованні заслуговує формування історичної свідомості. Знання історії та культури своєї країни дозволяє усвідомлювати значення й роль України у світі, формувати національну самосвідомість і зберігати історичну пам'ять. Героїчні й водночас трагічні події в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ породжують нову хвилю патріотизму й самовідданості українців у боротьбі за незалежність і

свободу. Національно-патріотичне виховання молоді потрібно здійснювати не лише на прикладах історії становлення української державності, а й на сучасних прикладах відважних і героїчних вчинків. Це історії життя справжніх патріотів, які відстоюють своє законне й невід'ємне право бути господарями на власній землі. У закладах освіти вшанування пам'яті загиблих у війні з російським агресором має бути невід'ємною складовою сучасного виховного процесу. Крім цього, обов'язковим має бути обговорення поведінки під час повітряних тривог і правил безпеки в умовах воєнного стану [1, с. 79 – 80].

Перед нинішніми дітьми Батьківщина постала не у найкращому вигляді: неспокій у суспільстві, економічна криза, війна - збройна та інформаційна. І наше завдання попри всі ці негаразди - допомогти дітям наповнити серця любов'ю до країни, де вони починають пізнавати світ. Патріотичне середовище - це не лише предметне оформлення простору в національній кімнаті, а й гуманна й патріотична поведінка всіх учасників освітнього процесу в закладі дошкільної освіти і в родині, що базується на взаємоповазі, взаєморозумінні, взаємоготовності до самопожертви, готовності стати на захист національних та державних цінностей, шанобливе ставлення до захисників України, вміння сприймати досягнення і поразки в країні, як свої власні. У патріотичному середовищі кожної вікової групи мають бути: наочні посібники, демонстраційний матеріал, альбоми, національні ігри та іграшки, предмети побуту, державні символи, збірки віршів, пісень і інше [3]. Ефективність національного-патріотичного виховання має бути досягненим при використанні різних методів. Вербальні та наочні методи спрямовані на виховання у дітей суспільних уявлень, моральних суджень, оцінок. До них належать: спостереження, зустрічі з героями праці, війни, екскурсії, розповіді, бесіди, читання художньої літератури, розгляду картин, ілюстрацій, зразків декоративно-вжиткового мистецтва народів, прослуховування музики, проведення ігор, перегляд сторінок в інтернет джерелах. Друга група методів - набуття дітьми практичного досвіду. До цієї групи належать: залучення дітей до праці, привчання до основ громадянської поведінки, відтворення побаченого і сприйнятого в творчій діяльності. Важливими напрямками патріотичного виховання є приучення дошкільників до народознавства, зокрема вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу; правове виховання, яке полягає у прищепленні дітям найкращих навичок правової поведінки; моральне виховання моральні норми поведінки й моральні якості особистості, а саме: почуття власної гідності, почуття обов'язку. Ще одним важливим напрямом патріотичного виховання є формування реалістичних уявлень про явища природи, практичних умінь, дбайливе ставлення до природи. Необхідно виховувати у дітей бажання не лише помічати красу рідної природи, а й зберігати і примножувати її [1].

Для того, щоб діти любили свою країну, пишалися її мовою і культурою, потрібен ще й приклад мудрих батьків, які з раннього дитинства будуть виховувати у дітей любов та повагу до українських традицій. Педагоги при цьому також не стоять осторонь, вони сіють в душах дітей зернятка патріотизму. Кожен, хто вважає себе патріотом, має з повагою ставитися до минулого свого народу й широко вболівати за його майбутнє. Щоб навчити дітей мислити, вірити, співчувати, потрібно говорити з ними на різні болючі теми, бо діти так як і дорослі відчують тривожність сьогодення. Всі вони мріють про мир, добро, злагоду на нашій землі [5].

Висновок: Отже, патріотичне виховання вбирає в себе високу внутрішню культуру, шанобливе ставлення до пам'яток історії, любов до ближнього, гідність, вихованість, ввічливість, чесність, якими завжди славився український народ. Лише подаючи дітям належний приклад, проявляючи власну зацікавленість українським минулим, теперішнім і роблячи вагомий внесок у майбутнє, вихователі (педагоги) зможуть дбайливо та по-справжньому зростити в дітях паростки патріотизму, виховати в них гідних громадян своєї незалежної, вільної країни.

Список використаної літератури

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць «Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи». 2022. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/268057> (дата звернення 20.03.2023).
2. Бондаренко Н., Косянчук С. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf> (дата звернення 20.03.2023).
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 No527. URL: <https://bit.ly/3UsbtJG> (дата звернення 15.03.2023).
4. Мокан В. Чому держава повинна унормувати сферу національно-патріотичного виховання. Українська правда. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/14/7317302/> (дата звернення 20.03.2023). Журнал « Наукові інновації та передові технології» № 5(1 9) 2023(Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка») 635
5. Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2020. URL: <https://bit.ly/3KoSDyr> (дата звернення 15.03.2023)
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»: Закон України від 13.12.2022. No 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення 15.03.2023).

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

У статті оглядово розглянуто стан української мови та її розвиток після повномасштабного вторгнення. Проаналізовано підручники для 7-го класу з української мови та літератури. Наведено приклади завдань, які сприяють розвитку національно-патріотичної свідомості в школярів; подані форми роботи, які виховують в учнів любов та повагу до України, шану до героїв, повагу до культури.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, українська мова та література, гібридна війна, програма.

Вступ. Національно-патріотичне виховання є провідним компонентом освітнього процесу, особливо в періоди суспільних потрясінь. Саме в умовах гібридної війни, коли інформаційний простір заповнюється дезінформацією, а культурна експансія ворога довгий час зумисно стирала нашу національну ідентичність, школа стає головним осередком формування свідомих громадян. У цьому контексті уроки української мови та літератури відіграють визначальну роль, адже вони не лише забезпечують мовну компетентність, а й формують любов до рідного слова, національну єдність та почуття відповідальності за майбутнє своєї країни.

Метою статті є дослідження впливу уроків української мови та літератури на формування національно-патріотичних цінностей школярів у контексті гібридних воєн і глобалізаційних викликів. У роботі проаналізовано сучасний стан української мови після повномасштабного впровадження, розглянуто зміст підручників для 7-го класу

Основна частина. Українська мова є не просто засобом комунікації – це важливий чинник національної ідентичності, духовного й культурного розвитку народу. Вивчення мови у школі сприяє розумінню її значення як державного символу, засобу єднання нації та важливого складника національної безпеки.

Мова є дуже гнучкою. Вона постійно змінюється та доповнюється новими словами та виразами, бо реагує на зміни в суспільстві, тому й з'являються неологізми – новостворені слова, терміни чи фрази, які описують реальність. Природно, що така дійсність призводить до сплеску неологізмів. Перш за все це слова, якими українці називають агресорів: «рашисти», «русна», «свинособаки», «моні», «іроди», «Путлер» (співзвучне з прізвиськом Гітлер), «Пуйло» (поєднання з лайливим словом) тощо [2, с. 177]. Багато слів походить від назв воєнної техніки. Звідси, наприклад, «джавелінити», «барайктарити», «відхаймарсити» – боротися з ворогом, застосовуючи відповідну техніку.

Вивчення лексичних новотворів воєнного часу є важливим для розуміння соціально-історичних процесів та мовної системи в цілому.

Автори навчальних підручників пильні та вчасно реагують на зміни. Наприклад, у підручнику Олександра та Віктора Заболотних для 7-го класу гармонійно поєднано минуле з сучасністю. Мова йде про творчі завдання, де треба написати есе про захисників і захисниць нашої країни, використовуючи цитати: *Історії ж бо пишуть на столі, ми ж пишем кров'ю на своїй землі (Л. Костенко); або І живуть у пам'яті народу його вірні дочки і сини... (В. Симоненко); Гілля калин похилилося, мамо, кому ж ви молилися? (С. Вакарчук)* [4, с.43]. У кожному параграфі учні дізнаються цікавинки про історію та культуру, екологічну безпеку, довкілля, права людини, здоровий спосіб життя.

Вивчаючи морфологію, автори пропонують виписати займенники з пісні «Стефанія» у виконанні гурту «Kalush Orchestra» [4, с. 23]. Також з поданих уривків сучасних виконавців знайти займенники та визначити розряд.

Цікавою для вивчення є тема про засоби масової інформації (медіа), новини та фейки. Адже гібридна війна Росії проти України ведеться не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі. Діти та підлітки є однією з найбільш вразливих категорій до маніпуляцій, бо вони активно користуються соцмережами та часто не мають достатнього рівня критичного мислення. Фейки, створені російською пропагандою, можуть суттєво впливати на психіку, формування світогляду та навіть національну ідентичність молодого покоління.

Тому автори підручника дають поради учням як визначити та «зловити» фейк. Пропонують виконати проєкт «Випуск новин», де треба об'єднатися в групи та поетапно підготуватися до захисту, тобто відчувати себе у ролі ведучого, журналіста, редактора тощо [4, с. 30].

Література ж допомагає дітям глибше зрозуміти історію та культуру України, відчувати біль і велич свого народу через художні образи та емоційні переживання. «Бути українцем – це значить бути постійно в стані доказування свого права на існування», – писав Володимир Винниченко. Справді, доля українського народу трагічно пов'язана з постійними національно-визвольними та державотворчими процесами.

Функцію «мовного щита», психологічного оберега у складний для кожного українця час виконують і слованастанови відомих українських поетів і письменників, зокрема: «Народе мій, я ще до тебе верну, і в смерті обернуся до життя» (В. Стус); «Ми є, були і будем ми! Й Вітчизна наша з нами» (І. Багряний); «Україна – це вічність, не тільки сьогоднішня, але передусім майбутня і минула» (Я. Стецько); «В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина» (Л. Костенко); «Вітчизна – це не хтось і десть, я – теж Вітчизна» (І. Світличний) та ін [1, с. 9]. Тому вивчення творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Василя Стуса, Ліни Костенко, творчості сучасних авторів сприяє формуванню гордості за свою країну, розумінню її боротьби та прагнення до свободи.

А знайомство з творчістю Сергія Жадана, Оксани Забужко, Андрія Любки, Артема Чеха – це рефлексія над подіями російсько-української війни. У їх творах можна впізнати себе, свої думки, емоції та почуття. Серед письменників багато військових [2, с. 180].

Вдало подають автори підручника для 7-го класу з української літератури (Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук) сучасну поезію та пісні через призму порівняння та актуальності. Наприклад, творчість Святослава Вакарчука та гурту «Океан Ельзи». Цікавою інтерпретацією образу героя є і пісня «Квіти мінних зон», написана в перші дні повномасштабної війни, яка, за словами С. Вакарчука, відображає наше сьогоднішнє і щоденні молитви про перемогу в цій війні. Реліз відбувся на шостий місяць війни, саме в той час, коли слова *«Як надовго – невідомо. І чи повернешся додому?»* були актуальними, особливо для людей, які вимушено покинули свій дім [3, с. 34]. Завдання подані комплексно з різнорівневою складністю та рубриками. Учителю та учень має свободу щодо вибору.

У розділі «Ми – українці!» автори пропонують вивчати відомих поетів поряд із творчістю маловідомих сучасників (Валентини Матвій, Іллі Чернілевського), вірші яких можна прослухати за QR-кодами та виконати завдання до них.

У розділі «Історичне минуле України» вивчається повість Івана Франка – «Захар Беркут», яка знайомить учнів з образом патріота, який готовий захищати рідний край, навіть ціною життя. Висвітлюється єдність громади та важливість згуртованості перед ворогом. Тут можна провести паралель із захисниками України та загарбниками, де перші демонструють боротьбу між свободою та поневоленням.

Програма з української літератури для 7 класу відіграє важливу роль у вихованні учнів, не лише розвиваючи їхню читачку культуру, а й формуючи національну свідомість, патріотизм, любов до України та її історії. Добірка творів включає класичні й сучасні зразки художньої літератури, які допомагають учням усвідомити цінність рідної мови, культури, традицій та історичної спадщини.

Які форми та методи роботи, направлені на патріотичне виховання, можна використати на уроках літератури:

- Читання та аналіз художніх текстів, що сприятимуть глибокому розумінню творів та формуватимуть національну свідомість.
- Рольові ігри та інсценізації – відтворення ситуацій із творів для кращого усвідомлення життєвих і моральних виборів героїв.
- Дискусії та дебати – обговорення питань: «Що означає бути патріотом?», «Чи потрібно боротися за свою країну?» тощо.
- Творчі роботи – написання есе, власних віршів про Батьківщину.
- Проекти та плакати – створення візуальних матеріалів на тему «Україна очима дітей».

Також на уроках мови треба проводити історичні паралелі, тобто розглядати історичні події, які вплинули на розвиток української державності та мови, порівнюючи їх із сучасними викликами. Наприклад, вивчаючи заборони української мови в Російській імперії, учні краще усвідомлять ціну, яку заплатив народ за право розмовляти рідною мовою.

Усе вищезгадане формує національно-патріотичні цінності в учнів. А підібрані актуальні завдання сприяють формуванню особистісної позиції – уміння аргументовано відстоювати свою точку зору та критично мислити.

Висновки. Вплив війни на національну свідомість учнів – величезний. Гібридні війни ведуться не лише на полі бою, а й у свідомості людей. Інформаційна агресія спрямована на дискредитацію української культури, історії та мови, що робить освітній процес ще важливішим.

Глобалізаційні виклики також впливають на молодь, змінюючи її пріоритети та цінності. Споживацька культура, засилия іноземного контенту, розмивання традицій можуть послабити національну ідентичність. Завдання школи – навчити учнів орієнтуватися в цьому потоці інформації, критично мислити та зберігати свою культурну самобутність.

Формування національно-патріотичних цінностей на уроках української мови та літератури є невід’ємною частиною сучасного освітнього процесу. Саме через рідне слово та художню літературу діти вчаться любити свою країну, шанувати її історію та культуру, бути відповідальними громадянами. Використання різноманітних методів і прийомів, спрямованих на виховання патріотизму, допомагає не лише зміцнити мовну компетентність учнів, а й сформувати свідомих, активних та небайдужих громадян України. А використання мультимедійних матеріалів, перегляд відео, аналіз пісень, кінострічок, присвячених боротьбі за незалежність, дозволить зробити уроки яскравішими та емоційно насиченими.

Гібридна війна РФ активно використовує фейки для впливу на дітей, намагаючись зруйнувати їхню національну ідентичність, посіяти страх і зневіру. Важливо навчати учнів критично мислити та розпізнавати інформаційні атаки, адже це є ключем до формування свідомого, стійкого суспільства. На щастя, навчальні програми та їх автори сприяють цьому.

Список використаних джерел

1. Гриценко, С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року / Світлана Гриценко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 2022. – №32. – С. 9-13.
2. Українська культура в умовах війни: між традицією і новою реальністю: тези доп. студент. наук. конф. (м. Харків, 23–24 березня 2023 р.) / [редактор-укладач Ю. А. Меліхова]. Харків, 2023. 277с.
3. Українська література : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Т. Яценко, В. Пархоменко, О. Слижук, І. Тригуб. – Київ: Грамота, 2024. – 288 с.

4. Українська мова : підручник для 7-го класу закладів загальної середньої освіти / Олександр Заболотний, Віктор Заболотний. – Київ : Генеза, 2024. – 272 с.

5. Шкільні програми з української мови та літератури (оновлені відповідно до НУШ). – Міністерство освіти і науки України, 2023.

Данилова Олена Олексіївна
вихователь Конопотського закладу
дошкільної освіти (ясла-садок) №10 "Ялинка"
Конопотської міської ради Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

Анотація. У статті висвітлена проблема патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, проаналізовані засоби краєзнавчої роботи в закладах дошкільної освіти. Описані форми виховної роботи з патріотичного виховання дошкільників засобами краєзнавства.

Ключові слова: дошкільник, патріотизм, патріотичне виховання, краєзнавство.

Вступ. Події останніх років в Україні засвідчили, що саме сьогодні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками

У всі часи і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення і розвитку добрих народних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючим поколінням життєвого, духовного, в тому числі і педагогічного, досвіду, накопиченого попередніми поколіннями.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання особистості – одна з найголовніших проблем сучасності, а новому суспільству потрібна нова людина – високоосвічена, інтелігентна, національно свідомою, здатна до саморозвитку, самовиховання та самореалізації в суспільстві, яка керується загальнолюдськими цінностями, глибоко розуміє традиції свого народу та примножує їх.

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження вітчизняних та закордонних науковців, обумовлюємо ряд передумов прилучення дітей дошкільного віку до етнокультурних надбань рідного краю:

- завдяки високому рівню пізнавальної активності, емоційній чутливості, діяльнісній налаштованості дошкільний вік є найсприятливішим для формування ціннісного ставлення до дійсності;
- саме в дошкільному віці діти вперше виявляють інтерес до історичного минулого, мистецьких творів, народних традицій рідного краю;
- дошкільний вік є первинним етапом в усвідомленні власної приналежності до етнічної спільноти.

Це найважливіший період становлення особистості, бо саме у цей час закладаються передумови громадянських якостей, формуються уявлення дітей про людину, суспільство і культуру. Це період, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ. Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними.

Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент. Його мета формування ціннісних орієнтацій особистості, забезпечення життєвої компетентності дитини, до змісту якої входить і поняття «бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу». Фундаментом патріотизму по праву вважається цілеспрямоване ознайомлення дітей з рідним краєм.

Краєзнавча робота, як освітня діяльність, має величезний оздоровчий (зняття нервових перевантажень і стресів, фізіологічне зміцнення організму) і виховний (духовний розвиток, пізнання навколишньої дійсності, розширення кругозору) потенціал, зокрема у процесі:

- патріотичного виховання юних вихованців через формування їхнього інтересу до процесів, що відбувалися у минулому і в сучасний період;
- виховання почуття гордості за свій край і свій народ, шанобливе ставлення до народних традицій;
- естетичного виховання дітей дошкільного віку, шляхом формування умінь спостерігати і здатності помічати красу рідної природи та культурних об'єктів; екологічного і трудового виховання дошкільнят, через формування гуманного, відповідального ставлення до природи і праці людей;
- зміцнення бажання дітей брати посильну участь у природоохоронній діяльності своєї місцевості.

Любов до Батьківщини починається з любові до рідного краю. Рідний край – мала Батьківщина. Вивчення його історії, популяризація традицій, культурних цінностей, надбаних народом протягом століть, у наш час є одним з найголовніших завдань, що стоять перед освітою.

Виховання почуттів починається з ознайомлення дітей з близьким і доступним змістом; на основі цих знань виховують первинні почуття, які поступово перетворюються на осмислене й обґрунтоване ставлення дитини до навколишнього.

Любов до Батьківщини для дитини дошкільного віку – це любов до того, що її оточує, і до тих, хто про неї піклується. Світ малої дитини – це її сім'я, близькі, знайомі, дитячий садок, товариші, її ігри, забави, двір, вулиця,

поле, луки, ліс, де вона бігає, грається, ознайомлюється з предметами, явищами, подіями.

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Дитина дошкільного віку повинна знати, як називається країна, у якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни. Така схема змісту знань про рідну країну, на основі яких можливо вже в дошкільному віці формувати дієве ставлення до неї.

Рідна мова – найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру.

Оволодіваючи рідною мовою, дитина пізнає свій народ, його характер, культуру, історію та думки. Зважаючи на вікові особливості молодшого дошкільного віку, спочатку треба визначити ступінь володіння українською мовою: хто з дітей володіє, хто розуміє її, але взагалі не говорить, а хто взагалі не розуміє. Для цього слід використати український фольклор, народні ігри, бесіди за змістом прослуховування художніх творів, побутові розмови..

Прислів'я та приказки приваблюють дітей яскравою грою слів, барвистістю мови, ритмікою. Часто їх можна використовувати у спілкуванні з дітьми: під час сніданку, обіду, коли дитина виконує трудові доручення неохоче або відмовляється від роботи. Також на прогулянці в різних ситуаціях. Поповнювати знання і словник дітей прислів'ями і приказками краще під час спостережень у природі.

Скороговки, чистомовки, заклички доречніше використовувати під час усіх видів діяльності дітей дошкільного віку. Заучуючи їх з дітьми колективно на заняттях з розвитку мовлення, індивідуально, у повсякденному житті, у ранкові та вечірні години з метою вправлення дітей у правильний вимові звуків.

Казки, легенди та притчі мають значний пізнавальний і виховний потенціал, бо містять відомості про історію українського народу, його традиції, вони доступні для сприймання дошкільниками.

Українська державна символіка має особливе значення для виховання патріотизму сучасної дитини. Тому на заняттях потрібно ознайомити дітей із державними символами (Гербом, Прапором, Гімном). Паралельно з цим закріпити знання дітей про народні символи та національну символіку, що розвивалися й усталювалися впродовж століть (український віночок, руш-ник, вишиванка, верба, калина, барвінок та інше) .

Психологи й педагоги вже давно з'ясували, що провідною діяльністю людини в дошкільному віці є гра. Саме вона допомагає освоїти дитині досвід людської діяльності. В ігрових умовах відносини між дітьми є практичними вміннями їх перших колективних взаємодій. Не можна забувати, що гра є важливим засобом виховання. Вона – унікальний феномен загальнолюдської культури, оскільки в кожному столітті, у кожній епосі, у кожного конкретного етносу, у будь-якого покоління є свої улюблені ігри.

Розучуючи й використовуючи в іграх, хороводах фольклорні тексти й пісні, вона наповнює їх конкретним змістом стосовно ігрових ситуацій. Українські народні ігри мають багатовікову історію, вони збереглися до наших днів із глибокої старовини, передаючись із покоління в покоління, вбираючи в себе кращі національні традиції

Окрім традиційних навчальних занять та виховних заходів програмою передбачені екскурсії і цільові прогулянки: була проведена тематична екскурсія до сільської бібліотеки «Національний одяг», до монумента Військової слави і т. д.;

Екскурсії для вихованців - один з основних видів занять і особлива форма організації роботи щодо всебічного розвитку дітей, морально-патріотичного, естетичного виховання. Екскурсії є найбільш ефективним засобом комплексного впливу на формування особистості дитини. Пізнавальний інтерес, потреба отримувати нові знання формуються, якщо постійно дбати про розширення кругозору дитини - прогулянки, знайомства з пам'ятними місцями рідного села.

Актуальним залишається і проведення бесід з вихованцями про рідне село, країну, її історію («Без верби та калини нема України»; «Хліб усьому голова»; «З бабусиної скрині»; «Дорогами українських народних казок»; «Народні свята українського народу»; «Сила кожної людини – в дружній родині». Бесіда «Вишиванка – код нації»;

Особливого практичного значення у національно-патріотичному вихованні має залучення дітей до різних видів діяльності (виготовлення аплікацій «Вишиванка»; «Прикрасимо посуд для ляльок»; Творче панно з різних матеріалів «Над Україною небо синє»; Виготовлення великоднього оберега; Участь в флешмобі у вишиванках «Я люблю Україну» з учнями навчального закладу; До Дня пам'яті жертв голодомору «Запали свічку»)

Висновки. Виконання завдання національно-патріотичного виховання старших дошкільників здійснюється у ДНЗ комплексно – через навчальний процес, виховну роботу, краєзнавчу роботу, співпрацю з родиною, волонтерську діяльність.

Головною метою національно-патріотичного виховання є формування високої патріотичної свідомості, виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитсадка, з якої зароджується любов до рідної країни, а також виховання шанобливого ставлення до людини трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальних народних свят.

Проведена нами робота дає відмінні результати. Наші вихованці почали з більшою повагою ставитися до природи, до людей. У дошкільнят сформувалося чуття родини, рідного краю, гордості за свій народ. Діти розвинулися інтелектуально, набули стійких моральних звичок. Діти добре розуміють українську мову, збагатили словниковий запас словами щоденного вжитку, своєчасно використовуючи в спілкуванні прислів'я, приказки, скороговки, загадки і інші твори народного фольклору.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Національно-патріотична складова дошкільної освіти в умовах позашкільля: посібник. Слов'янськ. 2020. 103 с.
3. Побірченко Н. С. Використання української етнопедagogіки в дошкільному закладі. Навч. посіб. К. Науковий світ. 2003. 117 с.

Діхнич Людмила Павлівна,
заступник директора з виховної роботи, викладач суспільних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
«Роменський фаховий коледж Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана»,
м. Ромни

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття аналізує роль громадянської освіти у формуванні національно-патріотичного виховання в умовах гібридної війни та глобалізації. Особливу увагу приділено інтерактивним методам навчання, медіаграмотності та проєктно-орієнтованим завданням. Вивчення громадянської освіти допомагає формувати свідомих громадян, здатних протидіяти маніпуляціям та оцінювати інформаційні потоки. Стаття також розглядає досвід Відокремленого структурного підрозділу «Роменський фаховий коледж Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» у реалізації сучасних освітніх підходів.

Ключові слова: громадянська освіта, національно-патріотичне виховання, гібридна війна, критичне мислення, національна ідентичність.

Вступ. Сучасний світ стрімко змінюється під впливом глобалізаційних процесів, технологічного розвитку та політичних трансформацій. Україна, як незалежна держава, зіштовхується з викликами, що пов'язані не лише з необхідністю інтеграції у світову спільноту, а й із захистом власної ідентичності, територіальної цілісності та національних інтересів. Особливо гостро ці питання постали у зв'язку з гібридною війною, що триває в країні, та інформаційними загрозами, які впливають на суспільну свідомість.

У цих умовах надзвичайно важливо формувати у громадян свідоме ставлення до держави, розвивати патріотизм, відповідальність та активну громадянську позицію. Одним із ключових інструментів цього процесу є вивчення громадянської освіти, яка не лише надає знання про права, обов'язки та демократичні принципи, а й сприяє розвитку критичного мислення, громадянської відповідальності та національної свідомості.

Метою статті є аналіз значення предмета «Громадянська освіта» у формуванні національно-патріотичного виховання в умовах гібридної війни та глобалізаційних процесів. Дослідження спрямоване на визначення ролі цього навчального предмета у розвитку свідомого, відповідального громадянина, здатного критично оцінювати інформаційні впливи, відстоювати демократичні цінності та зберігати національну ідентичність.

Основна частина. В умовах сучасних викликів, зокрема гібридної війни та глобалізаційних процесів, громадянська освіта відіграє ключову роль у формуванні свідомих, відповідальних і патріотично налаштованих громадян. Особливого значення громадянська освіта набуває в контексті інформаційних загроз, які є складовою гібридної війни. Ворожі наративи, спрямовані на послаблення національної єдності, підрив довіри до державних інституцій та поширення пропаганди, можуть негативно впливати на формування світогляду молодого покоління. Саме тому важливим завданням цього навчального предмета є виховання в студентів стійкості до інформаційних атак, розвиток медіаграмотності та вміння свідомо сприймати суспільно-політичні процеси.

Крім того, громадянська освіта сприяє збереженню та розвитку національної ідентичності. Ознайомлення з історією державотворення, культурними традиціями, цінностями та правовими основами країни допомагає формувати відчуття причетності до своєї держави, зміцнювати патріотизм та стимулювати громадянську активність. Це особливо важливо для молоді, яка є майбутнім суспільства та його рушійною силою.

У межах цієї статті розглянемо актуальні наукові дослідження, присвячені ролі громадянської освіти у національно-патріотичному вихованні. Зокрема, проаналізуємо сучасні підходи до викладання цього предмета, дослідження впливу освіти на формування громадянської позиції молоді, а також ефективність різних методів навчання у протидії дезінформації та маніпуляціям.

Як зазначено в **Концепції розвитку громадянської освіти в Україні**, в умовах, коли Російська Федерація протягом останніх років проводить цілеспрямовану політику щодо знищення української громадянської ідентичності, зокрема серед дітей та молоді, через різні освітні канали (формальну, неформальну та інформальну освіту), органи державної влади України мають вжити заходів і застосувати сучасні цифрові технології для збереження та зміцнення української громадянської ідентичності [4].

Відповідно, Н. Іванець [3] визначає основні напрямки трансформації громадянської освіти, зокрема формування національної культурної парадигми, розвиток громадянської ідентичності, створення україномовного

контенту та усвідомлення особистої відповідальності за долю держави. Підкреслено важливість критичного мислення, медіаграмотності та підтримки інтеграції осіб, травмованих війною.

О. Горбатюк та С. Поліщук [2] підкреслюють важливість комплексного підходу до національно-патріотичного виховання, зокрема націєцентричного спрямування з боку держави та закріплення цієї ідеї в законодавстві. Вони вважають, що виховання має розпочинатися в дошкільних закладах і продовжуватись у вищих навчальних закладах для формування соціально-громадянської компетентності.

Л. Цибулько, О. Білецький та М. Роганов [5] аналізують проблеми формування патріотизму серед учнів на основі державних документів, визначаючи ключові завдання національно-патріотичного виховання. Вони наголошують на важливості сімейних цінностей і краєзнавчого матеріалу для формування громадянської позиції учнів, а також на значенні історичних прикладів боротьби України з російською агресією.

О. Бялик [1] досліджує терміни, пов'язані з громадянським і національно-патріотичним вихованням, наголошуючи на важливості української національної ідентичності. Автор статті підкреслює необхідність створення освітнього простору, який поєднує знання, уміння та життєві компетенції з громадянськими цінностями для формування нової української нації.

Враховуючи актуальність цієї теми, розглянуті нами роботи вчених, вказують на необхідність комплексного підходу до виховання, яке повинно поєднувати національні цінності з сучасними методами навчання. У цьому контексті ми визначили, що громадянська освіта є ключовим елементом національно-патріотичного виховання, формуючи у молоді громадянську позицію та активну участь у суспільстві. Враховуючи зовнішні загрози та гібридну війну, важливо розвивати критичне мислення та здатність орієнтуватися в медіапросторі. В умовах глобалізації необхідно навчити молодь зберігати національну ідентичність та цінності, не піддаючись маніпуляціям.

Щоб реалізувати цей підхід, нами у Відокремленому структурному підрозділі «Роменський фаховий коледж Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана», міста Ромни під час вивчення предмету «Громадянська освіта» застосовуються інтерактивні методи навчання та новітні технології, які стимулюватимуть розвиток критичного мислення, самостійного аналізу інформації та вміння орієнтуватися в медіа-просторі. Розглянемо їх детальніше.

1. **Проектно-орієнтовані завдання:** включення проектної діяльності в громадянську освіту дозволить здобувачам працювати з реальними ситуаціями, такими як створення інформаційних кампаній або участь у віртуальних дебатах, що допоможе розвинути навички аналізу та критичного оцінювання інформації і сформувати чітку громадянську позицію.

2. **Інтерактивні медіа-курси та тренінги:** залучення до проходження курсів з медіаграмотності допоможе молоді виявляти маніпуляції в новинах, аналізувати джерела і створювати об'єктивний контент, що сприятиме захисту національної ідентичності та протидії інформаційному впливу.

3. **Ігрові технології та симуляції:** використання ігор або симуляцій (наприклад, віртуальні світи або рольові ігри) може бути чудовим методом для розвитку критичного мислення. Ігри, що відтворюють сценарії гібридної війни або інформаційних атак, допомагають студентам зрозуміти, як правильно реагувати на кризові ситуації, оцінювати ризики і приймати обґрунтовані рішення, спираючись на національні та демократичні цінності.

4. **Дискусії та круглі столи:** дебати на теми національної ідентичності та глобалізації допоможуть здобувачам освіти глибше зрозуміти національні цінності та зберігати баланс між глобальними трендами і місцевими традиціями.

5. **Цифрові інструменти для громадянської активності:** використання платформ для взаємодії з громадськими організаціями та участі в соціальних ініціативах допоможе молоді розвивати відповідальність за майбутнє держави та розширити їх розуміння ролі громадянина в суспільстві.

6. **Інтердисциплінарний підхід:** залучення історії, соціальних наук та технологій до громадянської освіти дозволить глибше зрозуміти формування національних цінностей та ідентичності, а також допоможе студентам побачити свою роль у суспільстві.

Вважаємо, що ці інноваційні підходи дозволять не лише передати знання, але й сформувати у молоді здатність до самостійного мислення та прийняття рішень, сприяючи розвитку свідомого громадянина, який зможе ефективно протистояти зовнішнім загрозам і зберігати свою національну ідентичність у умовах сучасних викликів.

У результаті проведеного нами дослідження можна зробити важливі висновки щодо ролі громадянської освіти в умовах гібридної війни та глобалізації. Громадянська освіта є ключовою для формування свідомих, відповідальних громадян, здатних критично оцінювати інформацію та зберігати національну ідентичність. Важливо, щоб молодь не тільки отримувала знання, а й розвивала навички самостійного аналізу та протидії маніпуляціям. Сучасні методи навчання, такі як проектно-орієнтовані завдання, ігрові технології та медіа-курси, сприяють розвитку критичного мислення та активної громадянської позиції. Інтеграція громадянської освіти на всіх рівнях навчання дозволяє формувати соціально-громадянську компетентність. Окрім того, важливо зберігати та зміцнювати національну ідентичність, навчати молодь протистояти зовнішнім загрозам і інформаційним маніпуляціям. Громадянська освіта повинна стати пріоритетом в освітній політиці, використовуючи інноваційні методи та міжнародну співпрацю для зміцнення демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Бялик О. В. Формування національної та громадянської ідентичності молоді в умовах сучасних викликів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2023. № 209. С. 29-33.

2. Горбатюк О. В., Поліщук С. В. Національно-патріотичне виховання учнів у контексті російсько-української війни. Педагогічна освіта: теорія і практика. Кам'янець-Подільський, 2023. № 34. С. 34—45.
3. Іванець Н. В. Трансформація завдань громадянської освіти України в умовах збройної та інформаційної агресії Російської Федерації. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. Київ, 2022. № 42(10-12). С. 44—56.
4. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.01.2025).
5. Цибулько Л., Білецький О., Роганов М. Патріотичне виховання учнів старших класів: шляхи і перспективи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2023. № 19. С. 20—29.

Ідріс Наталія Олексіївна,
вчитель історії Комунальної установи
Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4
імені Героя України Олександра Аніщенка
Сумської міської ради,
м. Суми

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: РУЙНУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню стану руйнування та збереження культурної спадщини України під час російсько-української війни.*

Ключові слова: *культурна спадщина, історична пам'ять, ідентичність, російсько-українська війна, міжнародне гуманітарне право.*

Вступ. Російська збройна агресія, яка розпочалася 2014 року і 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабне вторгнення, спрямоване як на фізичне знищення українського народу та суверенітету України, так і на стирання його історичної пам'яті та ідентичності, руйнування духовних зв'язків між поколіннями, позбавлення українців їх культурної спадщини, є культурним геноцидом та злочином проти українського народу. Відповідно до міжнародних конвенцій, ратифікованих чи підписаних Україною, охорона культурної спадщини є міжнародно-правовим зобов'язанням нашої держави перед світовою спільнотою. Проблема збереження та відновлення рухомої та нерухомої культурної спадщини є надзвичайно актуальною і вимагає більш детального вивчення як стану зруйнованих, викрадених, привласнених та вивезених об'єктів, так і міжнародного досвіду з їх охорони, повернення чи відновлення.

Багатоаспектність дослідження збереження культурної спадщини в умовах війни носить міждисциплінарний характер і є об'єктом дослідження фахівців різних галузей: правознавців, мистецтвознавців, філософів, істориків, краєзнавців тощо. Так, зокрема, питанням вивчення міжнародно-правового досвіду збереження об'єктів культурної спадщини в умовах військових конфліктів присвячені дослідження В.І. Акуленка, Б.М. Криволапова, Д.О. Ковалю, Н.І. Кудерської, Т.В. Курило, Т.В. Мазур, О.І. Мельничук, І.С. Похиленко, О.В. Усенко; проблемі повернення культурних цінностей – монографія С.І. Кота, розвідки – О.І. Опанасенко, В.О. Тихенко, В.О. Шульги; захисту культурної спадщини в умовах російсько-української війни – дослідження О.Б. Рішняка, М. Грача та Л. Поліщука, В.Г. Чернеця та Р.О. Додонова тощо. Російсько-українська війна наразі триває, і це означає, що об'єкти культури залишаються вразливими, а нові дослідження є критично важливими.

Саме тому, **метою** нашої розвідки є дослідження стану культурної спадщини України під час російсько-української війни, перспектив її відновлення чи повернення, а також популяризація історії даних культурних об'єктів.

Виклад основного матеріалу. До повномасштабного вторгнення Україна вирізнялася з-поміж інших країн Європи значною кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на 2018 рік на території України знаходилось понад 130 000 об'єктів культурної спадщини, які перебували на державному обліку [5]. Найбільше пам'яток, внесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, було розташовано в Дніпропетровській області (20% всіх пам'яток, внесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України), в АР Крим (12%), Одеській (11%) та Харківській (10%) областях, м. Київ (11%).

З перших днів війни відбувалось нищення російськими військовими культурних та історичних пам'яток шляхом обстрілів, бомбардувань, руйнувань, їх переміщення та викрадення. Унаслідок руйнувань, нанесених російськими військами по містах Харків, Суми, Чернігів, Буча, Ірпінь пошкодженими виявилися десятки пам'яток архітектури та історії. Одним з найперших серед українських музеїв у 2022 році зазнав руйнувань Краєзнавчий музей в місті Охтирка, розташований за 30 кілометрів від кордону з росією. На тринадцятий день повномасштабного вторгнення, російські війська скинули авіабомби на центральну частину Охтирки, яка має історичну забудову. Окрім будівлі краєзнавчого музею, було повністю зруйновано будівлю міськради, значні пошкодження отримала будівля колишнього Народного дому.

Сьогодні значна частка культурної спадщини знищена, а та що вціліла і постраждала досить часто не підлягає відновленню. Ситуацію ускладнює те, що в умовах війни напівзруйновані будівлі не отримують «швидкої допомоги»,

залишаються без вікон, без даху чи стін, а значить руйнування продовжується через погодні умови, дощ та сніг, вологу та вітер.

Злочини проти української культури та історичної пам'яті фіксуються та набувають інформаційного розголосу. Зокрема, з офіційних сторінок сайту Міністерства культури та стратегічних комунікацій в Україні дізнаємось, що кількість культурних пам'яток, які постраждали та зазнали пошкоджень унаслідок повномасштабної російської агресії постійно зростає. Так, якщо на жовтень 2024 року це 1179 об'єктів культурної спадщини, з яких 120 об'єктів національного значення, 990 – місцевого, щойно виявлених – 69 [2], то на грудень 2024 року це вже 1255 культурних пам'яток. З них національного значення – 125, місцевого – 1055, щойно виявлених – 75 [3].

І якщо у жовтні 2024 року зазнали пошкоджень 10 об'єктів [2], то у грудні 2024 року кількість пошкоджених культурних об'єктів склала 33 пам'ятки культурної спадщини [3].

Карта втрат охоплює 18 областей України та м. Київ (Табл.1).

Таблиця 1. Карта втрат культурних пам'яток на жовтень, грудень 2024 року за областями [2; 3].

Область/ регіон	Кількість пошкоджених об'єктів за областями	
	на жовтень 2024 року	на грудень 2024 року
Харківська область	316	324
Донецька область	163	180
Херсонська область	157	164
Одеська область	116	137
Київська область та м. Київ	81	83
Чернігівська область	65	65
Львівська область	60	60
Запорізька область	53	57
Миколаївська область	41	44
Дніпропетровська область	41	49
Луганська область	31	32
Сумська область	29	33
Хмельницька область	10	10
Полтавська область	6	6
Вінницька область	4	4
Житомирська область	4	4
Кіровоградська область	1	2
Черкаська область	1	1

Отже, можемо спостерігати зростання кількості фактів руйнації культурних пам'яток. І це в той час, як за нормами міжнародного гуманітарного права (МГП), культурна спадщина та цінності повинні користуватись особливим захистом під час збройних конфліктів. Правовою підставою для забезпечення такого захисту культурних цінностей за нормами МГП є Гаазькі правила про закони та звичаї війни (1907 р.), Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.) з двома Протоколами до неї (1954 р. і 1999 р.), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977 р.), а також Звичасеве міжнародне гуманітарне право [1, с. 132]. Зокрема, сторони конфлікту зобов'язані поважати та захищати культурні цінності, а також запобігати будь-яким формам незаконного присвоєння, крадіжкам, грабежу чи вандалізму щодо культурних цінностей, уникати їх руйнування чи пошкодження. Під час військових дій учасники конфлікту мають вживати особливих заходів для уникнення шкоди культурним об'єктам, за винятком випадків їх використання у військових цілях. Навмисне знищення культурної спадщини та цінностей розцінюється міжнародним правом як воєнний злочин [1, с. 132].

На об'єкти, що мають велику культурну цінність вказують, зокрема, розпізнавальні позначки у вигляді блакитного щита (Рис. 1). Блакитний щит – міжнародний пам'яткоохоронний знак, що використовують у багатьох країнах світу, захисної емблеми Гаазької конвенції про захист культурних цінностей. Першими в Україні такі знаки на культурних об'єктах було встановлено у м. Львів ще 2018 року. Діяльність із позначення пам'яток культури «блакитним щитом» не припинялась і під час війни. Так, у серпні 2022 року під час повномасштабного вторгнення перелік визначних архітектурних пам'яток міста (51 об'єкт) для розміщення на них знаку «блакитного щита» був затверджений Виконавчим комітетом Одеської міської ради [4]. Рішення виконком пояснив прагненням забезпечити збереження історичної забудови центральної частини міста Одеси та захисту від можливих наслідків збройного конфлікту.

Сьогодні надзвичайно важливою є робота з документування пошкоджень культурної спадщини російською агресією, з метою притягнення винних до відповідальності та відшкодування збитків після завершення війни. Також важливо популяризувати тему збереження та відновлення українського культурного надбання серед молоді, залучати здобувачів освіти до дослідницької, пам'яткоохоронної та наукової діяльності. Так, наприклад, 31.10.2024 року учениця 9-Б класу КУ Сумська ЗОШ №4 СМР Козіна Марія взяла участь у роботі II Міжнародної практичної конференції «ЮНЕСКО в дзеркалі молодіжних досліджень: культурна спадщина в умовах російсько-української війни», що була проведена на базі Київської Малої академії наук. Серед співорганізаторів заходу були провідні державні та громадські, вітчизняні та закордонні представники, установи та організації, а кількість учасників, які презентували свої розвідки задля збереження національної культурної пам'яті, фіксації злочинів РФ проти матеріальних та нематеріальних культурних пам'яток та пошуку шляхів їх збереження сягала 124 юних науковців із 6 країн світу. Козіна Марія об'єктом своєї розвідки обрала будівлю Сумського Михайлівського кадетського корпусу, що постраждала у перші дні війни. У своєму виступі школярка відзначила, що мотивом її роботи стало бажання донести багатомовному світу трагедію щодо знищення російською агресією всього того, що становить українську культуру та пам'ять, а також віра, що після перемоги Сумський Михайлівський кадетський корпус буде відбудовано і він отримає нове життя.

Висновки. Війна триває, і до сотень уже зруйнованих пам'яток, історії, архітектури, культури додаються все нові й нові об'єкти. Саме тому перед українською спільнотою стоїть завдання з організації їх захисту, відновлення та збереження. І не остання роль у цьому процесі має бути відведена молоді, яка через залучення до дослідницьких проєктів із популяризації культурної спадщини інвестує у своє незалежне майбутнє.

Список використаних джерел та літератури

1. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник. О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель; за заг. ред. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса. 2021. 268 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/MGP_4_3.pdf (дата звернення 08.02.2025).
2. 1179 об'єктів культурної спадщини постраждали в Україні через російську агресію. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. 2025. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1179-obyektiv-kulturnoyi-spadshhyny-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu/> (дата звернення 01.02.2025).
3. 1255 пам'яток культурної спадщини постраждали в Україні через російську агресію станом на кінець грудня 2024 року. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. 2025. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1255-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu-standom-na-kinecz-grudnya-2024-roku/> (дата звернення 01.02.2025).
4. Понад пів сотні пам'яток архітектури в Одесі планують захистити «Блакитним щитом». *Інтент: незалежна медіа-платформа*. 11.08.2022. URL: <https://intent.press/news/culture/2022/ponad-pivsotni-pamyatok-arhitekturi-v-odesi-planuyut-ozdobiti-blakitnim-shitom/> (дата звернення 11.02.2025).
5. Похиленко І.С. Правове регулювання культурної спадщини в умовах російсько-української війни. *The russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 2022. P. 1256-1260. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-157> (дата звернення 28.01.2025).

Рис.1. Блакитний щит – міжнародний пам'яткоохоронний знак

Колесник Оксана Володимирівна,
заступник директора з виховної роботи КЗ СОР «Лебединський
педагогічний фаховий коледж імені А.С.Макаренка»,
м. Лебедин

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ТА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ В СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ КОЛЕДЖУ

У статті висвітлюється важливість національно-патріотичного виховання молоді, формування патріотично свідомих студентів у системі виховної роботи коледжу та пропонуються шляхи реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, студент-громадянин-патріот, студентоцентризм, людина-народ-держава.

У найважчий період випробувань для нашого народу ми розуміємо, що стратегічний розвиток України визначається інтелектуальним потенціалом – наукою, освітою та культурою. Європейське майбутнє країни забезпечать нові покоління, виховані на спільних моральних і політичних цінностях, що сприяють розвитку високої культури, толерантності, взаєморозуміння та національної ідентичності. Освіта, що включає навчання і виховання молоді, має стати провідною силою європейської України – духовної, економічно розвиненої та політично інтегрованої. Десятирічна російсько-українська війна дала чітко зрозуміти, що ми повинні завжди бути готові відстоювати національні цінності українців та нашу державність. А тому національно-патріотичне виховання має стати однією з головних складових національної безпеки нашої держави.

«Покажіть мені систему виховання, і я скажу, в якій державі ви хочете жити», – ці слова, сказані колись Платоном, засвідчують доленосну місію педагогіки в розвитку суспільства [2].

Сучасні політичні, соціально-економічні та військові виклики вимагають кардинального оновлення підходів до виховного процесу. Необхідно інтегрувати європейські цінності, водночас зберігаючи українську національну ідентичність. Ще в XIX столітті Михайло Драгоманов зазначав: «Маємо стояти ногами й серцем в Україні, а головами – в Європі». Саме тому національно-патріотичне виховання є ключовим елементом сучасної освітньої системи [3].

Відзначимо, що сучасне українське виховання має глибоке історичне коріння: від родинного (сімейного) виховання до громадянського, а також наша філософія й педагогіка (Г. Сковорода, П. Юркевич, К. Ушинський, Г. Ващенко, І. Огієнко, А. Волошин, С. Русова, В. Сухомлинський, П. Кононенко).

Видатний педагог кінця XIX століття К. Ушинський стверджував, що виховання має національно-ментальну основу, «... який характер народу, такий і характер виховання». На його думку, почуття національного є вроджене, вічне і властиве кожній людині, є даром Божим, має глибинне генетичне вкорінення у психіку й виявляє себе підсвідомо [5].

Лише через ієрархію ціннісних підходів, як: **людина – народ – держава** – можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання громадянина-патріота [4].

Проектування освітнього простору високоінтелектуального, технологічного, соціокультурного й інформаційного, де здобувач освіти зможе реалізувати свої здібності й обдарування – забезпечить становлення громадянина України. Тобто, **студентоцентризований** підхід у цьому проектуванні - це створення середовища, яке сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості та надає студентам змогу активно брати участь у своєму навчанні, опановувати цінності, здобувати знання, формувати навички та компетентності, які їм знадобляться у сучасному світі.

У преамбулі Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 №527) акцентовано, що у період війни, яку російська федерація розв’язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [5]. Ще низка нормативних документів є основою для організації національно-патріотичного виховання в системі освітньої діяльності коледжу: закони України «Про освіту» (від 05 вересня 2017 року № 38-39), «Про фахову передвищу освіту» (від 6 червня 2019 року № 2745-VIII), «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (від 13 грудня 2022 року № 2834-IX), а також Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 1233-р), Стратегія національно-патріотичного виховання (Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286) та інші.

Отже, індикаторами реалізації норм національно-патріотичного виховання в умовах війни є:

1. **Формування національної свідомості та гордості** (розуміння цінності національної ідентичності; поширення знань про історію, культуру та традиції України; популяризація героїв національно-визвольної боротьби та сучасних захисників).
2. **Підвищення рівня громадянської відповідальності** (участь у волонтерських ініціативах, допомога військовим і постраждалим від війни; активна позиція щодо захисту прав і свобод України).
3. **Формування готовності до захисту Батьківщини** (поширення знань про основи цивільного захисту та військової справи; залучення до молодіжних військово-патріотичних організацій).

4. **Зміцнення морально-психологічної стійкості** (розвиток стійкості до інформаційного тиску та пропаганди; психологічна підготовка до кризових ситуацій).

5. **Популяризація української мови та культури** (поширення української мови як символу національної єдності; організація культурно-просвітницьких заходів із національним змістом).

6. **Формування почуття єдності та солідарності** (підтримка ініціатив, що сприяють об'єднанню громади навколо спільних цінностей; спільне відзначення національних свят і пам'ятних дат).

Споглядаючи на індикатори ефективності національно-патріотичного виховання, у коледжі розроблено план заходів із реалізації Концепції національно-патріотичного виховання, виконання якого здійснюється **шляхом розробки та впровадження структурних компонентів і змістових ліній національно-патріотичного виховання:**

1. **Навчальний процес.** В освітній програмі освітні компоненти інтегруються у спрямуванні на формування національної свідомості.

2. **Позанавчальна виховна діяльність** – проведення заходів, виховних годин національної ідентичності, тематичних тижнів, декад, конкурсів, проєктів, патріотичної тематики, гурткова робота, науко-дослідницька, пошукова та професійна діяльність. Це дозволяє студентам проявити себе, виразити любов до України та поділитися своїми знаннями й ідеями.

3. **Відзначення державних та народних свят**, що сприяє формуванню національної гордості та спільності.

4. **Екскурсії та історичні подорожі та музейно-архівна робота:** організація відвідувань історичних місць, музеїв, пам'яток культури та місць, пов'язаних із важливими подіями в історії України та їх дослідження. Це допомагає молоді глибше зрозуміти культурну спадщину та історичні події своєї країни.

5. **Волонтерські та благодійні заходи.** Залучення молоді до участі в благодійних акціях, допомозі ветеранам, підтримці армії та громадських ініціативах виховує співчуття, відповідальність і готовність допомагати іншим.

6. **Співпраця з громадськими та волонтерськими організаціями.** Взаємодія з організаціями, що займаються патріотичним вихованням, для організації тренінгів, дискусій та проєктів.

7. **Зустрічі з ветеранами, військовими, громадськими діячами:** Запрошення на зустрічі людей, які є прикладом патріотизму і мужності, що сприяє вихованню поваги до національних героїв та їхніх подвигів.

8. **Військово-патріотична та спортивно-масова робота.** Проведення заходів із основ військової підготовки, днів ЗСУ, навчання основам цивільного захисту та спортивні заходи.

9. **Інформаційно-патріотична діяльність структурних підрозділів (гуртожиток і бібліотека).**

Необхідно також зазначити, що реалізація Концепції національно-патріотичного виховання через студентоцентризм – це акцент на індивідуальних потребах, інтересах та ініціативах студентів. Тому важливо здійснювати:

1. **Індивідуальний підхід та підтримка самовираження**

- **Розвиток індивідуального патріотизму:** Використання інтерактивних форм роботи, таких як творчі проєкти, конкурси та презентації, що дозволяють студентам виражати свої думки та почуття щодо національної ідентичності.

- **Самовизначення та вибір:** Надання студентам можливості обирати теми для досліджень, проєктів чи громадських ініціатив, пов'язаних з національно-патріотичними цінностями. Це допомагає розвивати у них інтерес до історії, культури та майбутнього України на особистісному рівні.

2. **Активне залучення студентів до соціально важливих проєктів**

- **Студентські ініціативи:** Підтримка студентських ідей і ініціатив, спрямованих на реалізацію патріотичних проєктів, таких як волонтерські програми та благодійні акції.

- **Громадянська активність:** Заохочення до участі в громадських заходах, зокрема у святкуванні державних свят, проведенні просвітницьких акцій і проєктів, спрямованих на популяризацію української культури й мови.

3. **Навчання через практичний досвід та реальні життєві ситуації**

- **Проєктно-орієнтоване навчання:** Реалізація навчальних проєктів, що стосуються історії, культури та сучасних викликів України, дає можливість студентам працювати над вирішенням реальних питань і здобувати корисні знання та досвід.

- **Інтерактивні форми роботи:** Використання методів, таких як моделювання, рольові ігри та дебати, що дає можливість студентам відчувати себе активними учасниками суспільства та вчитися розуміти різні аспекти національного розвитку.

4. **Зміцнення національної свідомості через співпрацю та обмін досвідом**

- **Кооперативне навчання:** Студенти працюють у командах, вирішуючи проблеми чи створюючи проєкти, пов'язані з культурною спадщиною та національними цінностями.

- **Міжкультурний обмін:** участь у міжнародних проєктах.

5. **Розвиток критичного мислення та усвідомленого патріотизму**

- **Дискусії та аналіз актуальних подій:** Заохочення студентів до обговорення сучасних подій, викликів та досягнень України.

- **Формування аналітичних навичок:** Навчання критично оцінювати інформацію, формувати власну думку та робити обґрунтовані висновки щодо суспільних питань.

6. **Залучення до вивчення історико-культурної спадщини через сучасні технології:**

- **Інтерактивні онлайн-платформи та цифрові ресурси:** Використання віртуальних екскурсій, історичних відео, онлайн-музеїв, інтерактивних завдань.
- **Соціальні мережі та медіаплатформи:** Залучення студентів до створення та поширення патріотичних матеріалів через соціальні медіа – статті, відео, блоги – що формує активну громадянську позицію та сучасний підхід до патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання в умовах війни є ключовим елементом збереження національної ідентичності, консолідації суспільства та підготовки громадян до захисту Батьківщини. Воно формує у молоді почуття гордості за свою країну, готовність діяти в інтересах нації та сприяє збереженню морально-психологічної стійкості. У ці складні часи патріотичне виховання стає основою для єдності народу, популяризації національних цінностей і підтримки незламного духу, який є запорукою перемоги та майбутнього відродження України.

Список використаних джерел

1. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОІППО, 2006. – 328 с.
2. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 №527.
3. Матеріали перших Міжнародних драгомановських читань: 30 вересня– 2 жовтня 2003 р. / Укл. Г.І.Волинка, В.П.Сергієнко, Л.Л.Макаренко. – Випуск 3. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003. – 322 с.
4. Сазоненко Г.С. «Громадянин України III тисячоліття».
5. Ушинський К.Д. Загальний погляд на виникнення наших народних шкіл. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К.: Рад.школа, 1983. – Т.2. – С.191-202.

Кравченко Оксана Миколаївни,
вчитель історії, педагог-організатор
Ямпільського ліцею №2 Ямпільської
селищної ради Сумської області,
м. Ямпіль

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОГО ПРОЄКТУ "МІСТА-ГЕРОЇ УКРАЇНИ" ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ І ВДЯЧНОСТІ

У статті розглядається питання формування ціннісних орієнтирів та утвердження національної свідомості дітей через вшанування подвигу мужності та стійкості міст-героїв України у ході російсько-української війни. Аналізується реалізація позакласного проєкту "Міста-Герої України" як інноваційної форми національно-патріотичного виховання та формування культури пам'яті і вдячності.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, ціннісні орієнтири, міста-герої України, чутлива тема, культура пам'яті

Вступ. Формування ціннісних орієнтирів та утвердження національної свідомості дітей є складовою національної безпеки України. В умовах інформаційної війни велика увага повинна приділятися формуванню цінностей, найкраще це можна здійснювати саме на уроках історії та в позакласній діяльності з цього предмету.

Формувати ціннісні орієнтири найкраще через події сучасної історії, наприкладі людей та міст, які першими зустріли окупантів та гідно протистоять агресії. Проєктна діяльність з використанням інформаційних технологій як найкраще може зацікавити сучасних діджиталізованих учнів та сприяти візуалізації інформації, яку треба донести до них.

Ще однією складовою національної безпеки України є формування культури пам'яті та вдячності до захисників та захисниць України, а також цивільного населення, які відстоюють українську незалежність. Саме формування історичної пам'яті та культури вшанування героїзму необхідне для того, щоб позбавити український народ від посттравматичної травми наступних поколінь, як це було, коли замовчувався Голодомор.

Мета статті. Представити позакласний проєкт "Міста-герої України" як інноваційну форму національно-патріотичного виховання та формування культури пам'яті і вдячності.

Основна частина.

Позакласний проєкт "Міста-герої України" присвячений містам, яким було встановлено почесну відзнаку указами Президента України №111/2022 від 6 березня 2022 року та №164/2022 від 20 березня 2022 року з метою відзначення подвигу, масового героїзму та стійкості громадян, виявлених у захисті своїх міст під час відсічі збройній агресії Російської Федерації проти України. За відповідними наказами це міста - Чернігів, Харків, Волоноваха, Херсон, Маріуполь, Гостомель, Буча, Ірпінь, Миколаїв, Охтирка.

Проєкт розрахований на учнів 6-9 класів. Метою проєкту є ушанування пам'яті та подвигу, масового героїзму жителів міст-героїв України.

Ушанування пам'яті – це активний стан, це дія, вибір і відповідальність. Ушанування пам'яті має бути організоване не тільки на державному рівні. Його слід заохочувати й у громаді. Громада може ініціювати комеморативні практики, організовувати заходи для вшанування пам'яті. Важливо, щоб і пам'ятники, і заходи «мали імена», тобто важливо вшановувати пам'ять конкретних людей.[3, 35]

Через безпекову ситуацію проєкт реалізований Ямпільським ліцеєм №2 Ямпільської селищної ради Сумської області здійснювався в форматі онлайн, тому ми враховували особливості вшанування пам'яті, які ми можемо застосувати у віртуальному світі. Особливо важлива візуалізація теми, оскільки в онлайні втрачається певна емоційність живого спілкування.

Для реалізації проєкту був обраний Genially – мультизадачний онлайн-сервіс для створення презентацій, інтерактивних зображень, карт, звітів, інфографік, вікторин, плакатів, відео та ін.

Реалізація проєкту здійснювалася протягом січня-березня 2024 року.

Про кожне місто-героя був створений окремий інтерактивний аркуш на застосунку Genially, на якому місто-герой представляється через пам'ятні знаки такі, як: пам'ятні монети від Національного банку України та поштові марки від Укрпошти, також підбиралося відповідне відео про місто, додавалася віртуальна екскурсія по одному з історичних чи природних об'єктів міста, якщо це було можливо. Наше завдання було познайомити учнів з історією міста і показати глибокий символізм того, чому це місто проявило такий героїзм. Ми враховували, що розповідь саме про бойові дії при обороні цього міста це чутлива тема, тому використали саме мистецький та історичний компонент при описі міста, обходячи чутливі теми, не відриваючи дослідження міста від власної історії. Бо ці міста мають дійсно багатовікову історію. Дизайн інтерактивних аркушів створювався за допомогою безкоштовного онлайн-інструменту графічного дизайну Canva.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну значна частина суспільства здобула досвід, про який досі лише читала в підручниках з історії або бачила у фільмах. Ракетні обстріли, перебування в зоні бойових дій, а надто в окупації, неминуче викликають травмувальні переживання. Емоційний стан і здобутий під час повномасштабної війни досвід можуть додавати труднощів як під час викладання певної історичної інформації, так і під час її сприйняття.

Оскільки психіка підлітків ще не повністю сформована, при викладанні особливо чутливих тем слід уникати дій, що можуть завдати ще більшої шкоди. Водночас завдяки додатковій увазі та грамотному опрацюванню тем, яких на перший погляд краще було б не торкатися на уроках, можна допомогти учням та ученицям прожити цей важкий досвід та адаптуватися до нової реальності.[2, 4]

Враховуючи відповідні рекомендації, інформаційний матеріал про міста-герої України, з якими ми ознайомлюємо наших учнів, обходить чутливі теми.

Значну частину проєкту займає пошукова та творча робота учнів, бо окрім інформації про місто, учні повинні виконати завдання від захисника під назвою "Дізнайся про місто, яке я захищав". У цій рубриці містяться такі завдання: скласти топ-5 пам'яток міста, знайти топ-5 цікавих фактів про місто та ін. Коли учні здійснюють пошукову роботу в Інтернеті, а потім розповідають на занятті про що вони дізналися, представляючи свої чек-листи з дослідженням, учитель за потреби корегує їхні відповіді, формуючи вміння працювати з медіатекстом, таким чином формуються навички медіаграмотності, оскільки щодо цієї теми в Інтернеті дуже багато фейків. [4]

Обов'язково на інтерактивному аркуші є завдання творчого характеру, це дозволяє встановити емоційний зв'язок з містом, про яке ми говоримо, а також це своєрідна арттерапія, як дозволяє переключитися, коли ми торкаємося чутливих тем. Творчі роботи учнів можна представити окремою віртуальною виставкою. Творчі завдання можуть бути різні, але найважливіше учні не повинні бути ними перевантажені. Ми пропонуємо такі завдання: скласти сенкан, створити хмарину слів, намалювати герб міста або символ міста та ін.

Окрім пошукового та творчого завдання, інформаційного відео про місто, мистецьких символів міста у вигляді поштової марки та пам'ятної монети, на інтерактивному аркуші зазначено, коли місту було надано почесне звання, а також саме місто зображено в образі дівчини із серії "Жіночі обличчя війни" художниці Наталія Лещенко. Таким чином, міста - це уособлення особистостей, а не безіменна маса.

Проєкт складається з 12 занять. Перше заняття вступне, наступні 10 занять стосуються міст-героїв України, кожному заняттю присвячений окремий інтерактивний аркуш. Дванадцятье заняття підсумкове, на якому проводиться вікторина за матеріалами проєкту. Вікторина створена за допомогою застосунку Genially та безкоштовного онлайн-інструменту графічного дизайну Canva. Вікторина містить 10 запитань, які мають описовий характер, тобто за описом треба вказати, яке місто-герой України, яке ми досліджували, зашифроване.

Всі інтерактивні аркуші про міста та вікторина зібрані в одному місці, за покликаннями вони інтегровані ще в один інтерактивний аркуш, який містить у собі зображення карти України з підписаними містами-героями, щоб учні могли запам'ятати, де географічно розташовані ці міста. Натискаючи на назву міста, учні потрапляють на інтерактивний аркуш на застосунку Genially із інформацією та завданнями про це місто.

Проєкт можна викорисовувати, як колективну творчу справу, як індивідуальну роботу кожного учня і навіть самостійне опрацювання. Таким чином, ми намагалися пристосувати реалізацію проведення позакласного проєкту до реалій сьогодення.

Даний проєкт покликаний на формування культури пам'яті та вдячності.

Культура історичної пам'яті – єдине, що здатне страхувати соціум від небезпек і ризиків. Чому важливо робити наголос саме на культурі? Насамперед тому, що лише культурі під силу створювати систему загальноприйнятих у даному соціумі норм, обмежень, моральних заборон. Тільки вона проводить чітку межу між можливим і неможливим, чесним і безчесним. [1, 14]

Загалом процес формування історичної колективної пам'яті — досить складний, але зазвичай він має кілька компонентів: пам'ять свідків історичних подій; родинна пам'ять (наприклад, старші покоління розповідають про участь у бойових діях дітям, і молодше покоління наче вже теж «пам'ятає» про ці події, хоча свідками не є); державна

політика пам'яті (комплекс заходів, нормативних актів та публічної риторики, що охоплюють різні сфери життя); діяльність недержавних утворень (наприклад, культурно-мистецькі проекти, акції, спілки тощо).[2, 22]

Реалізація позакласного проєкту "Міста-герої України" формує ціннісні орієнтири, які учні, як носії історичної пам'яті передадуть наступному поколінню, а оскільки вони є свідками подій цієї війни, то стануть фундаментом формування нової історичної пам'яті українського народу. Дуже важливо долучати учнів до інноваційних проєктів, у яких їм цікаво було б взяти участь. Історичну пам'ять не можна нав'язати, її необхідно формувати, тому впровадження інновацій важливе для процесу національно-патріотичного виховання.

Висновки. Отже, історична пам'ять та культура вдячності - це засоби протистояння ворожим інформаційним вкидам, тому є важливими складовими національної безпеки України. Ціннісні орієнтири формуються як на уроках так і в позаурочний час і дуже важливо при процесі національно-патріотичного виховання використовувати всі можливі ресурси як очні, так і онлайн. Реалізація позакласного проєкту "Міста-герої України", спрямована на формування культури пам'яті та вдячності учнів захисникам та захисницям України, які захищали та захищають ці міста.

Список використаних джерел

1. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала. – Київ: ППЕНД, 2013. – 600 с.
2. Як викладати історичні теми, що можуть викликати травмувальні переживання. Рекомендації для вчителів / Т. Коваленко, О. Лихолай, О. Розумієнко. [Електронний ресурс] // IREX в Україні. — 2024. — 44 с.
3. Як говорити про російсько-українську війну у школі. Уроки стійкості, боротьби та перемог /А. Макаревич, О. Панарін, О. Охріменко. [Електронний ресурс] — 2024. — 69 с.
4. <https://view.genially.com/6612c2c812e6eb00137d81c5/interactive-image-interactive-image>

Міщенко Катерина Олексіївна,
вчитель фізики Ліцею № 1 Охтирської міської ради
Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

У статті розглядається проблема національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізики. Акцентовується увага на важливості формування у молодого покоління почуття патріотизму, національної самосвідомості та громадянської відповідальності. Розкриваються шляхи реалізації національно-патріотичного виховання на уроках фізики, зокрема через ознайомлення з досягненнями українських вчених, вивчення історії розвитку фізики в Україні та використання фізичних знань для розвитку країни.

Ключові слова: ціннісні орієнтири, національно-патріотична свідомість, національно-патріотичне виховання, національна безпека, освітній процес, патріотизм, духовність, культура.

Вступ. У сучасному світі, коли глобалізація та інформаційний простір стирають кордони, національно-патріотичне виховання учнів набуває особливого значення. Воно є фундаментом формування свідомого громадянина, який любить свою Батьківщину, поважає її історію та культуру, готовий захищати її інтереси. Фізика, як одна з фундаментальних наук, має значний потенціал для національно-патріотичного виховання учнів. Вивчаючи фізику учень знайомиться з теоретичними засадами національно-патріотичного виховання та його значенням для формування особистості громадянина.

Метою статті є розкриття потенціалу уроків фізики у формуванні національно-патріотичної свідомості учнів, обґрунтування важливості інтеграції національно-патріотичного компоненту в освітній процес з фізики та запропонувати шляхи реалізації цього завдання. Показати можливості використання змісту навчального матеріалу з фізики для виховання у учнів почуття патріотизму, гордості за свою країну, поваги до її історії та культури. Активізувати інтерес педагогічної спільноти до питання національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізики та сприяти поширенню кращого педагогічного досвіду в цьому напрямку.

Основна частина. Національно-патріотичне виховання учнів є важливою складовою формування свідомого громадянина, який любить свою Батьківщину, поважає її історію та культуру і готовий працювати для її розвитку та процвітання. Головна мета природничої освітньої галузі зводиться не лише до набуття учнями компетентностей, умінь і навичок, визначених Державним стандартом, а й формування цінностей і ставлень учнів. Сьогодні фізику не можна розглядати лише як об'єктивне пізнання природи, що не взаємодіє з людиною. Учень повинен знати, заради чого пізнається природа, розуміти значення науки в житті суспільства і кожної людини зокрема. Оновлення змісту фізичної освіти слід розглядати як процес формування освітньо-пізнавальних, патріотичних якостей учнів, виховання національної свідомості, поглиблення знань про свій народ, його наукові і культурні традиції.

Чисельні дослідження та роботи вчених стосуються різних аспектів цієї широкої теми і їхні напрацювання можуть бути застосовані до уроків фізики. Багато педагогів та методистів досліджують питання національно-патріотичного виховання в цілому, розробляють методичні рекомендації та пропонують шляхи інтеграції патріотичного компоненту в навчальний процес. Їхні роботи можуть бути корисними для вчителів фізики, які прагнуть посилити патріотичне спрямування своїх уроків. Дослідження з історії освіти можуть допомогти зрозуміти,

як питання національно-патріотичного виховання вирішувалися в різні часи, які методи та форми роботи використовувалися, і як цей досвід може бути корисним сьогодні. Психологічні дослідження можуть допомогти зрозуміти, як формується національна ідентичність у дітей різного віку, які психологічні механізми лежать в основі патріотичних почуттів, і як враховувати ці особливості при організації національно-патріотичного виховання на уроках фізики. Філософські та соціологічні дослідження можуть допомогти осмислити сутність понять «патріотизм», «національна ідентичність», «громадянська відповідальність», і визначити, які цінності є пріоритетними в національно-патріотичному вихованні.

Фізика, як одна з фундаментальних наук, має значний потенціал для національно-патріотичного виховання учнів. Адже саме на уроках фізики учні можуть дізнатися про досягнення видатних українських вчених, ознайомитися з історією розвитку фізичної науки в Україні, і зрозуміти, як фізичні знання можуть бути використані для розвитку країни.

Сучасні досягнення фізики мають величезний потенціал для національно-патріотичного виховання учнів, вони розширюють уявлення про світ, надихають на нові відкриття та інновації, сприяючи розвитку науки і технологій в Україні [1]. Прикладами сучасних досягнень фізики, які можуть бути використані для національно-патріотичного виховання учнів є:

1. Розповіді про досягнення українських вчених у дослідженні космосу, про участь України у міжнародних космічних проектах, про внесок українських підприємств у створення ракетно-космічної техніки викликають у дітей почуття гордості за свою країну та її науковий потенціал.

2. Ознайомлення з досягненнями українських вчених у галузі нанотехнологій, з можливостями використання наноматеріалів у медицині, енергетиці, електроніці та інших галузях, демонструє учням перспективність розвитку науки і технологій в Україні та можливості для їх власної самореалізації.

3. Розгляд сучасних розробок у галузі альтернативної енергетики, таких як сонячна енергетика, вітрова енергетика, біоенергетика, підкреслює важливість енергозбереження та екологічної безпеки для майбутнього України та всього світу.

4. Розповіді про досягнення українських вчених у галузі медичної фізики, про розробку нових методів діагностики та лікування захворювань, таких як рак, серцево-судинні захворювання, цукровий діабет, демонструють учням можливості використання фізичних знань для збереження здоров'я та життя людей.

5. Ознайомлення з сучасними досягненнями фізики, що лежать в основі розвитку інформаційних технологій, таких як комп'ютери, смартфони, Інтернет, підкреслює важливість розвитку інформаційних технологій для забезпечення конкурентоспроможності України у світі.

Використання цих та інших прикладів сучасних досягнень фізики сприяє формуванню в учнів національної свідомості, громадянської відповідальності, почуття гордості за свою країну та її внесок у розвиток світової науки.

Як зазначає В. Р. Шаромова: «Одним із шляхів реалізації національно-патріотичного виховання на уроках фізики є ознайомлення учнів з біографіями та науковими здобутками видатних українських фізиків, таких як Іван Пулюй, Олександр Смакула, Кирило Синельников та інші. Розповіді про їх внесок у світову науку та технічний прогрес викликають в учнів почуття національної гордості за свій народ, свою країну та її інтелектуальний потенціал.» [2, с. 5].

Важливим аспектом національно-патріотичного виховання при навчанні фізики є також вивчення історії розвитку фізичної науки в Україні. Учні можуть дізнатися про наукові школи та центри, які зробили вагомий внесок у розвиток фізики в Україні, а також про видатних українських вчених, які працювали в цих школах та центрах [3].

Крім того, при навчанні фізики доцільно розглядати приклади використання фізичних знань для розвитку економіки та оборони країни. Учні можуть дізнатися про сучасні досягнення фізики, які можуть бути використані для розвитку енергетики, медицини, інформаційних технологій та інших галузей.

Важливим елементом національно-патріотичного виховання при навчанні фізики є також формування у учнів громадянської відповідальності. На уроках фізики доцільно обговорювати питання екологічної безпеки та енергозбереження, а також виховувати у учнів розуміння важливості відповідального використання наукових досягнень для збереження природи та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Учителі фізики мають широкий спектр можливостей для творчого та ефективного здійснення національно-патріотичного виховання учнів. Форми та методи національно-патріотичного виховання на уроках фізики є гнучкими та адаптивними до потреб учнів та конкретних навчальних ситуацій. Це можуть бути біографічні довідки, повідомлення, бесіди про видатних українських фізиків, розв'язування задач, пов'язаних з історією розвитку фізики в Україні, організація віртуальних і реальних екскурсій до музеїв та наукових центрів, проведення науково-практичних конференцій та конкурсів учнівських робіт тощо. Національно-патріотичне виховання на уроках фізики є важливим компонентом формування свідомого громадянина, який любить свою Батьківщину, поважає її історію та культуру, і готовий працювати для її розвитку та процвітання.

Висновки. На основі теоретичного аналізу та практичного досвіду визначено важливі аспекти, на які варто звернути увагу при навчанні фізики: формування системи ціннісних орієнтирів, спрямованих на розвиток патріотизму та громадянської відповідальності; розвиток життєстійкості і психологічної стійкості; формування відповідальності за власні дії; національно-патріотичне виховання учнів шляхом ознайомлення з досягненнями українських вчених; вивчення історії розвитку фізики в Україні та використання фізичних знань для розвитку країни. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у обґрунтуванні можливостей використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізики, зокрема, шляхом створення віртуальних музеїв, інтерактивних завдань, онлайн-курсів тощо.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
2. Українські фізики та астрономи: довідник / В. Р. Шаромова; рец. Р. М. Пляцко; ред. О. Чиж. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2022. – 304 с.
3. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Osvita/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2022.pdf>.

Півень Маргарита Григорівна,
старший учитель історії,
Сумський заклад загальної середньої
освіти I-III ступенів №21 СМР

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті досліджено роль освітніх технологій в патріотичному вихованні для протидії сучасним гібридним загрозам. Розглянуто успішні кейси боротьби з гібридними загрозами в освітньому середовищі. Наведено приклад конкретних технологій, методів та прийомів до організації освітнього процесу, які дозволяють боротися з гібридними загрозами, дезінформацією, маніпуляціями.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, гібридні загрози, дезінформація, контекстні задачі, освітні технології.

Вступ. Сучасний світ переживає безпрецедентне зростання гібридних загроз, спрямованих на послаблення національної єдності та підлив демократичних інститутів. Ці загрози, які поєднують звичайні та нетрадиційні тактики, спрямовані не лише на військову та політичну сфери, а й на соціальну, економічну, цифрову компоненти. Кампанії з дезінформації, кібератаки та ідеологічна пропаганда використовуються для маніпулювання громадською думкою та підливу довіри до демократичного врядування. Таким чином, країни повинні вживати активних заходів для посилення стійкості проти таких загроз, і одним із найефективніших підходів є національно-патріотичне виховання в закладах загальної середньої освіти.

Патріотичне виховання є основою для формування сильної національної ідентичності та виховання громадянської відповідальності. Вона виходить за рамки простої національної гордості, включає розуміння демократичних принципів, історичну свідомість і здатність критично оцінювати інформацію. Поєднуючи патріотичні цінності з демократичними ідеалами, системи освіти можуть озброїти людей знаннями та навичками, необхідними для протистояння зовнішньому маніпулюванню та підтримки соціальної єдності. Крім того, за умов продуманого впровадження патріотичне виховання сприяє інклюзивній національній ідентичності, яка поважає різноманіття, одночасно зміцнюючи спільне почуття приналежності. Сучасне патріотичне виховання має ґрунтуватися на відкритому діалозі, критичному мисленні та просуванні демократичних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені приділяють значну увагу питанням національно-патріотичного виховання. Так, актуальні концепції розглянуто в працях видатного українського педагога Г. Ващенка. Основи патріотизму було досліджено вітчизняним істориком В. Липинським та М. Піреном. В наукових розвідках української дослідниці С. Грищенко доведено зв'язок національно-патріотичного виховання з самовихованням та самовдосконаленням особистості. А. Загородня досліджує сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. Вітчизняні науковці зазначають, що, першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О. Любара, В. Мацюка, В. М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Однак, сучасний світ перебуває в парадигмі гібридних загроз (новітні кібер-маніпуляція, соціальний інжиніринг, пропаганда та ін.), що потребує уваги освітньої системи, особливо її історико-громадянської галузі.

Мета статті – дослідити роль освітніх технологій в патріотичному вихованні для протидії сучасним гібридним загрозам.

Виклад основного матеріалу. Гібридні загрози поєднують звичайні та нетрадиційні тактики для дестабілізації суспільства. До них належать дезінформація та пропаганда, які включають маніпулятивні наративи, спрямовані на спотворення суспільного сприйняття; кібервійна, яка використовує хакерство та цифрове шпигунство для підливу національних інституцій; економічні та політичні маніпуляції, зовнішній вплив на вибори та політику загалом. Сьогодні Україна виборює незалежність не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі [1]. У таких умовах заклади загальної середньої освіти мають підготувати здобувачів до протидії сучасним викликам, якісно формуючи ключові та предметні компетентності.

Патріотичне виховання спрямоване на виховання почуття причетності, відповідальності та національної гордості. Однак, для досягнення ефективності у сучасному контексті, освіта має зосереджуватися на демократичних цінностях і громадянській активності, навчаючи здобувачів врядуванню, правам людини та активній громадянській позиції. Навчання повинна наголошувати на медіаграмотності та критичному мисленні, надаючи людям можливість розпізнавати та протидіяти дезінформації. Історичну свідомість та національну ідентичність слід розвивати шляхом надання збалансованого погляду на національну історію, наголошуючи на досягненнях і визнаючи минулі помилки. Крім того, необхідно посилити стійкість до психологічних маніпуляцій, щоб зміцнити психологічний захист від ідеологічної диверсії.

Одним з основних інструментів національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти є застосування інноваційних технологій на уроках історії. Для виховання патріотизму серед учнів уроки історії мають включати захоплюючі та інтерактивні педагогічні методи: сторителінг, проєктне навчання, рольові ігри, екскурсії, дебати та дискусії, елементи віртуальної та доповненої реальності [2].

Сторителінг допомагає учням розвивати емоційний зв'язок з історією своєї країни, ділячись прикладами з реального життя видатних діячів, ветеранів і простих громадян, які зробили внесок у розвиток держави. Проєктне навчання заохочує здобувачів досліджувати історичні події та явища, сприяючи активній участі та глибшому оцінюванню минулого своєї нації. Рольові ігри та симуляції відтворюють ключові історичні події, дозволяючи відчувати процеси прийняття рішень і зрозуміти складність лідерства та патріотизму. Екскурсії (зокрема, віртуальні) поглиблюють знання про минуле, сприяють більш чіткому та наочному сприйняттю історії рідного краю [3]. Дебати та дискусії заохочують відкриті обговорення щодо історичних подій та їх інтерпретацій, сприяючи критичному мисленню та зміцненню збалансованого погляду на патріотизм. Цифрова та мультимедійна інтеграція, включаючи документальні фільми, подкасти та віртуальну (доповнену) реальність, занурює здобувачів в реалії епохи, що вивчається (імерсивні технології). Крім того, важливо поєднувати уроки історії з громадськими ініціативами, заохочуючи учнів застосовувати патріотичні цінності у своєму повсякденному житті [4]. Використовуючи ці методи, історична освіта може виховати в учнів почуття гордості та відповідальності, одночасно сприяючи критичному аналізу та демократичним цінностям.

Реалізувати на практиці патріотичне виховання в закладах загальної середньої освіти в епоху гібридних загроз можна за допомогою контекстних задач. Контекстна задача є навчальною одиницею технології контекстного навчання. У національній психолого-педагогічній науці на сьогодні вона є новим напрямом наукових розвідок і знаходиться на етапі її усвідомлення. Основу контекстних задач становить наратив (історія, оповідь), що включає певну фабулу, навколо якої розгортається сюжет [5]. Наративна схема передавання інформації передбачає її інтерпретацію, зв'язок з іншими подіями чи фактами, тобто корелюється з вимогою формувати оцінні судження учнів, висловлювати їхнє ставлення до певних знань.

Розглянемо приклад використання контекстних задач на уроках історії.

Предмет: всесвітня історія.

Клас: 11.

Тема уроку: Холодна війна.

Розгляньте історичний плакат і дайте відповіді на поставлені запитання:

1. Хто є центральним героєм плакату і кому адресовано фразу “We’ll bury you?”?
2. Що мав на увазі автор плакату, зазначивши у заголовку “Red Master Plan for World Conquest”?
3. Яких історичних постатей теж можна побачити на плакаті? Яку роль вони відігравали в суспільно-політичному житті?
4. Назвіть найяскравіші події, зазначені на плакаті.

Багато європейських країн успішно впровадили програми патріотичного виховання. У таблиці 1 відображено кейси, які можуть бути корисними для аналізу. Ці приклади демонструють, як освіта може бути передовим захистом від гібридних загроз.

Таблиця 1 – Успішні кейси боротьби з гібридними загрозами в освітньому середовищі

Країна	Ключовий підхід	Результат
Естонія	Акцент на цифровій стійкості та протидії кіберзагрозам	Посилена національна безпека та високий рівень цифровізації
Фінляндія	Інтеграція медіаграмотності в освітні програми для розпізнавання дезінформації	Високий рівень критичного мислення та стійкість до маніпуляцій
Україна	Посилення компонентів громадянської освіти у відповідь на зовнішню агресію	Національна єдність та демократична залученість

Висновки. У контексті гібридних загроз патріотичне виховання має розвиватися, щоб зміцнити національну ідентичність, водночас озброїти громадян інтелектуальними інструментами для захисту демократичних цінностей. Виховуючи патріотизм, суспільства можуть створити стійкість проти зовнішніх маніпуляцій і сприяти довгостроковій національній стабільності. Досліджено роль освітніх технологій в патріотичному вихованні та наведено приклад методів та прийомів до організації освітнього процесу, які дозволяють боротися з фейками та маніпуляціями.

Список використаних джерел

1. Лупаренко С. Є., Молчанова К. К., Стахоржецький Д. А. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2022. № 4. С. 403–406. URL: <https://doi.org/10.34142/2708-4809.siuity.2022.100> (дата звернення: 15.02.2025).
2. Шевчук Г. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5\(19\)-630-635](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5(19)-630-635) (дата звернення: 15.02.2025).

3. Корж Г. В. Національно-патріотичне виховання: соціально-політичний та етнічний виміри. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2011. Вип. № 45. С. 148–156.
4. Nikolov O. Building Societal Resilience against Hybrid Threats. *Information & Security: An International Journal*. 2018. Vol. 39, no. 1. P. 91–110. URL: <https://doi.org/10.11610/isij.3908> (date of access: 15.02.2025).
5. THE PROBLEM OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION / S. V. Hryshchenko et al. *Innovate Pedagogy*. 2022. Vol. 1, no. 44. P. 119–123. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.24> (date of access: 15.02.2025).

Сіробаба Людмила Анатоліївна,
викладач історії, громадянської освіти
Сумського фахового коледжу економіки і торгівлі

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються сучасні підходи до реалізації ідей національно-патріотичного виховання у закладі фахової передвищої освіти. Автор аналізує актуальність цього напрямку в контексті формування громадянської свідомості та національної ідентичності студентів. Особливу увагу приділено практичним аспектам впровадження національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, фахова передвища освіта, громадянська свідомість, національна ідентичність, навчальний процес.

Вступ. У сучасних умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну з'явилися нові виклики, які нині долає наша держава. У цьому контексті національно-патріотичне виховання є важливим інструментом формування свідомих, активних і відповідальних громадян. Заклади фахової передвищої освіти мають особливу роль у цьому процесі, оскільки вони готують майбутніх професіоналів, які вже сьогодні активно долучаються до розбудови держави та працюють у різних галузях.

Молодь цього вікового сегменту перебуває на етапі формування громадянської позиції, що робить важливим впровадження програм патріотичного виховання саме в навчальному процесі фахової передвищої освіти. Виховання патріотизму, поваги до національних цінностей, історії та культури сприяє згуртованості суспільства та зміцненню державності.

Метою статті є аналіз сучасних підходів в контексті реалізації національно-патріотичного виховання у закладах фахової передвищої освіти.

В основу системи національно-патріотичного виховання закладі освіти нашої держави, покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей.

Національно-патріотичне виховання охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед сфери освіти і науки, молодіжну та соціальну сфери, культури і мистецтва, реклами, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавства, туризму, охорони довкілля, фізичної культури і спорту, профорієнтації на військові спеціальності, цивільної оборони та цивільного захисту, безпеки і оборони України [3].

До закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності належать заклади освіти, заклади культури, молодіжні центри, інші заклади, які здійснювали діяльність з національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та/або громадянської освіти.

Національно-патріотичне виховання набуває характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй Українській державі [5].

У праці «Духовна сила патріотизму особистості» І. Бех акцентує увагу на тому, що патріотизм набуває вищого сенсу, коли стає діяльним, тобто проявляється у вчинках та поведінці особистості. Він стверджує, що головною метою виховання має бути забезпечення переходу від бажання патріотизму як цінності до патріотичних дій. Це означає, що молодь повинна не лише прагнути до патріотизму, але й активно втілювати його у своїх вчинках [1].

Закон України «Про фахову передвищу освіту» визначає основні принципи, завдання та напрями діяльності закладів освіти цього рівня. Національно-патріотичне виховання є важливим складником освітнього процесу, спрямованого на формування громадянської свідомості, поваги до державних символів, української мови, культури та історії [2].

Фахова передвища освіта реалізує ідеї національної освіти через компетентнісний підхід у підготовці здобувачів освіти, зокрема: формуванні громадянської та соціальної компетентності – як активну громадянську позицію, дотримання демократичних принципів, поваги до прав і свобод людини; культурну компетентність через усвідомлення значення національних цінностей, збереження культурної спадщини України [2].

Реалізуючи ідеї національно-патріотичного виховання необхідно звернути увагу на ряд завдань, які ставить держава перед закладами фахової передвищої освіти:

- формування національної ідентичності в контексті викладання дисциплін із залученням елементів історії, культури та державної мови;

- розвиток громадянської свідомості через заохочення студентів до участі у волонтерській діяльності, соціальних проєктах, збереження національних традицій;
- підвищення мотивації працювати в Україні та виховання почуття відповідальності за майбутнє держави;
- розвиток критичного мислення для захисту молоді від маніпуляцій та дезінформації через освіту з медіаграмотності [4].

Разом з тим, практичне впровадження ідей національно-патріотичного виховання передбачає різноманітні практичні підходи в їх реалізації. Спробуємо розкрити цей аспект теми.

1. Інтеграція національно-патріотичних тем у навчальний процес закладів фахової передвищої освіти – багатокомпонентний підхід, який охоплює різні аспекти навчання та виховання. Використання різноманітних методів і форм роботи дозволяє створити умови для глибокого осмислення студентами власної ролі у збереженні національної спадщини та розвитку України [4]. Так, вивчення історичних подій та їх впливу на становлення української державності на заняттях з історії; аналіз творів українських письменників, що популяризують національну ідею, у рамках вивчення української літератури; викладання дисциплін з акцентом на досягнення української науки та культури.

2. Виховні заходи у рамках проведення патріотичних годин, уроків мужності, круглих столів та конференцій, присвячених видатним постатям України. Організація акцій пам'яті та відзначення державних свят, таких як день Незалежності України, день захисників і захисниць України, день Соборності тощо.

3. Позанавчальна діяльність через участь студентів у волонтерських ініціативах, допомога військовим, переселенцям; організація студентських клубів із патріотичним спрямуванням (наприклад, дебатні клуби, історичні товариства, Всеукраїнські дитячо-юнацькі військово-патріотичні ігри «Джура» та «Сокіл»); створення освітніх проєктів, спрямованих на збереження культурної спадщини; гурткова робота закладів фахової передвищої освіти для реалізації та підтримки духовно-моральної, громадянсько-патріотичної та військово-патріотичної свідомості здобувачів освіти.

4. Навчання медіаграмотності через розвиток у студентів навичок інфомедійної грамотності для вміння відрізнати правдиву інформацію від дезінформації; проведення тренінгів та майстер-класів із розпізнавання інформаційних маніпуляцій.

5. Співпраця з громадськими організаціями, які займаються популяризацією національних традицій, історичної пам'яті та громадянської активності; залучення ветеранів, активістів та діячів культури до освітніх заходів закладів фахової передвищої освіти.

Реалізуючи мету національно-патріотичного виховання, доцільно використовувати різні форми та методи його організації. Це можуть бути традиційні методи: бесіди, диспути, зустрічі, лекції тощо. Рекомендуємо більш активно застосовувати інноваційні форми і методи роботи, серед яких пріоритетна роль має належати активним методам, таким, як соціально-проєктна діяльність, створення просвітницького контенту (дописи у соціальних мережах, подкасти, блоги); сприяння творчій діяльності, адже здобувачі освіти не споживачі, а співтворці життя, свідки й подеколи учасники подій. Тому під час підготовки уроків, заходів і повсякденного спілкування з учнями варто звертати увагу на ставлення до подій довкола, робити спроби критично оцінювати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки [3].

Такі різнобічні підходи до реалізації національно-патріотичного виховання в закладі фахової передвищої освіти дозволять отримати позитивні зрушення у формуванні національної свідомості студентів, підвищать активності студентської молоді у громадському житті, сформуєть у здобувачів закладів фахової передвищої освіти відповідальне ставлення до майбутнього країни та національних цінностей.

Висновок. Реалізація ідей національно-патріотичного виховання у закладах фахової передвищої освіти є важливим завданням сучасного освітнього процесу. Залучення студентів до патріотичних ініціатив, інтеграція національного компоненту в навчальний процес, організація волонтерської та громадської діяльності сприяють формуванню активного, свідомого й відповідального громадянина України.

Пріоритетним залишається молоді виховання на засадах національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції, здорового способу життя духовно багатой та фізично розвиненої особистості, яка здатна брати участь у суспільному житті, проявляти соціальну активність та ініціативність, усвідомлювати свою роль у житті держави, бути відданою її інтересам та готовою до її захисту.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Духовна сила патріотизму особистості. URL: <https://bit.ly/40pykbZ>
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
3. Наказ МОН України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання». URL: <https://bit.ly/3PKN54g>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність», від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
5. Указ Президента України №286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається проблема національно-патріотичного виховання молоді в умовах гібридних воєн та викликів глобалізації. Аналізуються сучасні загрози національній ідентичності, інформаційні та культурні впливи, що сприяють або перешкоджають формуванню патріотизму. Визначено ключові напрями виховної роботи, що сприяють зміцненню національної свідомості, громадянської відповідальності та активної соціальної позиції молодого покоління. Особливо увага приділяється ролі держави, освітніх установ, громадських організацій та засобів масової інформації в процесі патріотичного виховання. Зроблено висновки щодо ефективних методів та стратегій формування патріотичної свідомості молоді в умовах сучасних глобальних викликів.

Ключові слова : національно-патріотичне виховання, молодь, гібридна війна, глобалізація, національна ідентичність.

Вступ

Національно-патріотичне виховання є важливим чинником формування громадянської свідомості, ідентичності та готовності до захисту держави. В умовах гібридних воєн та глобалізаційних процесів його значення набуває особливої актуальності. Це обумовлено інформаційними атаками, поширенням дезінформації та спробами впливу на світогляд молоді. Епоха глобалізації принесла не лише розширення можливостей для міжкультурної комунікації та обміну досвідом, але й значні ризики розмивання національної ідентичності, втрати культурної самобутності та традиційних цінностей. В умовах інформаційного суспільства молодь щодня стикається з масивним потоком інформації, яка часто містить елементи маніпуляції та пропаганди, спрямовані на підірив національної єдності та державності. Особливого значення набуває розвиток критичного мислення та медіаграмотності молоді, що дозволить протистояти інформаційним маніпуляціям та гібридним загрозам. В українському контексті ця проблематика має особливе значення, враховуючи досвід протистояння гібридній агресії та необхідність збереження національної єдності в умовах зовнішніх загроз. Система національно-патріотичного виховання потребує модернізації та адаптації до нових реалій, використання сучасних методів та технологій, які відповідають запитам та особливостям сприйняття інформації молодим поколінням.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз національно-патріотичного виховання молоді в умовах гібридних воєн та глобалізації, а також визначення ефективних методів його реалізації. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення дослідницьких завдань, а саме:

- ✓ проаналізувати сучасний стан системи національно-патріотичного виховання та визначити основні виклики, що постають перед нею в умовах гібридних воєн та глобалізації. Особлива увага приділяється дослідженню впливу інформаційних технологій та соціальних мереж на формування національної ідентичності молоді;
- ✓ дослідити взаємозв'язок між глобалізаційними процесами та трансформацією методів патріотичного виховання, визначити шляхи збереження національної самобутності в умовах культурної глобалізації. Важливим аспектом є вивчення можливостей використання сучасних інформаційних технологій для підвищення ефективності патріотичного виховання;
- ✓ розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення системи національно-патріотичного виховання молоді з урахуванням специфіки гібридних загроз та викликів глобалізації.

Основна частина

В чому сутність національно-патріотичного виховання? Національно-патріотичне виховання – це процес формування у молоді почуття любові до Батьківщини, відповідальності за її майбутнє, усвідомлення своєї ролі у збереженні національної ідентичності. Основними складовими цього процесу є [2]:

- ✓ Громадянська освіта, що сприяє формуванню політичної свідомості та правової культури.
- ✓ Культурно-історичне виховання, що забезпечує передачу традицій, мови, культури та історичної пам'яті.
- ✓ Військово-патріотичне виховання, яке спрямоване на підготовку молоді до можливих викликів і загроз.
- ✓ Морально-етичне виховання, що сприяє розвитку почуття відповідальності та солідарності.
- ✓ Розвиток національної свідомості, який передбачає усвідомлення ролі власного народу у світовій історії та культурі.
- ✓ Національна ідентичність – формування усвідомлення приналежності до свого народу, знання його історії, культури, мови та традицій.
- ✓ Громадянська відповідальність – виховання активної життєвої позиції, участі в суспільному житті, поваги до прав і свобод людини.
- ✓ Історична пам'ять – знання та вшанування історичних подій, національних героїв, символів державності.

Інформаційне суспільство створює нове середовище для формування світогляду молодого покоління. Соціальні мережі та цифрові платформи стають основними джерелами інформації та комунікації для молоді. Це середовище характеризується високою інтенсивністю інформаційних потоків, множинністю джерел інформації та складністю верифікації їх достовірності. В таких умовах молодь часто стикається з проблемою формування власної

національної ідентичності та визначення свого місця у глобалізованому світі.

Що таке гібридна війна? Які є виклики гібридної війни? Гібридна війна – це комплексна форма конфлікту, яка включає інформаційний вплив, економічний тиск, кібератаки та військові операції. Основними загрозами для молоді в умовах гібридної війни є [1]:

- Інформаційна війна – поширення фейкових новин, пропаганди та маніпуляцій, що сприяють дестабілізації суспільної свідомості.
- Культурна експансія – нав'язування чужих цінностей і знецінення національних традицій, що веде до втрати культурної ідентичності.
- Масова еміграція молоді – втрата людського капіталу через економічні та політичні фактори, що призводить до ослаблення держави.
- Психологічний тиск – створення відчуття нестабільності, невизначеності майбутнього, що сприяє розвитку апатії серед молоді.
- Зниження рівня довіри до державних інституцій через інформаційні маніпуляції та зовнішній вплив, що веде до суспільної дезінтеграції.
- Диверсійна діяльність – використання зовнішніх агентів впливу, які намагаються дестабілізувати ситуацію у країні через соціальні рухи, пропаганду та інформаційні атаки.

Основними проявами гібридної війни у сфері виховання є інформаційні маніпуляції та пропаганда, спрямовані на підірвання національної єдності та державності. Створюються альтернативні версії історичних подій, піддаються сумніву національні цінності та досягнення, формується негативний образ власної держави.

Гібридна війна вимагає комплексного підходу до національної безпеки, включаючи політичну, інформаційну та військову сфери. Тільки сильне суспільство з високим рівнем національної свідомості може ефективно протистояти таким викликам.

Для забезпечення ефективного національно-патріотичного виховання необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає [4]:

- Освітні програми та предмети (історія України, громадянська освіта, національна безпека, медіаграмотність).
- Патріотичні заходи (дні пам'яті, військово-спортивні ігри, культурні фестивалі, екскурсії історичними місцями, участь у волонтерських ініціативах).
- Медіаграмотність та критичне мислення – навчання молоді аналізувати інформацію, виявляти маніпуляції та протидіяти дезінформації. Молодь повинна вміти аналізувати інформацію, виявляти маніпуляції та пропаганду, критично оцінювати різні джерела інформації. Це стає важливою складовою патріотичного виховання в умовах інформаційної війни.
- Співпраця з громадськими організаціями та волонтерськими рухами – залучення молоді до активної громадянської діяльності.
- Популяризація національної культури через музику, літературу, кіно, театр та інші мистецькі форми, що сприяє збереженню національної ідентичності.
- Впровадження військово-патріотичних ініціатив – курси з тактичної підготовки, навчання першої допомоги.
- Формування позитивного інформаційного простору – створення медійного контенту, який популяризує національні цінності, підтримує патріотичні ініціативи та протидіє пропаганді. Створення інтерактивних освітніх платформ, використання соціальних мереж для поширення патріотичного контенту, розробка мобільних додатків та онлайн-курсів з національної історії та культури.

Досвід України та інших країн. Гібридна війна стала серйозним викликом для багатьох держав, які стикаються з інформаційними атаками, економічним тиском, кібератаками та іншими формами гібридного впливу. Україна та низка інших країн накопичили значний досвід у боротьбі з цими загрозами. Україна є однією з перших країн, що зіткнулася з повномасштабною гібридною агресією з боку Росії, яка почалася ще в 2014 році з анексії Криму та війни на Донбасі. Важливим аспектом вдосконалення системи національно-патріотичного виховання є вивчення та адаптація міжнародного досвіду. Особливу увагу слід приділити досвіду країн, які успішно протистоять гібридним загрозам та зберігають національну ідентичність в умовах глобалізації. Європейський досвід демонструє можливість гармонійного поєднання національного патріотизму з європейськими цінностями. Важливими елементами є розвиток громадянської освіти, міжкультурного діалогу [3;4].

Україна активно розвиває програми національно-патріотичного виховання через реформи освіти, волонтерські ініціативи та інформаційну безпеку. Наприклад, проекти "Захист України", просвітницькі кампанії у ЗМІ. Основою є популяризація української мови та культури як протидії інформаційному впливу. Україна та інші країни використовують різні підходи для протидії гібридним загрозам, але ключові напрямки спільні [5]:

- розвиток інформаційної безпеки та боротьба з дезінформацією;
- посилення кіберзахисту;
- патріотичне виховання та підтримка національної ідентичності;
- співпраця з міжнародними партнерами у сфері безпеки та оборони.

Досвід України та світу показує, що ефективна протидія гібридній війні потребує комплексного підходу, який поєднується як військові, так і інформаційні, економічні та культурні інструменти.

Висновки

Отже, національно-патріотичне виховання молоді є ключовим чинником забезпечення стійкості суспільства до гібридних загроз. Воно повинно бути комплексним, адаптивним до сучасних реалій та сприяти формуванню активної громадянської позиції. Важливим є залучення молоді до державних і громадських ініціатив, що сприятиме

розвитку соціальної відповідальності та національної єдності.

Також необхідно розвивати інформаційну безпеку, щоб захистити молодь від маніпуляцій та дезінформації. Інтеграція патріотичних цінностей у систему освіти, культуру та медіапростір допоможе сформувати стійке суспільство, готове до викликів сучасності. Саме молодь є тією рушійною силою, яка здатна захистити національні інтереси та забезпечити незалежне майбутнє своєї держави. Результати дослідження свідчать про необхідність системної взаємодії всіх суб'єктів патріотичного виховання: державних інституцій, освітніх закладів, громадських організацій та медіа. Тільки за умови координації їхніх зусиль можливе створення ефективної системи протидії гібридним загрозам та збереження національної ідентичності в умовах глобалізації. Таким чином, національно-патріотичне виховання молоді в умовах гібридних війн та глобалізації вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Успішна реалізація цього завдання можлива лише за умови системного підходу, який поєднує традиційні цінності з інноваційними методами їх передачі, враховує специфіку інформаційного суспільства та забезпечує формування стійкої національної ідентичності молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Гриценко І. С. Національно-патріотичне виховання молоді: теоретичні та методичні аспекти. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 256 с.
2. Бех І.Д., Чорна К.І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України. Київ: ПІВ АПН України, 2021.
3. Каплінський О. В. Військово-патріотичне виховання як засіб формування громадянської позиції. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 198 с.
4. Сидоренко Л. М. Гібридні війни та їх вплив на молодь. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. 147 с.
5. Український інститут національної пам'яті. Патріотичне виховання: державні ініціативи та громадські практики. Київ, 2022. 95 с.

СЕКЦІЯ ІІІ

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Пономаренко Тетяна Олександрівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Суми

Василенко Валентина Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Суми

УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНИ

У статті актуалізовано питання культурної, мовної, національної ідентичності, самобутності та неповторності українського народу. Проаналізовано сутність понять «українська національна ідентичність» та «українська громадянська ідентичність», виходячи з їх трактувань в українському законодавстві. Підтверджено, що історичними та культурними детермінантами національної самосвідомості виступають історична пам'ять, традиції народу, його звичаї, норми поведінки, перекази, що зафіксовані у фольклорній та письмовій формі, пам'ятки культури, мистецтва, архітектури.

Авторами доведено, що усвідомлення своєї ідентичності сприятиме консолідації українського суспільства та національній згуртованості, зокрема в сучасних реаліях воєнного стану та повоєнної відбудови.

Ключові слова: нація, українська національна ідентичність, українська громадянська ідентичність.

Вступ. Питання формування ідентичності, зокрема національної, хвилювали, окрім закордонних науковців (З. Бауман, П. Бергер, Ю. Габермас, Е. Гоффман, Т. Лукман, К. Пламер, П. Рікер), українських дослідників, таких як М. Попович (цивілізаційна ідентичність), Т. Воропаєва, П. Гнатенко, З. Когут, І. Куций, О. Майборода, В. Павленко, Ю. Павленко, С. Пирожков, Н. Хамітов, М. Юрій (цивілізаційна та європейська ідентичності України) тощо.

До філософських поглядів стосовно ідентичності, зокрема національної, можна віднести і погляди

В. фон Гумбольдта щодо співвідношення концептів «мова» і «національний дух», який вважав, що мова є проявом «духу народу», його сутності та неповторності. Саме мова є частиною національної ідентичності, адже вона є засобом комунікації, формування культури і цінностей.

У сучасному українському суспільстві концепти «мова» і «національний дух» набувають неабиякого значення, адже в умовах повномасштабного вторгнення в Україну та окупацію територій під приводом захисту російськомовного населення, постає питання про культурну, мовну, національну ідентичності, самобутність та неповторність українського народу. Усвідомлення своєї ідентичності сприятиме консолідації українського суспільства та національній згуртованості.

Мета статті – дослідити особливості утвердження національної ідентичності в сучасних реаліях України.

Основна частина. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», що набув чинності 01.01.2023 р., в Статті 1 розмежовуються поняття «українська громадянська ідентичність» та «українська національна ідентичність» – «українська громадянська ідентичність – стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [2], у той час як «українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [2].

У науковому доробку П. Горінов і Р. Драпушко відзначають, що «західні експерти виділяють дві загальновизнані концепції національної ідентичності: «етнічна» та «громадянська», обидві з яких пов'язані з розвитком націй і держав у Європі. Громадянська концепція, на думку експертів, пояснює розвиток націй у державах, які вже виникли як політико-географічні одиниці (наприклад, Франція). Таким чином, нація визначалася як сукупність людей, які проживають у межах цієї держави та дотримуються її законів. Ось чому у французькій концепції націоналізму слова «національність» і «громадянство» означають те саме: приналежність до французької держави. На відміну від громадянської концепції, етнічна концепція національної ідентичності виникла у Німеччині та Східній Європі як відповідь спільнот у сильно фрагментованих суспільствах (таких як Австро-Угорська імперія), які прагнули визначити себе. У той час як громадянський націоналізм виник після та як відповідь на появу фізичної держави, етнічний націоналізм виник і зміцнив культурно відмінні спільноти, які прагнули створити власну державу. Етнічна національна ідентичність характеризується прив'язаністю до своїх предків, традицій, культури та мови – і не обов'язково до держави, в якій людина народилася та живе. Ось чому етнічна національна ідентичність є винятковою: якщо ви не народжені в ній, ви не можете бути її. В свою чергу, наприклад, більшість людей у Британії, де чітко не працює одна з двох концепцій сприймають національну ідентичність таким чином, як категорію, що поєднує в собі етнічні та громадянські аспекти» [1, с. 27]. З цього приводу О. Федорчук та О. Ковальов зауважують, що «дослідники виокремлюють п'ять найважливіших джерел національної ідентичності (ідентитетів нації): а) людські переконання, оскільки нація існує, якщо її члени визнають один одного в якості співвітчизників; б) спільне історичне минуле (причому як перемоги, так і поразки), а також спільні обов'язки та уявлення про спільне майбутнє; в) спільні дії (рішення, досягнення результатів), тобто дієва ідентичність; г) постійне проживання в одній країні, спільна батьківщина, держава; д) спільні характеристики, що об'єднуються поняттями «національного характеру», спільної культури та спільних політичних принципів (демократія, верховенство закону тощо)» [3, с. 43]. Також до вказаних ідентитетів, на нашу думку, можна додати такий, як «самоназва громадянської спільноти» [4, с. 417], адже самоназва спільноти з'являється із досягненням певного рівня усвідомленості себе як групи, спільності побуту, процесів, суспільних явищ, мови, традицій тощо.

Питання національної ідентичності постають гостро в період воєнної агресії Росії проти України, починаючи із 2014 року. Так, О. Федорчук та О. Ковальов відзначають, що «на сучасному етапі існування української нації, коли Україна веде боротьбу за своє існування проти російської агресії, роль національної ідентичності надзвичайно зростає. Вона вважається найбільш стабільною підставою соціальності. Причому формування загальнодержавної ідентичності має певні особливості в різних країнах. На відміну від етнічної, національна ідентичність спирається на «свідомий вибір і залежність від раціональних чинників – усвідомлення суб'єктом ідентифікації (особою, етнічною групою чи нацією) історичних, громадянських або політичних цінностей» [3, с. 43]. Також дослідники зауважують, що «реалізацію державної політики у сфері імплементації стратегії утвердження національної ідентичності та відповідних державних програм забезпечує національно орієнтована освіта. Активно мають бути використані ідеї політичної нації, громадянського суспільства як основи нації тощо. Проте в освіті мають бути наскрізними лініями проведені ключові аспекти наповнення освітнього процесу: орієнтація на українську як основну мову викладання, обов'язкове та повноцінне вивчення історії України і головне – присутність чіткої державної концепції національної ідентичності» [3, с. 44-45]. Так, на нашу думку, увагу варто приділити національно-патріотичному вихованню молоді на засадах гуманізму, верховенства права та визнання самобутності української нації.

Науковець В. Горінов відзначає, що «сьогодні, на фоні військових викликів, український народ об'єднався та сформував спільну національну ідентичність, об'єднану навколо таких маркерів як: спротив ворогу, взаємодопомога, волонтерство, жертвність, національні символи, традиції, національна мова, єдине розуміння та ставлення до основних політичних подій і осіб, які ще нещодавно мали суперечливе сприйняття в українському суспільстві тощо. Вочевидь, українська нація сьогодні поєднана однією спільною метою – протистояння ворогу, захист своєї Батьківщини, збереження своєї ідентичності, культури й основне – життя і свобода своїх громадян» [1, с. 26-27]. Формування національної ідентичності сприяє високому рівню соціальної та національної згуртованості українських громадян на шляху до Миру й Перемоги.

Висновки. Формування національної ідентичності детерміновано багатьма факторами, серед яких – спільна територія, мова, традиції, звичаї, культура у цілому тощо. Сприяння цій системі факторів впливатиме на формування ідентичності та посилення національної самосвідомості, що у подальшому сприятиме й соціальній згуртованості, особливо якщо ми говоримо про українську державність. Історичними та культурними детермінантами національної самосвідомості виступають історична пам'ять, традиції народу, його звичаї, норми поведінки, перекази, що зафіксовані у фольклорній та письмовій формі, пам'ятки культури, мистецтва, архітектури. Усвідомлення своєї ідентичності сприятиме консолідації українського суспільства та національній згуртованості, зокрема в сучасних реаліях воєнного стану та повоєнної відбудови.

Список використаних джерел

1. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26–30.
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. № 46, ст.116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Федорчук О., Ковальов О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2022. № 2 (29). С. 42–48.
4. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність : монографія / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

Диська Світлана Іванівна,
Дефектолог-логопед, вчитель історії,
Комунального закладу Сумської обласної ради
«Правдинська спеціальна школа»

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСТВА В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Стаття розглядає питання формування національної ідентичності учнівства в через призму патріотичного виховання. Формування ідентичності здобувачів освіти – складний і довготривалий процес, який передбачає систематичну діяльність закладу освіти, спрямовану на виховання любові до Батьківщини, готовності її захищати та сприяти її розвитку та який тісно переплітається із реалізацією Концепції «національно-патріотичного виховання».

Ключові слова: національна ідентичність, патріотичне виховання, учнівство, заклад загальної середньої освіти.

Вступ. В умовах сучасних викликів, зокрема війни в Україні, формування національної ідентичності молодого покоління набуває особливого значення. Заклад освіти як основна складова навчання та виховання відіграє ключову роль у закладенні фундаменту патріотичних цінностей, які стають основою громадянської позиції та ідентичності учнівства.

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою державної політики України. Його нормативно-правова база визначає цілі, принципи та механізми реалізації цього напрямку виховання. До основних нормативно-правових актів України, що регулюють питання національно-патріотичного виховання належать: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Закон України «Про національну безпеку України», які наголошують на консолідації та розвитку української нації, збереженню її історичної свідомості, традицій і культури та розкривають особливості реалізації і забезпечення національної єдності та виховання громадян на основі національних інтересів.

Разом з тим, Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» є основоположним документом у роботі вчителя, так як він наголошує на формуванні активної громадянської позиції, утвердженні національної ідентичності учнівства на основі духовно-моральних цінностей Українського народу [3].

Нормативно-правова база України щодо національно-патріотичного виховання охоплює широкий спектр питань, від освітньої діяльності до формування громадянської позиції молоді. Її реалізація вимагає активної участі освітян, громадських організацій та держави, спрямованої на зміцнення національної ідентичності та патріотизму серед молодого покоління.

Мета статті – проаналізувати процес формування національної ідентичності учнівства в контексті патріотичного виховання в закладі загальної середньої освіти.

Національно-патріотичне виховання учнівства – комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України,

сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [3].

У процесі реалізації ідей національно-патріотичного виховання відбувається процес формування національної ідентичності. Так, українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями. Вона поєднує емоційне ставлення до рідної країни з відповідальністю за її розвиток і майбутнє [2].

Формування національної ідентичності серед молоді передбачає:

- розуміння своєї історії, культури та традицій;
- усвідомлення значення державної мови та символів;
- виховання відповідального ставлення до національних інтересів і громадянських обов'язків.

Реалізація національно-патріотичного виховання в закладі загальної середньої освіти – систематична діяльність, спрямована на виховання любові до Батьківщини, готовності її захищати та сприяти її розвитку, яка тісно переплітається з формуванням національної ідентичності, оскільки забезпечує:

- отримання теоретичних і практичних знань школярами про Батьківщину, які дозволяють глибоко вивчити історію України, її героїв, культурну спадщину та здобутки;
- формування почуття гордості за країну у контексті обговорення успіхів українських діячів, перемог у різних сферах, досягнень у науці, мистецтві, спорті;
- усвідомлення здобувачами освіти своїх прав та обов'язків, можливість бути активними громадянами, які можуть впливати на розвиток суспільства, розвиток громадянської свідомості;
- залучення учнів до волонтерської діяльності, підтримки Збройних сил України, екологічних ініціатив і соціальних проєктів, розвиває почуття відповідальності за свою країну, тобто створюються умови для особистісного внеску [3].

Важливою складовою сучасного освітнього простору є інтеграція національного компоненту в освітній процес, яка передбачає включення елементів національної культури, історії, традицій та цінностей у різні навчальні предмети [1]. Це сприяє формуванню національної ідентичності учнів та забезпечує цілісне сприйняття світу. Так,

- уроки історії акцентують увагу учнівства на ключових подіях та постатях, які формували українську державність (Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, герої Небесної Сотні, ветерани російсько-української війни 2022-2025 рр.);
- уроках літератури допомагають учням пізнати багатство української мови та літератури через творчість Тараса Шевченка, Лесі Українки, Василя Стуса, Ліни Костенко, Сергія Жадана, Оксани Забужко та інших сучасних авторів;
- на заняттях з мистецтва учні вивчають творчість видатних митців минулого та сучасності, які є частиною культурної спадщини та сучасного розвитку України. Їхня творчість відображає історичні події, національну ідентичність і глибокий зв'язок із світовою культурою (М. Пимоненко, О. Мурашко, К. Білокур, М. Лисенко, М. Леонтович, І. Марчук, О.Щупляк). Разом з тим, розглядаються питання збереження національної культурної спадщини, підтримка культурної ідентичності та популяризація української культури серед молоді;
- оновлений предмету «Захист України» у 2024-2025 навчальному році зміст на меті формувати оборонну свідомість молоді, що являє собою свідоме сприйняття та готовність громадянина до захисту незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України.

Отже, інтеграція національного компоненту в контексті навчання здобувачів освіти має ряд переваг:

- цілісність знань через отримання учнями загального уявлення про національну спадщину, що сприяє формуванню цілісної картини світу;
- мотивація до навчання, яка допомагає вивчати матеріал, пов'язаний з рідною культурою, підвищує інтерес учнів до навчання;
- формування національну свідомість через інтеграцію національного компоненту та сприяє вихованню патріотизму та гордості за свою країну [1].

У той же час, проєктна діяльність – це сучасний педагогічний підхід, який дозволяє учням здобувати нові знання та розвивати компетентності шляхом самостійного виконання завдань у межах певного проєкту. У контексті національно-патріотичного виховання проєктна діяльність має величезний потенціал для формування в учнів національної ідентичності, громадянської свідомості та гордості за свою країну [4].

У контексті проєктної діяльності учні створюють інтерактивні завдання, наприклад, презентації про історичні події, віртуальні екскурсії пам'ятками України або літературні вечори, присвячені національним авторам. Активна участь здобувачів освіти у сучасних проєктах: «Герої серед нас», «Мій рідний край у серці України», «Мова – код нації», «Пам'ять поколінь», «Україна у світі», дозволяє глибоко осмислити національні цінності, формує активну громадянську позицію, розвиває ключові компетентності, підвищує мотивацію до навчання. Також, проєктна діяльність може включати дослідження родинних історій, які пов'язують учнів з історією їхнього регіону та країни [4].

Разом з тим, важливим аспектом формування національної ідентичності є позакласна робота. Проведення патріотичних заходів, як-от Дні пам'яті героїв України, флешмоби, уроки мужності за участю ветеранів. Організація конкурсів, наприклад, «Я пишаюся бути українцем», художніх виставок, присвячених Україні, або патріотичних

читань.

Важливою складовою формування національної ідентичності є використання учнівством українських символів та традицій. Під час навчання, важливо звертати увагу на значення державних символів України: прапора, герба, гімну, грошових одиниць. Відзначення державних і національних свят, як-от День Незалежності, День захисників і захисниць України.

Волонтерська та громадянська діяльність теж мають позитивний вплив на формування національної ідентичності молоді. Заохочення учнів до участі в реальних громадських ініціативах, таких як допомога військовим, участь у благодійних акціях або екологічних рухах дають розуміння необхідності сучасному суспільству та майбутньому нашої держави.

Щодо особистості вчителя, то вона є ключовою постаттю у процесі формування національної ідентичності. Педагог виступає не лише як джерело знань, а й як приклад патріотизму, громадянської відповідальності та активної життєвої позиції. До основних завдань вчителя можна віднести:

- демонстрування цінності національних здобутків через особистий приклад;
- використання інноваційних методів навчання і виховання у своїй роботі, що залучають учнів до активного пізнання та рефлексії;
- створення сприятливої атмосфери, де кожна дитина відчуває себе частиною національної спільноти [5].

Висновок. Формування національної ідентичності в контексті патріотичного виховання – система виховання свідомих, відповідальних громадян, які здатні будувати майбутнє своєї країни. Завдання школи, педагогів, батьків і суспільства в цілому – зробити цей процес системним, інтегруючи національні цінності у всі аспекти освітнього і виховного процесу.

Національна ідентичність – це основа, яка дає молоді силу та впевненість у власних можливостях, закладаючи міцний фундамент для стійкого та успішного майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», від 13.12.2022 № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність», від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
4. Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vyhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>
5. Яким має бути сучасний вчитель. URL: <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/>

Каленська Оксана Анатоліївна,

заступник директора з навчально-виховної роботи

Миколаївського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Роменської міської ради Сумської області

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Анотація. Література завжди була тим фундаментом, на якому будується національна свідомість народу та його ідентичність. Вона не лише зберігає історичну пам'ять, а й формує національний світогляд, моральні орієнтири та патріотизм нації. У цій статті аналізується, як художнє слово сприяє усвідомленню власної національної ідентичності, збереженню культурних традицій та передачі історичного досвіду. Також розглядається роль сучасної літератури у підтримці національної самосвідомості в умовах глобалізації.

Ключові слова: література, національна свідомість, культурна ідентичність, традиції, історична пам'ять, патріотизм.

Вступ. Національна свідомість є тим чинником, що формує ідентичність та ментальність народу. Саме вона об'єднує різні прошарки суспільства, допомагає зберігати народні звичаї та традиції, збагачує культуру та є одним із найважливіших чинників самовизначення народу. Вона забезпечує його єдність, неподільність, допомагає зберегти культурну спадщину для передачі майбутнім поколінням.

У цьому плані література є незамінною, адже саме вона передає історичну пам'ять, нагадує про важкість здобуття свободи та волі для нашого народу, показує якою важкою була боротьба української держави за незалежність. Через літературні твори увіковічуються національні герої, утверджуються моральні цінності, формується національна ідентичність.

Метою цієї роботи є дослідження ролі української літератури у формуванні національної свідомості, аналіз її впливу на культурну ідентичність та патріотизм. Також у статті розглядаються способи збереження національної самосвідомості через художнє слово в умовах глобалізованого світу.

Основна частина. Література завжди була способом не тільки висловити свою думку, а й засобом

формування цієї думки. Влада ще з часів Римської імперії розуміла, який вплив має художнє слово для формування патріотизму народних мас. Не можна не згадати видатну поему Вергілія «Енеїду», завдяки якій уславилося ім'я Октавіана Августа та утвердилася Римська імперія як велична і непоборна держава. Діло твору вторувала українська «Енеїда» Івана Котляревського, яка також звеличила народ України, показавши живу народну мову, життя козаків XVIII століття, гумор, традиції та звичаї українців. Завдяки художньому слову ми маємо можливість з покоління в покоління глибше усвідомлювати своє коріння, ретельно досліджувати власну історію та нарешті зрозуміти, що кожен з нас несе відповідальність за майбутнє нашої країни.

Література є носієм національної ідентичності та потужним засобом формування та збереження культурних надбань. Художні твори не тільки зображають історичні події, а й висвітлюють народні цінності, його традиції та звичаї.

Яскравим прикладом є творчість видатних українських класиків: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Івана Котляревського. Їхні твори стали відображенням національного духу України, в них оспівується любов до рідної землі та необхідність відстоювання державних кордонів.

Також величезну роль у збереженні культурної самобутності відіграє народна творчість – думи, легенди, пісні, у яких завжди оспівувалася Батьківщина та возвеличувалися народні герої, що захищали її від ворогів.

Тож література завжди мала величезний вплив на формування національної свідомості та осмислення історичних подій. Особливо це відображається у творах, що відтворювали переломні моменти в житті держави. Одним з таких є історичний роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада», який не тільки засвідчує події Руїни XVII століття, а й аналізує їх через призму літератури [1].

Автор майстерно передає атмосферу боротьби за гетьманську булаву між Якимом Сомком та Іваном Брюховецьким, демонструє як розбрат і внутрішні чвари знесилоють державу. Куліш застерігає сучасників від повторення такого сценарію, змушує задуматися над проблемою об'єднання країни. Роман «Чорна рада» виконує виховну функцію, пробуджуючи патріотизм та національну свідомість українців, закликає зберігати нашу культурну спадщину та державність.

Ще одним твором, що дозволяє переосмислити сприйняття історичних подій, є роман Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем», який розповідає про події Хмельниччини, але з польської точки зору. Автор відтворив складну боротьбу козаків за свої права та незалежність, тоді як польська шляхта намагалася зберегти владу над українськими землями. Сенкевич зумів показати всю силу і лють народного повстання, яке зривало окови, вбивало своїх поневолювачів. У творі не ідеалізується образ Хмельницького, навіть часто засуджується, але автор визнає, що це неординарна особистість з лідерськими якостями та неймовірним розумом. Через події роману Сенкевич відобразив дух епохи, показав військову міць козаків, їх організацію походів та навіть дипломатичні маневри: «козаки — то військо, яке, коли хоче, само може бути сильніше від короля і Речі Посполитої.» [2]. Ми не можемо не захоплюватися військовою стратегією козацького війська, його самобутністю та дисципліною, що панує на час війни. Роман польського письменника не лише зображує минуле нашої країни, а й допомагає осмислити моральні та політичні аспекти протистояння польського та українського народів.

Але література не тільки передає знання минулого, а й також виховує любов до рідної землі, патріотичні почуття та зберігає народні традиції та звичаї. Читаючи твори Василя Стуса, Ліни Костенко, Тараса Шевченка, ми усвідомлюємо важливість незалежності, волі та свободи нашої держави.

Так, творчість Василя Стуса пройнята патріотизмом та жагою боротьби за національну гідність та свободу. Його твори стали символом нескореності українського народу. У вірші «Як добре те, що смерті не боюся я...» поет зображує образ відданого патріота, який готовий віддати своє життя за Батьківщину. Поезія «О земле втрачена, явися...» описує нестерпний біль та тугу через втрату Вітчизни, утверджує думку, що щасливе життя людини можливе тільки у рідному краї. Вірш «Горить сосна – од низу до гори» – символ трагічної долі поета, що як і український народ стоїть перед випробуваннями та труднощами. Образ сосни є відображенням внутрішнього стану самого поета, який «горить» і страждає. Цей вірш є закликом до витривалості та нескореності перед радянською владою. Ця сама думка звучить і в творі «Терпи, терпи – терпець тебе шліфує...». Відданий патріот своєї держави має вистояти перед випробуваннями та зберегти віру в Україну. Сам поет не скорився і своїм прикладом показує нам як треба боротися до останнього. Поезія Стуса – вічна та завжди житиме в серцях і свідомості українців, надихаючи на борню за краще майбутнє для нашої держави [3].

Ще одним моральним авторитетом у формування патріотизму та нескореності українського народу є творчість Тараса Шевченка, що стала осердям боротьби людей за свободу та гідність. У своїх творах поет закликав сучасників піднятися проти панської влади та відновити свої права на українські землі. Наприклад, вірш «Заповіт» став справжнім маніфестом свободи та волі простих людей, адже в ньому проростає мрія про незалежну Україну, де народ скине ярмо панщини, стане вільним та щасливим. Шевченко в цьому творі є категоричним та беззаперечним, він наголошує на неможливості примирення з ворогами, не знатиме Бога, поки Україна не стане незалежною.

Поет – справжній бунтар та патріот, котрий не приймає неволю, рабство та готовий жертвувати всім задля свободи держави. Він не вірить у краще майбутнє без борні з поневолювачами, усвідомлює, що воля не дістається бездіяльним. У фіналі митець засвідчує впевненість у новій епосі незалежної України, вірить, що наша країна здобуде суверенітет «в сім'ї вольній, новій» [5]. Вірш «І мертвим, і живим...» – компас для всіх поколінь українців. У ньому поет критикує українську еліту, яка зрадила народ для власної вигоди, висміює тих, хто не любить своєї землі, а хизується європейською освітою «учітесь, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» [5]. Шевченко уславлює героїчне минуле нашої країни, а саме козацьку добу. Як і в багатьох його творах утверджується думка про братерство та єднання, задля спільного блага України «обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю» [5]. Цей вірш став

пророчим, адже всю нашу історію питання єдності для нас було найболючішим.

Ще одним незмінним патріотом нашої країни є Іван Франко, який усе своє життя присвятив боротьбі розвитку української культури та соціального рівноправ'я. Масштаб особистості каменяра вражає своєю різноманітністю у творчій діяльності, його внесок у процвітання української літератури неоціненний.

Творчий доробок Франка сповнений любові до України та нашого народу. Одним з найяскравіших його творів, просякнутим патріотичними ідеями, є повість «Захар Беркут», яка зображає протистояння громади тухольців проти монгольських загарбників. Франко майстерно відтворив єднання громади. Через образ Захара Беркута письменник показав, що спільними зусиллями можна подолати ворога. Твір вражає згуртованістю простого народу та відповідальністю кожного в громаді за свій край і долю односельця «дужий той, хто сам у собі силу має, але ще сильніший той, хто в силі братів своїх певний» [4]. Головний герой твору залишається вірним ідеалам свободи, навіть під загрозою втрати рідного сина. Франко утверджує принципи народовладдя та рівноправ'я, зображуючи демократичний устрій тухольської держави. Також автор через образ Тугар Вовка засуджує зраду як найбільшу небезпеку для нації. Повість Франка є патріотичним орієнтиром для молодого покоління, адже навчає стояти за свободу, цінувати єдність громади та бути вірним своїй Батьківщині.

Як засіб пробудження національної свідомості використовував свою літературну діяльність і видатний український письменник Михайло Коцюбинський, який усе життя відстоював національну ідею та боровся за культурне відродження України. У знаменитому творі «Тині забутих предків» митець не лише відтворив культуру гуцулів, а й підкреслив цінність народних традицій, що є основою національної ідентичності. Хоча твір не є прикладом класичного твору боротьби за незалежність, у ньому закладені патріотичні ідеї. Автор через життя та побут гуцулів показав багатий духовний світ народу: духів, магію, мольфарів. Також у повісті простежується зв'язок з природою: Карпати не просто фон, а стихія, яка пов'язана з душею народу. Зображуючи дійсність гуцулів, Коцюбинський оспівує українську культуру, показуючи її велич і неповторність.

У сучасному світі, де глобалізація стирає кордони між країнами та націями, література продовжує вести боротьбу за збереження національної самобутності кожного народу. Твори Сергія Жадана, Оксани Забужко, Юрія Андруховича, Тамари Горіх Зерні змальовують події сучасної історії та змушують нас відчувати біль та гордість за нашу країну, замислитися над долею культурної спадщини та мовним питанням.

Саме література формує зрілу особистість, яка має критичне мислення і може протистояти інформаційним вкидам і маніпуляціям. Через національні твори, збагачені історією України, просякнутими традиціями, любов'ю до рідної землі, молодь отримує не тільки знання, а й розуміння приналежності до великої нації з героїчною та багатою історією. Безпосередньо художнє слово допомагає виховувати відповідальність за долю своєї країни, активну громадянську позицію та гордість носити звання «українець».

Висновки

Література відіграє визначну роль у формуванні національної свідомості та патріотизму. Вона є тим містком, що з'єднує покоління, передає історичний досвід, зберігає культурну ідентичність та спадщину. Завдяки літературним творам ми краще розуміємо себе, свою країну та її майбутнє. Ми маємо розуміти, що мистецьке слово не може розвиватися під впливом і тиском іншої держави, воно має відображати істинні мотиви поведінки народу, має бути реальним та національним. У сучасному глобалізованому світі популяризація національної літератури повинна стати важливим завданням, щоб зберегти культурну спадщину та національну самобутність для наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Куліш П. Чорна рада. – К.: Дніпро, 2018.
2. Сенкевич Г. Вогнем і мечем. – Л.: Апріорі, 2020.
3. Стус В. Палімпсести / Василь Стус. – К.: Сучасність, 1986. – 496 с.
4. Франко І. Захар Беркут: повість / Іван Франко. – Львів: Каменярь, 1978. – 192 с.
5. Шевченко Т. Г. Кобзар. – К.: Наукова думка, 2019.

МАЛЕНКО Катерина,

викладач I категорії ЗОП, історія
Державний професійно-технічний навчальний заклад
«Конотопський професійний аграрний ліцей»
Попівської ОТГ, м. Конотоп, Сумська область

РОЗКРИТТЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ І ЦІННОСТЕЙ ДУХОВНОЇ ТА МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ДЕРЖАВІ, ГРОМАДІ ТА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ ДУХОВНИХ І МОРАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Актуальність. Зараз в умовах сучасного виховання й зростання нового покоління відбуваються великі соціальні зміни, зумовлені глобалізаційними процесами, але вплив глобалізації на духовність, моральність, естетичність вивчений недостатньо і потребує подальшої розробки, поширення. Адже духовність – це внутрішній світ людини, осередок її інтелектуальних і емоційно-вольових сил у єдності свідомості, самосвідомості, світогляду і волі.

Аналіз останніх досліджень. За різним аспектами, враховуючи сучасні реалії Світу, суспільство все більше

звертає увагу на особливості та цінності духовно – морального, естетичного виховання й формування відповідної поведінки спільноти.

Мета статті – розкрити суть особливостей і цінностей духовної і моральної поведінки особистості у державі, громаді та формування відповідних духовних і моральних компетентностей.

Виклад основного матеріалу.

В сучасному суспільстві та світі прогресує думка, що ніби часи вже не ті, цінності людини відживають своє і набувають іншої форми. Можу з упевненістю сказати, що роки чи століття - не є творцем для добра та істини. Вони не змінюються ніколи, в яку б епоху ми не вступили, завжди буде приємно почути правду, знати, що тебе люблять щиро та цінують в дружбі. Але іноді цінності людини здатні спотворюватися у свідомості.

В 2008 році дослідники у США провели опитування кількох сотень молодих людей, щоб з'ясувати, які в них моральні цінності. «Сумно, але моральні цінності важать для молоді дуже мало»,— написав оглядач Девід Брукс у газеті «Нью-Йорк Таймс». Більшість опитаних вважали згвалтування і вбивство неправильними вчинками, але «крім таких крайніх випадків, вони не задумувались над моральним боком навіть таких серйозних вчинків, як водіння автомобіля в нетверезому стані, обман у школі, подружня зрада тощо». Ось як висловився один молодий чоловік: «Я не часто переймаюся питанням, що є добре, а що погане». Багато хто мислить так: «Якщо тобі щось здається правильним, роби це. Слухайся голосу свого серця».

Людське серце здатне віддано любити і глибоко співчувати. Але воно також «лукаве... та зіпсоване» (Єремії 17:9, «Біблія з коментарями»). Про цей прикрий факт свідчить занепад моралі по всьому світі. Варто зазначити, що цей занепад був вже давно передречений у Біблії. У цій книзі записано, що «в останні дні» люди будуть «самолюбні, грошлюбні, самозакохані, пихаті, сповнені зневаги». Також вони «не матимуть природної любові... не любитимуть великодушності», будуть «жорстокі... [і] любитимуть задоволення, а не Бога» (2 Тимофія 3:1—5).

Але духовні цінності й моральна поведінка людини – це безмірність найрізноманітніших почуттів і відчуттів, емоцій і настроїв, задумів та ідей, понять і образів, фантазій та ідеалів, цінностей та теорій.

Духовні і моральні компетентності — є фундаментом поняття «особистість». Загалом індивідуальна враженість особистості проявляється у системі двох фундаментальних потреб:

1. Потреби пізнання світу, себе, сенсу й призначення свого життя;

2. Соціальної потреби жити, діяти для інших (готовність прийти на допомогу, розділити радість і горе, задіяти жертовність й толерантність).

Складовими духовних цінностей і моральної поведінки у державі, громаді та особистості, що повинна поширюватися на теренах України є:

- Родинно-побутова культура.
- Християнська морально-етична культура, релігійні заповіді, вчення та традиції.
- Прощення (Простити образу може тільки сильна і благородна людина.)
- Морально- суспільна культура.
- Національна культура та національна самосвідомість, патріотизм
- Культура мовлення і спілкування .
- Художньо-естетична культура.
- Інтелектуальна культура
- Толерантність, терпимість.
- Політична, правова культура.
- Екологічна культура.

Також ці складові і входять до основного підґрунтя формування духовних, моральних і виховних компетентностей сучасного українця, не дивлячись на його вік та нав'язані ідентичності українцям, в умовах постколоніального суспільства.

Духовна людина завжди живе за законами Істини, Добра і Краси. Критерієм для оцінювання моральності та духовності людини є десять заповідей Закону Божого. У Книзі Життя — Біблії, що є словом Самого Бога до людини, викладено зміст духовних цінностей. Це — християнські чесноти: покоря, щедрість, цнотливість, доброзичливість, поміркованість, лагідність, працьовитість. Духовні цінності зумовлюють усі інші цінності і людини, і держави та громади. Головні якості духовної людини: любов, радість, спокій, терплячість, доброта, милосердя, віра, стриманість, толерантність.

Що означають поняття «цінність», «духовні цінності»? Цінністю називається те, що здатне задовольняти людські потреби. Цінності поділяються на матеріальні й духовні. Духовна цінність – це те, що має зв'язок з внутрішнім – Вірою, поклонінням Богу і психологічним життям людини, те, що ми високо цінуємо, це те, що варте поваги, те до чого прагне кожен сучасний українець. Здавна наші пращури склали безмежну систему духовних цінностей, яка передається від покоління до покоління й пережили колоніальні устави ХХ століття. З часом вона змінюється, доповнюється, але основою її являється – ЛЮБОВ. В систему загальнолюдських цінностей входить: віра в Бога, пошана батьків, святість, постійність, наполегливість, альтруїзм, гуманність, чесність, старанність, щирість, доброта, любов, мораль, милосердя, відповідальність, совість, мужність, людяність, сила волі, свобода, гідність, честь, вміння творчо вдосконалювати світ, усвідомлення самого себе, вміння керувати своїми вчинками. Чим внутрішньо красивішою буде людина, тим більше буде перелік духовних цінностей.

Відомий український філософ Г. Сковорода писав, що людина народжується двічі: фізично й духовно. Біля духовної колиски стоять духовні наставники – спочатку родина, а потім вчитель, який стає дитині другим батьком,

матір'ю, бо прищеплює її душі високі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого роду, народу, держави. Бо з народження людина вже осягає «божественне в собі».

Розвиток духовних і моральних, виховних компетентностей полягає в процесі позитивних якісних та кількісних змін, досягнення цілісності та гармонії, це шлях від знання до розуміння, від емоцій до співчуття, від сприймання до творчості, від егоцентризму до гуманізму. Виховуючи християнські сучасні компетенції представника української держави та громади слід враховувати:

Любов – це і творчість, і пошук, і розвиток, бо вона весь час сама розвивається, формується, шукає нові форми вияву.

«Одягніться в любов, бо вона — досконалі узи єдності» (Колосян 3:14).

А в іншому біблійному уривку сказано: *«Якщо... любові не маю, то я ніщо» (1 Коринфян 13:2).*

Розвиток та пошук реалізують прагнення людини до гармонії, рефлексії (знання, розуміння), виходу за чуттєві межі, до духовного.

«Більше щастя — давати, а не брати» (Дії 20:35).

Творчість – це вияв прагнення до поширення себе на світ (втілення себе у матеріальній формі - матеріалізації), до гармонії, до рефлексії, до духовного. Релігійність, життя з Богом, реалізує прагнення до виходу за чуттєві межі, до духовного.

Виходячи з цього можна окреслити Цінності та складові духовних і моральних, виховних компетентностей, які роблять нас кращими з Біблійських віршів:

- «Люби свого ближнього, як самого себе» (Марка 12:31).
- «Нікому не віддавайте злом за зло» (Римлян 12:17).
- «Продовжуйте з готовністю прощати, якщо маєте підстави на когось поскаржитись» (Колосян 3:13).
- «Любов до грошей — це корінь усіх нещасть» (1 Тимофія 6:10).

Також хочеться й згадати вислови відомих українських митців, які пройшли тернистий шлях від імперіалізму, постколоніального впливу, але мають велику актуальність і сьогодні:

- Ми – ушкоджене покоління. Ще від предків щось узяли, а нащадкам вже не маємо що передати. Ліна

КОСТЕНКО

- Я в серці маю те, що не вмира... Леся Українка
- В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля.
- Молися, сину, за Україну його замучили колись.
- О Господи! Дай мені хоч глянуть на народ отой убитий, на тую Україну!

Тарас Шевченко

- Терпи, терпи, терпи — терпець тебе шліфує, Сталить твій дух — тож і терпи, терпи. Василь Стус.

Зробити підсумок хочеться так - особливості, цінності духовної і моральної поведінки особистості та формування відповідних духовних і моральних, виховних компетентностей, лежить в універсальному морально – етичному принципі, з яким усі погоджуються, і воно є, мабуть, золотим правилом моралі. Ісус Христос сформулював його так: «Робіть людям те, чого б ви бажали, щоб вони робили вам» (Матвія 7:12, «Новий Заповіт сучасною мовою»).

Список літератури

1. Бех І.Д. Особливості на шляху до духовних цінностей : монографія /І.Д.Бех. – Київ – Чернівці: Букрек, 2018. – С.75.
2. Дмитренко К. А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посібник. / К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос, С. В. Бекетова. — Харків : Вид. група «Основа», 2019. — 119 с.
3. Sydanych I. L. Scientific grounds of management of the spiritual-moral education of Ukraine : monograph / I. L. Sydanych ; NAPS of Ukraine, university of educational management. — K. UEM, 2016. — 244 p.
4. Сіданіч І.Л. Духовність виховання в сучасній українській школі // Горизонт духовності виховання: колективна монографія / The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отич. Вільнюс Zuvedra, 2019. (584 с.) – С.479 – 493.
5. Тюріна Т. Г. Шляхи духовного формування особистості. Книга для педагогів, психологів, філософів. – Львів: СПОЛІОМ, 2005. — 106 с.

Пишневська Олена Михайлівна

Вчитель історії, громадянської освіти
Миколаївського закладу загальної середньої освіти
Роменської міської ради

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСТВА НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У 7 КЛАСІ

У статті розглядається процес формування культурної ідентичності учнів 7 класу на уроках громадянської освіти. Автор аналізує роль навчального предмета у вихованні національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій та

соціальної відповідальності школярів. Особливу увагу приділено методам і прийомам, які сприяють усвідомленню учнями своєї належності до української культури, традицій та історичної спадщини. У статті також висвітлено практичні підходи до інтеграції культурних елементів у навчальний процес, використання інтерактивних технологій та обговорення актуальних суспільних питань.

Ключові слова: громадянська освіта, культурна ідентичність, інтерактивні технології, патріотизм, формування культурної свідомості.

Вступ. Національно-патріотичне виховання є одним із ключових напрямів сучасної освіти, спрямованим на формування в учнів почуття любові до Батьківщини, поваги до її історії, культури та державних цінностей. Особливу роль у цьому процесі відіграє предмет громадянської освіти, яка покликана розвивати громадянську свідомість, відповідальність та активну життєву позицію школярів.

У контексті глобалізаційних процесів особливо актуальним стає питання збереження національної самобутності та плекання почуття приналежності до української культури.

Відповідно до Типової освітньої програми 2024 року предмет «Громадянська освіта» вперше вивчається у 7 класах, адже вже у 7 класі учні активно формують свої перші узагальнені уявлення про суспільство, взаємозв'язок людини й держави, права та обов'язки громадян [4]. Культурна ідентичність підлітків проявляється у суб'єктивному переживанні приналежності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України. Саме в цей період надзвичайно важливо закласти основи культурного самовизначення, допомогти учням зрозуміти, що означає бути українцем у сучасному світі, як поєднувати традиційні національні цінності із викликами сьогодення [5].

Метою статті – є аналіз методичних підходів, що сприяють розвитку культурної ідентичності учнів 7 класу на уроках громадянської освіти, а також визначення основних факторів, які впливають на цей процес.

Актуальність формування культурної ідентичності здобувачів освіти обумовлена необхідністю досягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій. Водночас, це має спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку.

Однією із складових предмету «Громадянська освіта» є формування культурної ідентичності як важливого завдання сучасної освіти, оскільки воно визначає ціннісні орієнтири, громадянську позицію та соціальну активність молодого покоління, що зазначено у модельній навчальній програмі 2024 року (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З.) [2].

Згідно модельної навчальної програми предмет «Громадянська освіта» здатний формувати 11 ключових компетентностей, включаючи обізнаність та самовираження у сфері культури. Це означає, що здобувачі освіти на уроках навчаючись розвивають власну національно-культурну ідентичність у сучасному полікультурному світі, окреслюють основні тенденції розвитку культури України, зіставляють досягнення української культури з іншими культурами, виявляють вплив культури на людину та розвиток цивілізації, дотримуються норм української літературної мови та мовленнєвого етикету. Ресурсами для цього є: твори мистецтва, тексти, що містять описи творів мистецтва, дослідницькі проекти [2].

Варто зауважити, що формування культурної ідентичності має опиратися на наступних критеріях зазначених у таблиці 1.

Таблиця 1. Критерії формування культурної ідентичності

Модельна навчальна програма та сучасні дослідження в галузі педагогіки пропонують широкий спектр видів навчальної діяльності для розвитку культурної ідентичності учнів. Зокрема,

- Інтерактивні технології (дискусії, дебати, круглі столи) як спосіб критичного осмислення культурних цінностей та традицій.
- Проектне навчання – дослідження місцевої історії, традицій, культурних пам'яток через практичну діяльність.
- Використання художньої літератури та історичних джерел для поглибленого розуміння культурного контексту.
- Рольові ігри та моделювання соціальних ситуацій для формування в учнів досвіду громадянської участі [2].

Розгляньмо детальніше вищезазначені види навчальної діяльності.

Дебати є одним із найефективніших методів розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та формування культурної компетентності в учнів. Вони допомагають глибше усвідомити власну культурну ідентичність, зрозуміти традиції інших народів і виробити навички аргументованого висловлювання своїх думок [1].

Обираючи тему, слід враховувати вік та рівень підготовки учнів. Наведемо декілька можливих тем:

- «Чи можлива національна культура без збереження традицій?»
- «Глобалізація: загроза чи можливість для національної культури?»
- «Чи повинні всі громадяни знати національні традиції своєї країни?»
- «Сучасна українська молодь: європейська чи національна ідентичність?»

Наступним етапом буде формування команд, в якій одна сторона має стверджувати тезу, а інші – спростовувати. Кожна група розробляє 3-4 основні аргументи на підтримку або заперечення теми. Коли перші спікери обох команд викладають основні позиції, інші учасники аналізують аргументи опонентів та наводять контраргументи. Вчитель при цьому визначає переможців за критеріями аргументованості, логіки, поваги до опонентів та якості висловлювань.

Після дебатів важливо провести рефлексію:

- Що нового дізналися учні про культуру та ідентичність?
- Чи змінилося їхнє уявлення про тему?
- Як вони можуть застосовувати отримані знання у повсякденному житті?

Такий формат уроку зробить навчання більш цікавим і сприятиме глибшому розумінню культурної ідентичності через активну участь у дискусії.

Не менш цікавим та корисним на уроках громадянської освіти є організація дослідження культурних пам'яток через практичну діяльність. Це допомагає здобувачам освіти не лише отримати теоретичні знання, а й усвідомити значення культурної спадщини для їхньої власної ідентичності. Такі заняття сприяють розвитку аналітичного мислення, навичок дослідження та зацікавленості історією й культурою своєї країни.

Для реалізації цієї роботи обирається один із форматів:

- Груповий проєкт (учні працюють у командах, досліджуючи певний об'єкт).
- Інтерактивний квест (завдання з дослідження культурних пам'яток через активну взаємодію).
- Віртуальна екскурсія (перегляд та аналіз пам'яток через онлайн-ресурси).
- Практичне заняття (створення макетів, міні-досліджень, відео тощо).

Розгляньмо алгоритм роботи у групах. На початку уроку вчитель може запитати учнів: «*Чи можемо ми назвати себе носіями української культури? Як вона впливає на наше життя?*» та показати зображення відомих пам'яток (Софія Київська, Кам'янець-Подільська фортеця, дерев'яні церкви Карпат тощо) і запитати, що вони знають про них.

Потім вчитель пропонує учням об'єднатися у групи та обрати культурну пам'ятку для дослідження. Варіантами можуть бути: архітектурні пам'ятки (замки, собори, історичні будівлі), археологічні об'єкти, нематеріальна культурна спадщина (музика, ремесла, фольклор), місцеві історичні місця (учні можуть дослідити культурну спадщину свого міста чи села).

На наступному етапі кожна група виконує поставлені завдання:

- Дослідження історії пам'ятки: хто, коли і чому її створив? Аналіз значення: яку роль вона відіграє в українській культурі?
- Сучасний стан: чи вона охороняється, чи є проблеми з її збереженням
- Креативне завдання: створити презентацію, буклет, відеоролик або макет пам'ятки.

В результаті, команди презентують свою пам'ятку усною доповіддю, театралізованим діалогом чи міні екскурсією у ролі екскурсовода.

Безумовно, після виступів варто підсумувати: що нового ми дізналися про українську культуру, чому важливо зберігати культурні пам'ятки, як кожен може сприяти збереженню історичної спадщини.

Ще одним ефективним методом навчання, який дозволяє учням зануритися у певну ситуацію, пережити історичні або культурні події та краще зрозуміти значення культурної ідентичності є рольові ігри. Вони сприяють розвитку критичного мислення, комунікаційних навичок і особистісної причетності до культурної спадщини.

Залежно від теми уроку, можна обрати один із таких форматів:

- Історична реконструкція – учні відтворюють події, пов'язані з культурною спадщиною.
- Симуляція сучасних ситуацій – учасники розігрують діалоги, що демонструють взаємодію культурних цінностей у реальному житті.
- Телешоу чи інтерв'ю – учні стають журналістами, експертами або історичними діячами та обговорюють культурні проблеми.

- Судове засідання – розгляд вигаданої чи історичної справи, пов'язаної із захистом або руйнуванням культурних пам'яток.

Розгляньмо приклад ігор.

Гра 1: «Рятуємо культурну спадщину». Учні уявляють, що вони є експертами ЮНЕСКО, які мають вирішити, які українські пам'ятки варто внести до списку Світової спадщини. Кожна група готує аргументи на захист певного об'єкта (Софія Київська, Херсонес, Петриківський розпис, гуцульська коляда тощо). Ролі: представники ЮНЕСКО, історики, активісти, представники місцевих громад. Мета: усвідомити важливість охорони культурних пам'яток, навчитися аргументувати свої думки.

Гра 2: «Суд над руйнівниками культури». На уроці відбувається вигаданий або реальний судовий процес над людьми чи організаціями, які завдали шкоди культурним пам'яткам. Одна група представляє сторону обвинувачення (активісти, історики), інша – сторону захисту (бізнесмени, забудовники), третя – суддів. Ролі: суддя, адвокати, прокурори, свідки, експерти. Мета: навчити відповідальному ставленню до культурної спадщини, розвинути навички публічного виступу.

Там чином, завдяки запропонованим формам роботи учні:

- усвідомлюють значення культурної ідентичності та традицій;
- навчаються висловлювати свої думки та аргументувати їх;
- розвивають навички командної роботи та критичного мислення;
- формують повагу до національної спадщини та відповідальність за її збереження.

Висновок. Отже, формування культурної ідентичності учнів 7 класу на уроках громадянської освіти є важливим завданням сучасної школи, оскільки воно сприяє вихованню свідомих громадян, які розуміють власну приналежність до української культури та відповідально ставляться до її збереження. Аналізуючи різні методичні підходи, можна зробити висновок, що ефективними є інтерактивні форми навчання, зокрема дебати, дослідницькі проекти, рольові ігри, аналіз історичних джерел та ін.

Важливу роль у формуванні культурної ідентичності відіграє залучення учнів до практичної діяльності, що дозволяє їм не лише отримати знання, але й пережити особистий досвід осмислення національних традицій, історії та мистецтва. Використання методів активного навчання сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і вміння аргументовано висловлювати власну позицію щодо культурних цінностей.

Таким чином, громадянська освіта виступає ефективним інструментом у формуванні культурної ідентичності підлітків. Її успішна реалізація залежить від комплексного підходу, що поєднує традиційні знання про культуру з активним залученням учнів до дискусій, досліджень та практичної взаємодії з культурною спадщиною. Це дозволяє сформувати не лише глибоке розуміння культурної спадщини, а й стійке відчуття відповідальності за її збереження в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Герчанівська П. Е. Культурна ідентичність як ресурс суспільного розвитку. Культура і сучасність: альманах. 2021. № 2. С. 3-9.
2. Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 6–9 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.12.2024 № 1768) <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/30-12-2024/hromadyanska-osvita-6-9-kl-vasylkiv-ta-in-30-12-2024.pdf>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
4. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1120729-24#Text>
5. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (констатувальний етап дослідження): науково-методичний посібник / авт. кол. за заг. кер. К. О. Журби. Черкаси: ЧОПОПП, 2017. 83с.

Скомороха Наталія Петрівна
Заступник директора з НВР
ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище»
Сумської області

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ - ПРОВІДНА ІДЕЯ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ПТО

У статті розглядається питання формування національно-культурної ідентичності учнівської молоді закладів ПТО. Визначено особливості формування національної ідентичності учнів: подаються підходи до розуміння національно – патріотичного виховання сучасної молоді як системи заходів, спрямованих на формування «нового» українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Ключові слова: національно-патріотичні цінності, особистість, виховання патріотизму, держави, мова, національна ідентичність, моральні цінності.

Суттєві зміни в політичному та громадському житті українського суспільства актуалізують питання національно-патріотичного виховання дітей та молоді, яке вперше за роки незалежності України розглядається як головний чинник збереження національної безпеки та єдності. Патріотизм стає індикатором, маркером духовного оздоровлення народу, передбачає трансформацію громадянської свідомості, пробуджує національну самосвідомість й ґрунтується на моральній основі. Рубікон духовного оновлення, який було перейдено під час Революції гідності, сконструював нові суспільно-політичні реалії, пов'язані із захистом Вітчизни від зовнішньої агресії та наявністю внутрішніх, сплєтених у «гордіїв вузол» соціальних, економічних та політичних проблем, способи розв'язання яких залежать від побудови нової стратегії виховання молодого покоління на основі співробітництва між системою освіти, органами державної влади та громадськими організаціями [1].

Формування у підлітків національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки. Виклики, перед якими стоїть наша країна: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-культурної ідентичності. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності закладів освіти. Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України «Про освіту», «Про культуру», Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Для народу, який не пропонує Світу національного доробку, а прагне бути лише реципієнтом чужих цінностей і надбань у ХХІ столітті уготована єдина дорога – бути розчиненим і упокореним. Тому висока і благородна місія національної культури і освіти – оберігати й утверджувати Ідентичність Української Нації як фундаментальну цінність буття...

Ключовим внутрішнім фактором духовної безпеки нації виступає національна самоідентифікація, яка втілюється у почуттях, цінностях - «Я-Українець» - «Ми-Українці». Сутність цих почуттів, цінностей полягає у дієвій причетності особистості до своєї нації, до роду у широкому розумінні цього слова. Особистість має прийняти історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їх основі та примножувати їх з урахуванням викликів теперішнього часу.

Проблема національно-культурної ідентичності висвітлена у наукових джерелах. До питання формування національно-культурної ідентичності зверталися філософи, психологи, педагоги. Внесок у філософське обґрунтування сутності національно-культурної ідентичності зроблено В. Андрущенком, В. Антоновичем, М. Драгомановим, В. Кременем, В. Малаховим, І. Огієнком, Г. Сковородою. У психологічному дискурсі висвітлювалися різні сторони формування національно-культурної ідентичності, серед яких: проблеми патріотичного виховання, особистісної і національної ідентифікації (І. Бех), національної самосвідомості (М. Боришевський), етнічної самосвідомості (Л. Дробижева), конструювання ідентичності засобами рефлексії (Н. Висоцька). У педагогіці окремі аспекти формування національно-культурної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, Б. Ступарик.

У сучасних умовах світоглядні уявлення і переконання української молоді формуються у контексті драматичних реалій, переосінки історичного минулого, розвінчування міфів, утвердження демократизму, полікультуралізму, поваги до розмаїття думок, різних поглядів на різні аспекти суспільного життя [2].

Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне виховання учнівської молоді, котра формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї.

Національна ідея об'єднує й консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молодої людини, становленню її як особистості. Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи.

Головна мета національного виховання учнівської молоді - це формування свідомого громадянина - патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Завданнями національного виховання учнівської молоді є:

- формування національної свідомості, гідності громадянина, виховання поваги й любові до рідної землі й українських традицій;
- підготовка свідомої інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації;
- вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи;
- підняття престижу української мови в академічному середовищі, забезпечення і розвиток українськомовного освітнього простору;
- формування у суспільній свідомості переваг здорового способу життя, культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості;

- створення необхідних умов для ефективного розвитку учнівського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів та організаторів;

Повномасштабне вторгнення російських агресорів на територію України внесло свої корективи в усі сфери суспільного життя. Особливо вразливою є освітня галузь, оскільки вона стосується дітей та молоді, - основи нашого майбутнього. І саме тому, швидка реакція та виважені кроки в освітньому середовищі є відповідальним викликом для педагогічної спільноти України. Громадянська освіта займає особливе місце у цьому вимірі. Її виняткова місія полягає не лише у допомозі на шляху до розуміння дітьми й молоддю механізмів функціонування різних аспектів суспільного життя, а й у сприянні формуванню у них стійких демократичних цінностей [8].

Важливими моральними цінностями, які визначають патріотичну поведінку особистості, є совість, чесність, свобода, справедливість, повага, толерантність, гідність, відповідальність.

У сучасних умовах важливо, щоб молоде покоління не тільки пов'язувало своє майбутнє з Україною, а й хотіло берегти, розбудовувати й захищати її. Тому захист Вітчизни — почесний обов'язок кожного.

Метою військово-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків

Освітні заходи мають бути спрямовані на відновлення й відкриття закритих сторінок історії України та видатних особистостей українського державотворення. Без минулого – немає майбутнього.

Конференції, засідання круглого столу, тематичні зустрічі із залученням учасників бойових дій різних війн, тематичні виставки, екскурсії, пошукова робота – далеко не весь перелік заходів, які мають проводитися.

Кожне покоління українців зобов'язане захистити пам'ять про тих, хто ціною свого життя, силою волі, нескореного духу та характеру зробив усе для того, щоб не загасити вогонь свободи і вільнодумства, права називатися українцем і жити у вільній Україні.

Оновлення змісту освіти, її модернізація набуває особливої актуальності. Зростає роль регіональних історичних досліджень, відбувається усвідомлення та переосмислення власної історії, національних рис тощо. Музейна педагогіка має стати дієвим засобом у патріотичному вихованні молоді та джерелом додаткової інформації.

Аналіз сучасних тенденцій показує, що для подальшого підвищення ефективності патріотичного виховання необхідне впровадження новітніх технологій, розширення партнерства з освітніми та культурними установами. Інтеграція музейної педагогіки у загальноосвітній процес може стати ключовим чинником у досягненні цієї мети.

Одним із ключових напрямків національно-патріотичного виховання сьогодні є волонтерська робота.

Участь молодих людей у волонтерському русі допомагає їм формувати власні лідерські якості і творчі здібності, активну громадську позицію, сприяє самовираженню особистості, дає їм можливість зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь у проєктах і програмах соціальної спрямованості [6].

Повномасштабна війна росії проти нашої країни залучила сотні тисяч українців до волонтерства, в тому числі і молодь.

Одним із принципів виховання є поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів. *Учнівське самоврядування* - це ефективна форма підготовки суспільством свого гідного і прогресивного майбутнього.

Виховання учнівської молоді – це формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Це комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості і виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування людини в суспільстві.

Сучасний освітній процес має не тільки формувати необхідні компетенції, надавати ґрунтовні знання з різних предметів, але й формувати громадянина, духовно й морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя [7].

Таким чином, сучасне виховання має здійснюватися у контексті національної культури, яка є унікальною, неповторною, зі своєю ментальністю та ґрунтуватися на моральних та патріотичних цінностях, вироблених українським народом упродовж століть. Саме за таким принципом має формуватися патріотична свідомість та національна ідентичність учнівської молоді.

Формування української громадянської ідентичності, український патріотизм повинен стати провідною виховною ідеєю усіх сучасних закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Журба К. О. Справедливість у смисложиттєвому вимірі особистості // Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. 2015. № 2 (82).
2. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. К.: Знання України, 2010.
3. Нагорна Л.П. Ідентичність національна // Енциклопедія історії України: у 10т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2005.
4. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі / Навчальний практико-орієнтований посібник. – Х. : Точка, 2007.

5. Офіційний сайт ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище». Доступно за адресою: <https://shvpu.osv.org.ua>
6. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом.
7. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія. Чернівці: Друк Арт, 2016.
8. Шкільна І. М. Виховання відповідальності як вияву моральної самосвідомості у старших підлітків/ Матеріали VII Міжнародного фестивалю 28 педагогічних інновацій у 2-х т. Т.1 / [Упор. Назаренко Г.А.]. Черкаси: ЧОПОПП, 2015.

Телелеков Дмитрій,

студент факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
вул. Графська, 2, м. Ніжин,
Чернігівська область, 16600, Україна
ORCID: 0009-0009-4455-712X

ВПЛИВ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО КОНТЕКСТУ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Питання формування та збереження національно-культурної ідентичності українців у контексті постколоніального суспільства є вкрай важливим для подальшого розвитку та становлення непокритої нації. В даній статті аналізуються основні виклики, пов'язані з історичною спадщиною колоніального минулого, вплив глобалізації та роль державної політики у підтримці національної самобутності.

Ключові слова: національна ідентичність, культура, постколоніалізм, Україна, мова, традиції.

THE INFLUENCE OF THE POSTCOLONIAL CONTEXT ON THE NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The issue of forming and preserving the national and cultural identity of Ukrainians in the context of postcolonial society is extremely important for the further development and formation of an unbreakable nation. This article analyzes the main challenges associated with the historical legacy of the colonial past, the impact of globalization, and the role of state policy in maintaining national identity.

Keywords: national identity, culture, postcolonialism, Ukraine, language, traditions.

Вступ. Національно-культурна ідентичність є ключовим чинником самовизначення будь-якої нації. Вона формується на основі спільної історичної пам'яті, мови, традицій та культурних практик. Українська ідентичність зазнала значних трансформацій через колоніальне минуле, оскільки протягом століть територія України перебувала під владою різних імперських утворень — Речі Посполитої, Російської імперії, Австро-Угорщини, а пізніше — Радянського Союзу. Ці періоди позначилися політикою асиміляції, утиском мови, репресіями проти інтелігенції та спробами нав'язування альтернативних ідентичностей.

Питання формування української ідентичності в умовах постколоніального суспільства залишається актуальним для сучасних гуманітарних досліджень. Ярослав Грицак у своїх працях аналізує етапи становлення української нації та виклики, з якими вона стикається у глобалізованому світі.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що процес формування національно-культурної ідентичності українців у постколоніальному суспільстві є складним і багатовекторним, зумовленим як історичною спадщиною, так і сучасними викликами, такими як глобалізація, військова агресія Росії, мовні питання та вплив масової культури.

Метою цього дослідження є аналіз особливостей формування національно-культурної ідентичності українців у постколоніальному суспільстві, визначення основних викликів та можливих шляхів їх подолання.

Для досягнення мети у статті будуть розглянуті такі **завдання**:

1. Аналіз історичних передумов формування української національної ідентичності.
2. Визначення основних викликів національно-культурної ідентичності в умовах сучасної України.
3. Окреслення можливих шляхів подолання колоніальної спадщини та зміцнення української культурної самобутності.

1. Історичні передумови формування української національно-культурної ідентичності.

Національна ідентичність українців формувалася протягом століть у складних історичних умовах, які включали тривалі періоди іноземного панування, асиміляції, заборон та утисків. Українські землі протягом своєї історії опинялися під владою різних держав — Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської імперії, Австро-Угорщини, а згодом і Радянського Союзу. Колоніальні режими не лише намагалися знищити чи асимілювати українську культуру, а й систематично придушували національну самосвідомість. У Російській імперії тривала політика русифікації, яка проявлялася через заборону української мови (Валуєвський циркуляр 1863 року, Емський указ 1876 року), закриття українських шкіл та утиски національного руху. У польській частині українських земель відбувалася активна полонізація, що також спричиняло культурне відчуження українців.

У XIX столітті, на тлі загальноєвропейських національних відроджень, в Україні почав активно розвиватися

національний рух. Його ідеологічною основою стали праці таких видатних діячів, як Михайло Драгоманов, Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Тарас Шевченко та Леся Українка. Вони не лише розвивали українську літературу та публіцистику, але й формували суспільно-політичну думку, спрямовану на боротьбу за культурну та політичну незалежність. Наприкінці XIX – на початку XX століття активізувалася діяльність українських політичних партій, кооперативних рухів та культурних організацій, що відігравали важливу роль у збереженні та розвитку національної ідентичності.

Проте імперська політика Росії, а згодом і Радянського Союзу, систематично придушувала українську самосвідомість. Особливо трагічними для національної ідентичності стали події Голодомору 1932–1933 років, який офіційно визнаний актом геноциду українського народу. Масові репресії 1930-х років, спрямовані проти української інтелігенції, набули широкого масштабу – серед жертв були письменники, науковці, духовенство та політичні діячі. Аналогічні репресивні заходи продовжувалися у 1970-х роках, коли радянська влада переслідувала представників шістдесятницького руху, таких як Василь Стус, Іван Світличний, В'ячеслав Чорновіл, які прагнули відродити національну самосвідомість.

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна отримала можливість самостійно формувати свою національно-культурну ідентичність. Відбувся процес офіційної реабілітації репресованих діячів, відродження української мови, культури та історичної пам'яті. Проте радянська спадщина, російський інформаційний вплив, двомовність та політичні протиріччя залишили значний відбиток на цьому процесі. Починаючи з 2014 року, після Революції Гідності та російської агресії, в Україні активізувалися процеси декомунізації, дерусифікації та розбудови власної ідентичності, що стали важливими чинниками утвердження суверенної нації.

2. Сучасні виклики національно-культурної ідентичності українців.

Сучасний етап розвитку української ідентичності характеризується низкою викликів, серед яких є військовий конфлікт та гібридна агресія РФ, з 2014 року, після анексії Криму та початку війни на Донбасі, питання національної ідентичності набуло особливого значення. Українці переживають активний процес деколонізації, що проявляється в дерусифікації топонімів, зміні мовної політики, забороні російських пропагандистських ресурсів. Проте інформаційна війна, пропаганда та історичні маніпуляції залишаються потужними інструментами впливу з боку РФ.

Попри закріплення української мови як державної (стаття 10 Конституції України), питання мовної ідентичності залишається гострим. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) став важливим кроком у зміцненні мовної єдності, проте в деяких регіонах країни все ще домінує російська мова, що ускладнює процес національного самоусвідомлення.

Глобалізаційні процеси створюють нові виклики: з одного боку, вони сприяють інтеграції України у світовий простір, з іншого — загрожують розмиванню національних особливостей. Популяризація англійської мови, західних культурних стандартів, масової культури вимагає переосмислення стратегій збереження української автентичності.

3. Шляхи зміцнення національно-культурної ідентичності.

Формування стійкої національно-культурної ідентичності в Україні потребує системних заходів, які охоплюють різні сфери суспільного життя. Одним із ключових чинників є ефективна освітня політика, що включає популяризацію українознавчих дисциплін у школах та університетах, створення сучасних методик викладання історії та літератури, а також виховання національної свідомості серед молоді. Не менш важливим є питання мовної політики, оскільки мова є фундаментом ідентичності. Державна підтримка української мови в усіх сферах – від освіти й науки до медіа та бізнесу – сприяє її утвердженню в суспільстві. Популяризація україномовного контенту, розвиток видавничої справи, кінематографа та музичної індустрії відіграють вирішальну роль у подоланні наслідків русифікації.

Культурні ініціативи також мають значний вплив на процес зміцнення національної ідентичності. Сучасне українське мистецтво, кіно, музика та література не лише розвивають національну культуру, але й допомагають інтегрувати її у світовий контекст.

В умовах інформаційної війни та гібридних загроз важливим аспектом є інформаційна безпека. Протидія дезінформації, розвиток незалежних українських медіа та просвітницькі кампанії щодо критичного мислення допомагають суспільству протистояти інформаційним маніпуляціям.

Окрему роль у процесі зміцнення національної ідентичності відіграє політика національної пам'яті. Вшанування важливих історичних подій, відкриття архівів, дослідження репресій радянського періоду та інших наслідків колоніального минулого сприяють відновленню історичної справедливості. Перейменування вулиць, демонтаж радянських пам'ятників, створення музеїв пам'яті, зокрема присвячених жертвам Голодомору та політичних репресій, є необхідними кроками для формування історичної свідомості нації.

Таким чином, комплексна державна політика у сфері освіти, культури, інформації та історичної пам'яті є ключем до зміцнення національно-культурної ідентичності України. Успішна реалізація цих заходів сприятиме не лише деколонізації, але й утвердженню України як самостійної, суверенної та культурно розвиненої європейської держави.

Висновки. Формування національно-культурної ідентичності українців у постколоніальному суспільстві є складним процесом, що потребує глибокого аналізу історичних передумов, впливу радянського минулого та сучасних викликів. Основними загрозами залишаються наслідки колоніальної політики, інформаційна агресія РФ, двомовність, а також вплив глобалізації.

Попри ці виклики, сучасна Україна демонструє поступ у відновленні національної самобутності, що проявляється у зміцненні мовної політики, розвитку культури та посиленні інформаційної безпеки. Подальший успіх у формуванні української ідентичності залежить від ефективної державної політики, підтримки громадянського

суспільства та активної участі молодого покоління у процесі національного самовизначення.

Список використаних джерел.

1. Андрухович Ю. Тут похований Фантомас. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 288 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної нації ХІХ–ХХ століття. Київ: Критика, 2019. 472 с.
3. Дубик М. Постколоніальний синдром в українському суспільстві: аналіз та перспективи подолання. Український соціологічний журнал. 2021. №3. С. 45–56.
4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Київ: Комора, 2014. 448 с.
5. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ: Либідь, 2016. 368 с.
6. Кульчицький С. Голодомор 1932–1933 років в Україні як геноцид: історико-правова оцінка. Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. 236 с.
7. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ: Дух і Літера, 2018. 512 с.
8. Руккас А. Українська національна ідентичність у контексті постколоніального аналізу. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. 2020. №1. С. 67–82.

Третякова Олена Василівна, методист навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти м. Суми

ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВ

У статті висвітлюються питання формування у підлітків національно-культурної ідентичності на основі національного світогляду, національної культури, мови, національної ідеї, моральних цінностей; формування в учнів доброзичливого ставлення до людей інших національностей; бажання жити і працювати в Україні через вивчення предметів історії, громадянської освіти.

Ключові слова: ідентичність, громадянська ідентичність, культурна спадщина, патріотизм, громадянська освіта.

Проблема національної самоідентифікації є важливою для кожного народу, оскільки вона стосується смисложиттєвих основ його існування. Питання ідентичності для українського суспільства надзвичайно чутливе. Здобуття Україною незалежності поставило громадян перед вибором нової ідентичності, яка найкраще сприяла б процесам формування політичної нації.

Положення Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» національно-патріотичне виховання, зокрема, передбачають: популяризацію суспільно-державних (національних) цінностей України; поширення знань про видатних особистостей українського державотворення; формування навичок критичного мислення, медіаграмотності та запобігання поширенню недостовірної інформації; популяризацію історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, етапів державотворення та борців за незалежність і територіальну цілісність України, а також українців, досягнення яких увійшли до світової історії; ознайомлення дітей та молоді із засадами функціонування держави, сприяння вивченню Конституції України та законів України; популяризацію та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України

Цей Закон визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Так, у статті 4 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (далі – Закон) зазначено: «метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до Закону, основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

- формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді:
- активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності;
- оборонної свідомості та громадянської стійкості;
- патріотизму;

- поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави.

Наголошуємо, що складовими державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності у закладах освіти має бути:

- національно-патріотичне виховання;
- військово-патріотичне виховання;
- громадянська освіта.

У цьому контексті, а саме у формуванні національної та громадянської ідентичності, особливу роль відіграє, шкільна історична та громадянська освіта, засобами якої здійснюється вплив на світогляд людини та її спосіб життя. Тому, формування національної та громадянської ідентичностей виступає пріоритетним завданням навчання учнівства історії та громадянської освіти.

З іншого боку, предмети (курси) громадянської та історичної освітньої галузі мають значний потенціал у формуванні в учнів національних суспільно-державницьких цінностей – ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності, критичного мислення через зіставлення різних джерел інформації, протистояння пропаганді й впливу на історичну пам'ять та ідентичність українців. Особливу увагу формуванню патріотизму учнів слід приділяти на уроках історії, що сприяють розвитку історичної пам'яті та формуванню патріотично налаштованої особистості. Відтак актуальними пріоритетами відбору змісту шкільної історії нині є ідеї державотворення, формування української політичної нації, європейський вимір викладання історії, подолання радянської спадщини тощо.

Політичні, економічні, соціальні й культурні виклики, що виникли у зв'язку з повномасштабною збройною російською агресією проти України зумовили необхідність змін у чинних навчальних програмах з історії для закладів загальної середньої освіти.

Змістові наголоси у навчальних програмах 7-11 класах прослідковуються у наступних темах/розділах:

- Русь-Україна, Галицько-Волинське князівство, королівство Руське, українські землі у середині XIV-початку XVI ст. відображено відповідно до здобутків сучасної зарубіжної та української історіографії;

- переформатовано зміст ранньомодерної історії України, виходячи з необхідності зв'язати між собою досвід перебування українських земель у складі Речі Посполитої та Війська Запорозького/Гетьманщини, як генетично споріднених у розрізі державних інституцій, політичної культури, економіки, культури й повсякденного життя.

У програмі 8 класу впроваджено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», який, на думку істориків, якнайкраще відповідає сутності цього явища і набуває визнання в українській та світовій історіографії. Для формування в учнів громадянської ідентичності, наприклад, аспектів, базованих на цінностях демократії, у навчальний матеріал доцільно включити такі сюжети, як: інформація про Козацьку державу та її устрій, Конституцію Пилипа Орлика, Хартію вольностей, Декларацію прав людини і громадянина та інші. Причому учням треба надавати факти про те, якими були потреби, мотиви, інтереси людей, які створили такі цінності й прагнули втілити їх у життя, як вони ставились до світу і як діяли в конкретному часі та просторі.

Окрім того, осучаснено зміст програми з історії України «довгого» XIX ст. (9 клас), де зацентровано увагу на процесах українського націєтворення; звернуто увагу на історію України XX ст., погляд на СРСР як на державу імперського типу, де імперський спосіб організації влади поєднувався з тоталітарним режимом; розширено просторові контексти української історії; передбачено окремим навчальним блоком розгляд сучасної російсько-української війни, зокрема, її історичного коріння; запроваджено нові поняття та терміни: «доктрина «руського міра», «рашизм» тощо.

Третій рік повномасштабної агресії демонструє, наскільки важливою є історія як шкільний предмет, і як підґрунтя історичної культури всього суспільства, адже саме трактування історії України стало важливим складником інформаційної війни, розгорнутої російською окупантом.

Важливою складовою у змісті навчальних програм є нове усвідомлення, повноцінне висвітлення ролі Революції гідності в новітній історії України, посилення в курсах історії й громадянської освіти уваги до ЄС та НАТО як інституцій, вступу до яких прагне наша держава; поява на сторінках історії нових героїв сьогоднішніх подій та ін. У програмі з історії України наголошується на геноцидних діях політичного керівництва і російського війська щодо українців, національному опорі проти агресії та міжнародній підтримці України.

Звертаємо увагу, на те, що Міністерством освіти і науки України в програмах оновлено перелік термінів і понять: «присвоєння суверенітету», «руський мір», «рашизм»; замість вислову «політика русифікації» – «політика російщення», уточнено контекст застосування поняття «колабораціонізм».

Зміст програми з основ правознавства та громадянської освіти розширено вивченням питань, пов'язаних із правами людини, війною та доповнено інформацією щодо Міжнародного гуманітарного права.

Формування національної і громадянської ідентичності учнів потребує активної моделі навчання. Уроки історії, а особливо громадянської освіти, повинні надавати учням змогу розглянути та обговорити ключові проблеми та протиріччя в житті суспільства. Лише залучаючи учнів до розгляду реальних суперечностей суспільного життя можна виховати активних громадян України, які не будуть пасивними спостерігачами нагромадження нерозв'язаних проблем. Дуже важливим є розвиток засобами предметів галузі базових навиків учнів: дискутувати, аналізувати, критично мислити, досліджувати суспільні явища. Тільки наявність таких навиків забезпечить формування активного, добре поінформованого громадянина України.

Окремої уваги, заслуговує модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кафтан М.В., Козорог О.Г., Костюк І.А., Мудрий М.М., Селіваненко В.В.). Програма ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як гідність і повага до особистості, ідентичність, цілісний світогляд, гармонійний розвиток і радість пізнання, доброчесність,

співпраця, самостійність, плекання любові до рідного краю, української культури, активна громадянська позиція. У світоглядному плані зміст програми зорієнтований на розгортання перед учнями широких перспектив і можливостей пізнання себе і навколишнього (близького і далекого) світу. Методологічним підґрунтям, покладеним в основу змісту модельної навчальної програми, є розуміння єдності та взаємозалежності минулого, теперішнього і майбутнього на локальному, національному та світовому рівні. Методологічними засадами структури модельної навчальної програми є принцип історичної антропології та багатоаспектність викладу полікультурної історії України з її соціально-економічними та політичними складниками на відповідному віковому рівні. Громадянським компонентом реалізується у модельній навчальній програмі через пізнання та утвердження цінностей поваги до гідності людини, її прав і свобод, залучення учнівства до усвідомленої суспільно значущої діяльності та оволодіння ними ключовими поняттями, які визначають зміст громадянської освіти. Реалізація відповідного компоненту має відбуватися з використанням історичних прикладів становлення державних і громадянських інституцій. Зазначимо, що концепція курсу побудована на розгортанні погляду дитини від свого «Я» у малих спільнотах, таких як: школа, місцева громада тощо, до розуміння особливостей великих спільнот, якими є Україна та світ, із їх особливостями у часі та просторі [1].

В умовах збройної російської агресії проти України формування ідентичності та громадянської свідомості учнівства є надважливим завданням. На уроках «Громадянська освіта» (10 клас) рекомендуємо вивчати теми через розгляд (вивчення) актуальних питань: ідентичність та її вияви, загальнолюдські й особисті цінності, толерантність і різноманітність, демократія й громадянське суспільство тощо.

Громадянська освіта в умовах сучасних викликів відіграє значну роль для розвитку громадянськості учнівства, патріотизму, активної громадянської позиції учнів/учениць, оскільки впливає на їхній світогляд і надає збалансований погляд на сучасність.

Метою навчальної програми інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) є «цілеспрямована підготовка учнівства до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності». У новій редакції програми від 2022 року розширено одне із завдань курсу: «розвиток вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності, приналежність до української політичної нації, керується у власній поведінці морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності» [2].

Поширеною формою позанавчальної діяльності у закладах освіти є виховні години. Напрямами у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків на виховних годинах в основній і старшій школі мають стати наступні питання:

- національна самосвідомість та ідентичність;
- національна культура;
- приклади з історії у боротьбі за незалежність України;
- видатні лідери та герої України;
- роль української мови;
- українці в світі і світ в Україні;
- внесок українців у розвиток сучасної культури і технологій.

Тематикою виховних годин з формування національно-культурної ідентичності учнів, мають стати проблеми родоводу, народних традицій, значущості української мови, історії України, боротьби за її незалежність і соборність, національних символів, героїчного минулого, демократичних цінностей, добросусідства, толерантності, міжетнічної взаємодії, європейської євроінтеграції.

Звертаємо увагу на те, що Міністерством освіти і науки України розроблено посібник «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог», мета якого сприяти становленню громадянської позиції учнів і учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді.

Керівникам гуртків посібник допоможе розповісти про перебіг російсько-української війни, пояснити учням, чому виникають війни, розвивати навички медіаграмотності. Посібник поділено на блоки інформації, де зібрано приклади завдань, проєктів, вправ, рекомендації щодо висвітлення тем відповідно до вікових особливостей учнів і їх психоемоційного стану.

З посібником можна ознайомитися за покликанням: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/12/22/Yak_hovorvtv.pro.vyynu-22.12.2023.pdf.

Окрім того, педагогам для використання у роботі доцільно використовувати інформаційні матеріали розміщені на сайті Українського інституту національної пам'яті (<https://uinp.gov.ua/informacivni-materiali/vchytelvam>).

Отже, формування української національної і громадянської ідентичності є вкрай актуальним в умовах повномасштабної агресії РФ і майбутнього повоєнного розвитку держави, оскільки лише свідомо ідентичність громадян може бути фундаментом їхньої єдності та готовності до праці задля добробуту держави.

Список використаних джерел

1. Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кафтан М.Б., Козорог О.Г., Костюк І.А., Мудрий М.М., Селіваненко В.В.). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

2. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Громадянська освіта» (інтегрований курс) 10 клас. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>

Фесько Олена Василівна,
вчитель історії, громадянської освіти
КУ Сумська загальноосвітня школа
I-III ступенів № 24, м. Суми
Сумської області

ЦІННІСНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

*«Національна честь - це кермо корабля,
Держить її в руках могутих,
Аж поки в усміхах блискучих
Не зацвіте свята земля»
Олександр Олесь*

У статті обґрунтована ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації в сучасному суспільстві. Проаналізовано освітні документи з тематики громадянської ідентифікації в сучасному суспільстві, значення громадянської освіти в освітньому середовищі та повсякденному житті українського народу.

Ключові слова: Громадянська ідентифікація, громадянська освіта, громадянська свідомість.

Вступ. Україна як суверенна, демократична, європейська держава потребує активних, відповідальних та свідомих громадян. Особливу роль громадянська освіта набуває у контексті сучасних викликів, таких як російсько-українська війна та широкомасштабне вторгнення. Вивчення громадянської освіти допомагає виховувати в учнів патріотизм, здатність до критичного мислення, а також активну громадянську позицію. Це сприяє їх залученню до суспільно-політичного життя та утвердження демократичних цінностей[5, с. 1].

Визначення ціннісної обумовленості громадянської ідентифікації як складової державотворення в контексті аналізу документів з тематики громадянської освіти.

Постановка проблеми. Становлення ідентифікації розпочинається від народження людини і триває впродовж усього життя. Ідентифікація – це невід’ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, й відчутті приналежності до певної спільноти, з іншого. Ідентифікація є невід’ємною характеристикою, без якої людина не може існувати як особистість. Її формування сприяє збереженню і підтримці цілісності та неповторності кожної людини, що проявляється в особистісних якостях, рисах характеру, ціннісних орієнтирах.

Суспільство і громадяни України потребують довгострокової, цілеспрямованої й комплексної державної політики з формування спільної громадянської ідентичності. Розв’язання існуючих проблем у цій сфері потребує узгоджених зусиль держави і суспільства. Оскільки політико-правове поле України об’єднало представників багатьох національностей, етнічних груп, релігій, необхідно здійснювати пошук норм, цінностей і моральних установок, які сформулюються у систему громадянських уявлень і забезпечать консолідацію людей в єдиній Українській державі[1, с. 245].

Громадянська ідентифікація – отождення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення; феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства. Ці два визначення громадянської ідентичності акцентують увагу на різних аспектах взаємовідносин індивіда з державою та суспільством [6, с. 32].

Процес формування громадянської ідентифікації українців як складової державотворення є складним і неоднозначним явищем. Формування громадянської ідентичності пов’язано як із загальноосвітніми тенденціями розвитку, так і з умовами в яких наразі функціонує українська державність.

У світлі зазначеної теми сьогодні набуває особливого значення ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації, оскільки громадянське виховання – це процес формування свідомого громадянина, людини з притаманним їй якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Громадянська освіта є важливим складником навчально-виховного процесу в сучасній загальноосвітній школі [4, с. 65].

Мета статті – проаналізувати поняття «громадянська ідентифікація» та з’ясувати ціннісні обумовленості громадянської ідентифікації в сучасному українському суспільстві, як складової державотворення в Україні.

Нормативною базою громадянської освіти в Україні, що сформована протягом останніх років, є певна сукупність правових актів різної юридичної сили, що врегульовують суспільні відносини в галузі освіти. Закон України «Про Освіту» (2017 р.) і «Про повну загальну середню освіту» (2024 р.) містять загальні положення щодо ролі освіти у вихованні громадянина, окреслюють засади та принципи освіти, що безпосередньо відповідають завданню розвитку демократичної громадянськості молодого покоління[9, с. 1].

У Законі «Про повну загальну середню освіту» згадується поняття громадянської свідомості як засади як засади загальної середньої освіти. Цей закон також формулює завдання загальної середньої освіти, серед яких на першому місці стоїть завдання виховання громадянина України[10, с. 9].

Національна доктрина розвитку освіти (2002р.) вбачає мету державної політики щодо розвитку освіти у «створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати та зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти». У доктрині підкреслюється значення освіти для формування цінностей громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну і правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти». У доктрині підкреслюється значення освіти для формування цінностей громадянського суспільства, а також необхідність виходити за межі національного громадянства і виховувати в молоді відчуття приналежності до європейської та світової цивілізації[7, с. 2].

Особливістю завдань громадянської освіти в основній школі, як зазначено в Державному стандарті, «створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу; утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля. Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини»[3. с. 2, 11].

Особливістю завдань громадянської освіти в старшій школі є створення умов для свідомої орієнтації учнів у сучасному світі, суспільстві, формування в них активної соціальної та громадянської позиції, сприяння залученню школярів до соціально-політичного та економічного життя суспільства, підготовка учнів до майбутньої професійної діяльності. Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини – громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком, для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти має на меті сприяти формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, суспільно-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичної [4. с. 67].

Таке бачення змісту громадянської освіти дає змогу говорити про її інтегрований характер, а отже, необхідність реалізації цього змісту засобами різних початкових предметів. Громадянська освіта сьогодні передбачає також посилення уваги учителів і науковців до розробки, адаптації й запровадження нових методик навчання та виховання, зокрема найкращих зразків вітчизняного і зарубіжного досвіду. Необхідною є також розробка критеріїв, змістового наповнення та методик оцінювання рівнів сформованості громадянської компетентності учнів на різних ступенях навчання відповідно до базового еталона та вимог державного стандарту [4, с. 68].

Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації в сучасному суспільстві як складової державотворення включає в себе низку елементів. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.07.2024р. №864«Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» [8].

Громадянська ідентифікація впливає на національну свідомість громадян. Підсумком аналізу Постанови виокремлено такі пункти: 1. *Українська мова - національна цінність*. Мова – є основним показником національності, тому кожна національно-свідома людина має володіти державною мовою, це його обов'язок, як свідомої людини та є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі. Таким чином, українська мова - найважливіша ознака національної самоідентифікації не тільки людини та її духовної культури, а й держави. 2. *Захист і популяризація культурної спадщини та національних цінностей України*. Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання. У державі подане питання регулюється низкою нормативно-правових актів серед яких можна виділити Конституцію України. Закон України «Про охорону культурної спадщини та повернення культурних цінностей», Закон України «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації». Охорона культурної спадщини та збереження цінностей України вимагає вдосконалення законодавства, спрямованого на розширення міжнародної співпраці, забезпеченню рівних можливостей для розвитку і самореалізації кожного громадянина. Це сприятиме не тільки формуванню позитивного образу держави, а й зміцненню національної свідомості. 3. *Підтримка родинних традицій і активне включення сім'ї у процес патріотичного виховання*. Сім'я - носій найкращих національних традицій та ідеалів, духовного світу дитини, як майбутньої особистості, національної психології, національного характеру і народну мораль. Демократичні відносини в сім'ї є для дитини першою школою громадянства, яка формує її особистість, розвиває в неї почуття власної гідності. А освіта має забезпечити організацію навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей та вимог сучасного українського суспільства на основі сімейного, традиційного виховання. 4. *Підвищення рівня знань про видатних історичних постатей та борців за незалежність України має велике значення для формування національної свідомості та патріотизму серед громадян*. Протягом століть українців зупиняли численні проблеми на шляху до становлення своєї нації, розвитку

історичної пам'яті, національної свідомості та глибокої любові до рідної землі та Батьківщини. Сучасні події війни вимагають термінових змін у процесі реформи освіти. Поглиблюючи знання про видатних діячів українського державотворення та борців за незалежність надихає учнів на досягнення освітньої мети, нові покоління повинні стати гідними спадкоємцями героїчних предків, творцями сучасної української держави з європейськими рисами. Це сприяє розумінню громадянами України єдності минулого і майбутнього, прийняття політичних та культурних цінностей, що є основою національної ідентифікації, що дозволяє відчувати себе єдиною соціальною спільнотою. 5. *Права та обов'язки громадянина для зміцнення правової свідомості українського суспільства*. У сучасній Україні значна увага приділяється розвитку правової культури громадян, яка є фундаментом для створення демократичної, правової держави та зміцнення громадянського суспільства. Саме рівень правової обізнаності населення виступає соціально-правовою гарантією дотримання верховенства права та закону, а також ключовою умовою забезпечення правопорядку в державі. Фундамент – правова освіта, яка сприяє формуванню активної громадянської позиції, залучення громадян до суспільно-політичного життя та як наслідок – підвищенню правової культури українців.

Висновок. Таким чином, ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації в сучасному суспільстві направлена процес формування громадянина, який усвідомлює свої права та обов'язки перед державою та суспільством, засоби мислення й діяльність якого спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні, відчуття гордості за Батьківщину. Вони відбивають ті сфери життя свідомого українця, що стосуються його взаємовідносин із державними інститутами, політичною активністю, утвердження сімейних цінностей, національно-патріотичного виховання, підвищенням ролі мови як національної цінності та популяризації та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. «Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні». *Наукові записки Інституту політ. і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 3.С. 236–246. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_osoblyvosti.pdf
2. Громадянська ідентичність / О. С. Резнік // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31975>
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>
4. Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика: збірник наукових праць. Випуск 2./ вdp. За випуск Пінчук І. О. Кролевецька О. П. Суми: Вінниченко М. Д. 2018. 168с.
5. Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 6–9 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.12.2024 № 1768). URL: https://drive.google.com/file/d/1eKB5w3v_D_NAhUf2BkIl1uolKc8VAy4b/view
6. Найда І. В. «Громадянська ідентичність як складова державотворення в контексті аналізу державної стратегії національно-патріотичного виховання». *Теорія та історія публічного управління. Київський кооперативний інститут бізнесу і права*. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/5.pdf
7. Національна доктрина розвитку освіти від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/print>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 липня 2024 р. № 864 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#n95>
9. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
10. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 17.11. 2024р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Шокот Людмила Михайлівна

викладач іноземної мови

ВСП «Конотопський індустріально-педагогічний фаховий коледж

Сум ДУ»

м. Конотоп

РОЛЬ МОВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті зроблено спробу визначити роль національної мови у збереженні та зміцненні національної ідентичності в умовах сучасних перспектив світового розвитку та євроінтеграційних процесів, з'ясувати виклики, які стоять перед національними мовами, висвітлити вплив євроінтеграції на мовну політику.

Ключові слова: мова, ідентичність, код нації, глобалізація, євроінтеграція.

Вступ. Державна мова є однією з важливих ознак незалежності, вона символізує суверенітет і є носієм культурної та національної ідентичності. Через мову передаються традиції, звичаї, фольклор, література та інші елементи культурної спадщини народу. Мова фіксує історичний досвід нації, закріплює її цінності й допомагає зберігати її унікальність в умовах глобалізації. Вважаємо, що в навчально-виховному процесі під час роботи зі здобувачами освіти необхідно підкреслювати роль мови у формуванні національної свідомості. Вона є тим інструментом, який об'єднує людей, створює відчуття належності до нації та сприяє зміцненню суспільної єдності. Мова виконує функцію культурного і соціального коду, що відображає неповторність нації, її традиції, світогляд і історичний досвід. Через мову нація передає свої цінності, моральні норми та світосприйняття наступним поколінням. Таким чином, мова є не лише засобом спілкування, а й важливим елементом ідентичності народу, його культури та історії.

Збереження та зміцнення національної мови є предметом для обговорення багатьох науковців, політиків, письменників, оскільки вона має велике значення у процесах державотворення. Вона об'єднує громадян, сприяє їхньому усвідомленню власної ролі у розвитку країни та захищає від асиміляції [3; 7; **Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

У сучасному світі, де процеси глобалізації стрімко розвиваються, питання збереження національної ідентичності через мову набуває особливої актуальності. Глобалізація сприяє інтеграції країн у єдине культурне, економічне та інформаційне середовище, що, з одного боку, відкриває нові можливості для розвитку, а з іншого – створює загрозу культурної уніфікації та втрати мовного різноманіття [4].

Інформацію про роль державної мови та національну ідентичність можна знайти на шпальтах періодичних видань «Історична правда», «Дзеркало тижня», «Літературна Україна», «Культура і життя», «Слово і час», «Дивослово» тощо.

Мета статті. Метою статті є спроба визначити роль національної мови у збереженні та зміцненні національної ідентичності в умовах сучасних викликів світового розвитку та процесів євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Упродовж історії людства багато культур і націй почали усвідомлювати значення мови для збереження національної ідентичності та культурної спадщини. Одним із перших прикладів цього усвідомлення можна назвати епоху Відродження в Європі (XIV-XVII століття), коли відбувалося відродження національних мов і культур. Ренесанс підштовхнув людей до використання рідної мови в літературі, науці та освіті, що сприяло збереженню та розвитку національної самобутності. Ще одним яскравим прикладом є національні рухи XIX століття, коли багато народів у Європі та інших частинах світу боролися за свою незалежність і визнання, використовуючи мову як один із засобів підкреслення своєї унікальної ідентичності. В Україні, наприклад, Тарас Шевченко своїми віршами та прозою сприяв піднесенню української мови та культури [6].

Євроінтеграція є важливим стратегічним напрямом розвитку багатьох країн, зокрема тих, що прагнуть стати частиною Європейського Союзу. У цьому контексті постає завдання гармонійного поєднання інтеграційних процесів із збереженням національної самобутності. Європейський Союз заохочує багатомовність і визнання національних мов, однак тиск міжнародних мов, таких як англійська, може витіснити менш поширені мови, особливо серед молоді.

Для країн, що прагнуть до євроінтеграції, збереження національної мови – це не лише питання культури, а й фактор державного суверенітету. В умовах розширення міжнародних контактів і культурного обміну важливо забезпечити баланс між відкритістю до світу та захистом власної мовної й культурної спадщини. Мова завжди відігравала фундаментальну роль у формуванні та становленні нації. У багатьох випадках саме мова ставала основою боротьби за незалежність і самоідентифікацію народу. Наприклад, у часи колоніального панування або іноземного впливу, національна мова слугувала символом опору і збереження культурної самобутності. Так, українські відомі культурні діячі, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Панас Мирний, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Драгоманов та ін. розглядали мову як ключовий фактор у формуванні національної ідентичності.

Серед відомих діячів сучасності, чия підтримка української мови та культури важко переоцінити, можна назвати таких, як Іван Дзюба – за життя видатний український письменник, літературознавець та громадський діяч, Світлана Єрмоленко – відома українська мовознавиця, яка досліджує мову як знакову систему та соціальне явище, Анжеліка Рудницька – співачка, телеведуча, художниця, науковиця та громадська діячка, яка підтримує українську мову та культуру через свою творчу діяльність, Ліна Костенко – відома українська поетеса та громадська діячка, яка підкреслює важливість української мови та культури для формування національної ідентичності, та багато інших [1; 2].

Мова завжди формувала літературну та культурну традицію, яка є важливим елементом національної спадщини. Народні пісні, казки, легенди, прислів'я та приказки несуть не лише естетичну, а й виховну цінність, закладаючи моральні норми, поняття добра, справедливості та взаємоповаги. Наприклад, в українській мові багатство народної творчості відображає глибокий зв'язок із природою, шанування сімейних цінностей та любов до свободи. Дослідженням української мови та народної творчості займалося багато вчених і літературознавців. Серед них Пантелеймон Куліш, Михайло Коцюбинський, Олександр Потебня.

Значний внесок в розвиток української мови й культури та їх популяризації зробили також культурні діячі. Зокрема, Ніна Матвієнко – видатна українська співачка, яка мала унікальний голос і виконувала українські народні пісні, Анатолій Солов'яненко – відомий український оперний співак, який також виконував українські народні пісні та класичну музику, Назарій Яремчук – легендарний український співак та актор, Квітка Цісик, справжнє ім'я якої – Квітослава-Оріся Цісик, була відомою американською співачкою українського походження, виконавицею українських народних та популярних пісень.

Історичні приклади показують, що занепад мови часто призводив до втрати національної ідентичності.

Водночас відродження мови, як це було в багатьох країнах світу, ставало першим кроком на шляху до культурного, а часто й політичного відродження.

Українська мова переживала різні періоди занепаду, особливо у часи Російської імперії та Радянського Союзу [5].

У сучасному багатокультурному та глобалізованому світі збереження національної мови стикається з низкою викликів, які потребують особливої уваги:

1. Домінування іноземних мов, здебільшого англійської. Зростаюча популярність цієї мови як універсального засобу міжнародного спілкування створює умови за яких національні мови можуть витіснятися з різних сфер: від науки і технологій до культури. Це особливо помітно серед молоді, яка віддає перевагу вивченню “глобальних” мов задля кар’єрних перспектив.

Згідно з дослідженням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) з 25 грудня 2022 року по 6 січня 2023 року, 86% молоді до 30 років віддають перевагу вивченню англійської мови порівняно з українською.

Це дослідження показує, що вивчення англійської мови стає все більш популярним серед молоді, особливо в містах та серед освічених людей.

2. Урбанізація та міграція. Швидка урбанізація й міжкультурні контакти також впливають на мовну ситуацію. Люди, переїжджаючи до мегаполісів або інших країн, нерідко відмовляються від використання рідної мови, пристосовуючись до нового мовного середовища.

Згідно з дослідженням, проведеним Міністерством освіти і науки України в 2022 році лише 55% українців за кордоном вивчають українську мову.

3. Зменшення ролі мови в сім’ї. У багатьох родинах з покоління в покоління рідна мова використовується дедалі рідше. Батьки можуть надавати перевагу міжнародним мовам, сприймаючи їх як запоруку успіху для своїх дітей. Це особливо небезпечно для мов, які вже знаходяться під загрозою зникнення.

Проте, в Україні зростає кількості громадян, які переходять на українську мову. Близько 60% українців говорять українською вдома, згідно з дослідженням, проведеним Центром Разумкова у червні 2024 року. Це зумовлено несприйняттям російської мови після початку повномасштабної війни з РФ і бажанням підкреслити свою приналежність до української нації.

4. Недостатня підтримка з боку держави. У деяких країнах мовна політика може бути спрямована на уніфікацію чи обмеження вживання окремих мов. Відсутність належного фінансування мовних програм, зокрема для навчання, культурних заходів чи створення контенту на національних мовах, послаблює їхню позицію.

Варто зазначити, що мовна політика в Україні базується на Конституції та ряді законів, зокрема на Законі України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", який набув чинності 16 червня 2019 року. Основні цілі мовної політики включають:

- Захист державного статусу української мови.
- Утвердження української мови як мови міжетнічного спілкування.
- Забезпечення функціонування української мови як інструмента об’єднання українського суспільства.
- Підтримка розвитку української мови для зміцнення національної ідентичності.

Українська мова є єдиною офіційною мовою для всієї країни, а інші мови, якими розмовляють в Україні, також гарантуються конституційним захистом.

5. Вплив цифрових технологій. У цифрову епоху велика частина контенту в інтернеті, програмному забезпеченні та соціальних мережах створюється іноземними мовами, переважно англійською. Це обмежує доступ користувачів до національного мовного простору й зменшує популярність рідної мови серед молоді. Проникнення англіцизмів в українську мову зазвичай пов’язане з появою нових технологій та пристроїв, що походять з англійських країн (передусім США), а також з величезним впливом цих країн на формування так званої масової культури. Це обмежує доступ користувачів до національного мовного простору й зменшує популярність рідної мови серед молоді.

Шляхи вирішення вищевказаних проблем:

- Освіта: розвиток та удосконалення освітніх програм для популяризації національної мови, проведення освітніх заходів.
- Медіа та технології: створення якісного цифрового контенту рідною мовою, підтримка локалізації програмного забезпечення.
- Культурні ініціативи: проведення заходів, які популяризують національну мову.
- Державна підтримка: розробка та впровадження політики, спрямованої на збереження й розвиток мови, включно із законодавчими ініціативами.

Висновки. Мова відіграє ключову роль у збереженні та зміцненні національної ідентичності, особливо в умовах євроінтеграційних процесів та російської агресії проти Української держави. Для України, яка обрала європейський вектор розвитку, важливо удосконалювати мовну політику, яка б враховувала європейські стандарти та водночас підтримувала розвиток і поширення української мови як основи національної самобутності. Лише так українська влада зможе подолати проблеми та виклики, які стоять перед українською мовою.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. М. Бо то не просто мова, звуки...: цикл статей / І. Дзюба.-повторне вид., зі змінами і доповненнями. – Дрогобич: Коло, 2012, с. 186-204

2. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: монографія.- К.: НДІУ, 2007, с. 258-296
3. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф [Текст] / Л. Костенко // Освіта і управління.- 2004, с. 30-38
4. Огієнко І. Як живе кожна мова. Варшава: Рідна мова, 1935, с. 134
5. Українська чи російська: яка мова старша? Реальна історія з Акімом Галімовим URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mu0X3CLpnyw> (дата звернення 14.02.2025)
6. Шустакевич Ю. Тарас Шевченко – дух України [Текст] / Юлія Шустакевич // Наше життя. – 1951. – № 3, с. 1
7. Щербань П. Як рятуватимемо Україну і мову її солов'їну[Текст] /// Освіта.- 2008, с. 6-7
8. Яворівський В. Що ж ми за народ такий?...: Книга четверта. Хроніка розчарування і надії. К. : Укр. Письменник, 2010, с. 25-49

СЕКЦІЯ IV

УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ

СЕКЦІЯ V

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОБОРОННА СВІДОМІСТЬ» В ОНОВЛЕНІЙ СТРУКТУРІ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

Бондар Олександра Григорівна,
вчитель історії, старший вчитель
Осоївського ліцею
Краснопільської селищної ради

УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

*«Хто не пам'ятає минулого, той
приречений пережити його знову»
(Джордж Сантаяна)*

У статті розглядаються ключові уроки Другої світової війни та їх значення для сучасної освіти. Ця війна стала не лише трагедією величезного масштабу, але й важливим історичним досвідом, який має значення для формування світогляду сучасного покоління. Сучасна освіта повинна активно використовувати уроки Другої світової війни для виховання у молоді почуття патріотизму, громадянської відповідальності, поваги до прав людини та неприйняття будь-яких форм дискримінації та насильства. Вивчення історії цієї війни сприяє розвитку критичного мислення, вмінню аналізувати історичні події та робити власні висновки.

Вступ. Друга світова війна - одна з найтрагічніших подій в історії людства. Вона забрала мільйони життів, завдала величезних руйнувань та на довгі роки визначила хід світової історії. У ХХІ столітті, коли світ стикається з новими викликами та загрозами, такими як тероризм та війни, звернення до досвіду Другої світової війни є особливо важливим. Її уроки нагадують нам про ціну миру та необхідність об'єднання зусиль для запобігання новим конфліктам. Сучасна освіта відіграє ключову роль у цьому процесі, формуючи у молоді критичне мислення, здатність аналізувати історичні події та робити висновки для майбутнього.

Метою статті є аналіз уроків, отриманих з Другої світової війни, та їх значення для сучасної освіти, зокрема у контексті формування критичного мислення, гуманітарних цінностей, знань про міжнародні відносини і правозахист. Головною думкою статті є інтеграції уроків історії війни в навчальний процес, що дозволяє молодому поколінню зрозуміти причини і наслідки глобальних конфліктів, а також сформувати відповідальне ставлення до збереження миру, прав людини та розвитку міжнародної співпраці. З'ясувати вплив уроків Другої світової війни на сучасну освітню парадигму своєрідний «світогляд», який визначає те, як людина або група людей сприймають світ і діють у ньому. Формування у молоді патріотизму, громадянської відповідальності та поваги до прав людини.

На жаль, уроки Другої світової війни не були враховані належним чином, що призвело до нової трагедії в Європі. Російська агресія проти України є серйозним викликом для міжнародної безпеки та потребує консолідованої відповіді з боку світової спільноти.

Що ж нас чекає? Якою буде Україна завтра? Яким буде світ після війни?

Основна частина. Аналізуючи уроки минулого проведемо паралель. Чому стали можливими війни, що забрали сотні тисяч життів, перетворили квітучі міста на руїни, скалічили долі мільйонів людей? Чому світ допустив зародження фашизму, нацизму, расизму?

Світ хотів досягнення миру та згоди, припинення конфлікту та ворожнечі шляхом пошуку компромісів. Західні держави йшли на поступки Гітлеру, сподіваючись, що це допоможе запобігти війні. Проте, як показала історія, ця політика виявилася помилковою та лише сприяла посиленню агресії з боку Німеччини та наближенню Другої світової війни.

Цей процес пошуку компромісу увійшов в історію як політика умиротворення агресора. У наш час політика умиротворення агресора, як це було з Гітлером, лише заохочує агресора до подальших дій. Росія неодноразово демонструвала свої імперські амбіції та агресивну політику, тому західні країни повинні були зайняти більш жорстку позицію щодо її дій.

Політика умиротворення Гітлера - це серія зовнішньополітичних кроків, які здійснювалися західними державами (Великою Британією та Францією) у 1930-х роках, з метою запобігання війні з нацистською Німеччиною. Ця політика базувалася на ідеї поступок агресору заради збереження миру, але в підсумку вона лише сприяла посиленню Гітлера та наближенню Другої світової війни.

Згадаємо основні прояви політики умиротворення в хронологічній послідовності.

1936 рік. Гітлер ввів німецькі війська до демілітаризованої Рейнської області, що було прямим порушенням Версальського договору. Західні держави обмежилися лише формальним протестом, не вживши жодних реальних дій для покарання Німеччини.

1938 рік. Гітлер здійснив аншлюс Австрії, тобто насильницьке приєднання її до Німеччини. Західні держави знову не зробили нічого, щоб зупинити агресію.

1938 рік. Мюнхенська угода. Велика Британія та Франція погодилися на передачу Німеччині Судетської області Чехословаччини, де проживало багато німців. Ця угода стала кульмінацією політики умиротворення та відкрила Гітлеру шлях до подальшої агресії.

1939 рік. Після Мюнхенської угоди Гітлер окупував всю Чехословаччину, порушивши всі попередні домовленості. Західні держави знову не наважилися на рішучі дії.

Наслідками «занепокоєння» західних держав стало посилення Гітлера та нацистської Німеччини. Гітлер переконався у слабкості західних держав та їх неготовності протистояти агресії. Німеччина починає відкрито готуватися до війни, не боячись протидії з боку Великої Британії та Франції. Політика умиротворення стала однією з головних причин Другої світової війни, оскільки вона створила умови для безкарної агресії Німеччини. Вона показала, що поступки агресору лише заохочують його до подальших дій та що лише рішучість та єдність можуть зупинити агресію. Цей урок людство мало би засвоїти назавжди, щоб подібні помилки не повторилися в майбутньому. Не засвоїли...

Саме, політика умиротворення Росії, на мою думку, призвела до повномасштабного вторгнення в Україну. Вона проявлялася в багатьох аспектах протягом тривалого часу. Згадаємо деякі з них та проаналізуємо реакцію світу.

Війна в Грузії (2008 рік). Західні країни відреагували на російську агресію в Грузії досить м'яко, що створило у росії відчуття безкарності та заохотило до подальших агресивних дій.

Анексія Криму та війна на Донбасі (2014 рік). Хоча проти Росії були введені санкції, вони виявилися недостатньо жорсткими, щоб змусити її відмовитися від своїх агресивних планів.

Переговори та компроміси. Західні країни неодноразово намагалися домовитися з Росією та піти на компроміс. Врегулювати збройний конфлікт на сході України, який розпочався у 2014 році, були покликані Мінські домовленості. Зазвичай, коли йдеться про Мінські домовленості, мають на увазі два документи:

1. Мінський протокол (Перша Мінська угода) від 5 вересня 2014 року.
2. Комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей (Друга Мінська угода) від 12 лютого 2015 року.

Мінські домовленості були спробою знайти мирний шлях вирішення конфлікту на сході України. Однак через низку причин, включаючи відсутність політичної волі у сторін, домовленості не були виконані в повному обсязі. Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році остаточно зруйнувало міф про можливість мирного співіснування з росією та показало, що вона є агресором, який нехтує міжнародним правом та домовленостями. Санкції, які були введені проти росії після анексії Криму та війни на Донбасі,

виявилися недостатньо жорсткими, щоб зупинити її агресію. Багато європейських країн, особливо Німеччина, були сильно залежні від російських енергоносіїв, що обмежувало їх можливості у застосуванні жорстких санкцій проти Росії. Будівництво газопроводу «Північний потік-2» посилювало енергетичну залежність Європи від росії та стало ще одним проявом політики умиротворення.

До початку повномасштабної війни Захід був роз'єднаний. Усередині західного блоку існували різні інтереси та підходи до росії, що ускладнювало формування єдиної та ефективної політики стримування. Поляризація суспільства в західних країнах, викликана різними факторами, такими як міграція та економічні проблеми, також сприяла поширенню проросійських настроїв.

Росія активно використовувала пропаганду та дезінформацію для поширення своїх наративів та виправдання агресії. Деякі західні ЗМІ, свідомо чи несвідомо, трансливали російську пропаганду, сприяючи поширенню дезінформації та підживляючи довіру до західних цінностей. Деякі західні країни недооцінювали військову міць Росії та її готовність до застосування сили. У західних країн не було єдиної та чіткої стратегії щодо стримування російської агресії.

Політика умиротворення росії, як і у випадку з Гітлером, призвела до трагічних наслідків. Російська агресія проти України стала результатом багаторічного потурання агресору та небажання західних країн визнати реальну загрозу з боку росії. Цей урок має бути засвоєний назавжди, щоб подібні помилки не повторилися в майбутньому.

Агресор розуміє лише силу. Україна довела свою здатність до опору, але без підтримки західних союзників вона не змогла б довго протистояти російській агресії. Тому важливо було надати Україні своєчасну та всебічну допомогу.

США та країни ЄС почали постачати Україні військову допомогу, включаючи протитанкові та зенітні комплекси, системи ППО, артилерію, боєприпаси та інше озброєння. США та ЄС надають Україні значну фінансову

допомогу для підтримки її економіки та забезпечення функціонування держави. Країни Заходу також надають Україні гуманітарну допомогу для підтримки постраждалого населення та біженців.

Висновки. Війна показала, наскільки крихким є людське життя та як важливо його цінувати. Сучасна освіта має формувати у молоді повагу до людського життя, незалежно від національності, раси чи віросповідання.

Освіта має сприяти розвитку критичного мислення, щоб молодь могла розпізнавати прояви тоталітаризму та протистояти їм.

Війна продемонструвала, що лише спільними зусиллями можна протистояти глобальним загрозам. Тому школа має виховувати у молоді розуміння важливості міжнародного співробітництва та сприяти розвитку діалогу між народами.

Сучасна освіта має формувати у молоді почуття патріотизму, готовність захищати свою країну та її цінності.

Війна показала, наскільки важливою є освіта у формуванні громадянської ідентичності, національної свідомості та патріотизму. Російська агресія змусила українців зіткнутися з жахіттями війни, втратами та руйнуваннями. Спільне переживання цих трагічних подій сприяло згуртуванню нації та посиленню почуття єдності. Масовий волонтерський рух, який виник під час війни, став яскравим проявом громадянської свідомості та взаємодопомоги. Українці активно допомагають один одному, підтримуючи армію, біженців та постраждалих від війни.

Війна стала поштовхом для активного процесу деколонізації української культури та історії. Українці переосмислюють своє минуле, звільняючись від імперських міфів та стереотипів, нав'язаних Росією. Виріс інтерес до власної історії, культури, традицій, мови та літератури. Війна зруйнувала міф про «братній народ» та показала справжнє обличчя російської агресії. Українці усвідомили свою окремішність та незалежність від росії. Боротьба за свободу та незалежність стала джерелом гордості за свою націю.

У сучасному світі, де інформація швидко змінюється і поширюється, школа повинна забезпечити молодь не тільки знаннями, але й інструментами для їх критичного осмислення. Йдеться про глибоке розуміння вітчизняної історії, мови та культури, що є фундаментом національної ідентичності. Саме школа має стати місцем, де молодь вчиться аналізувати історичні події, робити власні висновки та формувати власне бачення майбутнього.

Уроки Другої світової війни є надзвичайно важливими для сучасної освіти, адже вони стосуються не лише минулого, але й майбутнього. Ця війна стала трагедією для мільйонів людей, але водночас вона показала силу людського духу, здатність до опору та боротьби за свободу. Вивчення історії Другої світової війни є важливим елементом формування національної ідентичності та громадянської відповідальності. Тільки пам'ятаючи уроки минулого, ми можемо побудувати кращий світ, де не буде місця для війни, насильства та ненависті.

Подальший розвиток України залежатиме від багатьох факторів, включаючи внутрішню політику, економічний розвиток та міжнародну ситуацію.

Тож працюємо заради майбутнього! Слава Україні!

Список використаних джерел

1. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 282 с.

2. Росія напала на Україну. Онлайн. 2022. Українська правда.
<https://www.pravda.com.ua/articles/2022/02/24/7325239/>

3. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи: матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 368 с.

Діденко Людмила Олексіївна

учитель української мови та літератури,

вища категорія, старший учитель.

Лебединський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 7

Лебединської міської ради Сумської області.

Вельбой Анастасія,

учениця 10-А класу

Лебединського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 7

Лебединської міської ради Сумської області.

УРОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ «УКРАЇНА В ОГНІ» — СУМЩИНА У ВОГНІ: ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Анотація

У статті висвітлюються основні питання щодо детальному аналізу, відображенню та порівнянню історичних реалій Другої світової та загарбницької російсько-української війни у творчості українських письменників цих періодів, відтворенню життя та героїчної боротьби нашого народу з окупантами на сторінках літературних творів. Проаналізовано період Другої світової війни як трагічної сторінки української історії на прикладі кіноповісті О. Довженка «Україна в огні» та новели О. Гончара «Модри Камень». Розглянуто відображення воєнних реалій згаданого періоду у творчості митців Сумщини, які були безпосередніми учасниками війни та партизанського руху.

Проведено літературно-історичні паралелі щодо відтворення трагедії війни у загальнолітературному процесі та літературі письменників Сумщини. Стаття написана на основі дослідження роботи МАН з теми: «Україна в огні» — Сумщина у вогні: літературно-історичні паралелі»

Ключові слова: Друга світова війна, російсько-українська війна, літературний процес, письменники, перемога, Батьківщина.

Вступ

Тема Другої світової війни, яка стала однією з наймасштабніших катастроф ХХ століття, Голокост, мільйони смертей, руйнування величезної кількості населених пунктів, людських доль, страждання цивільних залишається важливою та актуальною у творчості митців усього світу.

Українські письменники з першого дня вторгнення німецько-фашистських загарбників почали створювати колективний літопис героїчного подвигу нашого народу в Другій світовій війні. Багато майстрів слова ХХ століття брали участь у війні як військові кореспонденти, партизани, а дехто покинув письменницьку діяльність та став до лав захисників.

Митці, працюючи над творами воєнної тематики, глибоко усвідомлюють, що війна відкриває теми морального вибору людини, людяності, зради, героїзму, жорстокості і жертвності. Саме література дозволяє проаналізувати причини, які призвели до конфліктів, і наслідки, які вони мають для суспільства. Війна часто стає тлом для роздумів про любов, дружбу, вірність, моральну стійкість і людське страждання. Це робить твори про війну актуальними в будь-який час, адже їх тематика стосується кожного.

Важко перерахувати шедеври української літератури, у яких оспівано героїзм нашого народу в лихі воєнні часи ХХ століття, коли вся країна опинилася «в огні», а населення, долаючи небезпечні випробування, боролось з ворогами. Інтернет-видання «Суспільне. Культура» у своїй статті «Головні книжки української літератури про Другу світову війну» називає імена авторів, які стали безперечними лідерами у своїй письменницькій майстерності щодо змалювання цього історичного періоду. Серед них чільне місце посідають Олександр Довженко (кіноповість «Україна в огні») та Олесь Гончар (новела «Модри Камень») [3]

Сьогодні, у ХХІ столітті, історія ніби повторює свою «жахливу» циклічність: Україна знову «в огні», ми вступили в нерівну боротьбу з колишніми «сусідами», які прагнуть загарбати нашу землю та довести, що українців як нації не існує.

Тема сучасної визвольної війни від російських загарбників також закономірно знаходить своє віддзеркалення на сторінках літературних творів. Письменники та поети звертаються до неї, аби відобразити реалії, у яких живемо ми, їхні сучасники. Це спосіб задокументувати трагедії, що відбуваються, переосмислити історію, показати жахи та страждання нашого народу, донести до читача думку про цінність миру, свободи, а головне — людського життя.

Український поет та літературознавець Василь Махно сказав: «Тема війни для української літератури буде визначальною ще багато десятиліть, бо це тема людської екзистенції, тобто життя та смерті...»[5]. А сумська письменниця Олена Макарчук, яка пише про сучасну війну акцентує, що «війна — це лише тло моїх оповідань. Це каталізатор розпаду чи розвитку стосунків, це лакмус, що виявляє потаємну сутність людини. Це велике горе, що ламає долі»[8].

Мета статті

Ключовими питаннями статті є відображення та порівняння історичних реалій Другої світової війни та сучасної російсько-української війни у творах українських письменників цих періодів, відтворення життя та боротьби нашого народу з ворогами на сторінках літератури. Основна увага літературної розвідки сконцентрована на віддзеркаленні воєнних реалій та травматичного досвіду війни в загальноукраїнському літературному процесі та в літературі Сумщини.

Обрана тема «Україна в огні» — Сумщина у вогні: літературно-історичні паралелі є актуальною, оскільки наша розвідка дозволяє осмислити події Другої світової війни та сучасної війни через призму літературних творів. Це дослідження підкреслює зв'язок між історичними трагедіями та їх художнім переосмисленням, допомагаючи виявити універсальні теми людяності, страждань, боротьби за свободу. Аналіз конкретно регіонального досвіду Сумщини також сприяє збереженню історичної пам'яті та формуванню національної ідентичності. Можемо чітко провести літературно-історичні паралелі між відображенням подій Другої світової війни та сучасної російсько-української війни, змалювати трагізм людських доль у творах українських письменників та авторів Сумщини зокрема. (Творчість Олени Макарчук, Людмили Ромен).

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше проведено літературно-історичні паралелі між літературними творами, що змальовують події Другої світової та російсько-української війни, віддзеркалюють народну трагедію та героїзм нашого народу цих періодів через призму загальноукраїнського літературного процесу та регіонального досвіду літераторів Сумщини. Це свідчить про перспективність теми для літературного дослідження, оскільки вона дозволяє глибше осмислити регіональні аспекти історії через літературні образи та події у творах. Матеріали дослідження можуть бути використано для поглиблення знань учнів із української літератури, сучасного літературного процесу, літератури рідного краю (Сумщина), історії України, а також під час роботи літературних чи історичних секцій МАН України.

Основна частина

Українські письменники як важливі носії народної пам'яті неодноразово зверталися до карколомних подій Другої світової війни, намагаючись своїми творами передати емоційний та історичний контекст тих часів. Їхні книги залишаються важливими для розуміння української історії та національної ідентичності.

Літературознавиця і перекладачка Роксоляна Свято наголошує: «Друга світова війна була переживанням

фактично для кожної української родини, але власне літератури, яку ми активно читаємо сьогодні, залишилося не так багато. Тут варто подивитися на ситуацію, в якій українська література входила у Другу світову війну. Це була література знекровлена. Буквально напередодні було знищено цілу когорту українських письменників і фактично через це сьогодні залишилося дуже мало текстів, написаних всередині війни, які би ми читали без якихось обмовок»[3].

Одним із найбільш значущих в українській літературі цього періоду є твір Олександра Довженка «Україна в огні», написаний у 1943 році, у самий розпал війни. Ця кіноповість описує тяжкі моменти війни через призму особистих переживань та болю героїв, гостро підіймає питання морального вибору та збереження національної ідентичності в умовах окупації.

У своєму нищівному для радянської системи та правлячої верхівки творі О. Довженко не просто змалював нелегку долю представників однієї української родини Запорожців та інших мешканців села Тополівка під час війни, а й вдався до критики влади, що призвела до воєнної трагедії та падіння морального духу народу. У «Щоденнику» від 26 листопада 1943 року О. Довженко занотував: «Сьогодні я знову в Москві... Сьогодні ж дізнався від Большакова важку новину: моя повість «Україна в огні» не сподобалась Сталіну, і він заборонив її для друку й для постановки. Що робити, ще не знаю... Мені важко від знання, що «Україна в огні» - це правда. Прикрита й заборонена моя правда про народ і його біду» [2, с. 269].

Далі письменника не просто розкритикували й засудили, а й звинуватили у націоналізмі, критиці влади, приписали йому політичну несвідомість, викривлене змалювання дійсності та саботування державних інтересів. 31 січня 1945 року О. Довженко записав у своєму «Щоденнику»: «Сьогодні річниця моєї смерті. Тридцять першого січня 1944 року я був привезений в Кремль. Там мене розрубали на шматки... Моє серце не витримало тягара неправди й зла... Мене вбили ненависть і зло великих...» [2, с. 322].

Це важко уявити, що письменника, добровольця, військового кореспондента газети «Красная звезда», який був очевидцем багатьох воєнних подій, свідком звільнення від окупації звинуватили у неправдоподібному змалюванні дійсності, у сумнівах щодо колективної вини за покинуте ворогу безпорадне населення та бездіяльність армії: «Кому ж, як не мені, сказати було слово на захист свого народу, коли отака велика загроза нависла над нещасною моєю землею. Україну знає лише той, хто був... на її пожарах сьогодні»[4].

Якою постає війна у баченні Олександра Довженка у його кіноповісті «Україна в огні»? Абсолютно різною. Із одного боку, вона вкотре підкреслює, що силу народу сконцентровано в силі кожної родини, що сімейне виховання, любов до ближнього є запорукою міцної родини та сильної й непереможної країни. Яскравим зразком цього твердження є центральні персонажі кіноповісті — родина Лавріна та Тетяни Запорожців. Автор акцентує увагу на образі Лавріна Запорожця, який є втіленням найкращих рис і традицій Козаччини, і це ж передав своїм синам — нащадкам козацької слави та мужності. Лаврін закликає в'язнів до боротьби, запалює вогник жаги до свободи в душах інших героїв: «Піднімайтесь, хто сильний і дужий! Хто жити хоче, вилізай із могили! Ні кроку назад! Вперед!»[1, с.192].

Із іншого боку, кіноповість «Україна в огні» яскраво показує, що саме війна допомагає побачити справжнє обличчя людини, вона ніби «зриває маски», під якими ховаються далеко не ідеальні особистості, що в добу, коли країні потрібна підтримка та єдність, ставлять свої інтереси вище державних.

Іншою яскравою постаттю серед українських літераторів, які писали про Другу світову війну та були її безпосередніми свідками, є Олесь Гончар, емоційна новела якого «Модри Камень» розповідає про трагічну історію кохання цього періоду. Уперше надрукована в журналі «Україна» у 1946 році, одразу після завершення війни, вона миттєво завоювала увагу читачів. Але після публікації твору в газеті «Радянська Україна» Олеся Гончара звинуватили в космополітизмі: «радянська людина не може кохати іноземку».

Війна в новелі «Модри Камень» виступає не лише як тло, але й як потужна руйнівна сила, що впливає на життя героїв. О. Гончар наголошує на абсурдності та жорстокості війни, яка знищує людські життя, ламає долі, включаючи мрії та кохання.

Тож у своїй новелі «Модри Камень» Олесь Гончар показує, як війна руйнує навіть найсвітліші почуття. Любов героя і Терези — це своєрідний протест проти війни, спроба знайти сенс і красу в жахливій реальності. Проте їхня історія завершується трагедією, що вкотре підкреслює абсурдність і безжалісність війни.

Отже, українські письменники ХХ століття у своїх творах неодноразово зверталися до подій Другої світової війни, зображуючи її як трагічну та болючу історію зламаного долі нашого народу. Серед прекрасної когорти таких авторів ми зупинили свій погляд на літературних працях двох митців, які були безпосередніми учасниками війни, пропустили через себе та своє серце увесь біль і трагізм втрат воєнного часу.

Олександр Довженко у своїй кіноповісті «Україна в огні» зумів описати найтяжчі моменти війни через призму особистих переживань та болю героїв, возвеличив людину-патріота, відданого рідній землі та народу, засудив зрадників та представників влади, які прирекли свій край та землю на окупацію, акцентував увагу на питанні морального вибору та збереженні національної ідентичності та родоводу.

Олесь Гончар у новелі «Модри Камень» засудив війну як руйнівну стихію, яка нищить усе навколо — людські життя, мрії, почуття, майбутнє. Митець зумів змалювати надзвичайну силу почуттів, які можуть виникнути навіть у найтяжчі часи та зігріти серце людини на довгі роки. Абсурдність війни, жорстокість, зрадництво і доноси стають руйнівною силою для головних героїв новели О. Гончара.

Україна у роки Другої світової війни фактично стала ареною боротьби двох великих держав (більшовицького СРСР і гітлерівської Німеччини, керівниками яких були безжальні та жорстокі диктатори) за світове панування. Участь українців у бойових діях цього періоду визначалась тим, що вони повинні були зробити свідомий вибір щодо

того, чиї інтереси відстоювати. І вибір був не з легких. Це раніше історію населенню подавали «просто»: «наші» — більшовики, Червона армія, «вороги» — німецькі окупанти та їхні прибічники воїни ОУН-УПА. Сьогодні ми розуміємо, що ситуація була абсолютно іншою. Українцям треба було обрати один із трьох варіантів: боротися проти німців у складі радянських військ, боротися в лавах Української Повстанської Армії проти обох антиукраїнських режимів (більшовицького та фашистського), або ж боротися проти більшовиків у союзі з німцями. Це рішення давалося багатьом нашим землякам дуже важко, тим більше, що люди були змушені його ухвалювати у страшному воєнному хаосі.

Тарас Гунчак, відомий історик та дослідник, писав: «Проблеми Другої світової війни з історичної точки зору із величезним розмаїттям учасників та жертв цієї війни є такими складними, що намагання звести їх до простої формули добра і зла, друзів і ворогів або правильних чи неправильних результатів було б надмірним спрощенням. Залишається багато білих плям, розуміння яких можна досягнути лише старанням та чесним дослідженням усіх наявних фактів» [6].

Літературна муза Сумщини у період Другої світової війни звучала уповні та багатогранно. Незважаючи на те, що хаос війни, політичні колізії, кривавий терор, свідоме знищення мирного населення, ліквідація цілих населених пунктів деморалізували солдат і партизан, сум'яни, борючись із ворогом на полі бою та в підпіллі, вступали в партизанські загони, мріяли про одне: звільнити рідну землю від ненависного ворога та відродити мирне життя. Для цього в хід йшли не лише кулемети, автомати та гранати, а й літературне перо. Сумщина стояла в огні, але разом із тим «палало вогнем» гостре й крилате, влучне слово наших земляків.

Більшість сумських поетів та письменників у роки війни були журналістами та військовими кореспондентами, партизанами, розвідниками, диверсантами у ворожому тилу. Ті, кому пощастило вижити, після війни продовжили свою літературну та журналістську діяльність. Рідко хто з них любив говорити про фронт, адже жажіття, побачені на власні очі, загибель друзів, побратимів, розправи над мирними мешканцями, свідками яких їм довелося бути, супроводжували митців до кінця їхніх земних днів.

Літературне слово України стало до бою з окупантами так само, як незламно стоять на захисті нашої держави славні доньки та сини рідного краю. Гострим пером, ніжним рядком, щемливим словом борються українські поети та письменники на літературному фронті. Це боротьба за наш розум, нашу свідомість. Драматургиня, письменниця, психологиня Ірина Феофанова була змушена покинути рідне місто Ірпінь, аби врятувати життя своєї доньки та власне, виїхати спочатку на захід України, а потім до Польщі. А її чоловік залишився захищати нашу державу. У своїй книзі «Чужа-своя-рідна» письменниця зробила героїнями звичайних українських жінок, життя яких кардинально змінилось із початком повномасштабного вторгнення Росії. Ірпінь, Буча, Ізюм, Херсон, Маріуполь — це міста, із яких героїні самі або з маленькими дітьми чи цілими родинами утікають, аби знайти безпечний прихисток. Авторка розказує про їхні переживання, які жінки часто приховують навіть від своїх рідних, дуже щиро та співчутливо, інколи навіть із нотками легкого гумору.

Надзвичайно трагічна, сповнена жаху, болю, розпачу драма на одну дію І. Феофанової «Між нами війна» зі збірки «Чужа-своя-рідна». Головні герої цієї оповіді — 15-річні Міла та Даня, закохані підлітки. Міла нещодавно переїхала до Миколаєва із Вознесенська, та її перевели у клас, де навчався рудоволосий Даня. За іронією долі дівчина також має руде волосся, тож увесь клас вирішує, що Міла та Даня створені один для одного. Незважаючи на те, що у класі вони сиділи поруч, перше та єдине побачення закоханих відбулося 23 лютого 2022 року. Із початком війни батько Міли йде в тероборону, а дружину та доньку відправляє до знайомих у Німеччину.

Авторка подає читачам електронне листування закоханих підлітків, які розділені тисячами кілометрів. Міла ходить до німецької школи, відчуває себе чужою, дивується звичаям нової для неї країни і про все це пише коханому. Даня разом із мамою переїздить в село під Миколаїв до бабусі. Дівчина хвилюється, не знаходить собі місця, коли юнак довго не відповідає на повідомлення: «Даня, ти знову пропав. Зв'язок, так? Нічого. Я знаю, що зв'язок з'явиться, що село ЗСУ звільнять, що все буде Україна. Це моя мантра, я повторюю, коли нервуюся: все буде Україна. І з татом говорила, він сказав, що зараз до вас не прорватися, але готується контрнаступ. Ти тримайся, просто тримайся і не наравляйся, я знаю, який ти, терпи, добре? Головне зараз — вижити...» [9, с.151].

Письменник, військовий, музикант Павло Вишебаба, який народився у м. Краматорськ Донецької області, у 2014 році відмовився від використання російської мови та повністю перейшов на українську. Із початку повномасштабного вторгнення Росії вступив до лав 68-ої егерської бригади, з 2022 року — командир польового відділу зв'язку. У цьому ж році видав збірку поезій «Тільки не пиши мені про війну», яка упродовж 14 тижнів входила у Топ-20 найпопулярніших книжок у відомій мережі книгарень «Книгарня Є». Поезії, що увійшли до цієї збірки, висвітлюють особистий досвід війни автора, віддзеркалюють емоції, які відчуває військовий, страх смерті та надію на щасливе життя після війни та на перемогу.

Поезія «Доньці», яка дала назву всій збірці, створена у формі листа батька до доньки. Тато просить донечку не писати йому нічого про війну, бо він її бачить щодня, а прохає написати про котів, дерева, природу та запросити друзів в Україну. Автор прагне, щоб його дитина, яка вимушено покинула рідну домівку й перебуває на чужині, жила мирним, звичайним життям без спогадів про жакливу війну.

Літературне слово України стало до бою з окупантами так само, як незламно стоять на захисті нашої держави славні доньки та сини рідного краю. Гострим пером, ніжним рядком, щемливим словом борються українські поети та письменники на літературному фронті. Це боротьба за наш розум, нашу свідомість та національну ідентичність, яку хочуть знищити росіяни.

У своєму дослідженні ми звернулись до творів митців, які на власні очі бачать щоденні трагедії війни, втратили на ній рідних чи близьких, самі постраждали від воєнних дій. Ірина Феофанова, Павло Вишебаба,

Володимир Скоростецький, Світлана Поваляєва — це далеко не повний перелік авторів, які пишуть про Україну «в огні» московської навали.

Дмитро Вишневецький, засновник Запорозької Січі, славний козацький ватажок та гетьман говорив: «Справжній воїн воює не тому, що він ненавидить те, що перед ним, а тому, що любить те, що за ним» [7]. Наші захисники це розуміють, адже вони відстоюють наше право бути нацією зі своєю мовою та власним життям, своїм мирним майбутнім.

Війна, на жаль, триває, і щодня, а, можливо, і щогодини чи щохвилини вона народжує не лише біль і втрати, а й літературні шедеври. Митці пишуть, аби ніхто не був забутий, аби людська пам'ять не стерла ні імена героїв, ні імена звичайних громадян, які стали жертвами кривавого російського терору на нашій землі.

Говорячи про війну, дуже лаконічно й влучно висловились сумська письменниця Олена Макарчук: «Це велике горе, що ламає долі» [8]. Книга «Листи до Фроди» перекладачки, лавреатки українських та міжнародних літературних конкурсів, волонтерки Олени Макарчук вийшла друком у 2021 році. До неї увійшли 26 оповідань і 6 листів, які адресовані українській представниці богині кохання Афродити — Фроді.

Книга стала справжнім одкровенням про війну, окупацію, жагу до життя, бажання кохати та бути коханими, про всі емоції, які властиві людині: «Мої оповідання про тих, хто проводить і чекає з війни, про тих, хто тілом повертається, а подумки все ще там, про тих, хто втрачає друзів та коханих. Про незламних і тих, хто розчавлений і не уявляє, як буде жити далі. Там немає батальних сцен, стратегії та тактики ведення війни. Мені цікаво писати про внутрішній світ бійців, волонтерів, їхніх рідних. Але, перш за все, — я сторітелерка. Людина, яка розказує історії: із сюжетом, певною мораллю, розмаїттям вдач героїв та географічних об'єктів. Я пишу так, як хотіла б читати сама» [8].

«Листи до Фроди» — це збірка оповідей та листів, яку кожен читач сприйматиме по-різному, але вона точно нікого не залишить байдужими. Одні персонажі зачаровують, інші — викликають відверту огиду, треті — розчаровують. Це яскраво ілюструє наше ставлення до людей, що нас оточують, адже всі подобатись не мають, і це нормально. Та найважливіше те, що в центрі кожної історії Олени Макарчук — людина, яка має своїми позитивні та негативні риси, має гріхи, про які мало хто знає, має вчинки, про які не хочеться говорити, а інколи мріє про них забути, як про страшний сон. Але кожен із героїв живе вірою в краще майбутнє, в Бога чи вищу силу, любить свою Батьківщину, рідних, дітей, хоч поруч війна, кров, сльози, відвертий розпач і нестримний фізичний та душевний біль. Кожен із нас, читачів, може разом із персонажами творів О. Макарчук навчитися цінувати кожну хвилину життя, жити в моменті та радіти кожній дрібничці, адже життя таке коротке... Та одночасно з позитивними емоціями письменниця своєю збіркою ніби акцентує нашу увагу на тому, що не треба розслаблятися, не слід опускати руки та плисти за течією, адже поруч ворог, який лише чекає нашої слабкості та неготовності чинити опір. Заклик до боротьби за себе, своїх рідних, близьких, друзів, Батьківщину, мову та історію звучить у кожному рядку збірки О. Макарчук.

Зворушливі та актуальні поезії, які глибоко пронизують серце, пише сумська поетеса, композиторка, ткаля, член Національної спілки письменників України Людмила Ромен (Шевченко). Вона народилася у м. Ромни Сумської області, деякий час жила у білоруському місті Новополоцьк Вітебської області, де навчалася у музичному училищі, яке через професійну хворобу музиканта не закінчила. У 1980 році повернулася до рідного міста. Закінчила Сумське Вище училище культури та мистецтв ім. Д. Бортнянського, влаштувала своє родинне вогнище, виховала синів. Людмила Ромен — одна із засновниць та організаторів краєзнавчо-літературно-мистецького товариства «Спадщина», співзасновниця патріотичних громадських організацій Союзу Українок. Мисткиня під час Помаранчевої революції написала агітаційний гімн «Скажи, Україно, ТАК!», який став візитною карткою Сумського Майдану та лунав під час мітингів.

Людмила Ромен, яка має велике материнське серце, розуміє, як це: хвилюватися за долю своїх синів. Перефразовавши відому українську пісню про материнську любов і турботу «Чорнобівці», поетеса створила свою однойменну поезію, яка увійшла до збірки «Чорнобівці на снігу» (2019 р.).

Сумщина, яка однією з перших зустріла вогонь ворожої навали, зуміла вистояти у перші дні повномасштабного вторгнення росіян на територію нашої держави, яка змогла одразу показати окупантам, що українці не віддадуть свою землю на поталу ворогу, народжує не лише воїнів-захисників, а й воїнів літературного пера.

Твори Олени Макарчук та Людмили Ромен, гідних дочок Сумщини, не лише відображають світ страждань, болю, горя та розпачу, які принесла війна, вони надихають кожного читача вірити у перемогу добра, світла, надії.

Висновки

Ще десятиліття тому багато хто з літературознавців, дослідників, та й пересічних громадян нашої країни був би надзвичайно здивованим, що тема війни стане знову настільки актуальною сьогодні. Здавалося, що свідомі народи вже зробили всі можливі висновки щодо жахливості, безрозсудності воєн та усвідомили наскільки кривавими можуть бути їхні наслідки. Та, на жаль, лише здавалось.

У статті проведено літературно-історичні паралелі між Другою світовою та сучасною російсько-українською війнами та відображенням історичних реалій, життя народу та його боротьби у творах українських митців цих періодів. Також сконцентровано увагу на відтворенні воєнних реалій та травматичного досвіду війни як в загальноукраїнському літературному процесі, так і в літературних творах митців Сумщини зокрема.

Нам вдалося проаналізувати події двох вагомих для нашої держави періодів не лише з історичної точки зору, а й зануритись у літературний світ художніх творів, який передає життєві реалії цих часів, відображає реальні події та почуття героїв творів та їхніх авторів. Та доки Україна в огні, доки в огні Донбас, Херсон, Київ, Одеса, Харків, Суми..., ми не маємо права опустити руки, не можемо зупинитись у своїй боротьбі, адже ми воюємо за НАШУ землю,

а значить ми всі воюємо за ПРАВДУ, яка обов'язково переможе! Як пророче написав 81 рік тому О. Довженко у кіноповісті «Україна в огні»: «Ми б'ємось за те, чому нема ціни у всьому світі, – за Батьківщину»[1, с. 415].

Як бачимо, українська класика залишається актуальною в наш час і надихає українців на справедливую боротьбу.

Список використаних джерел

1. Довженко О. Кіноповісті. Оповідання. Київ: Наукова думка, 1986 — 710 с.
2. Довженко О. Щоденникові записи, 1939 – 1956. Харків: Фоліо, 2013 – 879 с.
3. Інтернет-видання «Суспільне. Культура». Головні книжки української літератури про Другу світову війну. URL: <https://suspilne.media/culture/32709-golovni-knizki-ukrainskoi-literaturi-pro-drugu-svitovu-vijnu/>
4. Олександр Довженко: Гомер кіно, українець, син свого часу. URL: <https://poradnica.com.ua/oleksandr-dovzhenko-gomer-kino-ukrayinets-sin-svogo-chasu/>
5. Олійник К. Тема війни у творчості сучасних письменників// Збірник матеріалів VI Міжнародної студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання». URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41402/2/077-078.pdf>
6. Савицька Н. Між двох вогнів (теми та образи літератури Сумщини періоду німецької окупації). URL: <https://history.sumy.ua/research/article/458-mizhdvokhvohnivtemytaobrazyliteraturysumshchynperiodunimetskoiokupatsii.html>
7. Сайт міста Могилів Подільський. Цитати про війну. URL: <https://mohyliv.info/tsitati-pro-vijnu/>
8. Сумська письменниця, яка пише про війну, Олена Макаrchук: «Мрію написати про Перемогу». URL: <https://sumski.com.ua/uk/articles-374-sumska-pysmennyczya-yaka-pyshe-pro-vijnu-olena-makarchuk-mriyu-napysaty-pro-peremogu>
9. Теофанова І. Чужа-своя-рідна. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023 — 168 с.

Нижегородцева Тетяна Анатоліївна,
«спеціаліст вищої категорії», «старший викладач»
Державного навчального закладу
«Сумське вище професійне училище
будівництва та автотранспорту»

ФЕНОМЕН ДОБРОВОЛЬЦЯ В УКРАЇНІ: ОСМИСЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ІСТОРІЮ СТАРШОГО СЕРЖАНТА ДМИТРА ЄРЕМЕНКА

У статті досліджується феномен добровольчого руху в Україні, його історичне коріння та значення для сучасної національної ідентичності. Аналіз проводиться через призму особистої історії старшого сержанта Дмитра Єременка, який свідомо обрав шлях захисника Батьківщини. Розглядаються основні принципи добровольчого руху, його вплив на розвиток громадянського суспільства та патріотичне виховання молоді.

Ключові слова: добровольчий рух, патріотизм, національна ідентичність, громадянське суспільство, самопожертва, війна на сході України, російська агресія, Дмитро Єременко.

Постановка проблеми. Сучасна історія України демонструє унікальне явище – добровольчий рух, який став основою обороноздатності держави та виявом високого рівня громадянської свідомості. Від початку військової агресії росії у 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 р., добровольці відіграли ключову роль у захисті територіальної цілісності країни. Добровольчий рух є не лише військовим, а й соціальним феноменом, адже він об'єднує людей різних професій, віку та статусу, які свідомо обирають шлях боротьби за свою Батьківщину. Вивчення цього феномену є важливим як для історичної науки, так і для патріотичного виховання молодого покоління.

Мета статті - з'ясувати, як феномен добровольчого руху проявляється в Україні, беручи за приклад особисту історію старшого сержанта Дмитра Єременка, який добровільно обрав шлях захисника.

Виклад основного матеріалу. Добровольчий рух в Україні має глибоке історичне коріння. Ще в часи Київської Русі та Запорозької Січі добровольці формували військові підрозділи, які захищали кордони держави. Від часів Української революції 1917–1921 рр. та боротьби УПА в середині ХХ ст. українці неодноразово доводили свою готовність боротися за незалежність.

Науковець Кравченко М. досліджуючи тематику добровольчого руху звернув увагу на те, що вже у ХХІ ст., з початком російської агресії у 2014 р., тисячі добровольців стали на захист України у складі батальйонів територіальної оборони, Національної гвардії та спеціальних підрозділів. Ці люди стали першою хвилею опору, коли держава ще не була готова до повномасштабної війни [2].

У своїй статті «Добровольчі батальйони: структура, страхи, проблеми бойового застосування.» Бутусов Ю визначив три основних принципи феномену добровольця:

1. Свідомий вибір - добровольці йдуть на війну не через примус, а через внутрішній покликання боронити рідну землю.
2. Самопожертва - багато з них залишають сім'ї, роботу, звичне життя, розуміючи, що ризикують власним майбутнім.

3. Високий рівень мотивації - добровольчі підрозділи вирізняються особливою єдністю та готовністю до самостійних рішень [1].

В основу статті покладено інтерв'ю з членами родини Дмитра.

Його мама, Ірина Олександрівна, згадує Дмитра завжди усміхеним та маленьким хлопчиськом, який всім повідомляв, що обов'язково буде військовим. Дмитро займався спортивним орієнтуванням 3 роки, вільною боротьбою в клубі «Факел», грав у хокей в команді «Чорний ворон», займався пейнболом, панкратіоном. Складалось враження, що він готувався до військового життя завжди, він поспішав жити наче знав про свій недовгий вік серед своїх близьких.

Після свого вісімнадцятиріччя у жовні 2016-го року Діма вступає на контрактну службу. Та отримує направлення до Десни на навчання, після якого 04 листопада 2016 року був зарахований до 58 моторизованої піхотної бригади в 13 батальйон на посаду гранатометника. У батальйоні його з любов'ю називали «гапатунчик» тому що він був самим молодим серед побратимів, які не розуміли, чому такий молодий хлопець, не встигнувши пожити, прийшов до армії. Своє дев'ятнадцятиріччя він зустрів в зоні військових дій.

З 1 липня 2017 року по 27 березня 2018 року Дмитро брав участь в антитерористичній операції в Луганській області (Попаснянський район, селище Гірське).

У 2018 році Дмитро був переведений до 15 батальйонна та пройшов курси птуриста (ПТУР - це протитанкова керована ракета, яка використовується для знищення танків та інших броньованих цілей). Повна назва його посади тепер складала гранатометник-птурист.

З 12 серпня 2018 року по 18 жовтня 2019 року Дмитро брав участь в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях.

З 18 жовтня 2019 року був звільнений у запас у зв'язку з закінченням контракту.

Діма намагався знайти себе у мирному житті, але його спілкування з тими, хто з ним брав участь у військових діях пліч-о-пліч повертали постійно його думки до життя виключно військовою справою.

Тому 29 січня 2020 року він повертається до військової служби за контрактом, де він був призначений на посаду навідника оператора 3 відділення 1 розвідувального взводу розвідувальної роти військової частини А2120 старшим сержантом, та направлений для проходження служби до м. Краматорськ.

Після завершення контракту Дмитро вирішив піти до служби у поліцію, але не склалось. 24 лютого 2022 року у зв'язку з вторгненням до України російських окупантів в 6.30 він поїхав до с. Радьковки (Сумського району, Сумської області), де був мобілізований до 58 моторизованої піхотної бригади у 15 батальйон до 2 роти, 2 взвод. Під час ведення військових дій на Сумщині ледь не потрапив в оточення під Конотопом, та був переведений на захист м. Чернігів. Його завжди вражала жорстокість рашистів, їх ненависть до українців. Хоча він не розповідав про те, що він бачив на полі бою, але не міг утриматись від емоцій при згадках визволення с. Ягідне Чернігівської області, де в підвалі школи російські окупанти тримали понад 150 місцевих жителів одночасно. У цьому приміщенні деякі люди вмирали, але загарбники не дозволяли виносити тіла.

Місцеві жителі називали підвал своєї рідної школи де їх утримували як заручників «підвалом смерті». Дмитро з боєм в серці згадував звільнення жінки з немовлям в руках. Там живі були поряд з мертвими. Голод, спрага, страх, біль, розпач. Туалет - на відро. Там були беззахисні жінки і діти.

З під м. Чернігова він був направлений до Попаснянського району Луганської області, де їх батальйон з великими втратами вийшов з оточення. Потім він був переведений до м. Бахмут, де в боях був контужений та потрапив до госпіталю спочатку у м. Бахмут, потім до м. Дніпра, до госпіталю у м. Суми.

Його мали комісувати, тому що наслідком контузії став утиск лицьового нерва, а також Дмитро почав заїкатись. Він вже досить тривалий час проходив лікування. 20 червня 2022 року він повинен був бути на огляді у невропатолога, але дізнавшись про повернення його товаришів по службі знову під м. Бахмут, закрив лікарняний та зібрався разом з побратимами до від'їзду.

27 червня 2022 року Дмитро в останнє відвідав свій дім. Зі сльозами на очах його мама згадувала, що не могла спати в ту ніч, так і наступив ранок з відчуттям тривоги, а вранці Діма навіть не дозволив його проводити до машини. Не передати словами тугу матер, яка дивилась в слід сину, бачила як він закидає на плече автомат і розуміє, що бачить його в останнє живим. Звідки береться це відчуття? Як мати чує свою дитину на відстані? Це на можна пояснити, та не приведи Господь це пережити.

В день загибелі сина вона відчула пустоту та оніміння, їй чомусь стало важко дихати, вона тільки повторювала ім'я сина Діма...Діма...Діма., намагалась йому подзвонити та він не відповідав. Так розпочався час нескінченного болю серця та душі.

Наступного дня товариші Діми повідомили про його загибель.

Ще до офіційного повідомлення про загибель сина від військкомату мати поїхала до м. Дніпра з слабкою надією на помилковість звістки про загибель сина. Ірина відчула як хлопці, його побратими вшановували пам'ять Дмитра, забравши його тіло з поля бою з загрозою для свого життя, бо рашисти обстрілювали цю територію не дозволяючи взяти тіла загиблих. Його друзі допомогли їй з отриманням документів для повернення тіла Дмитра додому.

Діму називали ангелом-охоронцем за його передчуття небезпеки, бо неодноразово були випадки, коли він зупиняв оточуючих, відчуваючи за декілька хвилин місце «прильоту».

Феномен добровольця є важливим для України, адже саме завдяки таким людям, як Дмитро Єременко, наша країна продовжує виборювати свою незалежність.

Новородовський В. Новородовська Н. в своїй статті визначили основні аспекти впливу добровольчого та волонтерського руху в Україні в умовах російської агресії:

1. Формування нової національної ідентичності. Українські добровольці стали символами боротьби за незалежність, формуючи сучасний міф героїзму.
2. Підвищення рівня громадянської активності. Добровольчий рух сприяв розвитку волонтерства, що допомагає армії та переселенцям.
3. Мотивація нових поколінь. Історії таких людей, як Дмитро Єременко, надихають молодь на активну участь у суспільному житті та формування патріотичних цінностей [3].

Висновок. Феномен добровольця в Україні є не просто історичним явищем, а справжнім соціальним та національним феноменом, що демонструє глибоку відданість людей своїй державі. Він охоплює не лише військову сферу, а й суспільні зміни, що впливають на майбутнє країни. Добровольчий рух відіграв вирішальну роль у захисті України з початку російської агресії у 2014 році. Саме добровольці стали першими, хто став на захист Батьківщини, коли регулярна армія ще не була готова до такого виклику [4].

У 2022 році, коли Росія розпочала повномасштабне вторгнення, добровольці знову вийшли на перший план, об'єднавшись у підрозділи територіальної оборони та бойові частини ЗСУ.

Історія Дмитра Єременка є прикладом того, як людина може свідомо відмовитися від особистих благ заради вищої мети. Його рішення повернутися на війну після контузії, врятувати побратимів, а в підсумку віддати своє життя – це символ найвищої самопожертви. Добровольчий рух став важливим чинником формування сучасного українського патріотизму. Він змінив ставлення людей до армії, сприяв розвитку волонтерського руху, а також підвищив рівень громадянської відповідальності. Багато добровольців після повернення з фронту стають активними учасниками громадського життя, політичних процесів та реформування країни.

Збереження пам'яті про таких людей, як Дмитро Єременко, є надзвичайно важливим завданням. Вони не просто захищали свою державу – вони створювали її майбутнє. Тому вшанування героїв, вивчення їхнього життєвого шляху та використання їхніх історій у вихованні наступних поколінь є обов'язком кожного українця. Феномен добровольця – це не тільки про війну, це про свідомий вибір, патріотизм та безмежну любов до рідної землі. Україна буде жити та перемагати завдяки таким людям, які готові боротися за її свободу.

Список використаних джерел

1. Бутусов Ю. Добровольчі батальйони: структура, страхи, проблеми бойового застосування. *Дзеркало тижня*. 29 серпня 2014. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/dobrovolchibatalyoni-struktura-strahi-problemi-boyovogozastosuvannya-.html> (дата звернення: 02.02.2025).
2. Кравченко М. Українські добровольчі батальйони: проблематика дослідження феномену. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Т. 32 (71). Н 3. С.80–87
3. Новородовський В. Новородовська Н. Феномен добровольчого і волонтерського руху в Україні в умовах російської агресії. Трансформаційні процеси у пострадянських країнах: 30 років поступу до демократії. Монографія. Переяслав (Київська обл.): ДВНЗ «Переяслав - Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Домбровська Я.М., 2021 С. 183 – 207
4. Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В.П.Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с

Оникієнко Ірина Павлівна,

викладач української мови та літератури, зарубіжної літератури
Державного професійно-технічного навчального закладу
«Кролевецьке вище професійне училище»,

ПОДІЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ОЧИМА ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Анотація. У статті висвітлюється проблема зображення Другої світової війни у творі австралійського письменника Маркуса Зузака «Крадійка книжок». Ідеться про важливу роль книжок у світі, де йде війна, де люди голодують заради потреб фронту й панує жорстка цензура, дістати книжку – справжня авантюра.

Ключові слова. Друга світова війна, жорстока цензура, мистецтво, книжки, людяність, культура.

Мета. Розглянути події Другої світової війни очима австралійського письменника Маркуса Зузака, звернути увагу на осмислення війни в різних координатах.

Події Другої світової війни залишили значний слід у людській історії, а письменники осмислювали і продовжують це робити через свої твори. Австралієць Маркус Зузак, який генетично пов'язаний з Німеччиною, звертається до важкого для країни періоду війни і післявоєнного осмислення її причин і наслідків. Концепцією війни є її безглуздість, жорстокість, дегероїзація. Письменник не бачив війни, але йому важливо було передати історичний досвід людства і через сприйняття маленької людини, і з точки зору вічності. Відтворюючи апокаліптичні картини знищення людини людиною, автор прагне дати читачеві найтяжчі і найважливіші уроки минулого.

Для письменника війна і смерть – нерозривні поняття. Розповідь у романі веде незвичайний оповідач – Смерть, що бачить людей у різних обставинах. Смерть панує там, де війна. Але як подолати смерть і війну? Що може допомогти здолати той смертельний жах, що оселився в душах людей? Чи є щось таке, що можна протиставити смерті? [3; 36]

Образи "маленьких людей" стали важливим елементом літератури, що відображає непересічний дух та мужність людей в умовах трагедії та військових подій. Вони — це герої, які можуть бути непомітними на перший погляд, але своєю міцною внутрішньою силою та вірою в людську доброту вражають та залишають невимовне враження в наших серцях.

Книга про людяність, взаємодопомогу, важкого голодного життя, приправлену легким гумором, дитячою наївністю, але в той же час дуже дорослими думками і розсудливістю. Книга про силу слова! Отже, саме людяність і культура, доброта і книжки можуть протистояти смерті.

«Крадійка книжок» — це гіркий відчай, неможливість змінити усе довкола, книжка боротьби та втрат, про силу слів, про Голокост часів Другої світової війни, вплив тоталітарного режиму Гітлера на людей, про Другу світову війну. Читаючи цей твір задумуєшся над проблемами ставлення до людей під час тоталітаризму, особливостями сімейного та державного виховання. Читач на собі переживає емоції людей, які загнані в глухий кут, які не мають виходу, відчувають тваринний жах і бажання вижити. Книга торкається загальнолюдських тем: що таке дружба, кохання, сім'я, милосердя та несе в собі оптимістичний заряд: «Велике вміння людини — це здатність рости». Герої роману Маркуса Зузака стикнулися з такими проблемами: зображення подій Другої світової війни; знедолене воєнне дитинство; книга і слово в житті людини, суспільства; ідеологія фашизму і нацизму, що нівечить душу; Голокост, дегероїзація війни, зображення фізичних і духовних страждань, загальнолюдська солідарність; духовне зростання особистості і сенс життя. [5; 30]

Що принесла війна звичайним німцям? Що принесла війна дівчинці Лізелі, що втратила батьків і брата і потрапила в прийомну сім'ю? Що принесла вона євреєві Максу? І багатьом іншим жителям маленького німецького містечка? Спалахнула війна. Дуже упереджено думати, що «свої хороші», а всі «інші — погані». Адже чужі також живі прості люди. І це яскраво вдається показати М. Зузаку. Оригінальна точка зору — німці теж страждали від війни.

Звичайні німці війни не хотіли. Діти, батьки, матері — всі вони просто хотіли спокійно жити. Хубермани, котрі намагалися не просто вижити, а допомогти іншим. Наприклад Лізелі, котру прийняли в свою сім'ю. Чи Максіві, котрий по суті був «головним ворогом народу» — євреєм. Макс, котрий просто хотів не боятися жити. Ільза Герман, котра ледве пережила втрату сина на Першій світовій. Руді, котрий так і не зміг виграти всі забіги...

Всі вони просто жили, так як вміли. І в життя кожного з них ввірвалася Лізелі. Зі своїми словами, котрі можна було побачити. І з книгами, котрі приходили і йшли, наче теж мали власні життя. Це погляд з тієї, німецької сторони фронту — історія, що розгортається в нацистській Німеччині навколо 9-річної дівчинки і розказана від імені Смерті. Щоденник Смерті.

Момент смерті описується дуже яскраво, врізається в пам'ять, особливо страшна картина після бомбування Хімелштрассе! Смерть виконала оду смерті, гімн смерті на фоні прози життя.

Незвичайна форма розповіді. Легкий сарказм переплітається з сумними нотками. Це правда дуже специфічно. В книзі є цікава метафізична фігура, що виносить душі на руках. Смерть тут чоловічого роду. Смерть персоніфікована, від того і все, що відбувається сприймається як жахлива реальність, від якої нікуди не втекти. Але у Смерті є серце. На відміну від Гітлера і "профюрелених" людей... Їх «профюрерили» і кинули в м'ясорубку війни битися за ідеали нацизму, або змусили існувати в постійному страху за свою долю, долю своїх рідних. Смерть не цікавить життя, його цікавить — смерть. Смерть не знає, що таке життя! [4; 117]

Світ мінявся, люди не мінялися. Почалася війна, десь далеко — «там». Відзвуки пострілів, гуркіт вибухів, крики солдатів — все докочувалося до містечка Молькінг з газетами і чутками. Маленьке містечко Молькінг — колиска фашизму, де серед молодих гітлерівців, сліпих фанатиків, що зачитуються "Майн кампф" є інакше, не підтримуючі політику Гітлера. Головна героїня Лізелі опиняється в прийомній сім'ї в нацистській Німеччині, де книги стають забороненими. Її прагнення до знань і читання штовхає дівчинку на крадіжки книжок, що стає своєрідним викликом репресивній системі. Книги для Лізелі — це не просто джерело інформації, а рятівний круг, який допомагає їй пережити травми війни, втрати рідних, приниження.

Водночас автор показує, що книги й слово можуть бути зброєю в руках тоталітарного режиму для поширення пропаганди та ідеології ненависті. Спалення книжок на багатті у день народження Гітлера — символічна сцена, що ілюструє нацистську політику.

Протиставлення цьому виступає образ Ганса Губерманна — прийомного батька Лізелі, який навчає її читати й пробуджує в ній любов до книжок. Ганс — маляр, який малює слова на стінах підвалу, перетворюючи їх на мистецтво. Його акордеон також стає своєрідним "голосом" проти насильства і репресій. Ганс символізує митця, який своєю творчістю протистоїть жорстокості режиму.

Зузак майстерно показує, що мистецтво і книги можуть стати джерелом опору і свободи думки навіть в найскрутніших обставинах. Слово і творчість допомагають Лізелі та її друзям зберегти людяність і гідність в нелюдських умовах війни та нацизму. Книги стають для них ковтком свіжого повітря, вікном у світ за межами репресій і страху.

Письменник звернувся до подій Другої світової війни, ймовірно, щоб нагадати про жахи війни й нацизму новим поколінням. Крізь призму дитячого сприйняття він змалював трагедію звичайних людей, спростував нацистську пропаганду і показав силу людського духу. Подвиг — це не обов'язково щось видиме і героїчно величне. Це й непомітні справи "маленьких людей", які зберегли живу душу і були милосердними. [7; 147]

Попри те, що дія роману розгортається під час Другої світової війни, він змушує задуматися про будь-яку війну, її руйнівний вплив на мирних жителів і ціну людського життя. Війна не лише про битви та політику, а й про те, як вона змінює долі звичайних людей, які просто намагаються вижити. Навіть у часи насильства та терору люди здатні на добро, співчуття та самопожертву, це перегукується із сучасними історіями про допомогу тим, хто потерпає

від воєн і репресій. Головна героїня втрачає всіх, кого любила, але продовжує жити далі. Це важливий меседж для всіх, хто пережив втрати й намагається знайти сенс у житті після трагедії.

Ця книга актуальна тим, що це не просто історія про минуле – це дзеркало сучасного світу. Це урок про те, що за політичними конфліктами завжди стоять долі простих людей. Оповідач – Смерть – нагадує нам про неминучість кінця. Але й про цінність кожного прожитого дня.

Можна виокремити основні ідеї та висновки роману: війна знищує, але людяність залишається; слова мають силу; любов і дружба важливіші за страх; життя варте того, щоб його прожити.

Висновки

Отже, «Крадійка книжок» переконливо доводить, що митці і їхня творчість відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві, особливо в періоди гноблення і несвободи. Мистецтво здатне зберегти людську гідність, пробудити совість і критичне мислення, протистояти тоталітаризму та ксенофобії. Книги ж є універсальним скарбом людства, джерелом знань, натхнення і сили духу. Слово може врятувати світ, мистецтво дає особливе почуття свободи і гідності. І цього ніхто не зможе відібрати у людини, яка читає.

Це історія, яка вчить цінувати життя, силу слова і людське тепло. Це не просто роман про війну, а глибоке дослідження того, що означає бути людиною в нелюдські часи.

Твори європейських письменників, присвячені Другій світовій війні, відображають складні аспекти людського існування в умовах трагедії, розкриваючи як зовнішні, так і внутрішні. Вони намагалися не лише розповісти про зовнішню трагедію війни, але й про внутрішні переживання та психологічний вплив на особистість.

Книгу читати важко, тому, що усвідомлення її жорстокості, непотрібності, абсурдності серце не може сприймати спокійно. І страх того, що відбувається зараз розриває душу...

Сьогодні, коли Україна виборює право на своє існування у війні з росіянами, цей твір є дуже актуальним, так як піднімає ті ж самі проблеми, з якими стикнулися і герої роману. Література допомагає глибше зрозуміти вплив війни на людство та є важливим засобом збереження пам'яті про минуле.

Список використаних джерел:

1. Аналіз «Крадійка книжок» Маркус Зузак URL: <https://guru.net.ua/analiz-kradiyka-knizhok-zuzak/>
2. Базенюк А. В. Електронні засоби навчального призначення: значення, особливості та класифікація //Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр., № 2, 2020. С. 148-152.
3. Війна і література. Збірник праць Міжнародної наукової конференції. 27-28 квітня 2023 року. Черкаси, Видавець Юлії Чабаненко, 2023. 302 С.
URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/Polishchuk.Viyna-i-literatura-z-pravkamy.pdf>
4. Дегтярьова Г. А. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін // Інформаційні технології і засоби навчання, 2016. № 56, вип. 6. С.107-120
5. Журавель Л. Б. Формування освітніх компетентностей учнів на уроках зарубіжної літератури засобами інформаційно-комунікаційних технологій //ББК 74 О 75, 2022. С. 27-35.
6. Маркус Зузак: "Крадійка книжок"
URL: <https://owlbooksreviews.blogspot.com/2017/06/blog-post.html>
7. Spivakovska-Vandenberh Y. Проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні зарубіжної літератури //Journal of Information Technologies in Education (ITE), 2010. № 5. С. 145-151.

Оліхненко Оксана Володимирівна,

вчитель історії Комунальної установи

Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №7

імені М. Савченка Сумської міської ради,

м. Суми

ЕТИКА І МОРАЛЬ У ВИКЛАДАННІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ТА ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНИХ УЧНІВ

У статті розглядається питання про вплив викладання подій Другої світової війни на формування моральних та етичних цінностей у сучасних учнів. Вона підкреслює важливість вивчення складних моральних виборів, з якими стикалися люди під час війни, та обговорення таких тем, як геноцид, героїзм, порушення прав людини і моральні дилеми. Стаття також пропонує педагогічні підходи, які сприяють глибшому розумінню моральних аспектів війни, включаючи інтерактивні методи навчання, дискусії та дослідження.

Ключові слова: мораль, Друга світова війна, критичне мислення, порушення прав людини, героїзм.

Вступ

Друга світова війна залишила глибокий слід у світовій історії та культурі. Уроки, які ми отримали від цієї глобальної катастрофи, мають велике значення для формування моральних та етичних цінностей у сучасному суспільстві. Вивчення подій Другої світової війни у школах є важливим інструментом виховання нових поколінь, здатних розуміти й аналізувати складні історичні ситуації з моральної точки зору.

Мета статті

Метою цієї статті є розгляд питання про те, як викладання подій Другої світової війни сприяє формуванню

цінностей у сучасних учнів. Також приділяється увага і тому, які педагогічні підходи допомагають школярам розуміти важливість етичних принципів та моральних норм.

Основна частина

Вивчення історії Другої світової війни дозволяє учням глибше зрозуміти складність моральних виборів, з якими стикалися люди в той час. Обговорення таких питань, як геноцид, порушення прав людини, героїзм і самопожертва, допомагає їм розвивати критичне мислення і емпатію. Це сприяє вихованню моральних принципів, таких як справедливість, повага до прав інших людей та людська гідність.

При викладання подій Другої світової війни особлива увага приділяється вивченню трагедії Голокосту. Це допомагає молодому поколінню усвідомити жахливі наслідки расизму та ксенофобії, формуючи в них почуття толерантності та поваги до всіх народів. Вивчення свідчень тих, хто пережив Голокост, дозволяє учням зрозуміти важливість боротьби проти будь-яких форм дискримінації та ненависті.

Вивчення історій героїв війни, які ризикували своїм життям заради порятунку інших, сприяє вихованню моральних якостей, таких як сміливість, відвага та альтруїзм. Наприклад, розповіді про подвиги медсестер, які надавали допомогу пораненим солдатам під обстрілами, допомагають учням зрозуміти цінність самопожертви заради добра інших.

Обговорення злочинів проти людяності та порушень прав людини під час війни допомагає учням зрозуміти важливість правових норм та моральної відповідальності. Здобувачі освіти вивчають, які жахливі наслідки можуть мати порушення прав людини, і розуміють необхідність дотримання цих прав у сучасному суспільстві.

Вивчення історичних подій, які піднімали складні моральні питання, допомагає учням навчитися робити етичні вибори у власному житті. Наприклад, обговорення вибору між збереженням власного життя та допомогою іншим у небезпеці дозволяє замислитися над важливістю моральних рішень.

Для вивчення питань Другої світової війни доцільно використовувати різноманітні педагогічні підходи до викладання:

1. Інтерактивні методи навчання.

Використання мультимедійних ресурсів, історичних фільмів та документалістики сприяє більш глибокому розумінню подій та їх моральних аспектів. Учні можуть переглядати документальні фільми про війну, читати спогади ветеранів та свідків подій, що дозволяє їм краще зрозуміти складність морального вибору під час війни.

2. Дискусії та дебати.

Проведення дискусій у класі дозволяє учням висловлювати свої думки щодо етичних питань, що виникають при вивченні історії війни. Вони мають можливість обговорювати моральні дилеми, з якими стикалися люди у той час, та аналізувати їхні дії з точки зору моральності. Це допомагає учням глибше зрозуміти історію, її наслідки та зв'язок із сучасністю.

3. Проєкти та дослідження.

Заохочення учнів до проведення власних досліджень та проєктів допомагає розвивати їхні навички критичного мислення та аналізу. Здобувачі освіти можуть створювати дослідницькі проєкти про різні сторони Другої світової війни, такі як вплив війни на цивільне населення, роль жінок у війні або моральний вибір солдатів. Це дозволяє їм глибше зрозуміти історичні події та їх етичні аспекти.

Висновки. Викладання Другої світової війни у школах є важливим інструментом формування цінностей у сучасних учнів. Вивчення подій війни допомагає молодому поколінню зрозуміти складність моральних виборів, які доводиться робити людям у важкі часи, а також усвідомити важливість етичних принципів та моральних норм у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації (для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків). Київ: Фенікс, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>

2. Зінченко О., В'ятрович В., Майоров М. Війна і міф. Невідома Друга світова. Український інститут національної пам'яті. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016.

3. Головіна Н. І. Етика війни: моральні дилеми військових конфліктів. Людський потенціал у контексті сучасних соціокультурних перетворень: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24-25 травня 2022 р. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19024>

СЕКЦІЯ VI

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ І РЕСУРС В ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Змисля Наталія Володимирівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Осоївського ліцею Краснопільської селищної ради

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТІ: РОЛЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розглядається ефективність музейної педагогіки у військово-патріотичному вихованні підростаючого покоління. Розкриваються теоретичні і практичні засади музеїв як інструменту формування національної ідентичності та патріотизму.

Ключові слова: патріотизм, військово-патріотичне виховання, музейна педагогіка, музейні екскурсії.

Вступ. В умовах сьогодення, коли Україна переживає важкі часи війни за свою незалежність та територіальну цілісність, питання військово-патріотичного виховання набуває особливої актуальності. Виховання молоді в дусі патріотизму, любові до Батьківщини, готовності захищати її є запорукою національної безпеки та майбутнього країни. У цьому контексті музейна педагогіка відіграє важливу роль, адже музеї є не лише сховищами історичної пам'яті, але й потужними центрами виховання громадянської свідомості.

Мета статті. Проаналізувати значення та роль музейної педагогіки як інноваційного інструменту військово-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Основна частина. Теоретичному обґрунтуванню основних засад музейної педагогіки, удосконаленню дидактичних форм зі школярами значну увагу приділяли науковці та музеєзнавці: М. Бондар, Л. Федорова, В. Бабарицька, А. Короткова, Л. Гайда, О. Караманов [2].

Метою військово-патріотичного виховання дітей та молоді є виховання почуття безкорисливої любові до українського народу, держави, формування національної свідомості, мотивування до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки шляхом цілеспрямованої діяльності закладів освіти [1].

Патріотизм (із грецької πατριότης – співвітчизник, πατρίς – батьківщина, Вітчизна) – це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Слово прийшло з грецької πατρίς, що означає земля батька, предка. Патріотизм передбачає гордість за матеріальні й духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, культурного надбання та захист інтересів своєї громади, народу в цілому [3].

Патріотизм — це не лише любов до рідного краю, а й усвідомлення важливості підтримки та розвитку своєї країни. Це почуття, яке пов'язане з гордістю за національні досягнення, повагою до культури та традицій, готовністю працювати на благо суспільства. Музеї є важливими центрами, де ці почуття виховуються через різноманітні освітні програми, виставки та екскурсії.

Основною метою музейної педагогіки є розвиток у відвідувачів (особливо молоді) критичного мислення, розширення кругозору, формування моральних і етичних цінностей через усвідомлення історичних процесів, культурних досягнень і національних традицій.

У контексті формування національної ідентичності та патріотизму, музейна педагогіка має на меті: формування знань про історію та культуру своєї країни, що є основою національної ідентичності; розвиток почуття гордості за досягнення та цінності рідної культури; залучення до активної громадянської позиції через виховання патріотизму, любові до батьківщини та поваги до її історії.

Сучасна музейна педагогіка розвивається в руслі проблем музейної комунікації та передбачає, що освіта й виховання школярів повинні здійснюватися на музейному матеріалі із застосуванням інноваційних, новітніх інформаційних технологій, віртуального музейного простору, бо це дозволяє забезпечити значне підвищення рівня використання наочності на уроці; детальне пояснення матеріалу, встановлення міжпредметних зв'язків [2]. Завдяки цьому музейна педагогіка робить процес пізнання інтерактивним та інноваційним.

Музейна педагогіка – це галузь педагогіки, яка використовує музейні предмети та експозиції для навчання та виховання. Вона поєднує в собі елементи історії, культури, мистецтва та інших дисциплін, що дозволяє створювати цікаві та змістовні освітні програми. У контексті військово-патріотичного виховання музейна педагогіка має значний потенціал, адже музеї зберігають свідчення героїчного минулого нашого народу, його боротьби за свободу та незалежність.

Музеї є важливим інструментом військово-патріотичного виховання, адже вони сприяють формуванню в учнів національної свідомості, патріотизму, громадянської відповідальності та історичної пам'яті. Завдяки інтерактивним методам навчання, залученню емоційного компоненту, музейна педагогіка робить процес виховання більш глибоким, змістовним і цікавим для молодого покоління.

Матеріали музеїв допомагають учням глибше зрозуміти історичні події, осмислити героїзм предків та усвідомити значення боротьби за незалежність. Використання автентичних експонатів, оригінальних артефактів (зброя, одяг, особисті речі героїв, документи) дозволяють учням доторкнутися до історії. Це створює емоційний зв'язок із минулим, сприяє глибшому усвідомленню подій та розумінню їх значення для сучасності.

Провідними формами освітньої діяльності в музеї є екскурсії (оглядові та тематичні); вагоме значення в реалізації патріотичного виховання мають творчі зустрічі, масові заходи, присвячені пам'ятним датам в історії

українського народу: тематичні вечори, творчі зустрічі з видатними діячами рідного краю; також організовуються лекції, консультації, наукові читання, семінари, конференції, уроки-реквієми, майстер-класи, музейні уроки, круглі столи, презентації книг, концерти(літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси), свята, історичні ігри тощо.

Екскурсії у музеї знайомлять учнів із подвигами воїнів, їхньою самопожертвою заради Батьківщини. Музеї розповідають про боротьбу за незалежність, опір окупаційним режимам, національно-визвольний рух. Це допомагає учням усвідомити цінну свободу та значення незалежності для держави. Завдяки цьому музейна педагогіка формує в учнів історичну пам'ять, виховує патріотизм і національну свідомість.

Національна ідентичність є сукупністю цінностей, традицій, уявлень та почуттів, які визначають приналежність людини до певної нації. Важливим етапом її формування є розуміння і усвідомлення історії народу, його здобутків та трагічних сторінок. Музейні колекції є важливим елементом у процесі цього усвідомлення. Наприклад, через експонати, що відображають визначні історичні події (війну, боротьбу за незалежність, революції), відвідувачі отримують більш глибоке розуміння важливості цих подій для формування національної держави. Музеї, особливо національні, часто зберігають частини історії, які є ключовими для розуміння ідентичності народу.

Одним із найефективніших способів виховання патріотизму є знайомство з історіями реальних людей. Біографічні експозиції розповідають про життя і подвиги героїв, їхні особисті переживання та мотиви. Це допомагає молодому поколінню ототожнювати себе з цими людьми, брати з них приклад. Листи, щоденники, особисті речі створюють особистий зв'язок з історією, роблять її ближчою та зрозумілішою. Інтерв'ю та відеоспогади ветеранів дають можливість безпосередньо почути голоси очевидців, відчувати їхні емоції та переконання. Це сприяє усвідомленню, що історія твориться людьми, які приймали непрості рішення заради майбутнього своєї країни. Це мотивує до відповідального ставлення до власної ролі в суспільстві.

Ще одним з форм роботи музеїв - організація зустрічей з ветеранами, учасниками бойових дій, очевидцями історичних подій. Живе спілкування з героями надихає молодь, викликає повагу до їх подвигу, формує почуття патріотизму.

Сучасні музеї активно використовують інтерактивні технології, що робить процес навчання цікавим та захоплюючим. Музеї пропонують різноманітні інтерактивні програми, такі як квести, вікторини, майстер-класи, інтерактивні ігри. Вони роблять навчання цікавим і динамічним, сприяє кращому запам'ятовуванню інформації, дозволяють учням активно залучатися до процесу навчання та відчувати себе учасниками історичних подій. Використання сучасних технологій, віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR), аудіогіди, мультимедійні презентації роблять навчання більш захопливим. Візуалізація історії сприяє глибшому розумінню історичних подій та їх значення для сучасності. Музейні експонати дозволяють побачити історію на власні очі, відчувати її атмосферу та емоційний заряд. Саме використання аудіовізуальних матеріалів, театралізованих реконструкцій історичних подій створює емоційний ефект присутності, що допомагає учням глибше усвідомити трагізм та героїзм минулих подій.

Величезне значення для військово-патріотичного виховання має робота пошукових загонів в закладах освіти. Пошуковці досліджують події, зберігаючи пам'ять про героїзм захисників, історії очевидців та трагічні події. Це допомагає уникнути забуття важливих уроків історії. Учні навчаються збирати, аналізувати та систематизувати інформацію, оформлювати результати своїх досліджень, що розвиває їхні академічні навички. Інтерв'ю з ветеранами чи свідками подій допомагають учням краще зрозуміти реалії війни, розвивають емпатію та повагу до старшого покоління. Пошукова робота сприяє усвідомленню учнями важливості захисту Батьківщини, виховує почуття гордості за свою країну та повагу до подвигу воїнів. Під час цієї роботи школярі дізнаються про потреби військових і переселенців, що спонукає їх брати участь у волонтерських проєктах.

Висновки. Музейна педагогіка є потужним інструментом військово-патріотичного виховання в освіті. Музеї, зберігаючи свідчення героїчного минулого нашого народу, відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності, вихованні патріотизму та готовності захищати свою Батьківщину. Збереження історичної пам'яті в музеях – це не лише архівування артефактів, але й створення умов для глибокого розуміння історії, формування колективної свідомості та національної ідентичності. У світі, де інформація часто використовується як інструмент маніпуляції, музеї залишаються оплотом об'єктивної пам'яті та правди. Вони допомагають суспільству вчитися на минулому, щоб будувати краще майбутнє. Це викликає почуття шани, скорботи та вдячності, сприяє емоційному залученню учнів. Використання матеріалів музеїв сприяє емоційному залученню учнів, що робить процес виховання більш глибоким і ефективним.

Список використаних джерел

1. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського. – Івано-Франківськ: НАІР, 2023. – 32 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736802/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B8.pdf>
2. Камінська В.В. Музейні екскурсії: особливості проведення. Педагогічний пошук № 3(119), 2023 https://znayshov.com/FR/23992/Pedposhuk_3_2023-87-91.pdf
3. Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді: навчально-методичний посібник / укладач О.Д. Рокицька. – Біла Церква: КВНЗ КОР АНО, 2016. – 272 с. <https://repository.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/Posibnyk.pdf>

ВІЙНА ОЧИМА МОЛОДІ: ЯК ФОРМУВАТИ ІСТОРИЧНУ СВІДОМІСТЬ У XXI СТОЛІТТІ

Стаття присвячена дослідженню формування історичної свідомості сучасної української молоді в контексті війни як об'єктивної реальності. Розглядаються умови, які впливають на осмислення молоддю подій війни, зокрема: війна як жива історія, розвиток критичного мислення, активізму та громадянської позиції, деконструкція історичних міфів. Визначено роль освіти, мистецтва та сімейного й міжпоколінного спілкування у цьому процесі.

Ключові слова: війна, молодь, історична свідомість, пам'ять, національна ідентичність.

Вступ. У XXI столітті війна перестала бути лише сторінками підручників з історії – вона стала реальністю для мільйонів людей, зокрема молодого покоління нашої держави. Сучасна українська молодь є не лише свідками, а й активними учасниками історичних процесів, що кардинально змінюють суспільство, національну ідентичність та сприйняття минулого. Формування історичної свідомості в умовах війни стає особливо важливим завданням, адже саме молодь буде відповідальною за збереження історичної пам'яті, аналіз подій та формування майбутнього Української держави.

Водночас сьогодні інформаційне поле переповнене різноманітними інтерпретаціями історії, що впливає на формування світогляду молоді. Тому в умовах масового використання пропаганди критичне мислення й уміння аналізувати історичні факти набувають особливої ваги. Важливо, щоб історична освіта не лише надавала знання українському юнацтву, а й виховувала патріотизм, відповідальність та здатність усвідомлено оцінювати події минулого і сучасності.

Метою статті є дослідження особливостей формування історичної свідомості сучасної української молоді в нинішніх воєнних реаліях.

Основна частина. Сучасна українська молодь – це покоління, яке зростає в умовах реального воєнного конфлікту, глобальних інформаційних битв та криз. Війна безпосередньо впливає на її свідомість, змушуючи формувати власне ставлення до історичних подій та майбутнього своєї країни. На відміну від старших поколінь, які можуть мати усталені погляди на війну, молодь часто сприймає її через призму особистого досвіду, медіа та соціальних мереж. Це покоління є не лише пасивними спостерігачами, а й активними учасниками історичних змін, волонтерами, захисниками та творцями нового інформаційного простору.

Формування історичної свідомості сучасної молоді є надзвичайно важливим, адже воно сприяє розвитку національної ідентичності, критичного мислення та відповідального громадянства. Усвідомлення історичних процесів допомагає молодим людям не лише розуміти минуле, а й робити висновки для майбутнього, запобігаючи повторенню помилок. Це також формує почуття відповідальності за збереження культурної спадщини, сприяє єдності суспільства та активній участі у його розвитку. В умовах глобалізації історична свідомість є важливим інструментом захисту від маніпуляцій і збереження правдивої історії [4, с. 81].

Щодо української молоді, то у нинішніх воєнних реаліях формування її історичної свідомості відбувається за таких умов:

1. *Жива історія замість абстрактного минулого.* Війна сприймається молоддю через власні переживання, які формуються внаслідок особистого досвіду, історій рідних, друзів або впливу медіа. Юнаки та дівчата зіштовхуються з почуттями страху, гніву, болю за втрати та водночас – із прагненням до справедливості. Емоційне сприйняття відіграє важливу роль у формуванні історичної пам'яті, адже події, які зачіпають особисті почуття, запам'ятовуються найкраще [5, с. 46].

Молоде покоління України сьогодні не лише отримує знання про війну з підручників, а й безпосередньо зіштовхується з її наслідками. Це змушує його переосмислювати історичні події, аналізувати причини та наслідки конфліктів, робити висновки щодо майбутнього. Також для багатьох молодих людей війна стала стимулом для вивчення історії своєї країни, дослідження минулих конфліктів, усвідомлення важливості національної єдності. Вони розуміють, що історія не є абстрактною – вона повторюється, якщо її уроки не засвоєні.

Частина молодих людей безпосередньо бере участь у війні – як військові, волонтери чи медики. Для них війна стає не лише політичною подією, а й особистою трагедією або боротьбою за ідеали. Інші спостерігають за подіями через екрани телефонів та комп'ютерів, споживаючи потік новин, відео та історій, що також впливає на їхнє ставлення до реальності [5, с. 47].

2. *Критичне мислення та деконструкція історичних міфів.* Війна загострює питання історичної правди, особливо в контексті дезінформації та пропаганди. Молодь змушена аналізувати історичні факти, розрізняти правду та міфи, відокремлювати реальність від маніпулятивних наративів. Це сприяє розвитку критичного мислення та здатності оцінювати історичні події неупереджено.

Деякі історичні міфи, які довгий час існували в суспільстві, починають руйнуватися під впливом реальних подій. Так, війна спонукає до переосмислення ролі певних історичних постатей або процесів, змінює ставлення до національних героїв і символів, а також до подій, які раніше трактувалися однобоко [6, с. 92].

3. *Роль війни у формуванні національної ідентичності.* Одним із найбільш значущих аспектів переосмислення

історії під час війни є зміцнення національної ідентичності. Українська молодь починає глибше усвідомлювати свою приналежність до країни, її історії та культури. У такі періоди підвищується інтерес до вивчення національної спадщини, традицій, мовної та культурної самобутності.

Війна також сприяє усвідомленню важливості історичної пам'яті як інструменту збереження нації. Молоде покоління починає активніше брати участь у ініціативах, спрямованих на відродження та популяризацію історичної спадщини, усвідомлюючи, що втрата пам'яті про минуле може призвести до повторення історичних помилок [4, с. 85].

4. *Розвиток історичного активізму та громадянської позиції.* Під впливом воєнних подій молодь стає більш активною в питаннях збереження історичної правди. Молоді люди долучаються до ініціатив, що сприяють поширенню достовірної інформації про війну, знімають документальні фільми, ведуть історичні блоги, організовують дискусійні клуби та конференції. Молодь, яка розуміє значення історії, частіше бере участь у волонтерських рухах, допомагає військовим, відвідує меморіали та підтримує національні ініціативи. Також молодь бере участь у відновленні зруйнованих історичних пам'яток, підтримує громадські рухи, спрямовані на боротьбу з історичною несправедливістю, допомагає документувати свідчення очевидців, щоб зберегти їх для майбутніх поколінь. Така активність є ознакою того, що історія не просто запам'ятовується, а стає рушійною силою для суспільних змін [2, с. 40].

5. *Освіта як інструмент історичного усвідомлення.* Система освіти відіграє важливу роль у процесі осмислення війни молодим поколінням. Зміни в навчальних програмах, інтеграція нових історичних досліджень, включення свідчень очевидців і сучасних подій у підручники допомагають молоді отримати більш об'єктивне уявлення про історію [1, с. 20].

Особливу роль відіграє міждисциплінарний підхід: поєднання історії з психологією, соціологією, медіаграмотністю допомагає краще зрозуміти причини та наслідки війни. Молодь отримує навички аналізу історичних джерел, розуміння пропагандистських методів, що дозволяє їм не лише знати історію, а й критично її осмислювати.

Сьогодні історія у школах та вищих навчальних закладах має подаватися не лише через підручники, а й через інтерактивні методи: дискусії, документальні фільми, зустрічі з очевидцями подій. Такі підходи дозволяють зробити історію більш живою та особистісною для молодих людей. Важливу роль відіграє також викладання історії в контексті сучасних подій, що дозволяє молоді проводити паралелі між минулим і теперішнім [1, с. 20].

6. *Мистецтво у формуванні історичної свідомості молоді.* Література, кіно, театр, музика допомагають зберегти та популяризувати національну культуру. Художні твори допомагають молоді емоційно прожити історичні події та краще зрозуміти їхню суть. Фільми про війну, книги, написані очевидцями, або вистави, що показують внутрішній світ військових та цивільних, сприяють не лише розумінню історії, а й розвитку емпатії та співпереживання [1, с. 21].

7. *Сімейне та міжпоколінне спілкування.* Діти часто дізнаються про події війни від своїх батьків і дідусів, які можуть поділитися особистими історіями або розповідями про предків. Усні історії, сімейні архіви, листи чи фотографії створюють живий зв'язок із минулим і допомагають зрозуміти, що історія – це не лише абстрактні події, а частина родинного спадку. Передача історичних знань через розповіді очевидців війни, діалог між поколіннями допомагають осмислити події у ширшому історичному контексті [4, с. 87].

Таким чином, переосмислення історії через досвід війни є складним, але водночас важливим процесом, який допомагає молоді формувати відповідальне ставлення до минулого, усвідомлювати його вплив на сучасність і майбутнє. Війна перетворює історію з абстрактної науки на живий процес, у якому вони самі є учасниками. Молодь, яка вчиться аналізувати історичні події, відрізняти правду від міфів, усвідомлює свою роль у збереженні національної пам'яті та формуванні майбутнього своєї країни. Саме вона стає тією силою, яка допоможе зробити висновки з минулого та не допустити повторення трагічних сторінок історії.

Висновки. Нинішня ситуація в Україні – це жива історія, а не абстрактне минуле. До війни для багатьох молодих людей історія була сукупністю дат, подій і постатей, які вивчалися в школі чи університеті. Однак війна перетворює історію на реальність, у якій вони живуть. Події, що здавалися далекими, стають частиною власного досвіду або досвіду близьких людей. Молодь починає співвідносити сучасні виклики з історичними аналогами, наприклад, проводячи паралелі між нинішньою війною та минулими конфліктами, розуміючи циклічність історії та важливість збереження національної пам'яті.

Формування історичної свідомості молоді в умовах війни є складним, але надзвичайно важливим процесом. Це не лише питання освіти, а й національної безпеки, адже від розуміння історії залежить майбутнє країни. Молоде покоління має не просто знати історію, а й бути її активним творцем, аналізуючи минуле, формулюючи критичне мислення та вчитися робити висновки для майбутнього. Тільки так можна забезпечити стійкість суспільства перед викликами XXI століття та зберегти історичну правду для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 30. С. 17-22
2. Городня Н. Умови формування історичної свідомості сучасної української молоді. *Історичні і політологічні дослідження*. 2023. №. 8. С. 38-43.
3. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлишина. Київ: Дух і літера, 2018. 560 с.

4. Лінер М. Історичні наративи та конструювання національної ідентичності молоді. *Молодий учений*. 2023. №7. С. 80-87.
5. Павловська П. «Війна очима очевидців» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Malopolskie*. 2024. №. 5. С. 44-49.
6. Seixas P., Morton T., Colyer J., Fornazzari St. *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Toronto: Nelson Education Ltd., 2013. 218 с.

Капелько Ілона Іванівна,
вчитель хімії Білківської філії Ліцею №2
Тростянецької міської ради
Сумської області

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН І ЇЇ НАЦІЄТВОРЧИЙ КОД

У статті розглянуто проблему співвідносності мови й національної свідомості. Висвітлено роль мови як джерела духовного життя українського народу, як феномена нації.

Мовне питання в нашій молодій державі потребує особливої уваги. Адже не остання роль у патріотичному вихованні молоді належить саме мові – феномену нації. Саме мова вирізняє нас проміж інших, саме мова поєднує нас, саме мова є «символічним ключем до національної культури».

Ключові слова: генетичний код, феномен нації, мова, національна свідомість, мислення, система.

Проблема «мова як феномен нації», набуває своєї актуальності в наш час. Питанням мовної політики в Україні, зокрема мові українського народу як мови титульної нації і державної мови, присвячені публікації П.П.Кононенка, Л.Г. Мацько, Л.О. Кадомцевої, Л.В. Скуратівського, Г.Т.Шевхової, В.М. Русанівського, М.Г. Парфьонова, Л.Т.Шелехової, Г.М.Яворської та ін. Вони розглядали весь комплекс особливостей мови та різних сторін духовної культури нації, специфіку співвідношення компонентів культури з мовою, її рівнями. Проблема належить до царини найскладніших, і її дослідження є необхідним.

Метою цієї статті є спроба показати мову як феномен нації з її проблемами й перспективами розвитку.

Українська мова – національний феномен, адже вона має непереборну силу об'єднувати народ. Не варто забувати, що основна функція будь-якої мови – націєтвірна. В нинішні пекельні часи національного спротиву «Слава Україні!» лине від Харкова аж до предвічних лісів Карпат, від Херсона аж до Золотоверхої Софії у столиці.

Українська мова – національний феномен, адже вона є синонімом до слова «ідентифікація». Українська мова ідентифікує українців, їхню національну свідомість та громадянську позицію. Українська мова творить наш народ зсередини, є ґрунтом для його становлення та життя. Кращого часу, аби перейти на рідну мову та відмовитися від мови наших катів, ніж зараз, не буде. Сьогодення є історичним шансом для нашої держави раз і назавжди позбутись будь-яких культурних зв'язків із росією. Українська – це ж бо мова вільних людей, і цим все сказано.

Якщо всі вище перелічені аргументи на користь винятковості нашої мови здалися не дуже переконливими, знайте – час покаже, яка мова утвердиться, а яка згине, як роса на сонці, разом із усіма пропагандистами-маніпуляторами та катами. Нашому народові судилося безсмертя у світовій цивілізації. І мова відіграє тут важливу роль, адже саме вона тепер у всьому світі асоціюється із опором, сміливістю та свободою. У єдності – наша сила, в мові – наш незламний дух, у вірі – наше майбутнє. Безсумнівно, саме нашими руками буде написана нинішня історія. Серця ж бо наші линути та б'ються у відповідь на відгук дзвінкої та такої рідної української мови. Справжній феномен, чи не так?»

Мова – код нації, у якому сплелось все: історія народу, його світогляд, інтелектуальний, культурний та духовний результат еволюції етносу. Без своєї мови, історії та самобутньої культури немає нації. Це найважливіший засіб спілкування людей і пізнання світу, передачі досвіду з покоління в покоління.

Багато відомих людей відзначали велич і красу української мови. «Мова неоціненне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Рідне слово – то невичерпне, животворне і немируще джерело, з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє село і місто, про весь свій край. Саме в рідному слові народ усвідомлює себе як творчу силу», – так писав про значення рідної мови великий педагог В.О. Сухомлинський. Мова для Т.Г. Шевченка – це найвищий дар людині й народу, талісман їхньої долі, таланту, безсмертя. Проникливо-задушевно писав про мову Панас Мирний: «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, і розум, і досвід». Олесь Гончар називав мову ґенофондом культури: «Мова – це не просто спосіб спілкування, щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків.

З діяльність народу Д. Овсянико-Куликовський визначав мову як генетичний код нації: «Мова народу, народності чи їх діаспори – то генетичний код національної культури, запору самобутності та самозбереження.

Рідна мова – це невід'ємна частка Батьківщини, голос народу й чарівний інструмент, на звуки якого відгукуються найтонші й найніжніші струни людської душі. Є мови більш і менш розвинені, є мови, що своїм чарівним звучанням здобули світову славу. Наймилішою і найдорожчою для людини є її рідна мова. Бо рідна мова не тільки зберігає світлі спогади з життя людини, а зв'язує її із сучасниками. У ній чується голос предків, відлунюють

перегорнені сторінки історії свого народу. Вона є тим найдорожчим і найміцнішим зв'язком, що з'єднує всі покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Мова народу - це саме життя», – так писав Б. Антоненко-Давидович.

Відомо, що мова кожного народу – явище давнє, і її коріння сягає в доісторичні часи. Вона є найгеніальнішим наслідком матеріальної та духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створене слово – це символ сформованої ідеї, витвореної у великих зусиллях людини проникнути у світ природи, в саму себе. Національна мова – це здобуток культури, духовної діяльності певного народу, а одночасно здобуток культури всього людства, бо кожна мова доповнює іншу, а разом – вони витвір світового колективного людського розуму. Мова – найбільше багатство народу.

Для кожного народу, кожної нації найближчою і найдорожчою є його рідна мова. Рідною мовою української нації є українська мова. Поняття рідної мови невіддільне від думки про рідний край, батьківську хату, материнське тепло. Рідна мова є одним із найважливіших засобів в формування патріотичних почуттів, гордості за свій народ; вона є виявом його національної культури. Мова єднає між собою різні покоління людей, вона передається як заповіт, як найдорожча спадщина. Піклування про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме це життя. Коли зникає народна мова – народу більше нема! Поки мова народна в устах народу, до того часу і народ. Українська мова є мовою українського народу, отже, вона і тільки вона повинна бути рідною для кожного, хто вважає себе належним до української нації. Рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації, і словник це те, що нація знає про світ, а граматики – це те, як вона про цей світ говорить. Знати, берегти і примножувати ці знання – обов'язок кожного українця. Ось як про це висловився М. Рильський: «Мова – тілення думки, що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її. Борімося за красу мови, за правильність мови, за присутність мови, за багатство мови...». Людина, яка не розуміє значення рідної мови, віддаляє себе від культурно-історичного досвіду і досягнення свого народу, його культурно-духовних надбань. Для неї вмовкає українська пісня, дума, легенда, прислів'я, перед нею зачиняє двері мистецтво рідного слова. За допомогою слова людина пізнає світ. Словесність – початок усіх наук. Вона – як джерело, звідки починається струмок, який ширшає, набирає сили і розливається могутньою рікою.

Мова – явище суспільне. Суспільство здорове, життєдайне, коли воно складається не з безликих індивідумів, а з громадян, патріотів своєї землі. Патріотизм починається зі ставлення до своєї мови. Поняття рідної мови виступає поряд із поняттям Вітчизни, тобто мова сприймається не просто як засіб комунікації і, навіть, не тільки як знаряддя формування думок, а значно інтимніше як одне з головних джерел, що оживляють патріотичні почуття, як рецептор духовно-емоційного життя людини. Рідна мова є одним із головних засобів, за допомогою яких створюється соціальний механізм успадкування культури від покоління, тобто вироблення національної культурної традиції

Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного; це Душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі. І поки живе мова – житиме й народ.

Отже, сьогодні, відроджується національна самосвідомість народу, знання рідної мови набуває особливою значення. Не можна бути байдужим до того, як ми користуємося мовою, як виражаємо свої думки, як цінуємо рідне слово. Українська мова – це не мова простолюдю, а мова цілої нації, чие місце на право самостійного розвитку в ряду цивілізованих народів уже завойоване й не може бути зайняте ніким іншим. Мовну політику розглядають як діяльність людей, що спілкуються між собою і цим самим привносять у лексичний склад елементи, зумовлені потребами їхньої виробничої й духовної діяльності. При цьому мова розглядається як творча практика особистостей, які, спілкуючись між собою, розвивають свій генофонд, орієнтуючись як на власні надбання, так і зовнішньомовні запозичення, зберігають у ній культуру попередніх поколінь і вносять свою відповідно до розвитку цивілізації. Тому кожен із нас повинен дбати про «мову спільноти», нашу національну мову як засіб творення національної духовності і національної культури, оскільки мова забезпечує вічність культури. Вона пов'язує культуру етносу в один безперервний процес: від минулого через сучасне до майбутнього. Що міцніші позиції посідає мова в суспільстві, то надійніші перспективи культури. Тому, відпоюючи самобутність рідної мови, ми тим самим оберігаємо самобутність власної національної культури і духовності.

Мова – це наша неоціненна спадщина, з нею ми не розлучаємося протягом усього життя. Наш обов'язок – зміцнювати ці позиції, а передусім – не допустити, щоб на нашому поколінні обірвався цей предковичий мовно-культурний зв'язок поколінь українського народу, що йде в майбуття з глибин тисячоліть.

Про важливість української мови наголошував Іван Огієнко в унікальній праці «Наука про рідномовні обов'язки». За словами І. Огієнка, мова належить до соціальних і духовних цінностей народу, в ній найяскравіше виявляється ментальність українця, його психіка, ця найперша риса нашого психічного «я». Обстоюючи єдність і соборність української нації та держави, вчений наголошував, що тільки рідна мова є для людини найвищою цінністю, оскільки приносить найбільше й найглибше особисте щастя, водночас вона є і найвищою державною цінністю, оскільки формує найсильніші патріотичні характери.

Збір державних і приватних практик найкращого розвою рідної і літературної мови, потрібних для скорішого духовного поступу народу та його культури, зветься рідномовною політикою або наукою про рідномовні обов'язки. Через те, що рідна мова – найголовніший ґрунт, на якому духовно зростає і цвіте нація, рідномовна політика – це найважливіша політика всякого народу, яку конче мусить знати кожен інтелігент, якщо бажає бути свідомим членом своєї нації, якщо бажає своєму народові стати сильною нацією, – підкреслював Івана Огієнко. З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України мова стала не лише національною ознакою ідентичності, а й інструментом у боротьбі з ворогом.

Вороги розуміють, що коли зникає мова – зникає народ. Саме тому російські загарбники впродовж всієї історії намагаються знищити українську мову. Вони витворили безліч різноманітних зловісних антиукраїнських

документів. Попри всі утиски, українська мова продовжує існувати та розвиватися. Більша частина українців повертає втрачене та вивчає мову. Адже «рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу» (Іван Огієнко).

Мова творить націю і державу. Тому потрібно навчитися обстоювати свою мову. Українці мають перестати бути безхребетними і м'якотілими. «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж територію», – казала Леся Українка. Адже територію можна відвоювати, а коли вмирає мова, то вмирає і нація».

Сьогодні українська мова скрізь: у закладах освіти, в органах влади, на вулиці, у магазинах, на телебаченні, у соціальних мережах. Вона має статус державної в Україні, а тому є однією з основ існування нашої держави.

Мова завжди єднала українців у всьому світі, а з початком війни проти України ще більше згуртувала наш народ для подолання труднощів і здобуття перемоги. Весь цивілізований світ сприймає українську мову як мову сміливих, волелюбних та нескорених. Вона той скарб, який треба шанувати, берегти і збагачувати.

Українська мова єднає український народ і робить нас сильною європейською державою.

Мова – мій ідентифікаційний код, яким я пишаюся. Він робить мене україночку. Це мій стилет і стилос, а не просто засіб комунікації. Це спосіб мислити, а мислити правильно – це творити нові морально-духовні, національні смисли.

Список використаних джерел

1. Азарова Л.Є. Записки з українського мовознавства : збірник наукових праць, 2022. 388 с.
2. Лучу І. Свого не дурайтесь : твори українських письменників про рідну мову, 2009. 896 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : збірник есе і кореспонденція, 2014. 56 с.
4. Тихий І. Мова – народ : посібник, 2007. 416 с.
5. Інтернет ресурс <http://www.golos.com.ua/article/361045>

Кремезна Олександра Іванівна,
завідувачка відділу краєзнавчої
літератури та бібліографії Сумської ОУНБ;
Легуша Тетяна Євгенівна,
головний бібліограф відділу краєзнавчої літератури та
бібліографії Сумської ОУНБ, м. Суми

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА БІБЛІОГРАФІЇ З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ СПАДЩИНИ СУМЩИНИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Анотація. В статті проаналізовано роботу відділу краєзнавчої літератури та бібліографії Сумської ОУНБ протягом 2024 року та 2025 року з питань збереження та популяризації культурної спадщини Сумщини.

Ключові слова: краєзнавство, історико-краєзнавча спадщина, краєзнавча література, перспективи роботи, краєзнавчі дослідження, соціокультурні проєкти.

Вступ. Історико-краєзнавчі дослідження є важливим інструментом для вивчення історії та культури рідного краю. Бібліотеки та відділи краєзнавчої літератури та бібліографії відіграють ключову роль у збереженні та популяризації краєзнавчих матеріалів. У цій статті ми розглянемо діяльність відділу краєзнавчої літератури та бібліографії Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, висвітлимо основні напрямки та форми його роботи, оцінимо ефективність діяльності та визначимо перспективи розвитку краєзнавчої роботи.

Мета статті. Висвітлити основні напрямки та форми роботи відділу, показати роль відділу в збереженні та популяризації історико-краєзнавчої спадщини, оцінити ефективність діяльності відділу, визначити перспективи розвитку краєзнавчої роботи (залучення уваги громадськості до краєзнавчих досліджень, стимулювання інтересу до історії рідного краю, сприяння розвитку краєзнавства в регіоні).

Основна частина. Діяльність відділу краєзнавчої літератури та бібліографії під час російсько-української війни була спрямована на виконання основних завдань: створення позитивного іміджу відділу та бібліотеки серед користувачів, інтелектуальних та соціальних партнерів, широкої громадськості; здійснення оперативного, якісного обслуговування користувачів; впровадження нових соціокультурних, медіапросвітницьких проєктів; формування корпоративної солідарності, культури колективного єднання в умовах збройного конфлікту.

Робота відділу базується на пошуку та систематизації інформації краєзнавчого змісту шляхом опрацювання друкованих видань, періодики й електронних ресурсів, на співпраці з творчими спілками, музеями, галереями, навчальними закладами, іншими бібліотеками, а також громадськими організаціями, волонтерськими спільнотами. Обслуговування усіх груп користувачів бібліотеки здійснюється з використанням традиційних та новітніх форм, методів бібліотечної роботи, зокрема через впровадження сучасних інформаційних технологій в обслуговуванні читачів, відвідувачів сайту бібліотеки, що значно підвищує ефективність популяризації краєзнавчої спадщини Сумщини.

Попри складну ситуацію, відділ продовжує свою роботу з популяризації історико-краєзнавчих знань.

Головними напрямками популяризації краєзнавчої літератури, як важливої складової патріотичного виховання, громадянського суспільства на українські налаштування залишалася справа популяризації української культурної спадщини серед користувачів бібліотеки, широкої громадськості через якнайширше розповсюдження інформації краєзнавчого змісту, дослідження усього спектру багатств нашого краю, національної культури, духовних,

мистецьких надбань народу, відзначення знаменних й пам'ятних дат з історії та культурного життя Сумщини, ювілеїв земляків – літераторів, науковців, митців, краєзнавців, застосовуючи найрізноманітніші форми роботи: книжкові виставки, перегляди, тематичні огляди, відеопрезентації та презентації (масові соціокультурні заходи) нових книжкових видань, тематичні бінарні онлайн-навчання для студентства, краєзнавчі конференції та круглі столи, зустрічі знаних краян – письменників та краєзнавців – з читацькою аудиторією, літературні вітальні, антикварні салони, спілкування у телеформаті «Історичних студій» зі знайомими істориками, мистецтвознавцями, архівістами, екскурсії історичним середмістям Сум та ресурсами й пристойними холами Сумської ОУНБ, а також через власну видавничу діяльність відділу тощо. Оперативно реагуємо на всі події, які відбуваються в Україні й світі та свята місцевого значення.

Велика увага приділяється позиціонування відділу в мережі Інтернет – на сайті Сумської ОУНБ та соціальних мережах, зокрема на Фейсбукі.

Робота відділу запам'ятовується користувачам Сумської ОУНБ низкою цікавих, змістовних масових заходів:

«Антикварних салонів» на краєзнавчу тематику із залученням цільової аудиторії людей старшого віку, студентів, викладачів та вчителів історії, завдяки співпраці БФ «Карітас-Суми», територіальним центром обслуговування «Берегиня», обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Деякі з них: «Сумщина в боротьбі за волю: про українські визвольні змагання 1917–1922 рр.»; «Ой по горі роман цвіте...». Весна в душі й творчості Т. Шевченка. Подорожі Т. Г. Шевченка сумським краєм; «Звичаї, обряди та риси характеру слобожан»; «Кролевецький рушник: історія, техніка та душа...»

Зустрічі з відомими людьми: зустріч з Софією Безверхою (м. Київ) – культурною блогеркою. Лекція «Як московія нищила та присвоювала нашу культуру (і продовжує це робити зараз)»; зустріч «Піти за Словом... І зі Словом» з Олесандром Вертілем: до 65-річчя поета, журналіста, перекладача; зустріч з Геннадієм Іванушенком, краєзнавцем, істориком, архівістом; зустріч з родинами загиблих Героїв.

Відділом постійно проводяться екскурсії бібліотекою.

У рамках медійно-просвітницького проекту Сумської ОУНБ «Історичні студії» проведено ТБ-проект – на сайт. Гість: Надія Юрченко, мистецтвознавиця, музейниця; «Суми: старих вулиць нові імена». Гість студії: В'ячеслав Артюх – історик, філософ, публіцист, дослідник українського політичного й культурного процесу ХХ ст.

Зазначений формат за нинішніх умов навчання став у пригоді студентам, школярам, вчителям – усім, хто цікавиться історією, літературою, географією рідного краю та створював позитивний імідж Сумської ОУНБ, популяризуючи історичні, краєзнавчі знання, підкреслюючи вагомий статус бібліотеки, як наукового центру області.

У форматі «Круглого столу» проведено заходи: регіональний краєзнавчий онлайн круглий стіл «Я дужий народ!»: до 106-ї річниці проголошення УНР та 105-ї річниці Акту Злуки УНР та ЗУНР; зустріч з онлайн-трансляцією на тему: «Птахи долі Віктора Зарецького», присвяченому 100-річчю з дня народження видатного українського художника, педагога, громадського діяча, нашого земляка Віктора Зарецького;

У форматі «Літературна зустріч» проведено заходи: «Дзигарів легка хода...» – зустріч з поетесою Надією Позняк. На зустріч запрошені рідні полеглих бійців, рідні військовослужбовців, що воюють за Українську Незалежність; зустріч з авторами альманаху літераторів Сумщини «Слобожанщина», на якому презентували черговий 28 випуск альманаху; презентація монографії «Сумська І жіноча гімназія: мікроісторичне дослідження». Зустріч з автором, Дмитром Кудіновим, доктором історичних наук, професором кафедри історії України СумДПУ ім. А. С. Макаренка, членом Національної спілки краєзнавців України.

Підготовлені, відредаговані й видані бібліографічні покажчики, які популяризують історико-краєзнавчу спадщину краю: «Календар знаменних та пам'ятних дат Сумщини на 2025 рік». Видання містить хронологічний перелік основних знаменних і пам'ятних дат області на 2025 рік. Серед плеяди видатних людей Сумщини яскравими зірками спалахують імена науковців, письменників, акторів, художників, які своїми досягненнями, майстерністю, талантом збагатили наукову і культурну спадщину нашого краю [2]; бібліографічний покажчик «Сумщина на сторінках преси за 2023 рік», у якому вміщено назви статей з періодичних видань краєзнавчого змісту, які надійшли до фонду Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки [3]; бібліографічний покажчик «Сумська ОУНБ: до 85-річчя обласної книгозбірні»; біобібліографічний покажчик з серії «Краєзнавці Сумщини» – «Геннадій Іванушенко : до 60-річчя від дня народження»; біобібліографічний покажчик з серії «Краєзнавці Сумщини» – «Сергій Побожій : до 70-річчя від дня народження».

Продовжуємо збирати інформацію про відзначення державними нагородами наших земляків та готуємо матеріал «Вшанування сильних духом: державні нагороди і народне визнання героїв Сумщини» [1].

Відділ активно співпрацює з іншими культурними та освітніми організаціями Сумщини, зокрема з музеями, архівами, видавництвами, редакціями місцевих та районних газет, університетами. Спільними зусиллями було реалізовано низку соціокультурних заходів, спрямованих на збереження і популяризацію історико-краєзнавчої спадщини.

Відділ надавав інформаційну підтримку дослідникам, журналістам та всім, хто цікавиться історією рідного краю. У зв'язку з війною особлива увага приділяється документуванню злочинів та збереженню пам'яті про загиблих героїв.

Реалії війни із сигналами повітряних тривог, що обмежували доступ читача до бібліотечних залів, дистанційне навчання студентства, школярів, розкиданих по різних містах та країнах, значна кількість внутрішньо переміщених осіб, які намагалися обжитися, при звичаїтися в Сумах, диктували нові форми роботи, зокрема ширше застосування онлайн-спілкування та спілкування поза бібліотечними стінами.

Належна увага у 2024 році приділялася інформаційно-бібліографічній роботі, продовжувалася робота з наповнення бази даних електронного каталогу «Документи з краєзнавства».

Висновки та перспективи

Війна стала серйозним викликом для відділу краєзнавчої літератури та бібліографії. Проте, попри труднощі, відділ продовжує свою роботу, спрямовану на збереження та популяризацію історико-краєзнавчої спадщини Сумщини.

У майбутньому плануємо розширити співпрацю з іншими організаціями, що займаються краєзнавством. Активніше використовувати сучасні інформаційні технології для популяризації краєзнавчих матеріалів. Важливим напрямом роботи також є підтримка краєзнавчих досліджень та сприяння краєзнавчого руху в регіоні.

Список використаних джерел

1. Вшанування сильних духом: державні нагороди і народне визнання Героїв Сумщини (2023 рік) / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; упоряд. В. В. Кравченко. – Суми, 2024. – 45 с.

URL: <https://surl.li/ijrrpq>

2. Календар знаменних і пам'ятних дат на 2025 рік / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; упоряд. Т. Є. Легуша. – Суми, 2024. – 167 с.

URL: <https://surl.li/rnxciw>

3. Сумщина на сторінках преси за 2023 рік. (IV квартал) : бібліографічний показник / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. В. Божок. – Суми, 2024. – 94 с.

URL: <https://surl.li/tdrqnb>

Ситор Ольга Олексіївна,
викладач вищої категорії, викладач-методист,
викладач української мови та літератури
Відокремленого структурного підрозділу
«Стрийський фаховий коледж Львівського національного
університету природокористування»,

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ

Анотація. *Музей і школа за метою своєї діяльності традиційно мають багато спільного: вони прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань світової та вітчизняної науки і культури; розвивати мислення, творчі здібності та певні практичні навички, стимулювати творчу активність особистості.*

Музейна педагогіка відіграє роль посередника між музеєм і коледжем, сприяючи створенню ефективного навчального середовища, формуванню в здобувачів освіти емоційно-ціннісного ставлення до знань, подоланню міжкультурних стереотипів.

Ключові слова: музейна педагогіка

У сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту навчально-виховної діяльності, зокрема щодо вивчення нашого національного надбання - української мови, української літератури. Саме під час викладання цих предметів я прагну формувати в здобувачів освіти погляд на світ як неподільну цілісність, виробляю вміння і навички осмислено сприймати глобальні проблеми сучасності і осягати шляхи та способи їх вирішення. Прагнучи бачити результат своєї діяльності, усвідомлю потребу запровадження педагогічних інновацій.

Інструментом, який забезпечить виконання цього актуального питання є інноваційні педагогічні технології та уміння викладача організувати, спрямувати свою роботу на інтенсивне впровадження в практику нових прогресивних педагогічних ідей, технологій навчання й виховання, досягнень сучасної педагогічної науки і практики.

Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної педагогіки – **музейна педагогіка**, що вирішує проблеми формування особистості, а саме: залучення студентської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

Музейна педагогіка є одним із ефективних сучасних засобів формування соціально активної особистості, стимулювання її творчої активності та інтелектуального розвитку.

Поняття «музейна педагогіка» виникло на початку ХХ століття в Німеччині і пов'язане з іменами німецьких просвітителів і музейних діячів, таких як Г. Фрейденталь, А. Литварк, Г. Кершенштейнер, А. Рейхвен.

Термін «музейна педагогіка» уперше ввів у науковий обіг у 1934 році К. Фрізен, Німеччина. Це галузь діяльності, що здійснює передачу культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музею.

Завдання музейної педагогіки випливають із вимог сьогодення, мудрого використання історичної та культурної спадщини нашого народу у системі навчально-виховної роботи. Їх мета полягає в свідомому сприйнятті

навчального матеріалу, має передбачати навчальні та виховні задачі, допомагати у підвищенні інтересу студентів до навчання.

Український дослідник музейної педагогіки О. Караманов виокремлює сім музейно-педагогічних прийомів:

Прийом показу – головний прийом і головний складник музейного заняття, що спрямовує увагу на риси та ознаки предметів;

Прийом коментування використовують тоді, коли експонат демонструється у процесі розвитку або руху. Прийом коментування доцільно використовувати на експозиції, де «відчувається» розгортання історичних подій, еволюційних процесів, наприклад, на виставці механічних приладів, народних виробів у контексті їх змін та вдосконалення впродовж певного часу;

Прийом руху допомагає пізнати музейний об'єкт і закріплює знання, а увагу акцентує на окремих деталях;

Прийом реконструкції полягає у відтворенні події або епохи шляхом образної розповіді, за допомогою якої музейний педагог немовби робить слухача дійовою особою якоїсь події, ситуації;

Прийом локалізації подій характеризують особливо сильним емоційним впливом, що полягає у «прив'язуванні» певної історичної події до певного місця;

Прийом порівняння полягає в зіставленні різних ознак одного й того ж експоната або різних об'єктів між собою. Порівнювати можна ознаки та особливості певних предметів у різні історичні епохи, вираження схожих почуттів різними авторами в різних експонатах;

Прийом цитування дає можливість загострити інтерес слухачів на якомусь факті, події, явищі, надає більшій авторитетності висловлюванням педагога.

Музейна педагогіка - це система пізнання, яка передбачає використання автентичних музейних пам'яток або предметів. Вважаю, що саме музей здатний збагатити здобувача освіти враженнями від нових, незнайомих предметів, які він ніколи не бачив. Це розвиває світогляд та уявлення про навколишній світ.

Використання елементів музейної педагогіки допомагає:

створити в колективі творчу атмосферу, демократичний стиль спілкування педагогів із студентами, свободу творчих дискусій, обмін думками;

підвищити інтерес вихованців до навчання;

урізноманітнити форми і методи навчально-виховної роботи;

посилити міжпредметні зв'язки;

використовувати нестандартні види занять;

підвищувати загальний рівень культури і впливати на формування свідомого ставлення до культурної спадщини людства.

Практика навчання мови та літератури переконливо доводить ефективність таких інноваційних педагогічних технологій: інтерактивні технології, проектні технології, технології з використанням комп'ютерних програм, ігрові технології, модульне навчання, креативне, інклюзивне, проблемне навчання, засвоєння студентами української мови великими логічно завершеними частинами.

Проаналізувавши вищезгадані педагогічні технології, можна зробити висновок, що доцільно використовувати під час навчання елементи музейної педагогіки. Вочевидь, можуть виокремитися оновлені за змістом і формою діяльності інноваційні педагогічні технології, формування творчої особистості на основі музейного моделювання. Дидактична сутність таких технологій полягає у формуванні індивіда як творчої особистості, яка має належний рівень знань, потяг до нового, самобутньо, творчі здібності, які сприяють організації творчої діяльності.

Мета технології полягає у створенні студентам умов через «музейну модель» можливості самостійно, активно освоювати світ. Музейне моделювання передбачає побудову навчального процесу за допомогою музейного середовища, підпорядкованого дидактичній меті уроку.

Завдання вчителя-словесника - створити атмосферу творчості на основі «музейної моделі» (у школі: в музейному середовищі; світових інформаційних ресурсах), розробити «музейну модель» і впроваджувати її в навчально-виховний процес.

Однією з важливих умов ефективного застосування технологій формування творчої особистості на основі музейного моделювання у практиці навчання української мови та літератури є вибір відповідних дидактичних методів та прийомів, адже створення «музейного моделювання» потребує спеціальної методики проведення занять. Змінюється хід заняття. Здобувачі освіти співпрацюють у діалозі не тільки з викладачем, а й з музейним педагогом.

Технологія формування творчої особистості на основі музейного моделювання передбачає ефективність використання таких форм, методів та прийомів роботи на уроках української мови та літератури:

- урок-екскурсія;
- віртуальна екскурсія;
- асоціативний метод;
- віртуальний музей літератури;
- дидактичні ігри;
- творчий музей-проект;
- квест;
- «диктант через музей» (на уроці діти пишуть диктант про видатну особу, музейний експонат, чи пам'ятку архітектури, а потім самостійно або з батьками відвідують музей; передбачено проведення роботи над помилками);
- тематична вікторина;

- «через музейний експонат до лексики» (складання тлумачних словників на основі музейного експонату чи пам'ятки архітектури);
- «творча галерея»;
- «музейна скарбниця»;
- словесне малювання;
- музейне дослідження;
- фразеологічні хвилини;
- захист малюнків та ін.

На території ВСП «Стрийський фаховий коледж Львівського НУП» відкрито кілька музеїв: «Музей хліба», Музей УСС, Музей сільськогосподарського реманенту, Музей історії коледжу. Здобувачі освіти мають можливість побачити старовинні речі, ознайомитися з процесом виробництва хліба та історією походження основних зернових культур. Незабутніми є враження після відвідин Музею українських січових стрільців.

Отже, музейна педагогіка активно сприяє процесу виховання творчої особистості, інтересу до мови та літератури, ґрунтовному засвоєнню знань, формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям освіти.

Список використаних джерел

1. Бабарицька В. Екскурсоведство і музеєзнавство: навчальний посібник. / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К.: Альтерпрес, 2007. – 464 с.
2. Караманов, О. В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні / О. В. Караманов // Шлях освіти. – 2012. – № 2. – С. 8–11.
3. Караманов О. В. Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні / О. В. Караманов // Матеріали науково-практичної конференції “Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи” (Київ, 24-25 вересня 2013 р.) / – К.: НКПІКЗ, 2013. – С. 35–37
4. Свиридчук О. Інтерактивні технології у навчально-виховному процесі / О. Свиридчук // Директор школи. – К., 2006 р. – № 46 (430). – С. 12-15.
5. Якубовський В. І. Музеєзнавство. Навчальний посібник-практикум / В. І. Якубовський. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2006. – 272 с.

Цінько Світлана Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

директор Комунальної установи «Центр професійного розвитку

педагогічних працівників» Глухівської міської ради Сумської області,

учитель української мови і літератури вищої кваліфікаційної категорії

Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 Глухівської міської ради

Сумської області, м. Глухів

МОВА – ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН НАЦІЇ

У статті розглядається мова як духовний феномен нації, її роль у формуванні ідентичності, збереженні культурної спадщини та вплив на суспільні процеси. Особливу увагу приділено ролі мови у збереженні традицій, її значенню в контексті глобалізаційних процесів та викликам, що постають перед мовною спадщиною сучасних націй.

Ключові слова: мова, нація, культурна спадщина, духовний феномен, ідентичність, генетичний код.

Вступ. Мова є не лише засобом комунікації, а й важливим чинником формування національної ідентичності, культурної самобутності та духовного світу народу. Вона відображає історичний шлях нації, її цінності, традиції та світогляд. Через мову передаються знання, досвід поколінь, емоції та особливий спосіб сприйняття світу.

У кожному слові заховано досвід предків, національну свідомість та духовну сутність народу.

Адже, за словами Л.А. Карпець, Н. Ю. Лінченко: «Духовна культура формує особистість, її погляди, світогляд, ціннісні орієнтації. Усе, що створює народ, знаходить своє вираження в мові» [4, с. 100].

На виняткову важливість мови вказує й І. Іванов: «На кожному з етапів націогенезу мовні питання відіграють провідну роль і є своєрідним стрижнем національно-державного будівництва. Мова, як головна ознака нації, забезпечує нормальне функціонування етнонаціонального організму у всіх його виявах» [3].

У сучасних умовах глобалізації та стрімких суспільних змін значення рідної мови як основи національної свідомості набуває особливої актуальності. Вона є не лише засобом збереження культурного надбання, а й потужним інструментом консолідації суспільства.

Мета статті – дослідити шляхом аналізу наукових доробок феномен мови як духовного явища, що формує національну ідентичність, відображає культурні й історичні цінності народу, а також впливає на світогляд і самосвідомість нації.

Основна частина. Тема мови як духовного феномену нації не нова, її досліджувало багато науковців, філософів, мовознавців та культурологів. Наведемо прізвища деяких із них.

Олександр Потебня – видатний український мовознавець і філософ мови, який розглядав мову як основу

світогляду народу та духовний феномен. Його праця *«Думка і мова»* є ключовою в цій сфері.

Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – досліджував мову як чинник духовного та національного буття. У працях *«Наука про рідномовні обов'язки»* [5] та *«Українська культура»* він наголошував на ролі мови у формуванні нації. Дослідження І. Огієнка тривалий час залишалися поза увагою філософів, культурологів і філологів. Сьогодні повернення його спадщини в сучасний український гуманітарний дискурс набуває особливої значущості.

Ганс-Георг Гадамер – філософ-герменевт, який у книзі *«Істина і метод»* розглядав мову як засіб пізнання світу та фундамент духовної культури.

Леся Українка – хоча вона була передусім письменницею, у своїх есе та листах наголошувала на мові як духовному стрижні нації.

Юрій Шевельов – український мовознавець, який досліджував історію та розвиток української мови як фактора національної ідентичності [9].

Мартін Гайдеггер – німецький філософ, який розглядав мову як «дім буття» і важливий аспект духовного існування людини та нації (*«Лист про гуманізм»*).

Українські науковці активно досліджують питання мови як духовного феномену нації, підкреслюючи її роль у формуванні національної свідомості та ідентичності. Питання мови як духовного феномену розглядали в своїх наукових розвідках Л. Є. Азарова, Н. Д. Бабич, І. Гузенко, І. Іванов, Л. А. Карпець, Н. Ю. Лінченко, Л. І. Мацько, О. Д. Пономарів, О. А. Сербенська, М. Т. Степико, І. Д. Фаріон та інші.

Зокрема, у статті Л.А. Карпець, Н. Ю. Лінченко *«Рідна мова як духовна сила народу»* розглядається вплив мови на духовний розвиток українського народу та її значення як об'єднувального чинника нації [4]. Авторки зазначають, що здавна наш народ надавав великого значення мові та силі людського слова. Вважалося, що слово може не лише творити добро, а й завдавати шкоди. Усна народна творчість, що має глибоке історичне коріння, відображає всю потужність слова. Це підтверджують прислів'я та приказки: *«Слово не стріла, а болючіше ранить»*, *«Гостре слово – як ніж у серце»*, *«Легкими словами навіть змії зачаровують»*, *«Сказаного не повернеш»*. Отже, пісні, прислів'я, фразеологізми й усталені вислови – це своєрідний мовний скарб, що зберігає мудрість і досвід поколінь [4].

Також Л.А. Карпець, Н. Ю. Лінченко наголошують, що «не лише людина впливає на мову, але й мова формує особистість» [4, с. 102].

У монографії М.Т. Степико *«Українська ідентичність: феномен і засади формування»* [6] аналізуються історико-культурні засади становлення української нації, де мова розглядається як ключовий елемент національної ідентичності та духовності.

Також варто звернути увагу на дослідження І. Іванова *«Мова в контексті етнонаціонального розвитку України»*, де підкреслюється роль літературної мови як націотворчого процесу та феномену духовності, що сприяє консолідації нації [3].

У статті Л. Є. Азарової *«Мова як феномен нації»* досліджується взаємозв'язок між мовою та національною свідомістю, акцентуючи увагу на ролі мови як джерела духовного життя українського народу [1].

У статті І. Гузенко *«Феномен української мови та її значення в процесі національної ідентифікації»* розглядається роль мови як джерела духовного життя народу та визначального чинника національної ідентичності. Авторка підкреслює, що українська мова є ключовим елементом у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини [2].

Ірина Фаріон у своїй праці *«Мова як духовно-національний феномен»* підкреслює, що мова є глибоким містичним проявом любові до свого народу та визначальним чинником національної єдності [7]. Дослідниця розглядає мову як категорію духовну, матеріальну, світоглядну, націєтворчу. І. Фаріон робить висновок, що «тільки на ґрунті національної мови, яка духовно обрамлює націю і оберігає її від асиміляції та розсіяння в інших духових середовищах, можливий розвиток національної свідомості, пам'яті і національного пізнання» [7].

Ці праці надають глибокий аналіз ролі української мови як духовного феномену нації та її впливу на формування національної свідомості й ідентичності.

Мова є найважливішим духовним феноменом, оскільки вона не лише засіб комунікації, а й носій культури, традицій, історичної пам'яті та національної ідентичності. Вона формує світогляд людини, відображає її мислення та впливає на сприйняття реальності. Через мову передаються моральні цінності, естетичні ідеали, філософські та релігійні концепції. Вона є фундаментом духовного розвитку суспільства, збереження культурної спадщини та творення нових смислів. Таким чином, мова – це не просто інструмент спілкування, а основа духовного буття людини й народу.

Висновки. Мова – це не лише засіб спілкування, а й духовний феномен, який визначає національну ідентичність. Вона є душою народу, що зберігає його історію, культуру та світогляд. Захист і розвиток рідної мови – це важливе завдання кожного громадянина, адже без мови неможливо уявити існування нації.

Список використаних джерел

1. Азарова Л. Є. Мова як феномен нації. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7308/Mova_yak_fenomen_natsiyi-2008.pdf?sequence=6&isAllowed=y
2. Гузенко І. Феномен української мови та її значення в процесі формування й утвердження української державності (1991-2024 pp.). URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/312113>
3. Іванов І. Мова в контексті етнонаціонального розвитку України: теоретико-методологічні засади. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 37. С. 62-73.

4. Карпець Л. А., Лінченко Н. Ю. Рідна мова як духовна сила народу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 1 (103). 2022. С. 99-108.
5. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. Київ: Ярославів Вал, 2014. 56 с.
6. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К. : НІСД, 2011. 336 с.
7. Фаріон І. Мова як духовно-національний феномен. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Farion_Iryna/Mova_iak_dukhovno-natsionalnyi_fenomen.pdf
8. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). Львів, 2000, с. 74–75.
9. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії. К.: Темпора, 2012. С.29-446.

Шерстюк Лідія Василівна,
викладач зарубіжної літератури Державного
навчального закладу «Сумський центр професійно-
технічної освіти харчових технологій, торгівлі та
ресторанного сервісу»
м. Суми Сумської області

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МОЛОДІ

*«Без книжок неможливо зберегти мир
і людяність, неможливо побудувати цивілізований світ».*
Ернест Гемінгвей

У статті розглядається сутність понять «національно-патріотичне виховання», «національно-патріотична свідомість», «ціннісні орієнтири», «національна безпека»; визначаються аспекти, які впливають на виховання патріотизму та громадянської відповідальності молоді: формування історичної свідомості, громадянської позиції, розвиток критичного мислення, виховання моральних цінностей, патріотизму. Окрему увагу приділено визначенню мети виховання високих моральних цінностей у молодого покоління українців засобами літератури. Висвітлено особливості виховного компонента на уроках зарубіжної літератури задля національної безпеки України.

Ключові слова: гуманістичні ідеали, патріотизм, національна ідентичність, носій української культури, генетичний код нації.

Метою статті є визначення шляхів та створення оптимальних умов для формування ціннісних орієнтирів, утвердження національно-патріотичної свідомості молоді як складової національної безпеки України; виявлення ефективності і доцільності виховної спрямованості уроків зарубіжної літератури.

Актуальність теми формування патріотизму та громадянської свідомості у молоді засобами зарубіжної літератури є беззаперечною та багатогранною.

В Україні національно-патріотичне виховання є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей [1].

«Випускник середньої школи – це патріот України, який знає її історію, є носієм української культури та поважає культуру інших народів; компетентний мовець, який вільно спілкується державною мовою, володіє також іншими мовами, має бажання та схильність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті...» [2].

Досягнення такого результату неможливе без навчального предмета «Зарубіжна література». Він є потужним складником духовного й соціального поступу молодого покоління українців, яке живе в глобалізованому світі й має адекватно реагувати на проблеми й виклики сучасності. Вивчення зарубіжної літератури в закладі освіти є важливим інструментом виховання громадян незалежної демократичної України, формування в них національної ідентичності, патріотизму, гуманістичних ідеалів, творчого мислення. Навчальний предмет «Зарубіжна література» через українські переклади сприяє формуванню та збереженню генетичного коду нації, вихованню свідомого громадянина України, який, вивчаючи найкращі взірці літератури інших країн, глибше пізнає й розуміє реалії своєї країни, традиції рідної культури.

Мета вивчення зарубіжної літератури – формування громадянина України, патріота своєї держави з планетарним мисленням; виховання в учнів поваги до культурних надбань українського та інших народів, формування творчої особистості громадянина України з високим рівнем загальної культури, гуманістичним світоглядом, активною життєвою позицією, національною свідомістю [2].

Зарубіжна література містить універсальні цінності, такі як любов до Батьківщини, відданість своїм ідеалам,

готовність захищати свою землю, що є важливими складовими патріотизму та громадянської відповідальності. Тема патріотизму порушена у творах усіх країн світу, різних часів і має багато спільного: любов до батьківщини і повага до народу; шанобливе ставлення до звичаїв і традицій; готовність захищати рідну землю; готовність до самопожертви заради Батьківщини; гордість за свій народ та його історію; засудження зради Батьківщини як найганебнішого вчинку тощо.

Багато зарубіжних письменників (Адам Міцкевич, Оноре де Бальзак, Райнер Марія Рільке, Пауль Целан) відвідали Україну або якийсь час проживали в Україні і залишили спогади про красу природи, традиції і культуру нашої країни, про гостинність українців. Важливо показати на уроках зарубіжної літератури їх шанобливе ставлення до нашої Батьківщини, озвучити їх враження та думки.

Адам Міцкевич, засновник романтизму в польській літературі, був прекрасним співцем нашого рідного краю. Доля закинула його в Україну, краса і неповторність якої навіки полонили поета:

*Чи на Вкраїні я ту липу упізнав,
Що сотню панночок і сотню хлопців бравих
Ховала в холодку при танцях і забавах,
Як вечір пробивав блакитноводну Рось ?...*

Ефективність впливу зарубіжної літератури на виховання патріотизму та громадянської відповідальності залежить від багатьох факторів, таких як вік молоді, їх інтереси та уподобання, а також від того, як саме література вивчається та інтерпретується. Важливо, щоб вивчення зарубіжної літератури не зводилося лише до переказу сюжету та аналізу образів, але й сприяло обговоренню актуальних соціальних та політичних питань, формуванню власної думки та громадянської позиції.

Австрійський письменник Р.М. Рільке називав Україну своєю другою вітчизною, і саме тут, на його думку, відпочиває Бог. Поет вважав, що землі України мають бути незайманими, такими, як створив їх Господь Бог від самого народження землі. Знайомство з творчістю Р.М. Рільке, автора «Книги прощ», «Книги життя чернечого», «Пісні про правду», вірша «Карл XII, король шведський, мчить по Україні», написаними під враженням його подорожей по Україні, має викликати гордості у молоді, що наша батьківщина стала натхненням відомого поета. А той факт, що Рільке вивчав українську мову, є стимулом для нас пишатися красою і багатством рідної мови, плекати її, захищати від ворогів, які мають наміри викоринити її. Твори Рільке переклали українською мовою Микола Зеров, Микола Лукаш, Юрій Клен, Леонід Мосендз, Михайло Орест, Микола Бажан, Дмитро Павличко, Василь Стус, Б.-І. Антонич та інші. Аналізуючи твори Р.М. Рільке, здобувачі освіти переконуються, що австрійський поет і письменник відкрив Європі надзвичайну країну Україну з її героїчною історією, сильними людьми і своєрідним національним колоритом. Спів сліпого Остапа, героя новели «Пісня про правду», сьогодні набуває особливого значення: хвилює, окриляє, викликає обурення за всі кривди, які зазнали українці під час війни, спонукає до дії:

*Та нема більше Правди на світі. Де ж знайти її — Правду?
Нема ж більше Правди на світі: вся Правда підвладна законам
неправедних.*

Нині Правда бідує в оковах. А неправедний з неї кепкує...

Зарубіжна література знайомить з історією інших країн, допомагає зрозуміти причини воєн та конфліктів, голокостів, показує приклади героїзму та самопожертви заради Батьківщини. Це сприяє формуванню історичної свідомості у молоді, розуміння важливості збереження миру та незалежності своєї країни. Формування історичної свідомості один із аспектів виховання патріотизму та громадянської відповідальності.

Програмовий твір П.Целана «Фуга смерті» сучасними українцями сприймається з особливою гостротою, боєм, викликаючи асоціації з теперішніми подіями в Україні:

*Чорне молоко світання ми п'ємо його надвечір
ми п'ємо його опівдні і зранку ми п'ємо його вночі
ми п'ємо і п'ємо...*

Пауль Целан був євреєм і писав про травму геноциду під час війни, тобто реальність українців сьогодні. Багато українців пережили ту саму трагедію, що й письменник.

Формуванню громадянської позиції молоді, готовності брати участь у житті своєї країни, захищати свої права та інтереси сприяють приклади громадянської активності, боротьби за свої права, участі у громадському житті письменників та героїв їх літературних творів. Багато письменників були не лише свідками воєн, але й їх учасниками. Зокрема, гіркий досвід учасників війни отримали Е. Ремарк, Г. Аполлінер, Е. Гемінгвей. Крім важких поранень, письменники пережили духовну кризу, розчарування, тому вустами своїх героїв вони звинувачують тих, хто розв'язує війни, і застерігають людство не допускати кровопролиття, війни як найбільшого зла у світі.

У романі Е.М. Ремарка «Три товариші» порушена тема [«втраченого покоління»](#). Люди, що пройшли через страх війни, не можуть піти від примар минулого. Військові спогади постійно мучать головного героя. Голодне дитинство стало причиною хвороби його коханої. Але саме військове братерство згуртувало трьох товаришів Роберта Локампа, Отто Кестера і Готфріда Ленца. І вони готові на все заради дружби. Попри смерть, якою буквально просочений [роман](#), він розповідає про прагнення до життя. Важливо донести до учнів, що літературні твори несуть життєствердні ідеали.

Висновки. Зарубіжна література часто порушує складні соціальні і політичні питання, змушує замислитися над проблемами суспільства, критично оцінювати події і вчинки людей. Це сприяє розвитку критичного мислення у молоді, вчить аналізувати інформацію, робити власні висновки та приймати обґрунтовані рішення. Варто на уроках зарубіжної літератури практикувати такі методи як: дискусії, рольові ігри, інтерактивні вправи, мистецькі проєкти,

театральні постановки, творчі роботи, які відображають особисте ставлення учнів до прочитаного (написання есе, відгуків, віршів).

Формування патріотизму та громадянської свідомості є важливим завданням сучасного суспільства. Зарубіжна література, як потужний засіб культурного впливу, відіграє значну роль у цьому процесі, сприяючи формуванню у молоді національної ідентичності, моральних цінностей, активної громадянської позиції та готовності стати на захист Батьківщини. Звертання до гуманістичних цінностей, таких як свобода, рівність та права людини є значущим для розвитку демократичного суспільства та правової держави, для забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел.

1. Стратегія національно-патріотичного виховання. Указ Президента України від 18.05.2019 № 286,2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>
2. Навчальна програма «Зарубіжна література 10-11 класи. Рівень стандарту». Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf>
3. Січинський В. Чужинці про Україну/ В.Січинський. - Київ: Ярославів Вал, 2011.-254 с.
4. Е.Гемінгвей. Старий і море. Бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=109#google_vignette
5. О. де Бальзак і Україна. Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/referats-zl/printit.php?tid=7643>
6. Г.Аполлінер. Зарізана голубка і водограй. Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=92>
7. Е.М.Ремарк. Три товариші. Бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3899#google_vignette
8. П.Целан. Фуга смерті. Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4243>
9. Г.Г. Маркес. Стариган з крилами. Бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=118#google_vignette

МАТЕРІАЛИ
III Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції
«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ:
ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД»

Статті друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій.
Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

Здано в набір 14.02.2025 р.
Підписано до друку 19.02.2025 р.
Формат 60х84/16
Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м.Суми, вул..М.Сумцова,5.
Тел.: +38(0542)33-40-67